

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Uİ'NİN YENİ DÜNYASI

**MICHAEL G. ROSKIN VE
NICHOLAS O. BERRY**

Çeviren: Özlem Şimşek

Roskin, Michael G.
Berry, Nicholas O.

Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası

IR: The New World of the International Relations (9th ed.)

Çeviren: Özlem Şimşek

Adres Yayınları® / 38

1. Baskı: Şubat 2014

ISBN13: 978-975-250-036-5

© 2012, Adres Yayınları®

© 2012, 2010, 2008, 2005, Pearson Education, Inc.

Bu kitap ilk olarak İngilizcede, Pearson Education, Inc. tarafından,
IR: The New World of the International Relations ismiyle yayınlanmıştır.
Türkçe çeviri ve baskısı eserin 12. edisyonu üzerinden Pearson'ın izniyle yapılmıştır.

Yayına Hazırlayan: Selçuk Durgut

Tashih: Ceren Yıldız

Sayfa Düzeni: Liberte Yayınları

Kapak Tasarımı: Muhsin Doğan

Montaj: Repro Oğuz

Baskı: Tarcan Matbaası

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LIBERTE
liberteyayin grubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr

Sertifika No: 16438

Adres Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ	15
ÖNSÖZ	17
TEŞEKKÜR	23

KISIM I ULUSLARARASI İLİŞKİLER YAKLAŞIMLARI

1. GÜÇ VE DEĞİŞİM HALİNDEKİ SİSTEMLER	27
A. AVRUPA GÜÇ DENGESİ SİSTEMİ	29
B. İKİ SAVAŞ ARASINDAKİ İSTİKRARSIZ SİSTEM	32
C. İKİ-KUTUPLU SOĞUK SAVAŞ SİSTEMİ	34
D. NE TÜR BİR YENİ SİSTEM?	35
1. Çok-Kutuplu mu?	36
2. Tek-Kutuplu mu?	36
3. Karşı Güç mü?	37
4. Katmanlı mı?	37
5. Amerika-Çin Düopolisi mi?	38
6. Küreselleşti mi?	39
7. Kaynak Savaşları mı?	39
8. Medeniyet Çatışması mı?	40

E. DEVLETLER KALICI MI?	41
F. EGEMENLİK ELDEN GİDİYOR MU?	42

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ	47
A. EN ESKİ TEORİ: REALİZM	48
1. Realizmin Eleştirisi	52
B. LIBERAL BARIŞ ARAYICILAR	53
1. Liberalizm Eleştirisi	56
C. EN YENİSİ: İNŞACILIK (KONSTRÜKTİVİZM)	57
1. İnşacılığın Eleştirisi	60
D. Uİ'DEKİ MARKSİST TEORİLER	60
1. Marksist Uİ Teorilerinin Eleştirisi	63
E. Uİ TEORİLERİ: DEĞERLENDİRME	64

KISIM II SOĞUK SAVAŞ BAŞLADI VE BİTTİ

3. AMERİKA'NIN DEĞİŞEN ULUSAL ÇIKARLARI	71
A. BAĞIMSIZLIK	71
B. MANİFESTO KADERİ	73

C. EMPERYALİZM	76
D. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI	78
E. İZOLASYONİZM	79
F. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI	79
G. SOĞUK SAVAŞ	81
H. DAHA SONRAKİ MÜCADELELER	85

4. VIETNAM VE ULUSAL ÇIKARLARIN ÇARPITILMASI 89

A. SÖMÜRGELEŞMİŞ SÖMÜRGEÇİLER	90
B. İLK ÇİNHİNDİ SAVAŞI	91
C. ABD VE CENEVRE SÖZLEŞMESİ	92
D. KENNEDY’NİN TAAHHÜTLERİ	94
E. LBJ: KURBAN MI, HAİN Mİ?	97
F. KÜÇÜK DÜŞMEDEN DURUMDAN KURTULMA	100
G. AHLÂK VE UYGULANABİLİRLİK	103

5. RUSYA VE JEOPOLİTİK 109

A. SAVAŞ VE BOLŞEVİKLİK	112
B. DEVRİMİN YAYILMASI	113
C. STALİN’İN POLİTİKA HATALARI	113
D. BÜYÜK VATANSEVERLİK SAVAŞI	115
E. YALTA	117
F. SOĞUK SAVAŞ	117
G. SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN DÜŞÜŞÜ	118
H. HUZURSUZ DOĞU AVRUPA	121
I. KRUŞÇEV VE KÜBA FÜZELERİ	121
J. BREJNEV VE YUMUŞAMA	122
K. AFGANİSTAN: SOVYET VIETNAMI	123
L. SOVYETLER BİRLİĞİ NİÇİN ÇÖKTÜ?	125

M. GORBAÇOV VE ÇÖKÜŞ	126
N. DIŞ POLİTİKA: İÇ GÜDÜMLÜ MÜ, DIŞ GÜDÜMLÜ MÜ?	127
O. RUS GÜCÜNÜN YENİDEN TOPARLANMASI	129

6. ABD DÜNYAYI YÖNETEBİLİR Mİ? 135

A. AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA DEĞİŞİKLİK	136
B. AMERİKALILAR ASLINDA İZOLASYONİST Mİ?	137
C. DEVAMLILIK PRENSİBİ	139
D. MUHALİF MECLİS	142
E. YAPI KUSURLU MU?	144
F. BÜROKRASİLER DIŞ POLİTİKA YAPAR MI?	146
G. TEK-TARAFLILIK İĞVASI	148
H. YÖNETMEK YA DA YÖNETMEMEK?	151

KISIM III KÜRESEL GÜNEY 154

7. SÖMÜRGELİKTEN BAĞIMSIZLIĞA 157

A. SÖMÜRGEÇİLİK MİRASI	158
B. AFRİKA’NIN SORUNLARININ KÖKENİ	162
C. GÜNEY AFRİKA’NIN TUHAF ÖYKÜSÜ	162
D. HİNDİSTAN’IN İKİYE BÖLÜNMESİ	165
E. NİJERYA: PETROLÜN LÂNETİ	167
F. GELİŞMEKTE OLAN İDDİALİ ÜLKELER	170

8. KUTSAL TOPRAKLARDA BİTMİYEN SAVAŞ 175

A. YAHUDİ MİLLİYETÇİLİĞİNİN OLUŞUMU	175
B. ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN OLUŞUMU	177
C. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE MANDACILIK	179
D. 1948 SAVAŞI	180
E. 1956 SAVAŞI	181
F. ALTI GÜN SAVAŞI	182
G. 1973 SAVAŞI	184
H. FİLİSTİN MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU	185
I. 1982 SAVAŞI	186
J. UMUT VAR MI?	188

9. BASRA KÖRFEZİ’NDE PETROL VE KARGAŞA 195

A. ÖFKELİ İRAN	196
B. İLK KÖRFEZ SAVAŞI	200
C. İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI	201
D. ÜÇÜNCÜ KÖRFEZ SAVAŞI	205
E. ARAP PATLAMASI MI?	207
F. AFGAN SAVAŞI	208
G. İRAN’LA SAVAŞMAK MI?	211
H. DÖRT KÖRFEZ SAVAŞI’NDAN ÇIKARILACAK DERSLER	212

10. LATİN AMERİKA’DAKİ SORUNLAR VE UMUTLAR 217

A. İSPANYA YENİ DÜNYAYI SÖMÜRGELEŞTİRİYOR	219
B. ORTA AMERİKA VE KARAYİPLER	220
C. EKONOMİK BAĞIMLILIK	221

D. AMERİKAN MÜDAHALE TARZI	224
E. KÜBA AMERİKAN SAHASINI TERKEDER	227
F. MEKSİKA: UYUŞTURUCU VE DEMOKRASİ	230
G. ABD NE YAPABİLİR?	233

11. ZENGİN VE YOKSUL ÜLKELERDE GELİŞME 237

A. BATI NİÇİN YÜKSELİŞE GEÇTİ?	240
B. NÜFUS PATLAMASI	244
C. BÜYÜK GÖÇ	245
D. SOSYALİST MODEL PİYASA MODELİNE KARŞI	249

KISIM IV EZELÎ TEHDİTLER 256

12. DEVLETLERARASI ÇATIŞMANIN SEBEPLERİ 259

A. MİKRO SAVAŞ TEORİLERİ	260
B. DEVLETLER BAZINDA SAVAŞ TEORİLERİ	261
C. MAKRO SAVAŞ TEORİLERİ	263
D. GÜÇ ASİMETRİLERİ	266
E. YANLIŞ ALGILAMA	266
F. GÜÇ İKİLEMİ	269
G. ANALOJİLERİN TEHLİKESİ	271

13. MİLLÎ GÜVENLİK ARAYIŞI 277

A. TEKNOLOJİ VE GÜVENLİK	278
--------------------------	-----

B. SAVUNMA.....	279
C. CAYDIRMA/CAYDIRICILIK.....	283
D. YUMUŞA(T)MA (DÉTENTE) DİPLOMASİSİ.....	286
E. SİLÂHSİZLANMA.....	288
F. BİRLEŞTİRME.....	290

14. NÜKLEER BOMBA POLİTİKALARI

A. SAVAŞ SİLÂHI.....	296
B. NÜKLEER CAYDIRICILIK.....	298
C. İTTİFAK OLUŞTURMA.....	299
D. ULUSLARARASI PRESTİJ (SAYGINLIK).....	299
E. CAYDIRMA POLİTİKALARININ BİÇİM DEĞİŞTİRMESİ.....	301
F. NÜKLEER SİLÂHLARIN YAYILMASI ..	302
G. SİLÂH KONTROLÜ.....	303
H. NÜKLEER YAYILMACILAR.....	306
I. NÜKLEER SİLÂHLAR KULLANILSAYDI NE OLURDU?.....	308
J. NÜKLEER KIYAMET.....	310

15. ASİMETRİK ÇATIŞMA PROBLEMİ

A. ASİMETRİK ÇATIŞMANIN ARKA PLÂNI.....	315
B. MODERNLEŞME VE ASİMETRİK ÇATIŞMA.....	318
C. NASIL BİR AMERİKAN POLİTİKASI? ..	323
D. ASİMETRİK ÇATIŞMADAN ÇIKARILACAK DERSLER.....	329

KISIM V EKONOMİK BLOKLAR

16. AVRUPA BİRLEŞİR

A. AVRUPA'NIN İKİ YOLU.....	336
B. ESKİ YUGOSLAVYA TECRÜBESİ.....	338
C. NATO'NUN ÇÖKÜŞÜ.....	339
D. BİRLİK ARAYIŞINDAKİ AVRUPA.....	342
E. AVRUPA TEK BAŞINA MI KALMIŞTIR?.....	345
F. TİCARÎ BLOKLAR ÇATIŞMASI.....	348

17. ASYA UYANIYOR

A. MÜBALAĞA DOLU BİR TARİH.....	358
B. ÇİN HANGİ YOLDAN GİTMELİ?.....	361
C. JAPONYA BATI'YLA KARŞI KARŞIYA GELİR.....	363
D. HİROŞİMA VE PEARL HARBOUR'A GİDEN YOL.....	364
E. MOLOZ YIĞININDAN SERVETE.....	368

18. ABD VE KÜRESELLEŞME

A. BÜYÜK BUHRAN VE BÜYÜK DURGUNLUK.....	373
B. GÜÇLÜ BİR AMERİKAN DOLARI MI? ..	374
C. DÜNYA TİCARETİ İÇİN HANGİ PARA BİRİMİ KULLANILMALI?.....	376
D. KÜRESELLEŞME VE KÜRESELLEŞME DÜŞMANLARI.....	378
E. NAFTA'NIN GELİŞİ.....	384
F. TİCARET SAVAŞLARI MI?.....	387

KISIM VI YENİ DÜNYA POLİTİKALARI

19. DIPLOMASİ HÂLÂ İŞE YARAR

A. DIPLOMASİNİN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ.....	395
B. ANAKRONİZMİN FAYDALARI.....	397
C. DİPLOMATLAR.....	398
D. BİR BÜYÜKELÇİLİĞİN İÇ YAPISI.....	401
E. DIPLOMASİ VE SAVAŞ.....	405

20. ULUSLARARASI HUKUKUN YARARLARI

A. TUTARLILIK VE KARŞILIKLILIK (MÜTEKABİLİYET).....	412
B. ULUSLARARASI HUKUKUN KÖKENİ.....	413
C. HÜKÜMLER.....	415
D. MÜEYYİDELER (YAPTIRIMLAR).....	417
E. KENDİ KENDİNE YETME (KENDİNE YARDIM).....	419
F. TANIMA.....	420
G. TOPRAK.....	421
H. SAVAŞ.....	422
I. UH VE İNSAN HAKLARI.....	423

J. ULUSLARARASI HUKUKUN GELECEĞİ

21. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ETKİ ALANI

A. DÜNYA HÜKÜMETİ TEORİSİ.....	430
B. MİLLETLER CEMİYETİ'NİN KISA SÜREN ÜZÜCÜ HİKÂYESİ.....	430
C. BM'NİN DOĞUŞU.....	434
D. BM: ERKEN İDEALİZM.....	435
E. BM: HAYÂL KIRIKLIĞI.....	437
F. BM'NİN FAYDALARI.....	439
G. İŞLEVSELÇİLİK (FONKSİYONALİZM).....	442
H. BARIŞA BİR ŞANS VER.....	443
I. İNSANOĞLUNUN SON İYİ UMUDU MU?..	444

22. SINIRLI GES (GIDA, ENERJİ, SU)

A. SINIRLI GES.....	449
B. PETROL ÜRETİMİ DORUĞA MI ÇIKTI?.....	452
C. TEKNOLOJİK DÜZEN?.....	455
D. SU KRİZLERİ.....	458
E. GES VE CAN GÜVENLİĞİ.....	462

DİZİN

469

KAVRAMLAR (67)

Anavatanında Yetişen Teröristler	327
Antlaşma Yapmak	415
Asimetrik Çatışma	316
Barışçıl Hata	273
“Bölünmüş” Ülkeler	229
Bürokratik Politika	148
Caydırma	285
Daha Önceki Savaş Teorisi	270
Demokratik Barış	442
Devlet	41
Diplomasi	396
Diplomasi ve Dış Politika	394
Döngüsel Bir Amerikan Dışişleri Politikası Teorisi	139
Egemenlik/Hâkimiyet	42
Elitler	125
Erişim	301
Etki Alanı	230
Gerilla Savaşı	96
Geri Tepme	321
Gramsıcı Marksizmi	64
Güç	29
Güvenlik	279
Halef Devletler	416
Hegemonya	119
Huntington’ın “Medeniyet Teorisi”	199
İç Savaş Nedir?	99
İdeoloji ve Dış Politika	115
İşgâl Sigortası	309
İslâmî Bombalar	305
İslâm Savaşları	264
İşlevselcilik (Fonksiyonalizm)	440
İttifaklar	339
KİS Caydırıcı mıdır Yoksa Provoke Edici midir?	286

Kişi Başına Düşen Gayri Sâfi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH)	241
Kongre ve Dış Politika	144
Küresel Isınma Tartışmaları	461
Kuzey Kore’nin Öngörülemez Sonuçları	367
Liberal Uluslararasılık (Enternasyonalizm)	55
Mead ve Amerikan Dış Politikasının Dört Ekolü	84
Millî Menfaatler/ Ulusal Çıkarlar	72
Milliyetçilik	176
Modernleşme Teorisi	242
Müdahale	222
Müdahalecilik	137
Nükleer Stratejiler	300
Nükleer ve Termonükleer Silâhlar	298
Ortak Güvenlik	432
Özgür ve Âdil Seçimler	231
Periyodik Değişim mi, Sürekli Değişim mi?	462
Prestij	302
Rasyonalite Sorunu	310
Sebeplere İslâm mı?	324
Selefiyye (Selefilik)	325
Siber Savaş	328
Silâh Kontrolü	303
Sistemler	31
Siyasî Kuşaklar	90
Soğuk Savaş	81
Terörist mi, Özgürlük Savaşçısı mı?	320
Terörizm Nedir?	319
Terörizm ve KİS (Kitle İmha Silâhları)	326
Uluslararası Müeyyideler (Yaptırımlar)	418
Waltz’un Üç Analiz Basamağı	262
Yanılıcı Silâhlar	281
Yanlış Algılama	267
Yeni Sömürgecilik	243
Yükselen Güçler Savaşa Sebep Olur mu?	271

DİPLOMASİ (31)

1973 Paris Antlaşması	102
ABD ile Suudî Arabistan’ın Büyük Pazarlığı	457
Amerika’nın Neler Biliyor ve Bunları Ne Zaman Öğrendi?	202
Atlantik Şartı	80
Başkanlar ve “Doktrinleri”	142
BM Kahramanı Ralph Bunche	437
Cenevre Sözleşmesi	95
“Daha Fazla Münih İstemiyoruz”	272
Deniz Hukuku	417
“Düşmanımın Düşmanı Dostumdur”	212
“Eski Çinli Kurtlardan” Kurtulma	402
Hitler’i Yatıştırmak	289
Hücum için Yeşil Işık	204
İspanyol İç Savaşı	116
Kissinger’in “Mâkûl Süresi”	103
Küba Sorunu	229
Lojistik ve Barış	185
Mesajların Faydası	399
Monroe Doktrini’nden Roosevelt Sonucu’na	223
Morgenthau’nun Dokuz Kuralı	407
Nükleer Silâhların Yayılmasını Önleme Antlaşması	306
Obama: Tarafsızlığa Dönüş mü?	187
Radikaller Pragmatik Olabilir mi?	189
Rusya ve Batı’da George F. Kennan	130
Savaş Öncesi Statüko	205
Sözler, Sözler	178
Tayvan için Savaş	362
Üçüncü Taraf Diplomasisi	404
Ulusal Güvenlik Konseyi (UGK)	147
Yalta Antlaşması	117
Yumuşama	123

EKONOMİ (24)

70 Kuralı	246
2008 Mâlî Krizi	381
2010 Körfez Petrol Sızıntısı	454
Avro Bölgesinde Sorun	346
Bir Model Olarak Karaborsa	252
Bretton Woods Anlaşması	375
Burma’nın Felâkete Gidişi	251
Çin’in Yeni Modeli	357
Dengesiz Nüfus Artışı	248
Devletçilik	218
Dış Yardımlar İşe Yarar mı?	250
Emekli Kıta	349
Emisyon Üst Sınırı ve Ticareti Nedir?	459
GATT’tan (Gümrük Târifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) DTÖ’ye (Dünya Ticaret Örgütü)	383
İşim Güvenli mi?	249
Kim Zengin?	380
Korumacılık	385
Kur Savaşları	386
Malthus Yanılıyor muydu Yoksa Erken mi Konuşmuştu?	453
Petrol Bağımlılığı	456
Petrol ve ABD	452
Uluslararası Para Fonu (IMF)	377
Yeşil Devrim’in Babası	450
Yuan Esnekliyor mu?	368

KLÂSİK DÜŞÜNCE (21)

Başka Yöntemlerle Savaş	405
Büyük Frederick ve Uluslararası İlişkiler	413
Clausewitz Meselesi	265
E. H. Carr ve Realizm	49

Enstrümanlı Müzik.....	406	Şattularap.....	201
Gençlikteki Sosyalizm.....	250	Sömürgecilik.....	160
Gerginliğin Tırmanması ve Clausewitz.....	308	Sovyet Devletleri.....	128
Güç Dengesi Diplomasisi.....	398	Vietnam ve Çin.....	92
Hans Morgenthau ve Millî Menfaatler.....	51	Zimbabve'deki Kötü Gidişat.....	169
Karşılaştırmalı Üstünlük.....	348		
Korku Üzerine Thukydides.....	268		
Mahan'ın Deniz Gücü Teorisi.....	76		
Mutlak Güvenlik ve Kissinger.....	118		
Protestan Ahlâkı/Etiği.....	239		
Reves'in Hayâlî.....	431		
Savaş ve Barış.....	105		
Şimdi Avrupalıları Oluşturalım.....	342		
Spykman ve Müdahalecilik.....	138		
"Surtout, Messieurs, Point De Zéle".....	397		
Washington'ın Veda Konuşması.....	73		
Zavallı Meksika!.....	233		

COĞRAFYA (20)

Avrupa'yı Etiketlemek.....	337	1947 Baharı.....	82
Bab'ül Mendep.....	203	Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşmiş Milletler.....	439
Birinci Dünya Savaşı: Slav Müdahalesi.....	112	Amerika-Japonya Savaşı.....	365
Boru Hattı Siyaseti.....	464	Bismarck: Sistemi Değiştiren Adam.....	32
Cezayir'in İzdırabı.....	167	Domuzlar Körfezi, 1961.....	228
Çin, Hindistan ve Hint Okyanusu.....	361	Dört Polis.....	436
Çin'in Fırtınalı Denizleri.....	359	Guatemala: En Kötü Vaka.....	225
Entegrasyonun Dört Aşaması.....	345	Ho Çi Minh.....	93
Hürmüz Boğazı.....	198	İlk Pearl Harbour.....	364
İngiltere Ürdün'ü İcat Eder.....	179	Konstantinopolis'in Düşüşü.....	280
İsim Arayışı.....	159	Kuzey Rus Müdahalesi.....	114
İstismar Edilmiş Kızgın Kürtler.....	209	Maginot (Majino) Hattı.....	284
Jeopolitik.....	110	Obama ve Afganistan Kararları.....	150
Kongo: Karanlık Ülkesi.....	168	Önemli ve Daha Az Önemli Genel Sekreterler.....	438
Ortak Pazarın Büyümesi.....	344	Ozon Tabakasındaki Delik.....	423
		Tet.....	100
		Tonkin Körfezi Kararnamesi.....	98
		Yasalara Harfî Harfîne Uyan Bir Avrupa.....	414

DÖNÜM NOKTASI (18)

1947 Baharı.....	82
Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşmiş Milletler.....	439
Amerika-Japonya Savaşı.....	365
Bismarck: Sistemi Değiştiren Adam.....	32
Domuzlar Körfezi, 1961.....	228
Dört Polis.....	436
Guatemala: En Kötü Vaka.....	225
Ho Çi Minh.....	93
İlk Pearl Harbour.....	364
Konstantinopolis'in Düşüşü.....	280
Kuzey Rus Müdahalesi.....	114
Maginot (Majino) Hattı.....	284
Obama ve Afganistan Kararları.....	150
Önemli ve Daha Az Önemli Genel Sekreterler.....	438
Ozon Tabakasındaki Delik.....	423
Tet.....	100
Tonkin Körfezi Kararnamesi.....	98
Yasalara Harfî Harfîne Uyan Bir Avrupa.....	414

YANSIMALAR (13)

Altın Sâhili'nin Gana Oluşu.....	163
Derin Deniz Yataklarına Dikkat.....	440
Dış Hizmetlere Nasıl Katılır?.....	401

Eichmann ve Korsanlık.....	421	İdealler mi Menfaatler mi?.....	140
Geri Kalmışlığın Psikolojisi.....	244	Irak, Afganistan ve Vietnam.....	101
Hâkimiyet ve Siz.....	44	Sivil Toplum Kuruluşları.....	444
Hiroşima.....	297	Swan Adası'nın Alınışı.....	226
Honduras'ta Ev İnşa Ettik.....	232	Tarihte Kennan.....	85

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

ÇEYREK ASIR ÖNCE YAYINLANAN *IR: THE NEW WORLD OF INTERNATIONAL RELATIONS*'İN İLK edisyonu büyük ölçüde Amerikan öğrencilerine yönelikti ancak yeni edisyonlar, beni de şaşırtan bir şekilde diğer ülkelerde artarak kullanılmaya başlandı. Kitaba Türkiye'de ilgi olmasını öğrenmekten dolayı çeşitli nedenlerle özellikle memnunum.

Öncelikle, Türkiye risklerle dolu olan bir dönüşümü, pretoryanizmden demokrasiye geçişi gerçekleştirmiş durumda. Benzer örneklere sâhip diğer ülkeler Brezilya, Arjantin, Güney Kore ve Tayvan'dır. Bu ülkelerde, hangisinin diğerine yol açtığı açık olmasa da, zenginlik ve demokrasinin nasıl birbirine bağlı görüldüğüne dikkat edin. Ne yazık ki, Mısır bu türden bir dönüşüme çok erken girişmiş gözüküyor. Ancak Türkiye bölgedeki birçok ülke için örnek teşkil edebilir.

İkinci olarak, uluslararası ilişkiler perspektifinden, Türkiye –belki de- bölgesinde lider bir güç olarak kendi eski rolünü yeniden keşfediyor. Ben her zaman Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinden yana oldum ancak Avrupalılar öyle olmadılar. Milyonlarca Türk hâlihazırda Avrupalı (Almanların yediği dönemin dışında). Bunun dışında, bitmek bilmeyen avro krizi Avrupa entegrasyonu plânlarını ciddi bir şekilde öteleyebilir ve hatta bu plânların iptaline yol açabilir. AB, şu an katılmak için yanlış bir kulüp olabilir. Türkiye dikkatini Avrupa'dan Ortadoğu'ya çevirmekte haklıdır ve Suriyeliler için yaptığı yardım önemli sayılmakta ve takdir edilmektedir. Türkiye Ortadoğu misyonunu yeniden keşfederken başlıca bölgesel bir güç ve çalkantılı bir bölgede muhtemel bir dengeleyici ve istikrar sağlayıcı hâline gelmiştir. Dünya artık Türkiye'nin stratejik konumunu Avrupa ve Orta Asya arasındaki bir ulaşım koridoru olmasından daha fazlası olarak takdir etmektedir.

Üçüncü olarak, Türkiye'nin ekonomisi zayıf bir noktadan, kendisiyle beraber Endonezya, Malezya ve Güney Afrika'nın da dâhil olduğu "BRIC" (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) ülkeleri arasında sayılmaya yetecek kadar sağlam bir noktaya gelmiştir. Belki de bu yeni bir kısaltmayla ödüllendirilmelidir. (Öneri: neredeyse tamamen petrol ve doğalgaz ihrâcâtına bağımlı olan Rusya önemli bir büyüme gösteren ülke değildir ve yeni kısaltmaya dâhil edilmemelidir.)

Türkiye'nin nihâyetinde dünyada ve bölgede ne rol oynayacağını belirlemek sizin kuşağa düşecektir. Ben bu kitabın, inşacı ve etkin bir dış politika için gerekli olan serinkanlı ve rasyonel bakış açılarını gerçekleştirmede küçük bir rol oynayacağını umut ediyorum. Dünya bir kez daha Türkiye'yi dikkate alıyor ve şüphesiz daha da fazla dikkate alacak.

Michael G. Roskin

I. KISIM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER YAKLAŞIMLARI

Uluslararası İlişkiler (UI) konusuna genel bir bakış sağlamak için belli başlı bazı kavramlar, sistemler ve teoriler üzerinde duracağız. **1. Bölüm** UI'nin iç politikadan nasıl farklı olduğunu açıklamaktadır. Her devlet kendi hâkimiyetini sürdürmektedir. Bu anarşik ortamda UI daha çok güce ve bu gücün nasıl dağıldığına dayalıdır. Gücün dağılımı, uluslararası sistemlerin ortaya çıkmasına sebep olur. Bu sistemler zaman içinde değişir ve tanımlanması zordur. Sadece zihinsel oluşumlar veya modellerdir, somutlaştırılmamalıdır. 20. Yüzyıl boyunca da birçok sistem var olduğunu çoğu bilir: başarısız olmuş bir güç dengesi sistemi, Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar süren istikrarsız bir sistem ve çift-kutuplu Soğuk Savaş sistemi. Hiçbir UI sistemi sonsuza dek sürmez, hepsi çökmeye mahkûmdur. Mevcut UI sisteminin doğru tanımlanması sağlam bir dış politika için gereklidir, fakat henüz net bir tanım yapılamamıştır. Çok-kutuplu, tek-kutuplu, küresel, medeniyetler çatışması ve diğer sistemler önerilenler arasındadır.

2. Bölüm, UI'nin büyük ve kapsamlı teorilerini inceler: realizm, liberalizm, inşacılık (konstrüktivizm) ve Marksizm. Bu teorilerin karşılıklı olarak eleştirisini yapar ve hepsine karşı temkinli yaklaşır. Kipta başka birçok teori de yer alır, fakat büyük felsefî yaklaşımlar üzerinde durulmuştur. Birçok UI düşünürü, bu büyük teorilerden en az birine katılır ve bazen onları birbiriyle harmanlar.

1. BÖLÜM

GÜÇ VE DEĞİŞİM HALİNDEKİ SİSTEMLER

Amerika Birleşik Devletleri başkanı Barack Obama ile Çin devlet başkanı Hu Jintao 2010 yılında bir araya geldi. İkili, Çin'in değer kaybına uğramış para birimi konusunda düzenlemeler yapmayı başaramadı. Siyasette, anlaşmazlıklar norm haline gelmiştir. (Pete Souza/Corbis)

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DAHA çok (ü) **güce**, bir ülkenin başka bir ülkeye bir şeyi yaptırma (veya bazen yaptırmama) kabiliyetine dayanır. Ü egemen varlıklar (bkz. s. 42) arasında, iç politika ise bir egemen varlığın içinde cereyan eder. Uluslararası hukuk kuralları ve kurumlar iç kanunlara ve kurumlara dayandığımız şekilde dayanmak bakımından çok zayıftır. İç politikada biriyle münâkaşa ettiğimiz vakit “kanunu kendi ellerimizle uygulamayız; onu mahkemeye veririz. Ü’de bazen tam tersi olur. Mahkeme yoktur ve kendi kendine yardım tek mümkün seçenek olabilir.

Bazı düşünürler der ki, Ü **uluslararası anarşi** ortamında boy gösterir. Fakat Ü bütünüyle düzensiz değildir. Bir miktar düzen milletler arasındaki nisbi güçten doğar. Meselâ, 19. Yüzyıl boyunca İngiliz İmparatorluğu yerküreyi istediği gibi tanzim etti ve küçük, zayıf ülkeler genellikle ona itaat etti. Bu tür güç ilişkileri uluslararası sistemleri, gücün yerküre üzerinde dağıtılma biçimini yaratır. Bir uluslararası sistem belirli bir zaman dönemi için bir tür güç haritasıdır. Eğer cârî sistemi –kimin ne tür güce sâhip olduğunu –doğru şekilde kavrayabilirseniz nerede duracağınızı ve gücünüzü ne zaman ve nasıl kullanacağınızı bilirsiniz. Meselâ, çok sayıda ülke aşağı yukarı aynı güce sâhipse, bu muhtemelen hâlihazırda incelenmekte olan bir güç dengesi sistemidir. Eğer bir ülke yer yüzünü denetlemek için yeterli güce sâhipse (ki bu pek muhtemel değil), bu bir tek-kutuplu (*unipolar*) sistem olabilir. 20. Yüzyıl’ın sahne olduğu dört Ü sistemi şunlardır:

1. Birinci Dünya Savaşı öncesi, 19. Yüzyıl’da 1914’e kadar büyük Avrupa imparatorluklarının hâkimiyeti. Sistemler teorisinde bu dönem bir güç dengesi sistemine örnek teşkil eder fakat bu sistem 1910’a gelindiğinde çökmüştür.

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Ü iç politikadan hangi açıdan farklıdır?
2. Güç nedir?
3. Bazı güç tipleri nasıl kullanılamazdır?
4. Uluslararası sistem nedir?
5. Bir yüzyıldan fazladır dünya hangi sistemleri gördü?
6. 19. Yüzyıl emperyal sistemi hangi bakımdan cazipti? Yeni bir emperyal sistem kurulabilir mi?
7. Şimdi ne tür bir sistem iş başında? Nasıl anlatırsınız?
8. Bu yeni sistem istikrarlı mı yoksa istikrarsız mı?
9. Millî liderler yakın zamanlarda güç realitelerini nasıl yanlış anladı?
10. Devletler ve egemenlik hâlâ Ü’nin temelleri midir?

Güç: Taraflardan birinin diğerine isteklerini yaptırmaya kabiliyeti

Uluslararası Anarşi: Bağımsız ülkelerin diğer ülkelerle anlaşmazlığa düşmesini başka hiçbir gücün önlememesi

2. Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na. İmparatorluklar 1914'ten 1945'e kendi kendilerini tahrip etti. Tehditlere cevap vermeyi reddeden birkaç ana oyuncuyla iki savaş arası dönem bir "güç dengesizliği" (*anti-balance of power*) olarak isimlendirilebilir. Aslı olarak istikrarsız ve geçicidir.
3. Soğuk Savaş. Geleneksel Avrupa güçlerinin çöküşü, ABD ve Sovyetler Birliğini iki-kutuplu bir sistem içinde birbiriyle karşı karşıya getirdi. Fakat süper güçler 1945'ten 1980'lere kadar bloklaştı ve kendilerini tüketti, böylece iki-kutuplu sistem parçalandı.
4. Soğuk Savaş sonrası. Sovyetler Birliği'nin çökmesi iki-kutupluluğu sona erdirdi. Fakat çok-kutupluluktan (birkaç güç merkezinin olması) kaos bölgeleme ve globalleşmeden medeniyetler çatışmasına uzanan bir yelpazede yeni sistem üzerine fikirler tartışılmaktadır. Burada da birkaç ihtimâli ele alacağız.

Bu dönemleri ve sistemleri çok somut sanmayın. Bunlar yalnızca realiteyi kavramaya yönelik teşebbüslerdir; nâdiren gerçeğin kendisidir. **Somutlaştırma** sosyal bilimlerde devamlı teşebbüs edilen bir iştir. Öğrenciler sınavlara hazırlanmak için genellikle derli toplu tabloları ezberlerler, fakat bu tablolar gerçeğin kendisi değil, gerçeğe yakın şeyler olarak önemlidir. Önceki listede bir dönemin bir sonrakiyle üst üste binebileceğine dikkat edin. Avrupalı imparatorluklar 1945'te bir anda ortadan kalkmadılar, otuz yıldan daha uzun bir sürede yavaş yavaş yok oldular. Kafa karıştırıcı bir dünyayı anlamaya çalışmak için sosyal bilimciler çok karmaşık bir realiteyi, hepsi de zihinsel oluşumlar olan teorilere, modellere, zaman dönemlerine ve kavramsal çerçevelere göre basitleştirmek zorundadırlar. Sistemler yaklaşımı böyle bir çerçevedir.

Aslında Uİ düşünürleri "sistemler" kavramını iki farklı fakat birbiriyle örtüşen şekilde kullanır. İlk olarak, dünyada reel bir sistem vardır, fakat bu sistem karmaşık, değişebilir ve tanımlanması zor bir sistemdir. İkincisi, kafamızda inşa ettiğimiz reel sistemi izah etmeye çalışan basitleştirilmiş bir sistem vardır. İdeal olanı kafamızdaki sistemin dünyadaki sistemle çakışmasıdır. O zaman rasyonel ve başarılı dış politikalar icra edebiliriz.

Fakat kafamızdaki resim realiteyle örtüşmezse korkunç, mâliyetli hatalar yapabiliriz. Meselâ, Soğuk Savaş için eğitilmiş olan karar vericiler sanki uzak toprakların kontrol edilmesi üzerindeki vurgulamasıyla birlikte sistem hâlâ iki-kutuplu sistemmiş gibi davranırlarsa, kabilesel ve dinsel nefretler tarafından harâbeye dönüştürülmüş yerlerde bataklığa saplanırlar. Bazı eleştirmenler George Bush'un önce millî güvenlik uzmanı, sonra dışişleri bakanı olan Sovyet uzmanı Condoleezza Rice'ın Irak ve Afganistan Savaşları'nı Soğuk Savaş çatışmaları gibi muameleye tâbi tutmakla itham etti. Bütün dünyada katliamları durdurmaya ve demokrasiyi teşvik etmeye çalışırsak "kaos bölgelerinde" bazı iğrenç gerçeklerle karşılaşabiliriz. Cârî sistemi düzeltmek demek, olaylara karşı çatışmak yerine olayların akışına ayak uydurmak (ve bazen onları manipüle etmek) demektir.

Somutlaştırma (Reification): Bir teoriyi gerçek zannetmek

Kavramlar

GÜÇ

Güç konusu genel olarak yanlış anlaşılmış bir konudur. Güç, güçlü ülkelerin zayıf ülkeleri ezmesi anlamına gelmez. Güç, bir ülkenin diğerine istediğini yaptırabilme yeteneğidir. A ülkesi B ülkesine A ülkesinin istediğini yaptırır. Güç, farklı türlerde karşımıza çıkar: mantıksal ikna, ekonomik güç, kültürel güç, teknolojik güç ve askerî güç. Mantıksal ikna en iyi yoldur, ancak tek başına pek işe yaramaz. Askerî güç en kötüsüdür ve genellikle son çare olarak kullanılır. O zaman gücün/iktidarın bir altkümüsi olan **kuvvet** devreye girer. Etiyopya ve Eritre sınırlar yüzünden çekişmeye başladığında ordularını harekete geçirdiler ve kuvvet uygulamaya hazır hâle geldiler.

Ülkeler, ellerinde hangi güç türü varsa hepsini kullanır. Başkan Obama, İran'ı nükleer programını uluslararası kontrollere açmaya zorluyor. Tahran kabaca "hayır" diyor. Yoğun Amerikan askerî gücünün, İran'ın petrol gücü üzerinde etkisi yoktur. Günümüzde enerji kaynakları en önemli güç kaynakları hâline gelmiştir. Hiç de etkileyici olmayan bir orduyla Rusya, petrol ve doğalgaz ihrâcâtının kontrolünü elinde tutarak Avrupa'yı dize getirmiştir. Ukrayna, Rusya'nın başını ağrıttığında Moskova Ukrayna'ya gaz akışını kesti. Amerika'nın petrol ithâlâtına bağımlı olması, Amerikan gücünün son zamanlara kadar çok da üzerinde durulmamış zayıf noktasıdır. Enerji sorunlarını en son bölümde tartışacağız.

Bazen Amerika'nın Vietnam'da, Sovyetler Birliği'nin de Afganistan'da fark ettiği gibi gücünüzü kullanamazsınız. Gücün puf noktası diğer ülkeye istediğini yaptırmaktır –Kuzey Vietnam olayında Kuzey Vietnam'ın Güney Vietnam'la birleşmesini önlemektir. Amerika'nın gücü, hükümetlerin faaliyetleri durduramadığı veya durdurmak istemediği bir bölge olan And Dağları'nda koka yetiştirilmesini önlemeye yeter

mi? Amerika Birleşik Devletleri askerî gücü 2001'de Afganistan ordusunu üç haftada yenmişti, fakat Afganistan'ı sâkinleştirip kontrol altına alamadı. Washington'un uzun süre göz ardı ettiği mesele, Afganistan'ın ülke değil, savaş ve uyuşturucu lordlarının ve İslâmcı mücahitlerin başarısız devleti oluşuydu. Kaos içinde yıllarca savaştıktan sonra Amerikalılar savaşmaktan yorgun düştüler. Sâhip olduğunuz hiçbir güç –siyasî, ekonomik ve askerî– işe yaramıyorsa, zannettiğiniz kadar güçlü değilsiniz demektir.

Güç, tam olarak hesaplanıp tahmin edilemez. Sovyetler Birliği güçlü görünüyordu, fakat hatalı bir ekonomi ve çok sayıda milletleri arasındaki gerginlikler yüzünden birdenbire çöktü. Kimin daha güçlü olduğu ancak bir savaş sonrasında belli olur. Savaş öncesinde her iki taraf da kendisinin daha güçlü olduğunu düşünür. Savaş, doğruları çok acı bir şekilde öğretir. Washington her zaman, daha büyük ve daha güçlü ordulara güvenir ancak böyle ordular her zaman işe yaramayabilir. Askerî güç, güç türlerinden sâdece biridir. Çok güçlü olmalarına rağmen ne İngilizler, ne Sovyetler, ne de Amerikalılar Afganistan'a boyun eğdirememişlerdir.

Ülkelerin gücü bazen mevcut sorunu çözmek için uygun güç olmayabilir. Ağır silâhlar ve tanklar dinî telkinlerle güdülenmiş savaşçılara karşı işe yaramaz. Bir başka ülkeyi ikna etme çabaları bazen kızgınlığa sebep olabilir: "Sen kim oluyorsun da bize ne yapmamız gerektiğini söylüyorsun?" türünde tepkiler doğurabilir. Washington, Beijing ve Tahran'dan sık sık bu türde tepkiler almaktadır. Bu yüzden, gücünüz ne türde bir güç olursa olsun temkinli bir şekilde kullanılmalıdır. Günümüzün meselesi ne tür bir güce önem vermemiz gerektiğidir; askerî mi, ekonomik mi yoksa siyasî mi?

AVRUPA GÜÇ DENGESİ SİSTEMİ

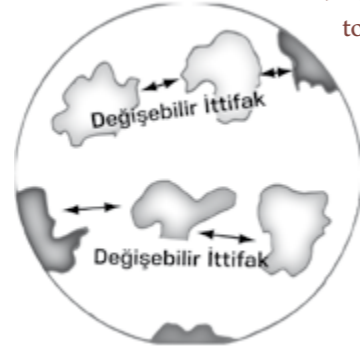
19. Yüzyıl bir güç dengesi sistemine örnek teşkil eder. **Güç dengesi** sistemi birkaç ana ülkenin benzer bir güce sâhip olduğu ve bu güçlerini ittifaklar yoluyla aşağı yukarı dengelediği belli periyotlarda olur. Eğer A ülkesi B ülkesi tarafından tehdit edildiğini hissederse, B'yi caydıracağı umuduyla C ülkesiyle bir ittifak kurar. Daha sonra onların hepsi D ülkesinin gittikçe artan gücüne karşı kendilerini korumak için bir ittifak oluşturabilir. Bu yol her zaman işe yaramamış olsa da savaşların vahşetini ve sayısını sınırlandırmaya yardım

Kuvvet: Askerî güç uygulanması

Güç Dengesi: Tehdit unsuru devletlere karşı denge kurabilmek için ittifak oluşturmayı öneren teori

etti. Teorisyenler bir güç dengesi sisteminin çalışmasının bir ortak kültürü ve bakış açısını ve sistemi çökertmemeye dair bir sadakâti paylaşan en az beş ana oyuncu gerektiğini söyler. Güç dengesi bir poker oyunu gibidir; ki poker oyununda bütün parayı kazanmak yerine oyunun sürüp gitmesini tercih edersiniz, dolayısıyla diğer oyuncuları iflâs ettirmekten uzak durursunuz. Grafik olarak güç dengesi sistemi aşağıdaki gibi görünür:

Tarihçiler iki büyük güç dengesi çağı tespit eder: 1648'den 1789'a ve 1814'ten 1914'e. Çoğu Almanya'da yaşanan Otuz Yıl Savaşları Katolikleri Protestanlarla karşı karşıya getirdi ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar tarihteki en kanlı savaştı.

Otuz Yıl Savaşları 1648'de Westphalia Barışı ile sona erdiğinde Avrupa'nın monarkları birbirlerini yeterince hırpalamış ve Fransız Devrimi'ne (1789) kadar süren bir güç-dengesi sistemi inşa etmişti. **Westphalia (Vestfalya) sistemi** aynı zamanda **egemenlik** konseptini de tesis etti.

Napoléon eski sistemi sınırsız ihtirasla ve Avrupa'nın çoğunu fetheden kitlevi bir orduyla altüst etti. Napoléon poker oynadığında diğer bütün oyuncuları iflâs ettirmeye çalıştı (aynı zamanda hile de yaptı). Eski sistemi karakterize eden sınırlama ortadan kalkmış oldu. Napoléon 1814'te yenilgiye uğratılınca, Avrupa'nın önemli figürleri Avusturya Prensi Metternich'in rehberliği altında **Metternich sistemi** adı verilmiş olan bir güç dengesi sistemini restore etmek için buluştu. Bu sistem onlarca yıl gayet iyi işledi. Fakat bu, yalnızca monarklar ihtiraslarını dizginlediği ve meşruluk ve istikrar değerlerini paylaştığı sürece böyle oldu. Bu sistem 19. Yüzyıl'da milliyetçiliğin tesiri altında –özellikle 1871'de Alman birleşmesi ile– Birinci Dünya Savaşı'nda ortadan kalkıncaya kadar erozyona uğradı. O zamandan beri bir güç dengesi sistemi var olmadı. Bazıları yeniden böyle bir sistemin var olamayacağını söylemektedir.

Bazı bilim adamları, güç dengesi var olduğu farz edildiğinde, Yedi Yıl Savaşları (Amerikalıların Fransız-Hint Savaşı adını verdiği savaş) veya 1850'lerin Kırım Savaşı gibi iğrenç savaşların var olduğuna işaret ederek güç-dengesi teorisini reddeder. Güç dengesi teorisyenleri bunların, genel sistemi çökertmemiş nispeten küçük savaşlar olduğunu söyleyerek cevap verir.

Bazı yazarlar **güç hiyerarşisinin** –güç dengesinin zıddı– barışı koruduğu görüşünü savunur. Uluslar, güç merdivenindeki yerlerini bildikleri zaman muhtemelen daha dikkatli davranırlar. Büyük, kesin sonuçlu bir savaş geriye tepede bir muzaffer ve dipte bir kaybeden bırakır ve bu onlarca yıl sürecek bir barış getirir. Eleştirmenler güç dengesi savunucularının bu hiyerarşiyi hiçbir zaman var olmamış bir denge sanma hatasına düştüğünü söyler. Bütün bu tür hiyerarşiler geçicidir ve en sonunda zayıf devletler güç kazanmaya hâkim devletler güç kaybetmeye başladıkça bozulur.

Westphalia (Vestfalya) Sistemi: Bağımsızlığı norm hâline getiren 1648 Westphalia Barışı ile kurulan sistem

Egemenlik: Her bir devletin kendi ülkesini herhangi bir müdahale olmaksızın yönetmesi

Metternich Sistemi: Napoléon'dan sonra güç dengesinin konservatif (tutucu) bir şekilde geri getirilmesi

Güç Hiyerarşisi: "Devletler, nispi güçlerine göre merdivenin hangi basamağında duracaklarını bilirlerse barış korunur" fikrini savunan teori

Kavramlar

SİSTEMLER

Sistem, birbiriyle etkileşim içinde olan birçok parçanın bir araya geldiği bir bütündür. Eğer sistemin mantığı analiz edilebilirse, gelişimini kabaca tahmin edebilir ya da en azından nelerin yolunda gitmediğini anlayabilirsiniz. Mevcut uluslararası sistemi kavramış liderler, tehditlere ve fırsatlara karşı akıllıca yaklaşabilirler. Aksi durumda ülkelerine büyük zarar verirler.

Sistemlerin kilit noktası "etkileşim" terimindedir. Eğer bir şey gerçekten sistemse, onun sâdece bir parçasını değiştiremezsiniz, çünkü diğer bütün parçalar da bu değişimden etkilenir. Sistem düşüncesi biyolojiden doğmuştur. İnsan bedeni, kalp, ciğerler, kan vesairenden oluşan bir sistemdir. Bu parçalardan birini çıkarırsanız beden yok olmaya başlar. Parçalardan biri değişirse diğer parçalar bu durumu telâfi etmek için duruma uyum sağlamaya çalışır. Sistemler sâbit ya da kendi kendilerini düzelten yapıda olabilir ya da iç veya dış sebeplerle çökebilir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sistem düşüncesi uluslararası ilişkiler dâhil olmak üzere birçok disipline yayıldı. Düşünürler –bazıları sâdece Avrupa üzerine, diğerleri bütün dünya üzerine odaklansa da– yüzyıllardır çok çeşitli sistemler denendiğini, her birinin kendi mantığı çerçevesinde işlediğini ve bazen istikrarlı bazen de değişken sonuçlar verdiğini ortaya koymuşlardır. İstikrarlı olmayan sistemler kalıcı da olmamaktadır.

Sistem mantığının güçlü noktası, bizi, dünyayı birbirinden bağımsız bir dizi olay ve sorun olarak görmek yerine bir bütün olarak görmek konusunda eğitmesidir. Akıllı bir devlet adamının istediği sonuçları elde etmek için olayları nasıl oluşturduğunu ve

yönlendirdiğini görmemizi de sağlar. Belli bir noktadan yapılan baskı, başka bir noktadan nasıl sonuç verir? Bu sonuç iyi mi olur, kötü mü?

Uluslararası sistemler, bir dereceye kadar el becerisi ürünüdür. Büyük güçlerin onayını alan ve geçmişten aldığı kuvvetle ilerleyen sistemler uzun süre devam edebilir. Büyük oyuncuların birine veya birkaçına zarar veren ve tarihine aykırı düşen sistemler muhakkak yıkılacaktır. Sistemler elbette cennetten çıkma değildir; Metternich ve Bismarck gibi zeki insanların ellerinde şekillenmiştir. Bu gerçek, uluslararası siyasete insan zekâsı ve yaratıcılığı unsurunu dâhil eder.

Dünya siyasî bir sistem midir? Dünya birçok parçadan oluşur ve bu parçalar etkileşim içindedir. Asıl sorun, sistemlerin gerçekte ne olduğu, hangi süreçlerde var oldukları ve işleyiş mantıkları konusunda çok az düşünürün hemfikir olmasıdır. 20. Yüzyıl'da, bazıları üç sistemin var olduğunu söyler; bazıları dört, bazıları da Mihver Devletleri diktatörlüğü dönemini de dâhil ederek aslında beş sistem olması gerektiğini savunur.

Uluslararası sistemler düşüncesi hatalıdır ve henüz bir bilim değildir. Mevcut sistemin ne olduğu konusunda henüz karar verilmiş değildir. Bu bölümde, mevcut sistemin tanımlanmaya çalışıldığı, hiçbirinin tamamıyla tatmin edici olmadığı girişimler ele alınacak. Önerilen her sistemle ilgili şu sorular sorulmalıdır: (1) Hâlâ mevcut mudur? (2) Devam edecek midir? Yani, önerilen sistem gerçeklikle örtüşüyor mu; örtüşüyorsa istikrarlı olacak ve uzun süre devam edebilecek midir?

Öyle ya da böyle, iki yeni doğan güç, imparatorluklarını kurmak isteyince 19. Yüzyıl sistemi çökmeye başladı. Almanya ve Japonya, sistemi Berlin'in dediği gibi "güneş altında bir yer" talepleriyle bozdu. Alman birleşmesi (1871) ve Japonya'nın Meiji Restorasyonu (1868) var olan sistemi altüst etmeye hevesli güçlü, tatminsiz ülkeler yarattı. Almanya, Güney Afrika'da İngilizlere karşı savaşan Boerler'i silâhlendirerek, Britanya ile savaş gemisi yapımında yarışa girişerek ve Fas'a açıkça müdahale ederek Fransa'yla çatışınca 19. Yüzyıl sonlarında sarsıntılar başladı. Aynı sıralarda Pasifik'te Japonya, Rusya ve Çin'e saldırıp onları yendi ve Kore'yi işgal etti.

Dönüm Noktası

BISMARCK: SİSTEMİ DEĞİŞTİREN ADAM

Prusya Başbakanı Bismarck'a, 1871'de kurduğu birleşik Almanya'nın iki dünya savaşı ve Avrupa'nın yıkımına sebep olacağı söylenseydi dehşet içinde kalırdı. Bismarck muhafazakâr olmasına rağmen, büyük bir beceri ile radikal ve sistemik bir değişiklik getirdi. Sistemlerde sadece tek bir parçanın değiştirilemeyeceğini hatırlayın, çünkü diğer her şey de ona bağlı olarak değişir. Bismarck, Avrupa'nın siyasî yapısında devasa bir değişime imza attı –Almanya'nın birleşmesi– fakat bu olay dalga dalga yayılarak yeni bir küresel siyasî sistem oluşturdu.

Bismarck'tan önce Almanya, kimseye karşı bir tehdit oluşturmayan küçük krallıklar ve prensliklerden oluşan bir mozaik gibiydi. Birleştikten sonra Almanya, Avrupa'ya hâkim bir mevki, sanayi ve nüfus hâline geldi. Bismarck, birleşmiş bir Almanya'nın diğer Avrupalı güçlerle barış ve denge içerisinde yaşayabileceğini düşünmüştü. Bismarck, ne militarizm yanlıydı ne de bir yayılmacıydı. Aksine, birleşmeden sonra Bismarck, kurduğu Alman İmparatorluğu'nun (İkinci Reich) müttefik düşman güçler

tarafından çevrilmemiş olduğundan emin olmaya çalışıyordu. Eski güçler dengesi oyununu oynamaya çalışan Bismarck, diğer Avrupalı güçlerle dostluk ve karşılıklı yardımlaşma temeline dayalı anlaşmalar yaptı.

Fakat **Bismarck sistemi** daha önceki Metternich sistemi kadar istikrarlı değildi. Bismarck'ın birleşen Almanya'sı Avrupa'nın siyasî coğrafyasını kısmen de olsa değiştirmişti. Alman milliyetçiliği artık zincirlerinden kurtulmuştu. Yeni Alman İmparatoru ve onun generalleri milliyetçi ve emperyalistti. Bismarck'ın çok temkinli olduğunu düşündüler ve 1890'da onu kovdular. Daha sonra da imparatorluğu inşa etmeye, silâhlanma yarışına ve Avusturya ile ittifak kurmaya başladılar. Bunun üzerine alarma geçen Fransız ve Ruslar, diplomat ve tarihçi George F. Kennan'ın deyişiyle "kader ortaklığı" oluşturdular. Böylece, Birinci Dünya Savaşı arifesinde Avrupa iki düşman bloğa ayrıldı. Oysa Bismarck bu durumdan kaçınmak için çok çabalamıştı. Bilmeden ya da isteyerek, Bismarck Avrupa'nın mahvoluşuna sebep olmuştu.

19. Yüzyıl'ın güç dengesi sistemi 20. Yüzyıl başladığında artık işler durumda değildi. Güç dengesi sistemi ittifaklar yapmaya ve sonra onu değiştirip yeniden ittifaklar kurmaya muktedir en azından beş oyuncu gerektirir. Esneklik ve ihtiras yokluğu buradaki anahtarlardır. Onun yerine Avrupa birbirine düşman katı iki ittifaka bölündü. Bir ittifak üyesi savaşa girince –ilk olarak Avusturya Sırbistan'a karşı– müttefiklerini peşinden sürükledi. Birçok kimse o zaman bunu anlamamış olsa da, savaş patladığında güç dengesi sistemi iflâs etmişti.

İKİ SAVAŞ ARASINDAKİ İSTIKRARSIZ SİSTEM

15 milyon kadar insanın ölümüne sebep olan Birinci Dünya Savaşı Avrupa'nın kendi kendini tahribinin ilk adımıydı. Dört imparatorluk –Alman, Avusturya-Macaristan, Rusya ve Osmanlı İmparatorlukları– çöktü. Onların enkazından komünizm ve faşizm belâları doğdu. "Muzaffer güçler" Britanya ve Fransa öylesine tükenmiş ve acıydı ki **Versailles (Versay) Antlaşması'nın** şartlarını mağlup Almanya'ya uygulamaya muktedir değillerdi. On yıl sonra uluslararası ekonomi ciddi biçimde hasar gördü ve çöktü.

Bismarck Sistemi: 1870'ten 1914'e kadar süren uydurma ve istikrarsız bir güç dengesi

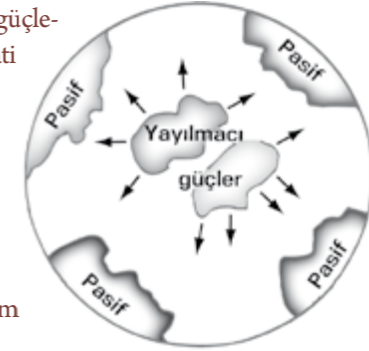
Versailles (Versay) Antlaşması: Birinci Dünya Savaşı'nı sonlandıran 1919 tarihli antlaşma

Birinci Dünya Savaşı doğrudan doğruya İkinci Dünya Savaşı'na yol açtı. İlk savaşın tatminsiz kaybedenleri –Almanya ve Avusturya iki hoşnutsuz muzaffer– İtalya ve Japonya–Japonya Birinci Dünya Savaşı boyunca Çin ve Pasifik'teki Alman mülklerine el koyarak sınırlı ölçüde katılmıştı– ile birleşti, bu esnada diğer kaybeden Rusya bunların dışında kalmaya çalıştı.

İki savaş arasındaki bir diğer bağ herhangi bir güç dengesinin, bu sefer başarısız kalmasıydı. Güç dengesi fikri Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra pek itibar görmedi. Birçok kimse savaşın sebebi olarak güç dengeleyicilerinin sinik manipülasyonlarını suçladı. Savaştan önce zaten sistem çökmüş olduğu için bu haksız bir ithamdır. Belki de güç dengesi kusurlu bir sistemdir, fakat Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması kendi başına bu noktayı ispatlamaz. Her halükârda kazanan demokrasiler –Britanya, Fransa ve Birleşik Devletler– güç dengesi oyununu oynamamayı seçti ve onların bu kararından İkinci Dünya Savaşı felâketi doğdu.

İki savaş arası dönemdeki bu tuhaf ve kısa süreli sistem nasıl adlandırılır? Güç-dengesi sistemi değildi, çünkü demokrasiler bu sistemde yer almayı reddetti. Boşluğu hissedilen diktatörler ne alabileceklerse almaya yöneldi. Bu sistem "anti-denge güç sistemi" olarak adlandırılabilir. Önceki savaştan yorgun olan ve Milletler Cemiyeti ile insan aklına çok fazla inanan Britanya ve Fransa sonunda çok geç bir şekilde güce güçle cevap verdi; Almanya neredeyse her ikisini de yendi. Grafıksel olarak bu, aşağıdaki gibi göründü:

Stalin'in Sovyetler Birliği de oyuna katılmayı reddetti. Burada kapitalist güçlere karşı bir nefret ve kapitalist güçlerin her halükârda çökmeye mahkûm olduğu kanaati söz konusuydu. ABD de güç oyununu oynamayı reddetti. Amerikalılar izolasyonizme ilâveten Japonya'nın Çin'e tecavüzüne yönelik sözlü protestoların ABD'yi büyük yangından uzak tutacağını düşündü. Büyük bir orduya ihtiyaçları olmadığını, zira iki okyanusa sâhip olduklarını düşündü. 1941'de hem Sovyetler Birliği hem de ABD hasım güçlerden saklanamayacağı öğrendi.

Avrupa İkinci Dünya Savaşı'nda kendisini tekrar tahrip etti. Bu boşluğu, Doğu Avrupa'yı Sovyetler Birliği için bir güvenlik bölgesi hâline getirmeye niyetli olan Stalin'in Kızıl Ordusu doldurmak üzere harekete geçti. Japon İmparatorluğu Asya'da bir boşluk bırakarak ortadan kayboldu. Komünistler, önce Çin ve Kuzey Kore'de, sonra da Kuzey Vietnam'da iktidara geldi. Büyük Avrupa imparatorlukları içeride zayıf (ve dışarıda) sömürgecilik karşıtı milliyetçilikle yüzyüze emperyal toprakların hemen hemen hepsine bağımsızlık verdi. 19. Yüzyıl'ın büyük denge kurucusu Britanya yerini Birleşik Devletler'e terk etti, klâsik imparatorluklar çağı bitti; yerini iki süper gücün hâkimiyeti aldı.

İki Savaş Arası: Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki, 1919–1939 yılları arasındaki dönem

İKİ-KUTUPLU SOĞUK SAVAŞ SİSTEMİ

Bölüm 3 ve 5'te ele alınacağı üzere Soğuk Savaş, Doğu Avrupa'yı komünist yönetim altındaki uydulardan oluşan bir kuşağa dönüştürmeye niyetli Stalin'in Sovyetler Birliği, Roosevelt'in savaş sonrası işbirliği için yaptığı büyük dizayna uygun bir partner olmadığını ispatladıktan hemen sonra başladı. Birçok kimse (ülke) Stalin'in Doğu Avrupa'nın ötesine geçmeye hazırlanmış olduğunu korkmaktaydı. 1947 ilkbaharında Soğuk Savaş başlamıştı, zira bu tarih ABD'nin Sovyet yayılmasına muhalefetini açıkça ilân ettiği ve ona karşı adım attığı tarihti.

Sovyetler'e ve ABD'ye karşı çıkabilecek bir üçüncü ana güç olmadığı için dünya bu iki kamptan birine katıldı –veya en azından öyle göründü. Akademik düşünürler bu durumu **iki-kutuplu (bipolar)** olarak tasvir etti. İki-kutupluluk tehlikeli fakat aynı zamanda bazı bakımlardan rahatlatıcı bir sistemdi. Doğu ve Batı mütemediyen diğer bloğu zayıflatma yolları arayarak ve muhtemel saldırılara karşı tedbir alarak, birbirlerini şahinler gibi gözledi. Nükleer tetiklere çok yakın olan parmaklarla dünya çok gergin durumdaydı. Grafikselsel olarak bu dünya aşağıdaki gibi göründü:

İki-kutuplu sistem, taraflardan biri kazandığında diğeri-nin kaybettiği “sıfır toplamı bir oyun” olarak görüldü. Komünist blok özgür dünyadan bir parça çaldığında, Batı kaybetti. Bu tür aksilikleri önlemek için savaş (Kore ve Vietnam) ve hatta nükleer savaş (1962'de Küba üzerinde) dâima mümkündü. Ancak, iki süper güç, her ikisi de nükleer silâhlara sâhip olduğundan çatışmaya biraz mesafeli kaldılar ve doğrudan hâkimiyetlerini hızla sona erdirebilecek bir nükleer savaşa dönüşebileceğini anladılar. Birbirlerinden nefret ettiler, fakat o kadar da gözü kara değildiler. Her biri karşılıklı yok olma riskini almak yerine, kendi yarım dünyalarının prensi olmayı tercih ettiler. Amerikalılar hiçbir zaman Sovyetlerle doğrudan kavga etmedi. Yine de her ikisi de gergindi, muhtemel kazançlar ve kayıplar konusunda endişeliydiler.

Bazıları hâlâ hayatın daha basit olduğu, dostlarınızı ve düşmanlarınızı tam olarak bildiğiniz o günlerden bahseder. Süper güçlerin daha zayıf müttefikleri olan Doğu ve Batı Avrupa, genellikle sessiz kaldı ve lider güçlerine itaat etti. NATO ve Varşova Paktı sağlam göründü. Her bir ittifakın çoğu üyesinin topraklarında süper güçlerin askerî üsleri vardı ve bu ülkeler bu üsleri bir korunma biçimi olarak kabul etti. İki-kutupluluğun rahatlatıcı tarafı her ülkenin nerede durduğunu bilmesiydi. Birçok ülke için bugün hayat çok kafa karıştırıcıdır.

Ancak, Soğuk Savaş'a yakından göz atarsanız görürsünüz ki, o asla sıkı bir iki-ku-

İki-Kutuplu (bipolar): Soğuk Savaş'ta olduğu gibi dünyanın iki güç merkezine ayrılması

tupluluk sistemi değildi. Bazı düşünürler iki büyük “kıtâ” arasında, kamplardan birine katılmaktan bilinçli şekilde kaçınan birçok “ada”nın, tarafsız ülkenin bulunduğu gerçeğine işaretlerle onu bir “gevşek iki-kutupluluk” olarak adlandırır.

İki-kutuplu dünya istikrarlı mıydı? Bir nükleer savaş patlak verdi ve neredeyse yarım asır sürdü, fakat en azından beş sebepten dolayı kalıcı olması imkansızdı:

1. İki-kutuplu sistem süper güçleri özellikle zayıflamaktaki Sovyet ekonomisi için gitgide pahalı olan çılgın bir silâhlanma yarışına kilitletti. Silâhların artması onlara daha az güvenlik getirdi, çünkü ordular ve silâhlar süper güçleri koruyamaz veya onların güçlerini yayamazlardı; onların güçlerini yayma teşebbüsleri milliyetçilikle çatıştı.
2. Üçüncü Dünya milliyetçiliği yükseldi ve her iki süper güç de onunla dövüşme hatasına düştü. Süper güçler, sıfır toplamı oyunlarını oynayarak çevre bölgeleri kendi “kamp”larına dâhil etmeye veya kendi “kamp”larında tutmaya çalıştılar. Üçüncü Dünya'ya nüfuz etme çabalarını –Amerikalılar Vietnam'da ve Sovyetler Afganistan'da– başarısız olana kadar yoğunlaştırdı.
3. İki kamptan en az biri bölündü. Kutup “kıtâ”lardan biri çatladı ve büyükçe bir parça sürüklendi: Çin (Sino)–Sovyet ihtilâfi. Üstünlük (hâkimiyet) öfkeye sebep olur. Diğer “kıtâ”, NATO daha sarsıntılı hâle geldikçe, bazı saçak parçalanmaları yaşadı.
4. Pasifik kıyısı ülkelerinin ekonomik büyümesi her iki süper gücü de şaşırttı. Askerî devlet kaynaklarını pahalı silâhlara ve lüzumsuz (şüpheli) müdahalelere çarçur ederken, Japonya, Güney Kore, Tayvan ve diğer Asya kıyı ülkeleri bölgelerini bir ekonomik deve dönüştürdü.
5. Özünde kusurlu bir ekonominin sırtındaki pahalı silâh yarışını ve bozuk reformlar 1991'de Sovyetlerin çöküşüne yol açtı. Amerika hasmından daha çok dayanarak, Soğuk Savaş'ı fiilen “kazandı.” Ancak, iki-kutuplu sistemden doğan dünya Amerika'nın tamamen sevdiği bir dünya değildir.

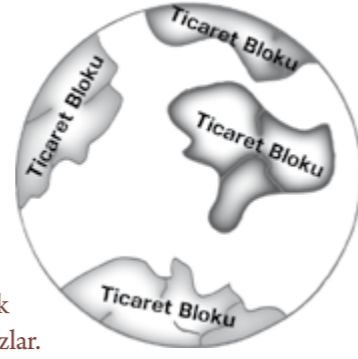
NE TÜR BİR YENİ SİSTEM?

1991'e damgasını vuran iki olay –Körfez Savaşı ve Sovyetler Birliği'nin şaşırtıcı çöküşü– o dönemde doğmak üzere olan yeni sistemi adlandırma ve tanımlama tartışmalarını başlatmıştır ve bu tartışmalar hâlâ devam etmektedir.

Tartışma konusu olan muhtemel sistemlerden bazıları akla yatkın olmakla beraber, hepsinde bir soru işareti mevcuttur.

Çok-Kutuplu mu?

Belki de en çok kabul gören model, dünyayı **çok-kutuplu (multipolar)** perspektiften gören modeldir. Bu model, birçok güç merkezi içerir. Bunların bazıları ticaret bloklarıdır ve hepsi de sıkı bir ekonomik rekabet içerisindedir. Ne tek bir ulusun, ne de tek bir bloğun hâkimiyeti söz konusu değildir. Eski güç dengesi sistemine benzer ancak bloklar ve büyük uluslar yeni ittifaklar oluşturmazlar. Bunun yerine hepsi kendi ekonomisine odaklıdır ve hem işsizlikle mücadele etmek hem de güç ve saygınlık kazanmak için ekonomik büyüme onların asıl işidir. Grafikselsel olarak aşağıdaki gibi görünür.

Bu model gerçekte birebir uyumsuz. Bloklar –Avrupa Birliği, Pasifik Kıyıları ve diğerleri– kendi güvenliklerini sağlayamaz, hepsi Amerikan yardımına ihtiyaç duyar. Batı Avrupa, önceleri eski Yugoslavya’yı kendi başlarına yatıştırabileceklerini düşünmüş ama birkaç yıl içinde Amerika’dan destek dilenir hâle gelmişlerdir. Güney Kore, Tayvan ve Japonya Amerika’nın ciddi ticarî rakipleridir ama hepsi Amerika’dan karşılıksız güvenlik talep ederler. Dünyada Amerikan liderliği olmadan çok az iş yürür. Eğer ticarî tartışmalar gereğinden fazla büyüseydi çok-kutuplu sistem başka bir şeye belki de “kaynak savaşları” sistemine dönüşürdü (ss. 14-15).

Tek-Kutuplu mu?

Bazılarına göre 1991’in büyük olayları (Körfez Savaşı ve Sovyetler’in yıkılışı) **tek-kutuplu (unipolar)** bir sistem doğurmuştur ancak bu asılsızdır. Aşağıdaki şekilde, Amerika’nın, eski başkan (baba) Bush’un “yeni dünya düzeni” olarak adlandırdığı şeyi Körfez Savaşı ile beraber bir model olarak kurmaya çalıştığı görülür: Amerika, Birleşmiş Milletler’i ve orta büyüklükteki güçleri saldırgan ülkeleri durdurmaya yönlendirir. Bu teoriye göre sâdece Amerika’nın askerî gücünü denizaşırı kullanma kabiliyeti, siyasi etkisi ve de yönetim vizyonu vardır. Grafikselsel olarak sağdaki gibi görünür:

Oğul Bush yönetiminin neo-muhafazakârları tek-kutuplu bir dünya görüşünü benimsemiş ve bunu 2001’de Afganistan’da, 2003’te de Irak’ta uygulamaya çalışmışlardır. Bu ve benzer zorluklar tek-kutuplu modeli yerle bir eder. Amerika’nın şu anda tek askerî süper güç olduğu doğrudur fakat ekonomik ve siyasi faktörler liderliğini sınırlandırır. Amerikalılar ve Amerikan Kongresi

Çok-Kutuplu (multipolar):
Dünyanın birçok güç merkezine ayrılması

Tek-Kutuplu (unipolar):
Dünyaya tek bir güç merkezinin hâkim olması

dünyanın uzak köşelerine askerî birliklerini ve milyarlarca doları göndermeye çok da istekli değildir. Ayrıca bu tür yatırımlarda Amerika’yı çok az ülke tâkip eder. Bazıları Amerika’ya sinirlenmektedir. Amerika kendi tarzını dünyaya benimsetmek konusunda o kadar da başarılı değildir. Kuzey Kore ve İran gibi küçük güçler bile Amerika’nın isteklerine boyun eğmez.

Karşı Güç mü?

Oğul Bush yönetimi tek-kutuplu bir model ararken birçok Avrupa ülkesi, Rusya, Çin ve diğerleri, Amerika’ya karşı bir “karşı güç” ihtiyacından bahsediyorlardı. Amerika’yı istilacı ve savaş heveslisi olarak görüyorlardı. Karşı güç modeli, tepe üstü duran bir tek-kutuplu modeli andırır.

Birçok diğer ülke kendi aralarında, Amerika’nın izinden gitmek yerine onu görmezden gelmeye veya ona muhalefet etmeye karar vermiştir. Bunlar, Amerika’nın başlattığı hiçbir şeyi desteklememek ve ekonomik tahakküm amacıyla gereksiz güç kullanımından doğan her şey için Amerika’yı şiddetle eleştirmek eğilimindedirler. Amerika ne isterse, ona karşı çıkmaktadırlar. Ne var ki, büyük Amerikan askerî gücü karşısında hiçbir güvenlik tehdidi oluşturmazlar.

Bu modelin de sıkıntıları vardır. Diğer ülkeler tertipsizdir ve çok az işbirliği yaparlar. Bazıları Amerika ile bir noktada uzlaşıırken, başka bir noktada muhalefil olurlar ve ne zaman ciddi bir sorun olsa hemen Amerika’dan yardım isterler. Bilirler ki, tehlikeli düşmanları ve kanlı medeniyet savaşlarını ancak Amerika kontrol altına alma gücüne sâhiptir. Irak’taki Amerikan politikasına tepki olarak, dünya karşı güç oluşturmaya çalışmıştır (Rusya ve Çin’in müphem Şanghay İşbirliği Örgütü gibi) ancak bu, güçlü ve dayanıklı bir organizasyon olmamıştır.

Katmanlı mı?

Katmanlı model tek-kutuplu ve çok-kutuplu modellerin bir birleşimi gibidir ve gerçekte daha iyi örtüşebilir. Kabaca üç tabakayı ilgilendirir. En üstte zengin, ileri teknoloji ülkeleri bulunur. İkinci tabaka Çin, Hindistan ve Brezilya gibi hızla sanayileşen ülkelerdir. Üçüncü tabakada ise suçun, askerî liderlerin ve kronik bir düzensizliğin hâkim olduğu “kaos bölgeleri” bulunur. Dünyanın en büyük tek ekonomik aktivitesinin “suç” olduğunu görmek ürkütücüdür. Bu suçların birçoğu yoksul ülkelerden zengin ülkelere doğru gerçekleşen uyuşturucu akışlarıyla bağlantılıdır. Şekil itibarıyla şöyledir:

Katmanlı: Gücün tabakalar arasında dağılımı

Üst tabaka ülkeleri; geleneksel hedefleri kendi gelişmiş silâhlarıyla vurabilirler fakat teröristlerin, gerillaların ve uyuşturucu kartellerinin iyi amaçlar gütmeyeceği alt tabaka ülkelerindeki kaosu kontrol edemezler. Üst tabaka ülkelerinin uzak durmak isteyip de duramadıkları kaos bölgelerine örnek olarak Somali, Meksika ve Afganistan gösterilebilir. Dünyanın doğal kaynaklarının çoğu, özellikle petrol bu kaos bölgelerindedir, bu yüzden birinci tabaka, ister istemez bu bölgenin sorunlarına bulaşır. Ayrıca, birinci tabakanın yasadışı uyuşturuculara karşı olan iştahından dolayı alt tabakanın, kollarını birinci tabakaya dolması kaçınılmazdır.

Amerika-Çin Düopolisi mi?

Bazılarına göre yeni küresel sistem, G2 (İkili Grup) diye adlandırılan Amerika ve Çin ikilisinin elindeki güç tekelidir (**düopoli**), çünkü artık gerçekten sözü geçen iki ülke onlardır. G8 ve G20 toplantıları artık önemini kaybetmiştir çünkü diğer ülkeler Amerika ve Çin'e oranla orta büyüklükte aktörlerdir. Düopoli modeli, Amerika ve Çin'in ortaklaşa yönettiği bir dünya tasarlar. Ancak, bu sözde Çimerika tam bir "kimera" dır, yani tam bir hayaldir. İki dev, işbirliğine çok fazla yanaşmaz ve aralarında gerginlik yaratır. Çin kendi ekonomik büyümesine odaklanmıştır; nükleer yayılma, barışı koruma, kambiyo pariteleri ve iklim değişiklikleri gibi küresel konulardan uzaktır. Yardım istendiğinde Beijing omuz silker "Bizi ilgilendirmez" der. Düopoli modeli, tek-kutuplu modelden bile daha kısa ömürlü olmuştur.

Çin, hayret verici ekonomik büyümesinin de etkisiyle, bu gücüyle hava atmadan, yandaş satın almaktan ve gelişen alanlara nüfuz etmekten hiç çekinmez. Dünyanın her yerinde, özellikle de petrol gibi kaynaklarla ilgili anlaşmalar yapar. Tedarik hatlarının güvenliğini sağlamak için donanma kurar ve Hint Okyanusu boyunca dost ülkelerin limanlarından "inci dizisi" oluşturur. (Aslında bu, İngiltere'nin 19. Yüzyıl'da yaptığı şeyin tam da aynısıdır). Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğu Çin'e meyletmekte ve ekonomik büyümeyi destekleyen otoriter bir rejim olan Çin modeline rağbet göstermektedirler.

Düopoli modelinde bir başka varyasyon da Amerika-Çin rekabetidir ki zaten bunu hâli hazırda görmekteyiz. Eğer, aralarındaki ticaret, para ve internet anlaşmazlıkları artar ve Çin komşularını korkutacak bölgesel hak iddiasında bulunursa Amerika-Çin düşmanlığı kızışır. Çin, Tayvan, Hindistan'ın Arunaçal Pradeş Bölgesi' ve Güney ve Doğu Çin Denizlerinin çoğu üzerinde hak iddia etmektedir. Bu iddialar Japonya, Gü-

* Hindistan'ın Kuzey Doğusundaki Tibet'e sınır komşusu olan bölge (ç.n.)

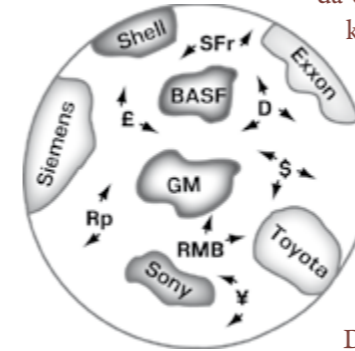
ney Kore, Vietnam (bir zamanlar Amerika'ya düşman olan), Tayland, Avustralya ve Hindistan gibi diğer pek çok Asya ülkesini Çin'e karşı bir denge unsuru olabilecek bir Amerikan liderliği arama konusunda ikna edici olabilir. Böyle bir dünyada diğer bölgelerdeki pek çok ülkenin bu işte yer alması için hiçbir geçerli sebebi olmayacaktır.

Küreselleşti mi?

Küreselleşme aslında Soğuk Savaş bitmeden önce çoktan başlamıştı. Böyle bir sistemde birçok ülke, dünya pazarında ekonomik aktörler olarak yerlerini almışlardı (malın, paranın ve fikirlerin, alıcı bulduğu her yere kolayca ulaşabildiği dünya pazarında...) Küreselleşmiş bir sistemin sloganı, "savaşma, para kazan" idi. Küba ve Kuzey Kore gibi oyuna katılmayan çok az ülke yalnız ve yoksul kaldı. Birkaç yıl sonra birçok ülke oyuna katılmak istedi. Küreselleşme, dünya çapında bir ekonomik büyümeyi sağlayabilir. O zaman da şöyle bir görüntü ortaya çıkabilir:

Küreselleşmiş bir sistemi sınıflandırabilecek ve sona erdirebilecek birçok sorun vardır. 2008-2009 yıllarında dünya çapında görülen ekonomik durgunluk küreselleşmenin aleyhine oldu. Amerika dâhil birçok ülke serbest ticaretten bahseder ancak

bunu uygulamaz. Kendi sanayilerinin ithâlât dalgaları altında çöktüğünü düşünür ve yabancı mallara kilit vuracak korumacı önlemler alırlar.

Peki, küreselleşme barışın sebebi midir, sonucu mudur? Yoksa bu ikisi birbirine bağlanmış durumda mıdır? O zaman biri zarar görürse, diğeri ne olur? Zenginlik illâ ki huzur getirmez, zira yeni zengin ülkeler saygı, doğal kaynak ve bazen de toprak talep ederler. Çin zenginleştikçe, sınırlarını deniz altı petrolü bulunan güney ve doğu Çin Denizleri'ne kadar daha geniş bir şekilde çizer oldu.

Küreselleşme her yerde işe yaramaz. Doğu Asya uzaklara açılırken, bazı ülkeler çok az büyür. Bu da katı politikaların ve esnek kültürlerin kilit faktörler olduğunu gösterir. Çin, çok az ülkenin rekabet edebileceği bir "dünya fabrikası" hâline gelmiştir. Dünyaya kaç tane düşük mâliyetli üretici sığar ki? Bazıları Amerika'ya ve küreselleşmiş sistemin kapitalist kültürü "McWorld"e kızgındır. Bazıları da küreselleşmenin artık inişe geçtiğini düşünür.

Kaynak Savaşları mı?

Bazı düşünürler, özellikle petrol gibi doğal kaynakların kapışılmasının damga vuracağı bir "kıtlık dönemine" gidildiği konusunda uyarırlar.... Hızla sanayileşen Çin, özellikle

Küreselleşme (Globalizasyon): Dünyanın tek bir büyük pazara dönüşmesi

de enerji gibi kaynaklara her geçen gün daha da fazla ihtiyaç duymaktadır. Bunu garantilemek için de üretici ülkelerle tekeli anlaşımlar yapmaktadır, hem de o ülkelerin insan haklarını hiçe sayarak. Bu serbest bir pazar değil, aksine her alıcının doğal kaynaklara serbestçe ulaşmasını engelleyen kısıtlı bir pazardır, yani bir çeşit eski moda kolonileşme gibi. Çin Denizleri'ne kimin sâhip olacağı ve Basra Körfezi ile Orta Asya'dan gelen taşımacılık yollarını kimin kontrol edeceği meselesi heyulâ gibi büyümektedir. 1991 ve 2003'teki Irak Savaşları'yla Amerika kaynak savaşlarına çoktan girmiş olabilir.

Kaynak savaşlarıyla ilgili bir mevzu da "kaynak şantajı"dır. Çin, birçok ileri teknoloji ürünü için gerekli olan dünyanın nâdir elementlerini neredeyse tekelinde bulundurmaktadır. Fiyatı kendi belirleyebilir veya ihraç etmeyi reddedebilir. Enerji kaynaklarının kısıtlı olacağı dönemler gelirse, petrol ve doğalgaz sâhibi ülkeler, ihrâcâtı kesme konusunda kayda değer tehditlerle dış baskıları geri çevirebilir. Amerika'nın şikâyetlerinden bıkan Suudî Arabistan petrol üretimini artırmayı imkânsız görebilir. Ukrayna'nın Batı'ya yönelişinden hoşnut olmayan Rusya, Ukrayna'ya ve Batı Avrupa'ya giden boru hattını geçici olarak kapatabilir. İran, petrol geliri sâyesinde Batı'nın İran'ın nükleer programı konusundaki endişelerini görmezden gelebilmiştir. Enerji çağında, zayıflar güçlü hâle gelmiştir.

Medeniyet Çatışması mı?

Eski bir Harvard'lı siyaset bilimcisi olan Samuel P. Huntington Soğuk Savaş sonrası dünyanın sekiz "medeniyete" bölündüğü teorisiyle 1993'te entelektüel dalgalar yaratmıştır. Bu sekiz medeniyetin her biri büyük ölçüde din temelli medeniyetlerdir: Batı medeniyeti (Avrupa ve Kuzey Amerika'ya uzanan), Slav/Ortodoks, İslâm, Hindu, Çin, Japon, Lâtin Amerika ve Afrika Medeniyetleri. Bu medeniyetlerin bazıları diğerleriyle uzlaşabilirken, bazıları ciddi derecede birbirlerini sevmez ve reddederler. En büyük tehdit, Batı, Slav/Ortodoks ve Hindu medeniyetleriyle kıyasıya bir çatışma içinde olan İslâm medeniyetidir. Grafik olarak Huntington'ın "medeniyetler" teorisi ticaret bloğu grafiğine benzer.

Aslında bu medeniyetlerden bazıları ticaret blokları oluşturmaktadır. Ne var ki, ilişkilerini güçlendiren şey ticaret değil, derinlere yerleşmiş ortak kültürel antipatileri ve "kardeş ülke dayanışması"dır. Örneğin Saddam'ın Irak'taki diktatörlüğünden nefret eden Suudî Arabistan ve İran buna rağmen 2003'teki Amerikan istilâsına karşı durmuşlardır. Kimse kardeş bir Müslüman ülkeyi zapt edemez. Pakistanlılar da Afganistan'daki Amerikan çatışmasıyla ilgili aynı şeyi düşünürler. Huntington'ın dünyasında uluslararası ittifakları din belirler. Birçok üi düşünürü, Huntington'ın teorisinin gerçeklik payı içerdiğine, ancak abartılı olduğuna inanır.

Kavramlar

DEVLET

Devlet, toprak ve hükümete sâhip insan grubu olarak tanımlanır. Bu hükümet kendi sınırları içinde kanunlar üzerinde söz hakkına (şimdilerde hâkimiyet olarak tanımlanıyor) sâhiptir. Meşru bir şekilde cebir kullanma erki sâdece devletlerin tekelindedir, yani vatandaşlarını bir şey yapmaya yasal olarak zorlayabilir. Tabii ki, mafya da sizi borcunuzu ödemeye zorlayabilir, fakat sizi cezalandırmak gibi bir hakkı yoktur. Gelir İdaresi Başkanlığı ise sizi vergilerinizi ödemediğiniz için yasal yollarla hapse gönderebilir.

Bazıları "ulus-devlet" tanımını kullanır, bu terim devlete milliyet kavramını ekler. Ulus-devlet mensupları genellikle kendi dillerine sâhip olmaları sebebiyle farklı bir kimlik (âdiyet) hissine sâhiptirler. Ulus-devletler aslında modern oluşumlardır, beş yüz yıldan daha eski değildir. Uluslararası ilişkilerde "devlet" kavramı, "Kansas eyaleti" gibi Amerikalıların kullandığı anlamda kullanılmaz. Aslında Ul'ye göre 50 Amerika eyaleti "devlet" değildir, çünkü bağımsız değildir. Kendi sınırları üzerinde söz

* İngilizcedeki "state" kelimesi Türkçede "devlet" in yanısıra "eyalet" e karşılık gelecek şekilde de kullanılmaktadır.

hakkına sâhip değildir, son sözü Washington'daki federal hükümet söyler.

Uluslararası ilişkiler alanında yapılan birçok analiz başlangıç noktası ulus-devlettir. Devlet gücü bireysel tercihlere ağır basar. Devletler kendi halkını askere alıp onları savaşa gönderebilir. Halkları üzerinde psikolojik bir hâkimiyetleri vardır. Milliyetçilik duygusu aşılır ve bu duyguyu, bazen pek de iyi olmayan amaçları için kullanır. Bu duyguyla birlikte yabancı ülkelere karşı "biz-onlar" duygusu da gelişir. "Biz" sâdece kendini korumaya çalışan barışçıl bir milletizdir; "onlar" ise bize zarar vermeyi amaçlar. Amerika ve İran'ın birbirlerine karşı tutumları tam da bu duruma örnektir. Her iki taraf da kendisinin mağdur olan taraf olduğunu düşünür.

Devletin öncülük rolü zarar verici bir hâle dönüşebilir mi? İnsan topluluklarında devlet kurumu olmazsa olmaz bir olgu değildir. Tarih boyunca büyük aileler, kabileler, krallıklar ve imparatorluklar daha ileri seviyelerde kuruluşlara dönüşmüşlerdir.

Bu modellerden hangisi günümüzün uluslararası ilişkilerine uygundur? Bu modellerin bir birleşimi olsa daha mı iyi olurdu? Yoksa durum daha da netleşene kadar birkaç yıl beklememiz mi gerekecek?

DEVLETLER KALICI MI?

Ortaya çıkacak uluslararası sistemin gelişmiş bir sistem olması beklense de, bu sistemin temel bileşenlerinin hâlâ bağımsız devletler olduğu ve hiçbirinin de huzurlu ve işbirliği içinde olan bir dünya istemediği görülüyor. Modern devlet, ulus-devlet ya da genel anlamıyla "ülke" kavramı yaklaşık beş asır geriye, yani Batı Avrupa'da önemli değişimlerin yaşanmaya başlandığı zamanlara dayanır. Barut ve top mermisi sâyesinde monarşi, soylular ve merkezi güç birlikleri üzerinde kontrolü ele geçirdi ve bu harekete **mutlakiyet** denildi. Matbaa gibi yeni buluşlarla ve Asya, Kuzey Amerika ve Güney Amerika'ya ticaret yollarının açılmasıyla ekonomiler büyüdü. Monarkların hâkimiyetlerini ilân edip hükümdarlıklarını laikleştirmeleriyle Roma Katolik Kilisesi dünyevi kudretini kaybetti. Sık sık yaptıkları savaşlara kaynak bulabilmek için krallar

Mutlakiyet: Kralların tüm Devletliğin baskın olduğu bir devletin yönetim şekli.

EGEMENLİK/HÂKİMİYET

Egemenlik/hâkimiyet (*sovereignty*) kelimesi, Fransızca hükmetmek anlamına gelen reign kelimesinden türemiştir. “Over” (üzerinde) öneki eski Fransızcadan gelmektedir ve böylece kelime anlamı bir hükümdarın (kral) bir toprağa/ülkeye “hükmetme”si anlamına dönüşmüştür. Hâkimiyet bir ülkeyi yönetmenin soyut mahiyetidir. Bu kavram, 16. Yüzyıl’da Jean Bodin gibi kralların gücünün büyümesi gerektiğini savunan kraliyetçi bilim adamları, iktidarın bir

kralda toplanması gerektiğini iddia ettiğinde popülerlik kazandı. 1648 Westphalia (Vestfalya) Barışıyla Avrupa devletleri kendilerini kendi toprakları üzerinde “hâkim” (hukukta son noktadır) ilân ettiler. Krallar da diğer devletlerin içişlerine (din gibi) karışmamayı kabûl ettiler. Mutlak monarşi döneminin kapanmasına rağmen, hâkimiyet kavramı kullanılmaya devam etti. Artık bütün devletler hâkimiyet iddiasında bulunmaktadır.

mülki idareler kurup vergi toplamaya başladılar. Otuz Yıl Savaşları’nın 1648’de sona ermesiyle güçlü modern devletler Batı Avrupa’ya hâkim oldular.

Büyük ordular ve donanmalar kurup, onları finanse edebilecek güçteki modern güçlü devletler gelenekçi toprakları kolaylıkla fethedebildikleri için tüm dünyaya yayıldı. Bazıları gerçekten çok zayıf durumda olmasına rağmen Lâtin Amerika, Asya ve Afrika ülkeleri de, kendilerini koloni yönetiminden kurtardıktan sonra, güçlü devlet şeklini benimsediler.

1700’lerin sonlarındaki Amerikan ve Fransız Devrimleri güçlü devlete yeni bir ivme kazandırdı; kitlesel coşku ve katılım. Daha önceleri devlet işleri bir avuç kral ve aristokratın yönetimindeydi; tebaa (vatandaş değil) sessiz kalmalı ve itaat etmeliydi. Demokratik fikirlerin yayılmasıyla vatandaşlar söz sâhibi olduklarını düşünmeye, kendilerini vatansız hissetmeye başladılar. Fransız Devrimi ve Napoléon Savaşları’yla ortaya çıkan milliyetçilik dünyaya yayıldı ve 20. Yüzyıl’da büyük kitlelere hatta çilgınca büyük kitlelere ulaştı.

EGEMENLİK ELDEN GİDİYOR MU?

Yeni uluslararası sistem eskisinden daha huzurlu ve işbirliğine açık olacaksa, ülkelerin en temel özelliklerinin, yani egemenliklerinin en azından bir kısmından vazgeçmeleri gerekecek. Kısmen yasal olarak, kısmen güç kullanarak, kısmen de psikolojik olarak egemenlik, hukuken son sözü söylemek, ülkenizin içişlerini kontrol edebilmek ve diğer ülkelerin işlerinize karışmasını önlemek anlamına gelir. Bir anlamda kendi gemisinin kaptanı olmak demektir.

Egemenlik, ülkelerin birçok şeyi istedikleri gibi yapabilmeleri anlamına gelir. Geçmişte Pakistan, Amerika ile yakın işbirliğinde bulunmuştu, fakat İslâmcı militanları

bazen koruyarak bazen de onlarla savaşarak ikili oynamaktadır. Washington bundan nefret eder, ama İslamabad Washington’ın değil, kendi milletinin isteklerine göre karar verir. Washington’a göre, Çin parasının yani yenin değeri çok düşüktür, yükseltilmelidir. Beijing buna karşı çıkar, çünkü düşük yen onlara ihrâcât avantajı sunar. Çin ekonomisi için neyin iyi olacağına Beijing karar verir, Washington değil. 1990’da Suudi Arabistan topraklarını Irak’tan koruması için Amerikan birliklerinden yardım istedi. Amerikan askerleri Irak sınırından içeri girene kadar bir bira bile içememişlerdi. Suudi Arabistan yasalarının alkol yasağı Amerikan askerlerinin hızla ilerlemesi için bir teşvik olmuştu. Egemenliğin nasıl da güce denk olduğu görülmektedir.

Egemenlik her zaman biraz masal gibidir. Büyük, zengin ve güçlü ülkeler dâima küçük, yoksul ve zayıf ülkeleri etkiler ve hatta nüfuzu altına alır. Örneğin Lübnan, 1975’teki iç savaşta dağıldığı için egemenliğini kaybetti, toprakları siyasi-dinci militanlar, Suriye ve İsraili işgâlciler tarafından paylaşıldı. İsrail’in 2000 yılında Lübnan’ın güneyinden çıkması çok da işe yaramadı, çünkü topraklar Lübnan askerleri tarafından değil, Hizbullah savaşçıları tarafından işgâl edildi. Suriye hâlâ Lübnan üzerinde hâkimiyet kurmaya uğraşiyor.

Günümüzde egemenlikler zayıflamaktadır. İran’la Birleşmiş Milletler aracılığıyla

Amerikalı bir askerî inzibat, 2010 yılında Afgan bir meslektaşına nasihat verirken görülüyor. Bazılar Afganistan’ı “Başarısız Devlet” olarak adlandırıyor, çünkü topraklarının çoğunu yönetememişti. (Reuters/Nickolasolic/Landov)

HÂKİMİYET VE SİZ

Diğer ülkelere yaptıkları seyahatlerde başlarını derde sokan Amerikalı pek çok genç “bana bunu yapamazsınız, ben Amerikalıyım!” der. Oysa ki egemen devletler size ne isterlerse yapabilirler, bu onların hakkıdır. Arabaları spreyle boyayla boyadığımız için sırtınızı kanatana kadar sopayla dövebilirler (Singapur’da Amerikalı bir gence yapıldığı gibi). Amerikan başkanı tarafından müsamaha göstermeleri için yapılan itirazı göz ardı edebilirler. Bu onların kanunu-

dur ve kendi kanunlarını istedikleri şekilde uygularlar. Amerikan büyükelçiliği ya da konsolosluğu sizin için ne yapabilir? İngilizce konuşabilen bir avukat önerir. Sâdece bunu yapabilir. Hatırlayın; hâkimiyet onların kendi sahalarının patronu olmaları demektir. Bu yüzden, başka ülkelerdeyseniz onların kurallarına uymanız gerekir. Amerikan pasaportunuz veya başka bir ülkenin pasaportu size özel bir koruma sağlamaz.

konuşan dünya İran’a kitle imha silâhı (kıs) üretmenin İran’ın işi değil, dünyanın işi olduğunu söyledi. Dünya, 1994’te 800.000 Ruandalının katledilmesine seyirci kaldığı için utanç duydu. Kitleli katliamlar bile bir “iç mesele” olabilir mi? 1999’da NATO, Kosovalı Arnavutların katledilmesini önlemeye çalışırken Yugoslav egemenliğini hiçe saydı. Milletler artık kabahatlerini egemenlik perdesi arkasına gizleyemezler. Birçok millet yeni bir doktrin önermekte; “Koruma Sorumluluğu” (Responsibility to Protect – R2P). Bu doktrin sayesinde uluslararası toplum, vatandaşına kötü muamele eden bir devlete müdahale edebilecektir. Eğer uygulanırsa, R2P egemenliği ortadan kaldıracaktır, işte bu yüzden birçok ülke bu doktrini sevmez.

Ulus-üstü (supranational) oluşumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. AB artık dev bir ekonomik pazardır ve pek çok önemli karar üyelerinin başkentlerinde değil, AB’nin Brüksel’deki merkezinde alınır. AB üyeleri egemenliklerinin bir kısmını daha yüksek bir heyete teslim etmişlerdir. Birçoğu kendi para birimlerinden vazgeçip yeni bir ortak para birimine, avroya geçmişlerdir. AB artık ortak bir dışışleri ve savunma politikası oluşturmaya çalışmaktadır. Burada sorun şudur ki eğer AB işi, Avrupa’nın tamamen birleşmesine kadar götürürse, o zaman da egemenlik ortadan kalkmış olmayacak, onun yerine başa çıkılması daha zor olan daha büyük ve daha güçlü bir egemenlik kurulmuş olacaktır. Pek çok küçük devlet yerine, karşımıza tek ve büyük bir devlet çıkacaktır. İleride Avrupa ekonomik korumacılığa da gidecektir ki bu, ekonomi savaşlarını başlatabilir.

Ulus-Üstü (Supranational): Millî gücün de üzerinde olan güç, BM’de olduğu gibi

İLÂVE KAYNAKLAR

Buzan, Barry, ve Richard Little. *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*. New York: Oxford

University Press, 2000.

Calvocoressi, Peter. *World Politics Since 1945*, 9. ed. New York: Longman, 2009.

Cohen-Tanugi, Laurent. *The Shape of the World to Come: Charting the Geopolitics of a New Century*. New York: Columbia University Press, 2008.

Ferguson, Niall. *The War of the World: Twentieth-Century Conflict and the Descent of the West*. New York: Penguin, 2006.

Hiro, Dilip. *After Empire: The Birth of a Multipolar World*. New York: Basic Books, 2010.

Kagan, Robert. *The Return of History and the End of Dreams*. New York: Knopf, 2008.

Klare, Michael T. *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*. New York: Henry Holt, 2002.

Lundestad, Geir. *East, West, North, South: Major Developments in International Politics Since 1945*, 5th ed. Thousand Oaks, CA: Sage, 2005.

Marks, Sally. *The Ebbing of European Ascendancy: An International History of the World, 1914–1945*. New York: Oxford University Press, 2002.

McWilliams, Wayne C., ve Harry Piotrowski. *The World Since 1945: A History of International Relations*, 7. ed. Boulder, CO: Lynne Rienner, 2009.

Opello, Walter C. Jr., ve Stephen J. Rosow. *The Nation-State and Global Order: A Historical Introduction to Contemporary Politics*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 2004.

Philpott, Daniel. *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2001.

Ramo, Joshua Cooper. *The Age of the Unthinkable: Why the New World Disorder Constantly Surprises Us and What We Can Do About It*. New York: Little Brown, 2009.

Sheehan, Michael. *The Balance of Power: History and Theory*. New York: Routledge, 1996.

2. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ

Fotoğrafta görülen Roosevelt ve Churchill, 1941 Ağustos'unda Newfoundland açıklarında bir İngiliz savaş gemisinde buluşmuş, Amerika savaşa girmeden önce Atlantik Bildirisi'ni oluşturmuşlardı. Uzmanlar, bunun realizm mi, yoksa liberal idealizm mi olduğunu tartışmaktadırlar. (AP Fotoğrafı)

Teorî kavramı muğlaktır. Bazı öğrenciler bu kavramı kullanışlılığı az olan bir soyutlama anlamında kullanır. Bazıları, bir teorinin Einstein'ın meşhur "E=mc²" formülünde olduğu gibi net ve mutlak bir formül olmasını bekler ki bu da sosyal bilimlerde pek görülmez. Aslında teori, veri almak, soru sormak ve karmaşık bir dünyadan bir anlam çıkarabilmek için kullanılan bir araçtır. Siyaset biliminin temeli **ampirik teorîdir**. Tüm **rasyonel** söylemlerin altında bir teori yatar, yoksa çok fazla bir şey söylenemez. Aslında basit bir ifadenin ötesinde her şey biraz teorîdir. Birkaç olayı bir araya getirip onları kategorize edip sonra da onlarla ilgili genellemeler yaptığımızda, teori oluşturmaya başlarız.

Birçok insan teorilere ihtiyaç duymadıklarını, birkaç olayı bir araya getirdiklerinde gerçeğin ortaya çıkacağını varsayar. Bu düşüncenin kendisi bile bir teorîdir, hem de sâfi ampirizm (deneycilik) düşüncesidir ki 18. Yüzyıl'da felsefeci Immanuel Kant ampirizmin yetersizliğini savunmuştur. Kant'a göre sâdece bilgi toplamak, birbiriyle alakası olmayan karmakarışık bir bilgi yığını oluşturmak demektir. Bilgilerinizle ne yapacağınızı bilmeyeceğiniz için hepsi anlamsız olacaktır. Teori olmadan ne soracağınızı ve hangi soruyu önce soracağınızı bilemezsiniz. Bu yüzden bilim adamları düşüncelerini ve zamanlarını **paradigmalar** kurmaya yani bir şeylerin nasıl inceleneceğine dâir programlar geliştirmeye adanmışlardır.

Bu kitabın her bölümü bazen açık açık, bazen dolaylı yoldan teori içerir. Örneğin 1. Bölüm'de *gücün* ü'de çok şey ifade ettiğini belirttik. Herkes hemfikir olmasa da

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Uluslar arası ilişkilerde niçin teorilere gerek duyulur?
2. "Realist olmak" ile realist teori arasında ne fark vardır?
3. Realizmin temel özellikleri nelerdir?
4. Realist düşünürler ideolojiyi nasıl ele alırlar?
5. Uİ liberalleri barış arayışındalarsa, niçin bazen savaşırlar?
6. Konstrüktivizmin temel argümanı nedir?
7. Millî çıkarlar bağlamında realistler, liberaller ve konstrüktivistler nasıl farklılıklar gösterir?
8. Lenin Marksizmi Uİ teorisine nasıl uyarlamıştır?
9. Mevcut durumda kullanılacak en iyi Uİ teorisi hangisidir?

Teori: Olayların niçin olduğunun açıklanması

Ampirik: Gözlemlenebilen kanıtlara dayalı olan

Rasyonel: Sarih düşünme ve fikirleri gerçeklikle test etme becerisi.

Paradigma: Büyük oranda kabul gören araştırma veya inceleme modeli

bu bir teoridir. Daha sonra, güç türlerini küresel açıdan inceleyerek, gücün dünyanın nasıl işlediğini anlatan bir dizi sistemden geçtiğini öne sürdük. Bu da bir teoridir, hem de düşünürlerin ilk bölümde bahsetmeyeceği türden bir teori. 3. Bölüm’de, *millî çıkarların* dış politikaya nasıl hükmettiğini göstermek için Amerikan dış ilişkilerini inceleyeceğiz, bu da bir başka teoridir. 5. Bölüm’de, jeopolitiğin de stratejik seçimler karşısında gâlip geldiği teorisini gösteren Rusya tarihini inceleyeceğiz. 12. Bölüm’de de savaşların sebepleri üzerine bir sürü teori tartışılacak.

Bu bölümde, üi düşüncelerini şekillendiren dört temel ya da “büyük” teoriyi inceleyeceğiz. Bütün hepsi “dünya politikalarını incelemenin en iyi yolu budur” yaklaşımında olsa da, ispatını nâdiren yapabilir. Ampirik kanıtlarla doğrulanması zor olan felsefe ve varsayımlar açısından bu teoridir. Doğrulanabilen teoriler –12. Bölüm’de savaş sebepleri konusundakiler gibi– daha az tartışmalı olurlar, çünkü becerikli araştırmacılar bunları ister doğrular isterse çürütebilirler. Burada tartışılan teorilere ise itiraz edilmektedir çünkü onları ispatlamak veya çürütmek zordur ve genellikle duygusal ve içselleştirilmişlerdir. Bazı partizanlar bu teorileri reddeder, başka teoriler ortaya koyarlar. Ne var ki, ciddi düşünürler başka görüş açılarının da doğruluk payı olduğunu çoğu zaman kabul ederler.

Teoriler uygulanabilir olabilir, yanlış bir teori kullanmaksa çok kötü sonuçlara sebebiyet verebilir. 1930’larda Stalin, ölmekte olan kapitalizmin son hamlesi Nazizmin yakında çökeceğini ve dolayısıyla Hitler’in herhangi bir tehdit oluşturmadığını savunan Marksist bir teoriye aptalcasına inanmıştı. 1938’de de İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain bir liberalin iyimserliğiyle Hitler’in de barış istediğini zannederek Münih’e gitmişti. Sonrasında ise Hitler Avrupa’yı yedi bitirdi. Oğul Bush yönetiminin neo-muhafazakârları Amerika’nın 2003’teki Irak işgalinin bütün Orta Doğu’ya istikrarlı bir demokrasi yayacağı gibi neo-liberal bir teoriye inanmışlardı. Kendi temel teorik varsayımlarınızı bir yoklayın; muhtemelen onlar herhangi bir politikanın en ciddi kusurlarıdır.

EN ESKİ TEORİ: REALİZM

En eski üi teorilerinden olan **realizm** hâlâ pek çok akademisyen ve hukukçu tarafından küçük farklılıklarla da olsa kabul görmektedir. Kimse gerçekçi olmamayı kabul etmek istemez, herkes gerçekçi olarak bilinmek ister çünkü gerçekçiliğin mantıklı olmak ve şartlara göre davranmak olduğunu düşünürler. Ancak, gerçekçi olmak realizm ile aynı şey değildir; realizm, kökleri tarih, coğrafya ve birbirine bağlı pek çok içeriğe dayanan felsefi bir üi yaklaşımıdır.

En önemli şey güçtür Realizm, askerî güçten daha geniş bir kavram olan *güç* (bkz. s. 27) ile ilgilidir. A’nın B’ye kendi isteklerini yaptırmak için kullandığı ekonomik, siyasi, psikolojik ve askerî araçların tümüdür. Son yüzyılda bunun adına

Realizm: Güç ve ulusal çıkarlara odaklı üi teorisi

Klâsik Düşünce

E. H. CARR VE REALİZM

İngiliz diplomat ve bilim adamı E. H. Carr (1892–1982) iki dünya savaşı arasındaki dönemi *Yirmi Yıllık Kriz*, 1919–1939 (*The Twenty Years’ Crisis*, 1919–1939) olarak adlandırıyordu ve bu ifadeyi demokrasilerin dünya siyasetindeki güç gerçeklerini fark edememesini eleştirdiği iğneleyici kitabının başlığı yaptı. Carr bu kitabıyla, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika’da Hans Morgenthau’nun güçlendirdiği realist akımın temellerini atmıştır.

Carr, uluslararası ilişkiler düşünürlerini iki ekole ayırıyordu: ütöpkler ve realistler. Ütöpkler, aydınlanma ve liberalizmin iyimser çocuklarıydılar. Mantık ve ahlâkın, milletlerin barışa karşı nasıl bir uluslararası tavır takınacaklarını belirlediğini savunuyorlardı. Woodrow Wilson ve onun Milletler Cemiyeti bunun en büyük örneğiydi. Öte yandan, realistler gücü ve ulusal çıkarları önemseyen kötümserlerdi. Bu, illâ

ki sürekli savaş olması anlamına gelmiyordu. Eğer devlet adamları akıllı davranır, hem ekonomik hem de askerî anlamda güç sâhibi olup bunu uygulamak isteğinde olurlarsa düşmanlarını caydırabilirler. Bu stratejide gizli bir güçler dengesi teorisi mevcuttur.

İki büyük savaş arasındaki dönemde Carr, ütopyacıların diktatörlere karşı gelmek istemediklerini gördü. Realizmin kötü yanı şudur ki, yaşananlar yıllar sonra farklı boyutlar kazandığında, bir zamanlar yaşadığınız şeyin gerçek olduğunu kimseye anlatamazsınız. Sürekli sert ve savaşa hazır bir duruş mu sergilemek gerekir? Bu durum, bazen gereksiz olsa da, savaşların yaşanmasına sebep olur mu? İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra realizm basit bir çerçevede de olsa uygulanmaya başlandı. Böylece Soğuk Savaş’ın, bir sürü büyük (ama nükleer olmayan) savaflara sebep olan çift-kutuplu sistemi ortaya çıkmış oldu.

realizm denmiştir. Kökleri ise çok daha eskilere dayanır. Eski krallar ve imparatorlar güç ile ilgili her şeyi bilirlerdi. Pek çoğu gücün askerî yanını vurgulayarak gözü kapalı bir hâlde onun peşine düşmüştü. Onu elde edemezlerse başka bir krallığın kendilerini yeneceğini düşünürlerdi. Tevrat’ta ve Roma Savaşları’nda gücün kıymeti şöyle anlatılmaktadır: Sen onları fark etmezsen, onlar seni fark eder. Realizm Thukydides (bkz. s. 268) Peloponez Savaşı’nın nedenini ortaya koyduğu meşhur ifadesinde görülebilir: “savaşı kaçınılmaz kılan şey Atina’nın gücünü giderek artırması ve bunun Sparta’da yarattığı korku” idi. Gelecek bölümde değineceğimiz gibi, Amerika’nın kurucuları ve ilk başkanları, yeni ve zayıf olan cumhuriyetin daha büyük güçler arasında yolunu bulması gerekliliğini anlayan kurnaz realistlerdi.

Gücü tetikleyen etkenler genellikle “özgürlüğün savunulması” âdil savaş ya da “Kutsal Toprakların bağımsızlığı için cihad” gibi şaşalı ifadelerin (kasıtlı olarak) arkasına gizlenir. 16. Yüzyıl başlarında Machiavelli ile birlikte diğer düşünürler de görünen gerçekleri dile getirmeye başladılar. Monarklar gücün peşindeydi, öyle olmak zorundaydılar. İyi ya da kötü olsun bir şeyleri başarmak ya da sâdece hayatta kalabilmek için yeterince güce sâhip olmalıydılar. Silâhlanmamış iyilik hiçbir işe yaramaz ve muhtemelen çok kısa ömürlü olurdu.

Devletler önemli birimlerdir Realizm, *devletleri* (bkz. s. 41), birey, grup veya transnasyonel (ulus-aşırı) hareketler olarak değil maksada uygun birimler olarak

değerlendirir. Realistler belirli liderler veya onların hareketleri üzerinde durmazlar. Ki bu hareketler genelde aynı gayeyi taşır: ülkelerini korumak. Tabii ki bunu yapış tarzları çok farklıdır. Realistler, Stalin'in Doğu Avrupa'ya hâkim oluşunu açıklamak için onun bozuk kişiliğiyle değil, Rusya'nın Doğu Avrupa tarafından defalarca istilâ edilmesiyle ilgilenirler. Liderlerin kendileri değil, ülkelerin tarihi ve coğrafyası geçerli etkenlerdir.

1648'deki Otuz Yıl Savaşları ile birlikte devletçilik ortaya çıktı. Böylece egemenlik kavramı yükselişe geçti. Bu, yöneticilerin ülkelerinden sorumlu olması demektir. Realistler için bu şu anlama gelir: Ülkeler üniter aktörlerdir. Her biri bir hükümdarın kontrolü altındadır. İç bölümler veya çalışmalar çok sorun teşkil etmez. Bu doktrin altında, Amerika, Afganistan'ı El-Kaide'nin Afgan toprakları üzerinde çalışmalarını sürdürmesine izin verdiği için suçlayarak ve onu 11 Eylül Saldırıları'ndan sorumlu tutarak 2001'de işgal etme hakkını kendinde gördü. Pakistan, 2008'de Bombay'da boy gösteren teröristlere yardım ettiğini yalanlayınca Hindistan, olayı Pakistan'ın savaş girişimi olarak niteleyerek dalga geçti. Pakistan istihbaratının İslâmî teröristlerle eskiye dayanan güçlü bağları vardır. Amerika nükleer bir silâhla vurulacak olsa, Washington bunu yapanı aramakla zaman kaybetmeyip, doğrudan bombayı temin eden ülkenin peşine düşecektir.

Ulusal Çıkar Kozu İdeolojisi Realistler *ideolojiyi* basitçe taktiklerin altında yatan temel olarak tanımlarlar. Onlara göre bu, genellikle enayileri kandırma için bir oyundur. Buna karşın realizm, **ulusal/millî çıkarlar** dayalıdır. Onları birleştiren şey *uygulanabilirlik*dir. Eğer rasyonel olunursa ulusal çıkarlar, liderlere güçlerini nasıl etkili bir şekilde kullanacakları konusunda yol gösterir. Ulusal çıkarların gurusu olan Hans Morgenthau, ülkeleri “güçle tanımladıkları çıkarlar”ını sıkı tutmaya teşvik etti. Gücünüzü korur, elde tutarsanız rasyonelsinizdir. Gücünüzü “**Haçlı Seferi**”ne (*crusade*) harcarsanız, ulusal çıkarlarınıza zarar verir, dolayısıyla mantıksız davranırsınız. Realistlerin çoğu Vietnam ve Irak Savaşları'nı ideolojik cihadlar olarak değerlendirir.

Her şey ulusal çıkar değildir. İyi ulusal liderler ülkelerin menfaatlerine olacak işleri kollar, menfaatine olmayan konulardan uzak durur. “Hayatî ulusal çıkarlar” zapt edilemez. Zaptı önlemek için, ordular kurulması, müttefikler oluşturulması ve savaşa istekli olunması gerekir. İkincil çıkarlar daha uzak ve âciliyeti daha az olan çıkarlardır. Savaşmaya değmez; bazıları görüşülerek hâlledilebilir, diğerleri beklemede kalabilir. Bu ikisini birbirinden ayırabilmek, Morgenthau'da olan, ancak birçok diğerlerinde olmayan türden ender bir entelektüel beceri gerektirir. 1931'de Japonya'nın Mançurya'yı istilâ etmesi bir mahâlle kavgası mıydı, yoksa büyük bir gerginliğin ilk raundu muydu? Bunun cevabı, birkaç yıl sonra Japonya, Asya'nın tamamını istilâ etmeye başladığında ortaya çıktı. İslâmî köktencilik Amerika için hayatî bir çıkar konusu mudur, yoksa ikincil mi? Amerika İslâmî köktenciliğin kökünü kurutmak için uzak memleketleri istilâ etmeli midir?

Güç Dengesi Hâlâ İşe Yarar Realistlerin hepsi değil ama çoğu güç dengesinin güce ve ulusal çıkarlara odaklanmanın doğal bir sonucu olduğu görüşündedirler. Ülkeler, kendi topraklarını gasp edenlere karşı her zaman savaşa hazırdırlar, kendi

Klâsik Düşünce

HANS MORGENTHAU VE MİLLÎ MENFAATLER

Nazi Almanyası'nın parlak bilim adamlarından Hans Morgenthau Amerika'ya iltica etmiş ve onlara millî menfaatin ne demek olduğunu öğretmiştir. Morgenthau (1904–1980) Amerika'da uluslararası ilişkilerde realist akımı başlattı. Kanunları ve ahlâkı yücelten pek çok Amerikalı, eski “güç politikaları” kavramını hatırlatan millî menfaat kavramından hoşlanmadılar. Morgenthau'ya göre millî menfaatler uluslararası politikaların tek rasyonel anahtarıydı. Bir ülkenin millî menfaatlerini anlamışsanız, dış politika girişimlerini kabaca tahmin edebilirsiniz. O ülkenin devlet adamlarının mesajlarını anlar, düşüncelerinin altında yatan şeyleri tahmin edebilirsiniz.

Morgenthau'ya göre, millî menfaatler kavramı gayet tarafsız ve akılcıydı. Akıllı devlet adamları kendi milletlerinin gücünü korumak için ne yapmaları gerektiğini bilir, dışarıdan gözlemleyenler de o milletin bunu niçin yaptığını anlayabilirdi. Morgenthau, “bütün politikalar gibi, uluslararası politika da güç mücadelesidir” diyordu. “Gücünüzü dikkatli kullanın, boşuna harcamayın” uyarısında bulunuyordu. Bir milletin gücünü artıran politikalar akılcı, azaltan politikalarsa aptalca politikalardır. Hitler ve Tojo'nun istekleriyle yüz yüze gelen Amerika'nın ne kanunlara ne de ahlâka, sâdece güce ihtiyacı vardı. Dış politikada ahlâkî hedefleri vurgulayan bazı Amerikan

düşünürleri (Woodrow Wilson gibi) Morgenthau'nun sözde ahlâk dışı yaklaşımını kınıyordu.

Bir milletin en önde gelen ve en hayatî menfaati topraklarını korumaktır; bu konu tartışılmaz bile. Diğer konular şartlara göre tartışılabilir ve anlaşılabilir “ikincil menfaatlerdir.” Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğu gibi Vietnam da Amerika için hayatî bir menfaat konusu değildi. Muhafazakâr Morgenthau'ya göre Amerika'nın gücünü boş yere harcamasına sebep olan mantıksız bir savaştı. Bu açıdan bakıldığında “ahlâk kurallarını hiçe sayan” Morgenthau, Vietnam'ın iyi bir savaş olduğunu iddia edenlere göre daha ahlâklıydı.

Morgenthau'nun yaklaşımı ile ilgili sorun, millî menfaat konusunun genellikle ağır basan mantık dışı yanlarıyla ilgili hiçbir hazırlık yapmamasıydı. Liderler aptalca bir yaklaşımla millî menfaat konusunu çok fazla açıp güçlerini zayıflatılabildiler, bu da milletin güçsüz düşmesi anlamına gelirdi. Tüm ülkelerin millî menfaatleri akılcı olsaydı hârika olurdu; o zaman hepsinin sınırları ve yapacakları belli olurdu. Morgenthau'nun sınırlı ve akılcı bir millî menfaat kavramı, aslında ülkelerin bu tür politikaları benimsemeleri gerektiği konusunda örnek teşkil eden bir tartışmaydı. O zaman problemler barışçı diplomasiyle çözüme ulaştırılabildi. Aslında, büyük realist Morgenthau, büyük bir ahlâk hocasıydı.

güçlerini ordu ve müttefikleri ile artırarak düşman güçleri püskürtmeye otomatikman teşebbüs edebilirler. Barışta güç dengesi nâdiren amaçlanır, asıl amaçlanan şey ülkelerin hayatta kalması ve diğer ülkeler tarafından sömürülmesidir. Avrupa'ya hükmetmeye çalışan Habsburg istilâsı, Katolik Fransa'yı Protestanları desteklemeye itmiştir. Mihver tehdidi, İkinci Dünya Savaşı'nda Batılı ittifakını, Sovyetler'in dağılması ise NATO'yu doğurdu. Bu ittifaklarda ideolojinin herhangi bir payı olmamıştır; hepsi de tehdit unsuru güçleri dengelemek için kurulmuştur.

1950'lerin sonlarında başlayan, Mao'nun ultra devrimci başkaldırısı Sovyetler Birliği'ni bölerek savaşa götürdü; 1969'ların başlarında Rusya ve Çin Uzak Doğu sınırlarında çatışmaya girdi. Nixon kariyerine başladığında militan bir anti-komünistti. Fakat 1960'larda, iş saatleri dışında güç dengesi konseptini içeren *Uİ* kitapları okur hâle gelmişti. 1971'in sonlarında Nixon, Amerika, Avrupa, Sovyetler Birliği, Çin ve Japonya arasında bir güç dengesi aradığını söylüyordu. Aynı zamanlarda, endişeli

Ulusal Çıkar: Uluslararası ilişkilerde bir ülkenin tamamı için neyin iyi olduğu. Oldukça ihtilâflı bir konudur

Haçlı Seferi: Realist düşünceye göre gerçek ulusal çıkarlarla ilgisi olmayan ideolojik savaş

II. KISIM

SOĞUK SAVAŞ BAŞLADI VE BİTTİ

20. Yüzyıl'ın ikinci yarısına hâkim olan Soğuk Savaş, iki büyük karşıt gücü, Amerika ve Sovyetler Birliği'ni mahvetti. Bu bölümde bu iki büyük gücün bugünkü durumlarına nasıl geldikleri görülecek ve birçok temel UI kavramına değinilecektir.

3. Bölüm'de Amerikan tarihindeki kaygan ve değişken ulusal çıkarlar kavramı ele alınacak. Bağımsızlık savaşı, manifesto kaderi (Pasifik kıyısı ve ötesine doğru açılmanın Amerika'nın kaderi ve görevi olduğu doktrini), emperyalizm, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, tecrit politikası ve Soğuk Savaş gibi olaylar sonrasında ulusal çıkarlar da yeni tehditler ve fırsatlar doğrultusunda değişikliğe uğramıştır. George F. Kennan'ın "ket vurma" politikası bir dönem için çok uygun ancak bir sonraki dönem için işe yaramaz olabilir. Akıllı insanlar Amerika'nın her dönem için geçerli ulusal çıkarlarının ne olduğunu bulmak için tartışmaktadırlar.

4. Bölüm ulusal çıkarların nasıl kolayca zedelenebileceğini göstermek üzere Amerika'nın Vietnam'a giriş ve çıkışını örnek verir. Siyasî kuşaklar arasında büyük bir çatışma vardır. Vietnam, gerilla mücadelesini, uygulanabilirliği ve âdil savaş teorisini târif etmektedir. Yazarlar öğrendiler ki, hükümetler de, Robert Mc Namara'nın ifadesiyle "hatalı, son derece hatalı" olabilirler; genç nesil bunu yeniden öğrenmeliydi. Bu bölümde, Amerika'nın Irak ve Afganistan Savaşları'nın Vietnam'a benzeyip benzemediği de tartışılıyor.

5. Bölüm'de, Soğuk Savaş'taki taraflardan Rusya'nın nasıl zorba bir Sovyetler Birliği'ne dönüştüğünü, sonra nasıl yeniden Rusya olduğunu jeopolitik açıdan ve coğrafyanın kalıcı ulusal çıkarları empoze edişini inceleyerek ele alacağız. İdeolojilerin dış siyasette ne rol oynadığını göreceğiz. Soğuk Savaş ve Sovyetler'in çöküşü kaçınılmaz mıydı? Dış dünyayı yanlış algılamanın, görkemli bir imparatorluk üzerinde hegemonya kurmanın, başarısızlığa uğramış bir yakınlaşmanın, geride kalmaktan korkan seçkin bir grubun, rejimin meşruiyetini nasıl zayıflattığını ele alacağız. Sovyet dış politikaları büyük ölçüde iç güdümlü mü yoksa dış güdümlü müydü? Putin yönetiminde Rusya, otoriter yönetime ve geleneksel jeopolitiğe geri döndü.

6. Bölüm, bugünkü Amerikan politikalarından bahseder. Amerika bu yeni karmaşık dünyayı yönetmeli midir ve de yönetebilir mi? Müdahalecilik mi yoksa tecrit politikası (izolasyonizm) mı benimsemeli? İdealizmin mi yoksa kişisel çıkarların mı peşinden gidilmeli? Amerikan politikalarını kısıtlayan pek çok şey var; ekonomi, silâhlı kuvvetler, parlamento desteği ve de genellikle Amerika'yı tâkip etmeyen bir dünya. Kamuoyu değişkendir. Son olarak, Amerikan dış politika kurumları siyaset hatalarına ve bürokratik tutumlara mı sebebiyet vermektedir?

3. BÖLÜM

AMERİKA'NIN DEĞİŞEN ULUSAL ÇIKARLARI

Amerikan kuvvetleri 1950'den 1953'e kadar Kore'de savaştı. Bu, Soğuk Savaş'ın en büyük çatışmalarından biriydi. (Bettmann/Corvis)

AMERİKALILARIN, MİLLET OLMADAN önce de ulusal çıkarları vardı. 13 koloni bir araya geldiklerinde gördüler ki, kendi ulusal çıkarları Britanya'nunkilerden farklı. Londra ucuz hammadde ve İngiliz ürünleri için kapalı bir pazar peşinde. Kolonilerin savunması için gereksiz masraf istemiyor ve onların savunma ve yönetim giderleri için de kolonilerden vergi talep ediyor. Fransız ve Hint Savaşları tuzluya mâl olmuş ve de büyük ölçüde kolonilerin çıkarlarına hizmet etmişti. Londra'ya göre koloniler kendi masraflarını kendileri ödemeliydi, kraliyet hazinesini boşaltmamalıydılar.

Amerikalı koloniciler ürünlerini sâdece Britanya'ya değil herkese satmak istiyorlardı. Sâdece İngiliz ürünlerini değil, kendi ürünlerini de üretmek istiyorlardı. 'Taç'ın, kendilerine Batı'ya yayılmak için serbest güvenlik sağlamasını istiyorlardı. Ayrıca vergi ödemek de istemiyorlardı (hâlâ istemiyorlar). 1776'dan önceki yıllarda, Amerikan ve İngiliz ulusal çıkarları birbirinden ayrılmaya başladı ve Bağımsızlık Bildirgesi'nin ortaya çıkmasına kadar gitti.

BAĞIMSIZLIK

Koloniler Amerika'ya özgür yaşamak ve zengin olmak için gelmişlerdi: "Hayat, özgürlük ve mutluluk arayışı." Bu hakların karşısında duran her hükümet kötüydü –bu durumda Britanya da öyleydi. 1776'daki Bağımsızlık Bildirgesi'ni hazırlayanlar şu fırsatı da gözden kaçırmamışlardı: Britanya'yı zayıflatıp Amerika'yı hem bir müttefik

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Millî çıkar ne demektir? Niçin tanımlaması zordur?
2. Amerika'nın eski dış politikası gerçekten "dahice" miydi? Nasıl?
3. "Manifesto Kaderi" (Amerika'nın bir kıta cumhuriyeti olması gerektiğini savunan bir slogan) ile ilgili Amerikan çıkarı nedir?
4. Washington gerçek izolasyonist miydi?
5. Amerikan dış politikası 1898 öncesi ve 1898 sonrası nasıl farklılıklar gösterir?
6. Amerika Birleşik Devletleri niçin emperyalist hale gelmiştir?
7. Hayatî çıkarlarla ikincil çıkarlar arasındaki fark nedir?
8. "Minerva'nın baykuşu alacakaranlıkta uçar" ne demektir?
9. İkinci Dünya Savaşından nasıl oldu da Soğuk Savaş doğdu?
10. "Kontrol altında tutma" ne demektir? Bu kavramı kim ortaya attı?

MİLLÎ MENFAATLER/ ULUSAL ÇIKARLAR

Uluslararası ilişkilerde devlet için iyi olan şey, yani millî menfaat bazen oldukça aldatici olabilir. Zeki insanlar, bazen belirli zamanlarda millî çıkar olarak sunulan şeylere muhalefet edebilirler. Problem bu terimin kısmen **objektif** kısmen de **subjektif** olmasından kaynaklanır.

Coğrafya bu konuda etkili bir rol oynar. Ülkeye yakın bölgelerde millî menfaatler objektiftir ve tanıması basittir: Egemenliğinizi koruyun; yani işgâl edilmeyin, parçalanmayın, yıkılmayın. Bu, “hayat” bir millî menfaat kabul edilir. Tehdit hissettiklerinde hükümetler güvenlik önlemleri alır, askerî hazırlıkları artırır, savunmaya yönelik ittifaklar oluşturur. Ülkenin güvenliği vazgeçilmeyecek millî bir menfaattir. Geçmişte, Amerika Birleşik Devletleri’nin millî menfaati Kuzey Amerika kıtasındaki yabancı güçlerden kurtulmaktı çünkü onlar jeopolitik tehdit unsurlarıydı.

Ülkeden uzak yerlerde, millî menfaatler subjektif hâle gelir, hatta bazen ikincil plânda kalır. Dünyanın başka yerleri için endişe duymamıza gerek var mıdır? Eğer o bölgeyle çok fazla ticaret yapıyorsak, örneğin petrol ticareti gibi, belki evet. Uzaklardaki bir düşman, bölge barışı için tehdit unsuruyorsa, bu belki millî bir menfaattir ama yine de emin olamayız. Bazı bölgeler millî menfaat kapsamına girmeyebilir. Millî menfaat hesaplamaları genellikle tahminlere, benzetmelere, içgüdülere dayanır, ki çoğunlukla hatalıdır.

Millî menfaatin ne olduğuna kim karar verir? Yöneten azınlık, yani en tepedeki ya da en etkili insanlar karar verir. Fakat onların kararları genellikle ideolojilerinin, hatalı varsayımlarının, o dönemdeki ruh hâllerinin ve hatta bireysel, sınıfsal ve rejimle alakalı menfaatlerinin etkisiyle şekillenir. Tüm liderler milletin çıkarlarını koruduklarını iddia eder, fakat genellikle kendi çıkarlarını –iktidarda kalma– milletin çıkarlarıyla birleştirirler. Çok azı hata yapmış olduğunu kabul eder. İşler ne kadar kötüye giderse, liderler o

kadar “millî menfaat” kisvesi altında halkı milliyetçilikle kışkırtırlar. İran’ın nükleer programı gerçekten millî menfaatleri gereği midir, yoksa Tahran kötü bir yanılığ içinde bombanın kendilerine güvenlik sağladığını mı düşünmektedir?

Bu sene millî menfaat gibi görünen şey seneye bir hataya dönüşebilir. Sâdece geriye bakarak bir önceki sene millî menfaatlerinizin ne olduğunu anlayabilirsiniz fakat o zaman da çok geç olur. 1965’te Washington, Güney Vietnam’ın Amerika Birleşik Devletleri için hayatî bir millî menfaat oluşturduğunu savunmuştu. On yıl sonra kimse bunu savunmuyordu. 11 Eylül Olayları’ndan sonra oğul Bush yönetimi Irak’ta rejimin değişmesinin Amerika Birleşik Devletleri için hayatî bir millî menfaat olduğunu savundu ve Amerikalıların çoğu buna inandı. İşgâlden sonra, kitle imha silâhları bulunamayıp kaos ortamı oluştuğunda Amerikalılar bu savaşın millî menfaatleri için gerçekten gerekli olup olmadığını merak etmeye başladılar. Millî menfaat meselesi oldukça kaygan bir zemindir.

Bu konuda önemli bir test yapabiliriz: Millî menfaatiniz olarak ilân ettiğiniz şeyi desteklemeye gücünüz var mı? Eğer yoksa o meseleyi millî menfaat olarak beyan etmekten kaçınınız. Güç ve millî menfaat yakından ilişkilidir. Amerikalılar bazen yeterli kuvveti olmadan ya da destekleme niyetinde olmadan muhteşem millî menfaatler öne sürerler, ki bu çok tehlikeli bir **blöf** politikasıdır. Amerika’nın millî menfaatleri her devirde değişir. Soğuk Savaş sırasındaki millî menfaatleri nispeten anlaşılabilirdi: komünizmin yayılmasını durdurmak. Peki, şimdi nedir? Son zamanlarda millî menfaatlerle ilgili iddialar dünyadaki terörizmi bitirmek, petrol topraklarını ele geçirmek, dünyaya demokrasi götürmek ve Çin Denizleri’ndeki tartışmaları sonlandırmak yönündedir. Çok fazla millî menfaat belirtmekten kaçınmak gerekir, onların peşinden gitmek için yeterince gücünüz olmayabilir.

hem de ticarî bir ortak olarak kazanmak isteyen Fransa’nın desteğini kazanabilirlerdi. Amerikalılar egemenlik peşindeydiler, Bildirge’deki ifadeyle “savaş vergisi koyma, barış yapma, ittifak oluşturma, ticaret yapma ve diğer tüm bağımsız ülkelerin yapma hakkına sâhip olduğu her şeyi yapmak için gereken gücü elde etmek” istiyorlardı.

Kurucu vatansaverler Amerika’nın ulusal çıkarlarını, hikâyelerde genellikle anlatıl-

WASHINGTON’IN VEDA KONUŞMASI

1797’de görevi bırakıp Avrupalı güçlerle ittifak kurulmaması gerektiği konusunda uyarıda bulunduğu için bazıları George Washington’ı ilk izolasyonist (soyutlama taraftarı) olarak nitelendirir. Aslında bu, Amerikan millî menfaatlerinin kurnazca ön plâna çıkarılmasından başka bir şey değildi. Avrupa’nın her zamanki amaçsız katliamlarına niçin bulaşsınlar ki? Amerika’nın ne müttefike ne de düşmana ihtiyacı vardı; ihtiyaç duyduğu tek şey “barış ve uyum”u bir arada yaşatmaktı. Washington’ın veda konuşmasından bazı bölümler şöyledir:

Yabancı milletler ile ilişkilerimizde bizim için temel kural onlarla ticarî ilişkilerimizi mümkün olduğu kadar geliştirmek, fakat siyasi ilişkilerimizi asgaride tutmaktır..

Avrupa’nın sâhip olduğu birincil menfaatlerin bizimle hiç ilişkisi yoktur. Bu yüzden, Avrupa sürekli çatışmalar yaşamaktadır, bunların sebepleri bizi ilgilendirmez...

Bizim bağımsız ve mesafeli konumuz bizi farklı bir yol izlemeye dâvet eder...

Böylesine ayrıcalıklı bir konumu niçin terk edelim ki? Yabancı toprakları savunmak için kendi topraklarımızı niçin terk edelim ki? Kaderimizi Avrupa’yla birleştirip huzurumuza ve refahımıza Avrupa’nın hırs, rekabet, menfaat, alay ve kaprislerini niçin karıştıralım ki?

Gerçekten de niçin? Washington, tüm Amerikan liderlerinin tekrar tekrar sorması gereken çetin sorular sormuştur.

diği gibi duygusallıkla değil, gayet rasyonel bir şekilde kolluyorlardı. Britanya’ya yeni “Birleşik Devletler”i tanıttırmayı amaçlayan girift stratejiler kullanıyorlardı. Mücadele olacağını biliyorlardı, bu yüzden sömürge milis güçler toplayıp, onları silâhlendirdiler. Fransa, İspanya ve Britanya’ya kini olan diğer bütün Avrupa ülkelerinden hem askerî hem de diplomatik destek arayışına girdiler. Benjamin Franklin, Fransa’ya giderek Amerika’nın kendileriyle ittifak kuracağı ve de ticaret yapacağı sözünü verdi, Avrupa’da Britanya’nın elini ayağını bağlayacak bir savaşı kışkırtmaya çalıştı. Kendi ulusal çıkarlarının peşinde olan Fransızlar da Britanya’yı zayıflatma şansını yakaladıklarını düşünerek, silâh, askerî birlik, askerî danışman ve hatta bir donanma vererek gerekli bütün hayatî yardımları sağladı. Bugünkü Birleşik Devletler Fransa’nın yardımlarıyla doğdu.

Sömürge savaşları Britanya’ya pahalıya mâl oldu, Londra 1782’de pes etti. Anlaşmayı sağlama almak için Franklin Londra’ya gizlice aslında Birleşik Devletler’in Fransa ile ittifak kurmayacağını çatlattı, böylece sömürgeleri serbest bırakmak daha kolay olacaktı. Birleşik Devletler Fransa’ya ihanet etmişti. Hayatî ulusal çıkarları ararken duygusallık değil realizm işler. Bir bütün olarak ele alındığında, Amerika’nın ilk yıllarındaki dış politikaları çok zekiceydi: Zayıf, yeni bir ülke büyük Avrupalı güçlerin desteğiyle bağımsızlığını elde ediyor ve tanımıyor.

MANİFESTO KADERİ

Bağımsızlıktan sonra, Amerika’nın ulusal çıkarları yeni, büyük ve münferit bir millet tanımına uyacak şekilde yeniden tanımlanmıştır. Eski ve yetersiz “Konfederasyon

Objektif: Ampirik olarak doğrulanabilir

Subjektif: Ampirik olarak doğrulanabilir olmayıp, sezgiye dayalı olan

Blöf: Belirtilen ulusal çıkarları yeterli güçle desteklememek

Maddeleri” (Amerika’nın Bağımsızlık Bildirgesi’nden önceki ilk Anayasası) feshedilmeliydi, çünkü Amerika’yı Avrupa hâkimiyetine karşı savunmasız bırakıyordu ki Kuzey Amerika hâlâ o durumdadır. 1787 Anayasası çok yetersizdi; bir ordusu bir de donanması bulunan merkezî bir hükümet tarafından “genel savunma” için hazırlanmıştı. Florida’daki İspanyollar, Louisiana’daki Fransızlar, Kanada’daki İngilizler, Alaska’daki Ruslar ve Meksika’daki devrimciler tehdit unsuru oluşturmaktaydılar. Amerika, bu toprakların çoğunu (Kanada hâric) savaşarak ve/veya parayla almıştır.

1840’larda Amerikalılar, Tanrı’nın belirlediği bir **manifesto kaderi**yle, Kuzey Amerika’ya hâkim olmaları gerektiğini düşünüyordular. Attıkları her adımın altında ulusal çıkarlar düşüncesi yatıyordu. Hâlâ küçük ve savunmasız olan Birleşik Devletler, kıtalarını büyük Avrupalı güçlerle paylaşmak istemiyorlardı. Kıtanın çoğunu Amerikan nüfusu kaplıyordu, korkmalarına gerek yoktu. Toprak ve sınırsız göç Amerika’yı büyük bir güç hâline getirebilirdi. Bunların hepsinin altında şartlı gereklik maddesi yatıyordu: Eğer sen almazsan, başka biri alır.

19. Yüzyıl’ın yeni teknolojileri –demiryolu ve telgraf– kıtasal bir cumhuriyeti mümkün kıldı. George Washington, Fransız İhtilâli savaşları çıktığında bile, Birleşik Devletler’in ulusal çıkarlarını Avrupa savaşlarından uzak durmak olarak tanımlamıştı. 1793’te Washington tarafsızlık ilân etti, Fransa’yla aralarındaki 1778 ittifakını iptal etmişti. Böylece Britanya’nın 1794’te Jay Antlaşması’nı imzalaması ve mevzilerini Amerika’nın batısına çekmesi sağlanmıştı. Tarafsızlık, Fransız İhtilâli’ne taraf olmak mı karşı olmak mı gibi bölücü bir konunun Birleşik Devletler politikasını kutuplara bölmesine de engel olmuştu.

Amerikalılar artık Fransızların Louisiana’sına akın ediyorlardı, Fransa ise Avrupa’da yeterince savaşa katılmıştı. Jefferson’un 1803’te parasız kalmış Napoléon’dan 15 milyon dolar alması (parlamento izni olmadan) Birleşik Devletler’in büyümesini ikiye katladı. Amerika’nın tarafsız kalıp Avrupa ile ticarete devam etmesi zordu –Amerika’nın **Kıta Avrupası**’na tahıl satmak istemesi Britanya ile aralarında 1812 Savaşı’nın çıkmasına sebep oldu. Bu savaşta Amerika Kanada’yı ele geçirmek istemişti. Kanadalılar, birçok Amerikan istilâsının püskürtüldüğüne dikkat çekerler. Bazı tarihçilere göre de Amerika 1812 savaşını kaybetmiştir ancak bunu kabul etmek istemez. İngilizler Capitol’ü ve Beyaz Saray’ı yakıp gitmişlerdir ve bunu hâlâ bir savaş olarak görmezler.

Gerilla savaşlarıyla birlikte 5 milyon dolar nakit para İspanya’yı, Florida’yı 1819 yılında Amerika’ya bırakmaya razı etmiştir. Lâtin Amerika’nın İspanya ve Portekiz’den ayrılıp bağımsızlıklarını ilân etmesiyle, Başkan Monroe meşhur 1823 doktrinini açıklar: Avrupa’ya Amerika yarıküresinden uzak dururlarsa, Amerika’nın da onlardan uzak duracağını söylemektedir. Oregon’da İngilizlere karşı güç tehdidi aslında blöftü, fakat 1846’da işe yaradı. Texas’taki Amerikalı göçmenler bir savaş çıkarttılar ve Amerika 1848’de Batı’yı alarak ve Meksika’ya 15 milyon dolar gibi önemsiz bir meblağ vererek bu savaşı bastırdı. 1867’de 7,2 milyon dolar nakit parayla da Alaska’yı Ruslardan aldı.

Manifesto Kaderi:
Amerika’nın bir kıta cumhuriyeti olmasını isteyen bir slogan

Kıta (Kara) Avrupası:
Britanya ve adaların dışındaki ana Avrupa kıtası

Harita 3.1
ABD'nin topraklarını genişletmesi.

19. Yüzyıl’ın Napoléon Savaşları’ndan sonraki en kanlı ikinci çatışması olan İç Savaş sırasındaki sendika diplomasisi bile başarılıydı. Lincoln’ün köleleri serbest bırakması, pa-muğa yaptığı yatırımlar yüzünden neredeyse Konfederasyon’u tanımak zorunda kalan Britanya’yı vazgeçirmişti. Britanya onlarca yıl tüm dünyada köleliğin aleyhine çalışmıştı. Lincoln’ün bu hamlesi Britanya’nın güneyi tanımamasını ahlâken imkânsız hâle getirdi. İç Savaş çıktığında, Fransa Amerika’nın Meksika’da küçük bir monarşi kurma zayıflığından faydalandı. Savaş bittiğinde Amerika onlara gitmelerini söyledi, onlar da gittiler.

Genel itibarıyla Amerika’nın bağımsızlıktan itibaren 19. Yüzyıl boyunca uyguladığı dış politika oldukça başarılıydı. Avrupalı güçlere mesafeli durarak, onların Kuzey Amerika’daki mallarını ucuza alarak ve de ölçülü miktarda güç kullanarak küçük, zayıf Amerika plânlandığı üzere kıtasal bir cumhuriyete dönüştü. Ne var ki 1890’larda, Batı çoktan ele geçirilmişti. O zamana kadar, politik hedefler net, rasyonel, sınırlı ve uygulanabilir hedeflerdi, çünkü o kıta üzerindeki Amerikan yatırımlarını hedefliyordu. Bir sonraki dönem, o kadar net ve sınırlı olmayan hedefler ve politik ikilemler dönemi, çünkü bu sefer odak noktası diğer yarıküreydi. 1890’ların sonlarında Amerika, ulusal çıkarlarını deniz aşırı faaliyetler olarak tanımladı ve bu da bugünlere

4. BÖLÜM

VIETNAM VE ULUSAL ÇIKARLARIN ÇARPITILMASI

Bir helikopter Amerikalı yaralıları ölüm vâdisi A Shau'dan tahliye ederken. Uzun süren bu savaş Amerikalıların canını çok sıkıştır. (Bettmann/Corbis)

BAŞKAN OBAMA VE DANIŞMANLARI, Afganistan'da ne yapılacağıyla ilgili kıvranırken, Vietnam Savaşı sık sık gündeme geldi. Herkes “en iyi ve en zekiler”in Amerika’yı Vietnam’a nasıl sürüklediğini okudu ve tartıştı.

Obama'nın en iyi ve en zekileri, Amerikan gençlerini zayıf ve perişan olmuş bir kabûl rejimine savaşa göndermenin, hoşla gitmeyen bir savaşın tekrarı olabileceğinin farkındaydılar. Aslında Obama'nın Afganistan'daki en yetkili diplomatı Richard Holbrooke, mesleğine genç bir dışişleri memuru olarak Güney Vietnam'da başlamıştı. Vietnam, askerî bir müdahalede nelerin nasıl ters gidebileceğine ve ulusal çıkarların nasıl çarpıtılıp yanlış yönlendirilebileceğine dair bir örnektir.

Vietnam sadece Soğuk Savaş kapsamında mâkûl görünüyordu. 1975'te savaş bittikten sonra doğmuş olan genç nesil niçin orada savaşıldığını sorduğunda yaşlı Amerikalılar bunu açıklamakta zorluk çektiler. Çok farklı görüşleri olan **siyasî kuşaklar** onlar. Soğuk Savaş zamanında yetişen daha eski kuşaklara göre savaş o zamanlarda bir anlam ifade ediyordu. Korumacılık politikasına devam edin; komünizm her nerede yayılıyorsa onu durdurun. Eisenhower “devrilen domino taşları” benzetmesini Güneydoğu Asya'da bir ülke daha komünizmi benimserse neler olabileceğini anlatmak için kullanmıştı. Komünizmin yayılmasına müsaade eden herhangi bir Amerikan başkanı zayıf addediliyordu. Soğuk Savaş ilk olarak 1947'de tanımlanan Amerikan ulusal çıkarlarını sert ve denenmemiş bir doktrine çevirdi.

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Soğuk Savaş Amerika'yı Vietnam'la ilgili nasıl etkilemişti?
2. Amerikalılar hangi açılardan Vietnam ve halkını göz ardı etmişti?
3. Fransa Vietnam'ı ne kadar süre elinde tuttu?
4. Fransızlar Vietnam'dan nasıl çıkarıldı?
5. Amerika Birleşik Devletleri bu sorunu niçin üstlendi?
6. Gerilla savaşının düğüm noktası nedir?
7. Başkan Johnson Amerikalıları Vietnam'a sokma konusunda yalan mı söylemişti?
8. Amerika'nın bu durumdan kurtulması için “makul bir süre” geçmesi mi gerekiyordu?
9. Mecburî bir savaşın ahlak dışı olduğu söylenebilir mi? Bütün savaşlar öyle değil midir?
10. Irak ve Afganistan Savaşları Vietnam savaşına benzer mi?

Siyasî Kuşaklar: Genel siyasal sosyalleşme tecrübesini paylaşan yakın yaştaki bireyler

SIYASÎ KUŞAKLAR

Alman sosyolog Karl Mannheim (1893–1947) önemli olayların, yetişkinliğe adım attıkları dönemde kazandıkları davranış biçimlerini tüm hayatları boyunca sürdüren kuşaklar üzerinde oldukça etkili olduğunu savunur. Bu kuşakları siyasî kuşaklar olarak adlandırır. Örneğin Birinci Dünya Savaşı, Avrupa ve Amerika’da savaştan bıkmış “kayıp bir kuşak” oluşturmuştur. Büyük Buhran, iş garantisi ve refah isteyen insanlar türemesine sebep oldu. Vietnam, pek çok Amerikalının deniz aşırı ülkelere askerî bir müdahalede bulunmak konusunda temkinli olmasına yol açtı.

Tamamen geçerli olmasa da, savaş teorilerinden biri siyasî kuşaklar yaklaşımını kullanır. Savaşın deşetini yaşamış bir kuşak, çocuklarını savaşa göndermek istemez. Bu yaklaşım, o ülkeyi barışa yönlendirir. Fakat sâdece barış ortamında yaşamış yeni nesil, savaş konusunda duygusal ve kahramanca bir vizyon benimser ve öylesine kendine güvenen bir dış politika tavrını destekler ki bu, savaşa sebep olabilir. Bu durum, unutmaya teorisi olarak adlandırılabilir. Savaşın nasıl bir şey olduğunu unutan kuşaklar savaşa girmeye daha meyillidir.

Soğuk Savaş sonrasında artık tarafsız bir şekilde Amerikan ulusal çıkarlarını Vietnam Savaşı’nda irdeleyip, bunların eksik olduklarını görebiliriz. Güney Vietnam’ın 1975’te komünist Kuzey’e yenik düşmesi hiçbir şey ifade etmiyordu. Yükselen bir dalga olmaktan ziyâde komünizm, Avrupa’da 15 yıl sonra çöken bir sistemdi. Komünist Çin ve Vietnam da sosyalistlikten ucuz pazar yollarına düştü. Amerika askerî olarak dik dursaydı ve Vietnam’la Amerika pazarı için spor ayakkabı ve giysi üretmek üzere anlaşmış olsaydı (şimdi olduğu gibi) Vietnam Savaşı’nı “kazanmış” olurdu. Fakat bunu o zamanlar ne Amerika ne de Vietnamlı komünistler bilebilirdi. Kennedy ve Johnson’ın savunma bakanı olan Robert McNamara 1995’te kafasında uzun süredir yatan düşünceleri şöyle açıklıyordu: “Fena hâlde haksızdık, yanıldık.”

SÖMÜRGELEŞMİŞ SÖMÜRGEÇİLER

Vietnamlılar aslında sürekli güneye doğru ilerleyen bir Çin kabilesiydi (Vietnam Güney Viet anlamına gelir). Pirinç yetiştiren çiftçiler, iki bin yıl önce, bugünkü Vietnam’ın kuzeyinde Tonkin olarak bilinen Kızıl Irmak deltasına yerleşmişlerdi. Vietnamlılar, geçmişte iki sınırda savaşmışlardı; birincisi, kuzeydeki sömürgeci ülkeleri Çin’e karşı, ikincisi de güneye doğru yayılırken *moi* (barbar) olarak adlandırdıkları yerli halka karşı. Vietnamlıların savaş nâraları “Nam Tien!” (Güneye marş!) idi. Cham halkını yok ederek denizcilikle uğraşan güçlü Champa Krallığı’na yavaş yavaş sızıp burayı yıktılar. 1500’lerde, Viet halkı Vietnam’ın merkezinin üçte birini oluşturan Annam’ı (“huzurlu güney”) aldı; 1800’lerde de Cochichina olarak bilinen güney bölümünü aldılar. Kısa süre sonra kendi tarzlarıyla Fransız sömürgeciler geldi. 19. Yüzyıl’ın başlarında, Fransızlar onları çıkarana kadar Vietnamlılar Kamboçya’nın birçok bölgesini istilâ etmişlerdi.

Vietnamlıların Fransızları sömürgecilikle suçlaması ironikti, çünkü kendileri Fransızlardan daha beter sömürgecilerdi. Vietnamlılar her zaman sert, kavgacı, yayılmacı insanlar olmuşlardı ki bu Amerikalıların asla anlam veremediği bir şeydi. 1970’lerin sonlarında, güneyde Kamboçya’yı kuşatırken Kuzey’de de Çin’le savaşarak Vietnamlılar tarihsel yapılarını değiştirmişlerdi.

Pek çok sömürgeci güç gibi Fransa da Vietnam’a herhangi bir belirgin plânı veya hedefi olmaksızın dalmıştı. Akıllı bir Fransız rahip olan Alenxandre De Rhodes 1926’da Vietnamlıların dinlerini değiştirmek üzere buraya geldi. Çin alfabesi sembolleri yerine Lâtin alfabesi kullanarak tonlamalı bir dil oluşturma yolu buldu. Bu olay okur-yazarlığı arttırdı ve Katolikliğin yayılmasını sağladı. Sonraki yıllar içinde Fransız misyonerler, tüccarlar ve askerî danışmanlar adım adım Vietnam’a sızdı. Fransız vatandaşlar bir sorun yaşadığında ana vatan onları kurtarmaya gitmek zorunda kaldı, emperyal yayılımda teamül budur. Fransız güçler 1847–1883 yılları arasında Vietnam’ı devraldı. Tonkin ve Annam’ı **hâmîlik**leri altına aldılar, Conchinchina’yı da doğrudan doğruya sömürgeleri yaptılar.

Fransızların en iyi dönemlerinde yönettikleri bütün milletler arasında Vietnamlılar en inatçı ve itaat etmeye en az meyilli insanlardı. Bazıları Fransız hâkimiyetine asla razı olmadı, protesto ettiler, yeraltı çeteleri ve ayaklanmalar çıkardılar. Rahatları yerinde olan Fransız sömürgeciler, yerli halkın kendilerinden nefret ettiğinin farkında değildi.

İLK ÇİNHİNDİ SAVAŞI

Fransızların Hitler’e yenik düşmesinden sonra Japonlar 1940’ta bir mermi bile atmadan Vietnam’ı devraldılar. Fransa’daki Vichy yönetimi Almanlarla işbirliği yaptı. Vietnam’daki Fransız sömürge yönetimi de Japonlarla işbirliği yaptı. Vietnam’da pek çok milliyetçi hareket vardı, ve bunlardan biri de Ho Çi Minh’in yönettiği komünist hareketti. Ho, 1941’de Viet Nam Doc Lap Minh Ho adında bir sınır organizasyonu, bir de **Vietminh** adında Vietnam Bağımsızlık Cemiyeti’ni kurdu. Vietminh silâh topladı, Amerikalılar için Japonların casusluğunu yaptı. Ağustos 1945’te Japonya’nın geri çekilmesiyle Vietnam’ı bağımsız ilân etti, hatta Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’den ifadeler bile kullanmıştı. Ho, Fransızların geri gelmesine engel olmak için Amerika’nın desteğini kazanmaya çalıştı. Aslında Roosevelt de Fransızların geri gelmesine izin vermeye karşıydı, fakat Nisan 1945’te öldü. Daha sonra, Fransa, milliyetçi General Charles de Gaulle hükümeti yönetimindeyken sömürgelerini geri istemeye başladı. Paris ve Ho arasında gayri resmî bazı görüşmeler oldu ancak Fransa’nın Vietnam’ı yönetimi altına almakta ısrarcı olması savaşı kaçınılmaz hâle getirdi. 1946’nın sonlarında Fransız ve Vietminh güçleri çarpışmaya başladı. İlk Çinhindi Savaşı başlamıştı. Vietminh, gerilla taktikleri kullanarak köylüleri kendi saflarına çekti. Fransa ise geleneksel yöntemlerle Vietminh’i ateşkes anlaşması yapma bahanesiyle ormandan çıkarıp pusuda bekleyen Fransız ateş güçleriyle saldırarak yok etmeyi plânlıyordu.

Hâmîlik: Kısmi bir iç özerkliğe sahip yarı-sömürge sistemi

Vietminh: Komünist Vietnam’ın 1940’lar ve 50lerde Ho Çi Minh tarafından yönetilen, Fransız özgürlük hareketi karşıtı organizasyonu

VIETNAM VE ÇİN

Kennedy ve Johnson döneminde dışişleri bakanlığı yapmış olan Dean Rusk, Kuzey Vietnamlıları Komünist Çin'in bir kolu olarak nitelendiriyor, Amerika'nın durdurması gereken saldırgan ve yayılcı bir Çin'in vekil askerleri olarak görüyordu. Eğer Rusk, az da olsa Vietnam tarihini okumuş olsaydı, Vietnam'ın tarihinin çoğunun Çin emperyalizmine karşı ayaklanmayla geçtiğini öğrenmiş olurdu. Eski Vietnam kahramanlarının çoğu Çin egemenliğine karşı savaşıyordu. Coğrafyaları bu iki ülkeyi birbirine düşman etmişti.

1979'da, Kuzey Vietnam'ın güneyi almasından sadece dört yıl sonra, Çin-Vietnam sınırında savaş çıkması bu yüzden hiç de şaşırtıcı değildi (Savaşı Çinliler başlatmış, Vietnamlılar onları geri püskürtmüştü). Başka çatışmalar da çıktı. Amerikalı karar mercileri Vietnam'ın coğrafyasını ve tarihini inceleselerdi -Çin hegemonyasına sürekli direnmiş ve hâlâ da direnmekte olduğunu görür- Amerikan politikaları çok farklı olurdu. Amerika komünizmi hiçbir şekliyle sevmeyi, fakat komünizmin **yekpare (monolitik)** olmadığını, kendi içinde bölünmüş olduğunu da anlayamadı.

1951'de Vietminh bu plâna aldanarak savaşa girişti ve mağlup oldu. Sonrasında da Fransızları kendi tuzaklarına düşürdüler: **Dienbienphu**.

Kuzey Laos'un ormanlık dağlarındaki Komünist Çin'den Vietminh'e gelen yardımları kesmek için Fransa 1953 sonlarında 15.000 askerî birliğini Laos sınırındaki ıssız bir vâdiye konuşlandırdı. Dienbienphu Vietminh'i kuşatacak devriyeler için üs görevi görecek. Fransızlar, Vietminh'in bu büyük ve silâhlı kampa saldırmasını umuyordu. Fakat Vietminh ağır ateşli silâhlarını dağlardan geri çekerek Dienbienphu'yu kuşatıp vurdu. 50.000'den fazla Vietminhli savaştı, tüneller kazarak yaklaştılar ve kaleyi ele geçirdiler. Paris Amerika'dan yardım istedi, fakat Başkan Eisenhower akıllıca bir hamleyle meseleyi Amerika'nın Çinhindi'ne karışmasını istemeyen etkili senatörlere pasladı. Ne de olsa 1953 yılında Kore'yle hiç de istenmedik bir savaştan yeni çıkmışlardı. 7 Mayıs 1954'te Dienbienphu düştü. Savaş muhabiri ve tarihçi Bernard Guz bu durumu şöyle ifade ediyordu: "Küçük bir yerde cehennem yaşadık." Fransız kamuoyu için artık bıçak kemiğe dayanmıştı. Yeni Başbakan Pierre Mendès-France, Fransa'yı savaştan çıkaracağına söz verdi. İki taraf 21 Temmuz 1954'te İsviçre Cenevre'de buluştu ve savaşı bitirmek üzere anlaştı.

ABD VE CENEVRE SÖZLEŞMESİ

Amerika, Fransa'yı Çinhindi'nden çıkararak 1954 **Cenevre Sözleşmesi**'nden hiç memnun kalmamıştı. Komünizm devam edecek gibi görünüyordu. Başkan Eisenhower komünizmin Güneydoğu Asya'nın diğer ülkelerine de sirayet etmesinden korkuyordu. Amerika Cenevre'de hazır bulunmuş fakat anlaşmayı imzalamamıştı.

Cenevre Sözleşmesi'nde de belirtildiği gibi, çoğu Vietnamlı Katoliklerden oluşan

Dienbienphu: Fransızların 1954'te Vietminh tarafından ele geçirilen mukavemet noktası

Yekpare: Ayrım veya bölümsüz tek bir parçadan oluşan

Cenevre Sözleşmesi: 1954'te ilk Vietnam savaşını sonlandırmak üzere imzalanan anlaşma

HO Çİ MINH

1890'da Annam'da milliyetçi ve eğitilmiş bir ailenin çocuğu olarak doğan Ho Çi Minh (gerçek adı değil) inanılmaz bir hayat yaşadı. Seçkin bir liseye giderken Fransa karşıtı eylemleri yüzünden okuldan atıldı. Bir gemide iş bulup Londra, New York ve Paris'te hizmetçilik kâbilinden işlerde çalıştı. Birinci Dünya Savaşı sonrası sıska bir genç olan Ho, kiraladığı takım elbisesiyle Versailles Barış Konferansı'nda boy gösterdi. Vietnam'ı temsil ettiğini iddia ediyor, Fransa'dan bağımsızlık talep ediyordu. Liderlerin hiçbiri Ho ile konuşmadı.

Ho, Fransız solunda daha iyi karşılandı ve 1920'de Fransız Komünist Partisi'nin (PCF) kurucu üyesi oldu. Sebebi çok basitti, PCF sosyalistlerin aksine sömürgeciliği sonlandırmak istiyordu. Ho, en başından beri bir komünistti, çünkü komünizm sömürgelere bağımsızlık sözü vermişti. Karmaşık Marksist teorileri Ho'yu çok ilgilendirmiyordu.

Ho, PCF'nin sömürgeler konusunda uzman kişisi hâline geldi. Komünist Enternasyonel (Komintern) kısa süre sonra Ho'nun yeteneğini fark etti ve 1924'te onu önce Moskova'ya eğitime, sonra da Çin'e ve Güneydoğu Asya'ya Komintern ajanı olarak gönderdi. Ho, gölge gibi bir hayat sürerek Çin'in-

di Komünist Partisi'ni kurarken polisin hep bir adım önünde oldu. 1922'de Moskova'da tanıştığı Lenin gibi Ho'nun da dil kabiliyeti çok yüksekti. Fransızca, Rusça, İngilizce, Mandarin Çincesi ve iki diğer Çin lehçesini akıcı konuşabiliyor biraz da Almanca biliyordu. Ho'nun küçük Komünist Partisi, daha ılımlı diğer Vietnamlı milliyetçi partilerin karşısında hızla büyüyordu. Komünistler diğer partilerin liderlerini ve üyelerini Fransız sömürge polisine ihbar ediyor, tutuklanmalarına sebep oluyordu.

Ho, Japonlar'a karşı Amerikalıların tarafında savaştı. CIA'den önceki Amerikan istihbarat örgütü OSS'nin eski çalışanlarından biri Ho'dan, doğru istihbarat sağlayan "müthiş tatlı bir çocuk" olarak bahsediyordu. OSS Ho'nun savaşçılara silâh tedarik ederek onları eğitti. 1941'den 1969'da ölene dek Ho, halkını Japonlarla, Fransızlarla ve Amerikalılarla neredeyse hiç bitmeyen savaşların içine attı. Hiç evlenmeyen Ho, kendini halkına karizmatik bir "Ho Amca" olarak benimsetti. Başka hiçbir Vietnamlı lider onun kadar popüler olamadı. 1975'teki son komünist zaferle birlikte Saygon'a Ho Çi Minh Şehri adı verildi (yerli halkı hâlâ Saygon adını kullanır).

yaklaşık bir milyon mülteci, Kuzey Vietnam'dan Güney Vietnam'a geçerken belki on katı Vietminhli savaşçı da Güney'den Kuzey'e geçti. Bazı Vietminhli silâhlarını gömerek Güney'de kaldı. Vietnam'ın göbeğindeki sınır çizgisinin kalıcı olacağı asla kimsenin aklına gelmezdi. Ve hatta bu çizginin güneyde ayrı bir ülkenin, Vietnam Cumhuriyeti'nin kurulmasına sebep olacağı da düşünülemezdi. (Kuzey, kendine Vietnam Demokratik Cumhuriyeti adını vermişti). Görünüşe göre bu bölünmeye, anlaşmayı ihlâl ederek Amerika sebep olmuştu. Dulles, Vietnam Cumhuriyeti'ni asla onaylamadıklarını, ne kendilerinin ne de kurdukları anti-komünist Güney Vietnam hükümetinin onlarla bir ilgisi olmadığını söylüyordu. Bu sınır çizgisi komünist yayılıma karşı çizilmiş bir sınırdı.

Amerikalılar, Fransızlardan çok daha iyisini yapacaklarını düşünüyordu. Öncelikle, Fransızları, katı doktrinleri **gerilla** savaşları için uygun olmayan demoralize mağluplar olarak görüyorlardı. İkincisi, Fransızlar tebaa halk üzerinde gâlibiyet sağlayamayacak sömürgecilerdi. Genç bir Amerikalı kongre üyesi Vietnamla özel olarak ilgileniyordu. 1951'de orada bulunmuş ve Fransızların yenileceğini önceden tahmin edebilmişti. Çünkü Fransızlar Asya milliyetçiliği dalgasını arkalarına almak yerine karşısında dura-

Gerilla: Küçük ve düzensiz birliklerden oluşan siyasi devrim odaklı çeteler

5. BÖLÜM

RUSYA VE JEOPOLİTİK

Bolşevik Leon Troçki, yeni Kızıl Ordu'yu kurdu ve bu orduyu Rus İç Savaş'ını kazanıp Polonya'yı işgâl etmek için kullandı. (Bettmann/Corbis)

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN yükselişi ve düşüşü uluslararası ilişkilerin dili, tarihi ve **jeopolitik** açısından çok öğretici olmuştur. Genç Amerika Birleşik Devletleri çok az tehditle karşı karşıya kalmıştı, fakat Rusya batısından doğusuna sürekli istilâya açık hâldeydi. İlk Rus devletini 1240'ta **Moğol** kabileleri ortadan kaldırdı. Ruslar, Doğu'nun akıllı ve saldırgan insanlarına hâlâ öfkeli dirler. 15. Yüzyıl'da Moskova dükü III. Ivan, **Tatarları** geri püskürterek yeni bir Rus devleti kurdu. Torunu "Korkunç" lakaplı IV. Ivan 16. Yüzyıl'da zâlimâne yollarla Rusya'yı büyüttü. Rusya için bu "korkunçluk" iyiydi; yabancı istilâcılara ve de Rusya'yı içten çöktürmeye çalışanlara karşı güçlü ve sert olmak gerekirdi. Ruslar hâlâ tek bir güçlü kişiliğin yönetimi altında olmayı sever.

Rus/Sovyet jeopolitiğinde değişmeyen pek çok şey var. Rusya, kışın üzeri buzla kaplanmayacak bir "sıcak deniz" limanına sâhip olabilmek için çok mücadele etti. Büyük Petro, Türkleri geri püskürterek Karadeniz'e ulaşmaya çalıştı. "Batıya açılan bir pencere" oluşturmak için St. Petersburg'u kurduğu Baltık'tan da İsveç'i sürdü. Batı Avrupa'yı gezip görmüş ilk çar olan Petro oradaki sanayiye hayran kaldı ve hemen Rusya'da bunun uygulanması emrini verdi. Batı teknolojisini ithâl ederek tepeden tırnağa modernleşmeyi zorunlu kıldı. Rusya'nın büyümesini ve yenilenmesini sağlayan Petro bugün hâlâ büyük saygıyla anılır.

Moskova, İstanbul'u ve Türk Boğazları'nı istiyordu. Hem Ortodoks Hıristiyanlığının merkezini hem de Rus deniz trafiğinin Karadeniz'den sorunsuz işleyişini sağlayacak Boğazlar'ı emniyet altına almak için yanıp tutuşuyordu. Bu uğurda Osmanlı

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Coğrafyanın Rusya üzerindeki etkisi ne olmuştur?
2. İdeolojik bir dış politika akılcıca mıdır?
3. Stalin bir paranoyak mıydı? Delilleriyle ispatlayınız.
4. Sovyetler Birliği İkinci Dünya Savaşına nasıl ve ne zaman girdi?
5. Soğuk Savaş ne ile ilgiliydi? Ne zaman başladı?
6. Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliğini nasıl değerlendirdi? Değerlendirmeleri doğru muydu?
7. Doğu Avrupa üzerindeki Sovyet hegemonyası ne ile ilgiliydi?
8. Yumuşama (*détente*) ve anlaşma (*entente*) arasındaki fark nedir?
9. Emperyal yayılım teorisi nedir?
10. 10. Rusya ne açıdan süregelen bir sorun teşkil etmektedir?

Jeopolitika: Coğrafyanın uluslararası siyasete etkisi

Moğollar: Avrasya'yı 13. Yüzyıl'da kuşatan halk

Tatarlar: Moğolların soyundan gelen halk

JEOPOLİTİK

Coğrafyanın uluslararası ilişkiler üzerinde büyük etkisi vardır. Jeopolitik araştırmaları, kısmen emperyalist yayılımı haklı göstermek üzere 19. Yüzyıl'da başlamıştır. Jeopolitik düşünmek için bir haritaya ya da dünyaya bakıp şu gibi sorular sorulmalıdır:

- Topraklarımı genişletmeli miyim yoksa sâdece sâhip olduğumu mu korumalıyım?
- Başka toprakların doğal kaynaklar, sanayi, ticaret, işgâlden korunma ya da etkisini genişletme gibi açılardan değeri nedir?
- Bu toprakları almak ve elinde tutabilmek ne derece kolay olabilir?
- Eğer o toprakları ben almazsam başka kim alabilir?
- Eğer bu topraklar düşmanların elinde olsaydı, tehdit oluşturur muydu?
- Denizler ya da dağlar gibi ne tür doğal sınırlar benim topraklarımı korur ya da ayak bağı olur?
- Durumumu diplomasi veya ticaret yoluyla güç-

lendirebilir miyim, yoksa askerî güç mü kullanmam gerekir?

- Bu bölgeye girersem, ne tür yeni sorunlar ve düşmanlar edinirim?
- Oradaki insanlar beni iyi karşılar mı yoksa nefret mi ederler?

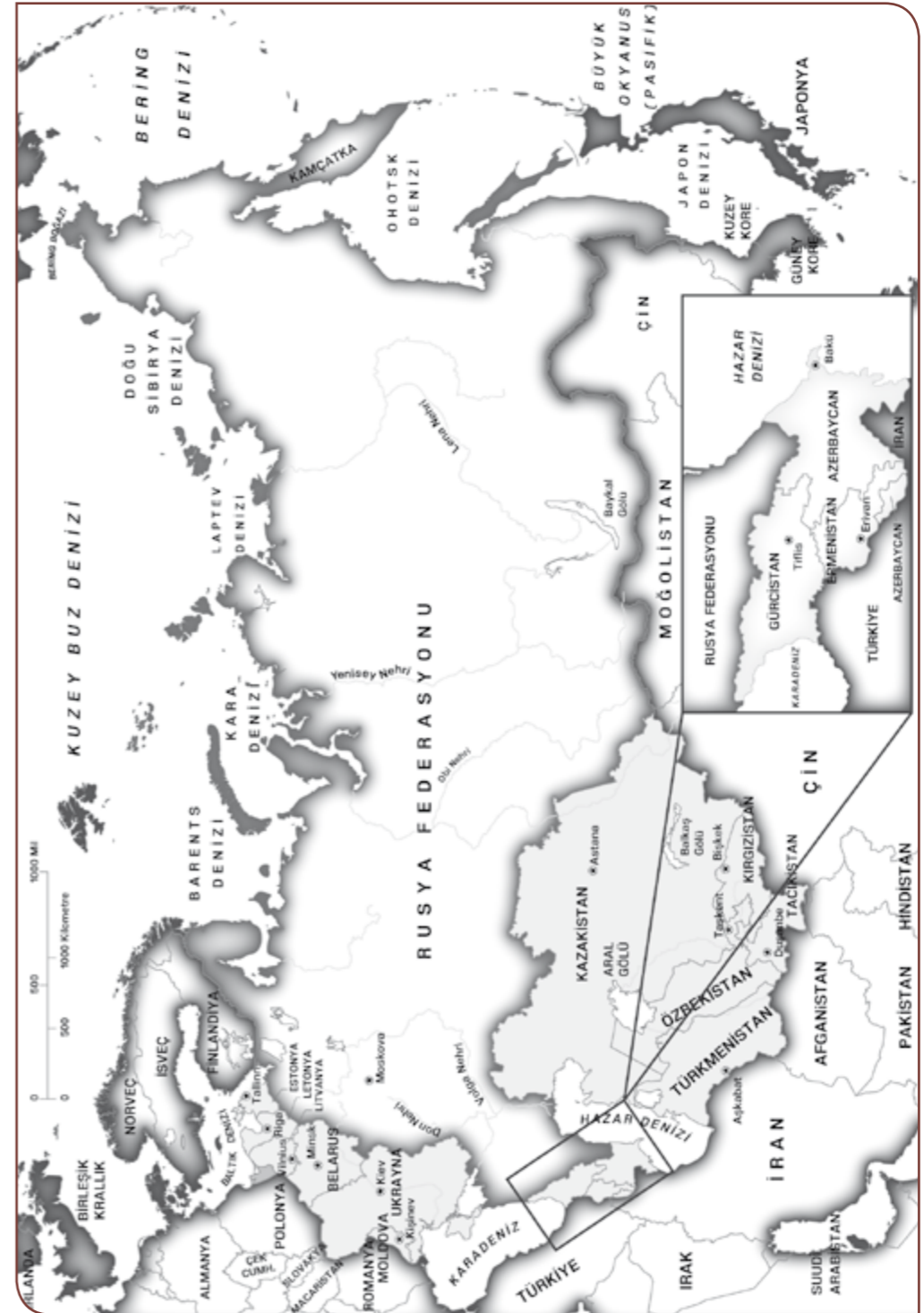
Yayılmacı liderler bu soruları dikkate almazlar ve kendilerini savunulamaz durumlara düşürürler ve kazanmaları mümkün olmayan savaşlara girmiş bulunurlar. Naziler ve Japon militaristler agresif bir **Lebensraum** jeopolitiği benimseyerek yönetim sistemlerini yok ettiler. Güçlü ülkeler jeopolitik çıkarlarını öyle geniş alanlara yayarlar ki, bu yayılmacılık savaşlara sebep olur. İngiltere ve Hollanda Doğu Akdeniz'in düşmanlar tarafından ele geçirilmesini önlemeye çalışırken, jeopolitiği kullanıyordu. Amerika Birleşik Devletleri, Monroe Doktrini'ni çıkardığında ya da Filipinler'i aldığıda jeopolitiği kullandı. Moskova hâlâ geleneksel jeopolitik görüşünü sürdürmektedir ve sınır komşusu ülkeleri kontrolü altında tutmaya çalışır.

İmparatorluğu ile iki yüzyıl boyunca tam on savaş yaptı. Aynen çarların yaptığı gibi Stalin de Karadeniz'i bir Rus gölüne dönüştürebilme arzusuyla Boğazlar'ı İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ele geçirmeye çalıştı. Rusya için jeopolitik dâimidir.

Avrupalı iktidarlar Rusya'nın kuşatılacak olgunluğa eriştiğini düşünüyordu. Alman şövalyeleri Baltık boyunca Doğu'ya doğru akın etmeye başlamışlardı, ta ki 1242'de Aleksandr Nevski kumandasındaki Ruslar tarafından durdurulana kadar. 1707'den 1709'a kadar XII. Charles komutanlığında güçlü bir İsveç ordusu Rusya'yla savaşa tutuştu fakat sonunda pes etti. 1812'de Napoléon Moskova'yı işgal etti. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman güçleri Rusya'nın içlerine kadar girdiler. 1941'de Hitler, tarihin en büyük ordusunu kurdu ve bu orduyu Rusya'yı almaya gönderdi. İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük savaşları Doğu'da gerçekleşti. Bu savaşta Sovyetler Birliği 26 milyon, Amerika ise yarım milyondan biraz daha az kayıp verdi.

Savaşın Rusya üzerinde çok güçlü bir etkisi oldu, iki sistematik yükseliş gerçekleşti. Moğol istilâsı, İvan yönetiminde merkezî ve askerî bir Rus devleti kurulmasına; Birinci Dünya Savaşı da, çarlığın yıkılmasına ve Lenin yönetiminde bir Bolşevik devleti kurulmasına sebep oldu. Savaş olmasaydı, Rusya muhtemelen devrim yerine evrim geçirecekti.

Lebensraum: Artan nüfuslarına yer açmak için ülkelerin topraklarını büyütmesi gerektiğini savunan, Almandaca "yaşam alanı" anlamına gelen teori

Harita 5.1
Rusya

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI: SLAV MÜDAHALESİ

Birinci Dünya Savaşı'nın pek çok sebebi vardır, bunlardan biri Slav halkının Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na dâhil olmaktan dolayı duydukları öfkeydi. Bu çok-uluslu imparatorlukta Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Çekler, Slovaklar ve Polonyalılar, 19. Yüzyıl'da milliyetçiliğin ve Pan-Slavizmin etkisiyle çalkalanmaya başladılar. Pan-Slavizm, tüm Slav halklarının en büyük Slav ulusu olan Rusya'nın koruması altında olması gerektiği düşüncesi idi. Pan-Slavizm, Balkanlar'da özellikle önemliydi, çünkü Sırlar, Karadağlılar ve Bulgarlar kendilerini Müslüman Türklerden kurtarmaya çalışırken "büyük ağabeyleri" Doğu Hıristiyan Rusya'ya yakınlaştılar. Bugün bile, Sırlar neredeyse içgüdüsel olarak Rus himâyesini ararlar.

Rusya'nın Balkanlar'daki emperyal hırsı Avusturya'ninkine çatışmış, her ikisi de gözlerini güneye, zayıflamakta olan Osmanlı İmparatorluğu'na dik-

mişlerdi. 1908'de Avusturya Bosna'yı topraklarına kattı, oysa komşu Sırbistan da orada hak iddia ediyordu. 1914'te Bosnalı Sırp milliyetçileri Avusturya Prensi Franz Ferdinand'a Saray Bosna'da sükast düzenlediler. İntikam almak isteyen Viyana, Sırbistan'ın yönetimini devralmak istedi. Belgrad'ın reddetmesi üzerine Avusturya saldırıya geçti.

Sırbistan Rusya'dan yardım istedi. Rus çarı, devasa Rus ordusuna seferberlik emri verdi. Bu arada, Almanya, Avusturya'ya Sırları cezalandırmak için koşulsuz destek verdi. Rusya'nın harekete geçmesiyle telâşa kapılan Alman İmparatoru da hareketlendi ve böylece aralarında çıkan küçük savaş Birinci Dünya Savaşı'na dönüştü. Slavlar bu işe karışmış olmasaydı, bu savaş Avusturya ve Sırbistan arasında küçük bir Balkan anlaşmazlığı olarak kalacaktı.

SAVAŞ VE BOLŞEVİKLİK

20. Yüzyıl'ın başlarında Çarlık Rusyası giderek büyüyen bir ekonomiye ve de seçilmiş bir parlamento olan Duma'ya sâhipti. Rus entelektüellerinin çoğu çarlıktan nefret ediyordu, **sosyalizm** ve Marksizme yönelmişlerdi. Bazıları da küçük bir parti olan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne katılmışlardı. Rusya'nın 1904–1905 Rus-Japon Savaşı'ndaki küçük düşürücü yenilgisi 1905 Devrimi'ni tetikledi ve Birinci Dünya Savaşı sistemi çökertti. Rus ordusu büyüktü fakat komutanları yetersizdi. Alman kuvvetleri Rusya'yı duraklattı ve 1916'da Rusya bölünmeye başladı. 1917 başlarında ekonomi ve ordu çökme noktasındayken, bir grup ılımlı, iktidarı ele geçirdi ve Çar II. Nikolay'ı tahtı terk etmeye zorladı. 1917 geçici hükümeti –Temmuz'da ılımlı Aleksandr Kerenski yönetimindeydi– Rusya'nın Almanya ile daha fazla savaşamayacağını biliyordu. Fakat Batılı müttefiklerine ihanet etmemiş olmak için savaşta kalmaya zorunlu hissetti. Amerika, Birinci Dünya Savaşı'na Nisan 1917'de girdi ve Kuzey Rusya'ya çok sayıda savaş malzemesi yığıdı. Almanya, İsviçre'de sürgünde olan Lenin'in Rusya'ya dönmesini sağladı. 1917'nin Kasım'ında Bolşevikler iktidara geldi, çarı ve ailesini öldürdü ve Rusya'yı savaştan çıkarmak üzere Almanya ile görüşmelere başladı.

Lenin'in Marksist **ideolojisi** yanlış tahminlerde bulunmasına sebep olmuştu. Avrupa'nın devrim için hazır olduğunu varsaydı, böylece Rus Devrimi hızla yayılabilir-di. Almanların daha ılımlı olacağını düşünmüştü ama Almanya, Batı Rusya'dan geniş

araziler talep etti. Bununla birlikte Ukrayna'nın da bağımsızlığını istiyorlardı. Lenin geri adım attı. Önceleri devleti devirmeye çalışan bir devrimciyken artık Rus Devleti'ni korumaya çalışıyordu. Gerçekle ideoloji birbirine girmişti. Zayıf ve dağılmış bir Rusya'yla 1918 Mart'ında Lenin, Alman "dikta"sını istemeye istemeye kabûl etti. Kasım'da Almanya'nın yenilmesi Brest-Litovsk Antlaşması'nı geçersiz kıldı ve Rusya'yı üyelikten atılmaktan kurtardı.

DEVİRİMİN YAYILMASI

Savaş temsilcisi Troçki yeni Kızıl Ordu'sunu Polonya'ya gönderse de Lenin'in devrimi yayılmadı. Polonya, Almanya, Avusturya ve Rusya arasında bölüşülmüştü. Pilsudski yönetiminde yeniden oluşturduğu kuvvetleriyle Kızıl Ordu'yu geri püskürttü ve Belarus ile Ukrayna'nın yerleşmiş olduğu toprakları Polonya sınırlarına kattı. 1920 sonlarında Lenin Sovyetler Birliği'ni koruma ve komünist gücü pekiştirme konusunda daha dikkatli ve temkinliydi.

Lenin, yeni Sovyetler Birliği'ne destek olmak için askerî güç yerine tüm dünyadaki sosyalistleri kullandı. 1920 ve 1921 yıllarında yeni komünist partiler sosyalist partilerden ayrılarak Lenin'in disiplinli, merkezî yönetimli ve uluslararası bir organizasyon olan **Komintern**'e katıldı. Tüm komünist partiler Moskova'ya itaat etmek zorundaydı. Komünistler Sovyetler Birliği'ne yardım etmenin sosyalizme destek olmak anlamına geldiğini düşünüyor, bu yüzden Sovyet dış politikasının en saçma isteklerine boyun eğiyorlardı. İnananlara göre komünizm Moskova'daki merkezi ile asırlık bir din gibiydi.

STALİN'İN POLİTİKA HATALARI

Lenin 1924'te hiçbir miras bırakmadan öldü. Bıraktığı son mesajlardan biri Komünist Parti'nin Stalin'i "çok kaba" olduğu için reddetmesine yol açtı. O zamana dek, her nasılsa, Stalin partinin yönetim kadrolarını yoldaşlardan seçiyordu. Genel sekreterlik pozisyonunu kullanarak parti yapısını şekillendiriyordu. Bu sâyede Troçki'yi alt edip sürgüne gönderebilmişti. 1927'de Stalin kontrolü sıkı tutuyordu. 1928'de sanayi ve tarımda ilk "**Beş Yıllık Plâni**" oluşturdu. Zorla da olsa, Sovyetler Birliği büyük bir endüstriyel güç hâline geldi.

Pek çok düşünür Stalin'in **paranoyak** olduğunu iddia eder. 1929'da Sovyetler Birliği'nden sürgün edilen Troçki'nin Komünist Parti ve Kızıl Ordu içinde hâlâ destekçileri olduğundan korkuyordu. Güvensizliği kronik boyutta olan Stalin 1934'te Büyük Temizlik hareketiyle içlerinde çoğu komutan olan belki bir milyon partili yoldaşı ihanet şüphesiyle öldürttü. Aynı dönemlerde, müşterek çalışmayı reddeden çiftçiler, işe geç gelen işçiler, etnik azınlıklar gibi milyonlarca Sovyet vatandaşını tutuklatıp Sibiryaya gönderdi. Bunların çoğu Sibiryada esir kamplarında öldü. Top-

Brest-Litovsk: Almanların Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkmasını emreden 1918 tarihli antlaşma

Komintern: Moskova'nın kontrolü altındaki dünya Komünist partileri, Communist International kısaltması

Beş-Yıl Plânları: Stalin'in 1930'lardaki sanayileşme zorlaması

Paranoyak: Sebepsiz yere başkalarından şüphe eden

6. BÖLÜM

ABD DÜNYAYI YÖNETEBİLİR Mİ?

ABD başkanı Obama 2010 yılında Afgan devlet başkanı Hamid Karzai ile buluşmasında görülüyor. Karzai hükümeti yozlaşmış bir hükümet olarak görülüyordu ve Amerikalılar savaştan bitkin düşmüşlerdi. (Jim Watson/Getty Images)

BU SORUNUN CEVABI KISACA, hayırdır. Amerika'nın henüz dünyayı yönetemeyecek olmasının dört ana sebebi vardır:

1. Amerika hâlâ dünyanın işleyiş sistemini çözmemiştir. Soğuk Savaş döneminde kullandığımız kılavuzlar artık işe yaramıyor.
2. Amerika artık dünya ekonomisiyle uğraşmamaktadır. Ekonomik güç Asya'ya doğru kaymaktadır. Borçlar doların değerinin sorgulanmasına sebep olmaktadır.
3. Ülke dâhilindeki sıkıntılar –ekonomik, askerî, meclis ve kamuoyu mecburiyetleri– birçok şeye engel olmaktadır. Denizaşırı müdahaleler için gereken maddî ve askerî güç azalmıştır. Amerikalılar Irak ve Afganistan mevzularından bıkmışlardır; başkalarının iç savaşlarına müdahil olmak onların tercihi değildir.
4. En büyük engel de müttefiklerin çok azının Amerikan liderliğini kabul ediyor olmasıdır. İngiltere gibi eski dostlar bile Amerika'nın daha fazla askerî birlik isteğini geri çevirmektedir. Dünya kamuoyu yoklamalarında bile ABD dış politikalarına karşı olumsuz görüşler fazladır.

Dünya güç ilişkileri sürekli değişir, fakat kimse yukarıdaki maddelerin doğruluğunun ne kadar süreceğini tahmin edemez. Amerikan dış politikasının müdahaleci ve müdahaleci olmayan tutumlar arasında gidip geldiğini varsayalım.

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Irak ve Afgan savaşları Amerikan dış politikasını nasıl etkilemiştir?
2. İzolasyonizm müdahaleciliğin (interventionism) karşıtı mıdır?
3. Amerikan dış politikası periyodik olarak tekrar eden bir özellik mi taşır? Sebebi nedir?
4. Savaş sonrası başkanların doktrinleri ne açılarından birbirine benzerdi?
5. Amerikan dış politikasındaki elit-halk ayrımı nedir?
6. Amerikan dış politikası ideallere mi yoksa ulusal çıkarlara mı dayalı olmalıdır?
7. Dış politika üretmede bürokrasilerin önemi nedir?
8. Amerika Birleşik Devletleri dış politika için yeterince iyi yapılandırılmış mıdır?
9. Tek-tarafılık nasıl tecritçiliğe/izolasyonizme dönüşür?
10. Obama'nın Afganistan konusundaki ikilemi neydi?

Dış Politika: Hükümetin dış dünyayı ele alma yol, yöntemi

Müdahalecilik: Amerika'nın denizaşırı ülkelere karşı askerî güç kullanma isteği

AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA DEĞİŞİKLİK

Vietnam'dan sonra Amerika yıllarca başka bir savaşa girmekten kaçındı. Washington risk-karşıtı bir strateji belirledi. Sert konuşan Başkan Ronald Reagan bile temkinli davrandı. 1983'te Beyrut'ta barışı korumakla görevli Amerikan denizaltıları vurulduğunda hepsini geri çekti. 1983'te Amerika'nın Grenada'yı işgali bile çok az risk taşıyordu.

Ne var ki, 1991'de Amerika, Vietnam'ın acısını büyük ölçüde unutmuş, Başkan George H. W. Bush'un Irak'ı Kuveyt'ten sürmesine müsaade etmişti. Amerikalılar, kendilerini dünyanın lideri gibi gösteren bu hızlı zaferden memnundular. 1989'da Sovyet Bloğu'nun çöküşü ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin tamamen dağılışı Amerika'ya bir gâlibiyet duygusu hissettirdi: Soğuk Savaş'ı kazanmıştı. 11 Eylül itibarıyla, Amerikalılar yeni bir müdahalecilik turuna hazırıldılar ve George W. Bush'un peşinde Afganistan ve Irak'a doğru yola çıkmışlardı bile.

Uzun süren Irak ve Afganistan Savaşları Amerikalıların kendine güvenlerini biraz da olsa azalttı. Müdahalede bulunmaya hâlâ hazır değil miydi, yoksa yeniden temkinli davranması gereken bir döneme mi girmeliydi? Kırk yıl sonra, iki Körfez Savaşı, Amerikan dış politikası üzerinde Vietnam Savaşı gibi etki etmişti. Bu üç savaş da başlangıçta yüksek oranda iç destekle başlamış –yaklaşık %70– fakat daha sonra bu destek neredeyse yarıya inmişti. Bir süre sonra Amerikan halkı Irak olayının bir hata olduğunu düşünmeye başladı, on yıl sonra da Afganistan için aynı şeyi düşündüler. Ekonomik zorluklar, doların düşüşü, uzayan askerlik süreleri ve müttefiklerin azalması Amerikalıları başka müdahaleler konusunda düşünmeye zorladı.

1941'deki Pearl Harbour'dan, 1960'lardaki Vietnam'a kadar Amerika hep müdahaleci bir dış politika izledi. 1960'larda artık Amerika dünyaya, o zamanki adıyla "Çin-Sovyet Bloğu"nu kuşatacağını vaat ediyordu. Her şey Amerika'nın göreviydi sanki. Düzinelerce ülkeye askerî birlik gönderiyordu. Genel olarak başarılı olmuştu ya da göze batır şekilde başarısız olmamıştı. Amerikan dış yardımları ve askerî birlikleri Sovyetler'in Batı Avrupa'ya yayılmasını önlemişti. Amerikan gücü, Kore'de komünist bir saldırıyı bastırmıştı. CIA yönetimindeki darbeler İran'da ve Guatemala'da istenmeyen hükümetleri devirmişti. Amerika sanki dünyanın polis kuvvetiydi.

Mamafih, Vietnam gereksiz bir müdahale olmuştu. Vietnam olayı sırasında Amerikan dış politikası müdahaleci olmayan bir tavırdıydı. Vietnam öncesindeki yıllarda olduğu kadar müdahaleci olma konusunda yavaş ve isteksizdi. 1989'da Sovyet gücü dağılınca artık düşman kalmamıştı. Amerikan halkı denizaşırı ülkelerde ne yaptıklarını sorgulamaya başladı: Soğuk Savaş bitti ve Amerika kazandı, artık eve dönme zamanıydı. Soğuk Savaş sırasında şahin olan Kongre üyeleri bile birden müdahalecilik karşıtı oldular. Birlik taraftarları, çevreciler, solcular, Hıristiyanlar, anarşistler gibi ilginç protestocu koalisyonları oluştu. Uluslararası toplantıları önlemeye ve Amerika'nın Çin'le ticaret anlaşmaları yapmasına engel olmaya çalışıyorlardı. Amerika'nın dış dünyayla

Kavramlar

MÜDAHALECELİK

Büyük Fransız Dışişleri Bakanı Talleyrand (bkz. Bölüm 19), kendisine yöneltilen müdahaleci olmayan politikalarla ilgili sorulara şu şekilde cevap vermiştir: "Müdahale etmeme, müdahalecilikle hemen hemen aynı anlama gelen metafizik ve siyasî bir terimdir." Talleyrand alaycı bir ifadeyle başka devletlerin işlerine karışmamanın da karışmak kadar büyük etkisi olabileceğini belirtmiştir.

Müdahalecilik, gücünüzü başka bir ülkeye yansıtıp onun yabancı hükümetlerle ilişkilerine müdahil olmaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasında müdahalecilik, Amerikan silâhlı kuvvetlerini

denizaşırı ülkelerde kullanmak anlamına gelir. Amerika Birleşik Devletleri askerî birliklerini başka ülkelere gönderdiğinde müdahaleci bir politika benimsemiş olur. Bir darbenin veya ayaklanmanın CIA tarafından desteklenmesi de müdahaleciliktir ama kamu tarafından pek görünür değildir bu durum. Öte yandan, Washington askerî birliklerini ya da CIA casuslarını göndermek istemediği zaman ise müdahalecilik dışı bir tutum sergilemiş olur. Arada kalmış durumlar da olabilir; belirli bazı durumlarda kuvvetlerinin bir kısmını kullanma isteği ılımlı bir müdahalecilik politikası sayılabilir.

ilişkilerinin yanlış ve zararlı olacağını iddia ediyorlardı.

Amerika'nın dış politikası müdahalecilik ve müdahaleci olmama arasında gidip gelmektedir. Birinci Dünya Savaşı'na tepki olarak tecrit politikası uygulamış ve bir daha nankör Avrupalılara asla yardım etmemeye yemin etmiştir. Ne var ki, Alman ve Japon yayılmacılığı karşısında tecrit politikası mümkün olmamış, Pearl Harbour olayı da bunu ispatlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda savaşan kuşağa, iç savaş izolasyonizminin zıddı olan bir küreselleşme aşılanmıştır. Artık denizaşırı her şey onların meselesiydi. En sonunda Vietnam'da yakılana kadar her şeye müdahale ettiler. Vietnam'dan çıkarken, askerlerin çoğu bir daha asla böyle bir olaya dâhil olmak istemiyordu. 2003 Irak Savaşı'ndan sonra da benzer bir ruh hâline büründüler.

AMERİKALILAR ASLINDA İZOLASYONİST Mİ?

Siyaset bilimci Gabriel Almond (1911–2002) 1950'de yapmış olduğu bir gözlemi şöyle aktarır: "görünüşte müdahaleci ve "sorumlu" bir Amerika Birleşik Devletleri, içinde gizliden gizliye bir izolasyonist özlem barındırmaktadır." 1990'lara gelindiğinde bu özlem artık gizli olmaktan çıkmıştır; her iki partinin önde gelenleri müdahaleci politikalara karşı çıkmışlardır. Siyasette iç meseleler ağır basmıştır. Müttefikler artık işbirlikçi değil, aksine adâletsiz ticarî rakipler olarak görünmeye başlamıştır. 11 Eylül gibi "toparlayıcı bir olay (rally event)" kamuoyunu sarsıp bu dramatik olaya destek vermeye çağırabilirdi. Bu olaydan sonra Amerikalılar kızgın ve müdahaleci bir tavırdıydı fakat bir an önce Irak'tan çıkmayı istiyorlardı. Siyaset bilimci John Mueller, Kore, Vietnam ve Irak Savaşları'na halk desteğinin azalmasını bu olaya benzer örnekler olarak göstermektedir. Amerika Birleşik Devletlerinin üç yıllık zayıflığının

Toparlayıcı/Destek Sağlayıcı Olay (Rally Event): Halk desteğini patlatan ciddi gelişme

SPYKMAN VE MÜDAHALECİLİK

Eğitimi sömürge yönetimi konusunda Hollanda'da almış olan Nicholas Spykman (1893-1943) Yale'e gelirken dünya meseleleri konusunda jeopolitik bir yaklaşımı da beraberinde getirmiştir. Spykman, 1942'de, Amerika Birleşik Devletleri savunma ve dışişleri politikası konusundaki şu soruyu gündeme getirmiştir: "Çıkarlarımızı okyanusun bu tarafında durup savunma yaparak mı, yoksa okyanusun öbür

tarafındaki topraklara bilfiil müdahale ederek mi koruyacağız?" Diğer bir deyişle, müdahale etmeli mi, etmemeli miydi? Amerikan realizminin kurucularından biri olan Spykman'ın Pearl Harbour'dan sâdece birkaç gün sonra sorduğu bu sorunun cevabı netti: Çok geç olmadan müdahale edilmeliydi. Bugün için bu sorunun cevabı ise bu kadar net değildir.

belirsiz olması, bu üç savaş konusunda halkın olumsuz fikirde olmasının sebebidir.

Denizaşırı hareketler konusunda halkın görüşleri oldukça değişken ve istikrarsızdır, bir sene savundukları bir davayı birkaç yıl sonra unuturlar. Lafa gelince Amerikalılar, Amerika'nın dünya liderliğini savunduklarını söylerler. Fakat uygulamada, yıllarca süren, bir sürü askerin canına ve milyarlarca dolara mâl olan bir savaş durumunda örneğin, Amerikalılar liderlik rolünden yorulurlar. 2009 Aralık ayında bir kamuoyu yoklamasında Amerikalıların yarısı "Amerika Birleşik Devletleri kendi içişleriyle ilgilenmelidir, bıraksın başka ülkeler kendi başlarına ne yaparsa yapsın" demiştir. Bundan yedi yıl öncesinde halkın sâdece %30'u bu fikre katılıyordu.

Fikirler genellikle çelişkili görünmektedir. Amerikalılar, Baba Bush'u Amerika'nın iç sorunları yerine dış politikalara aşırı zaman ayırdığı için eleştirirken bile onun denizaşırı başarılarından memnundular. 1991 Körfez Savaşı'ndaki başarısı Bush'un popülaritesini rekor seviyelere çıkardı. Fakat küçük bir ekonomik gerileme sonrasında bir yıl içinde fikirler tamamen değişti ve Bush seçimleri kaybetti. Amerikan halkı genellikle bölünmüş ve kararsızdır. 1994'te Amerikan barış güçleri Haiti'ye gönderilmeden önce, halk müdahale etmek veya karışmamak konularında ikiye ayrılmıştı. Amerikalılar bu karmaşık duruma bulaşmaya çok da hevesli değildiler. Bu yüzden Amerika, hâkimiyeti hızla ve kolayca ele alınca herkes rahatlamıştı.

Dışişleri konusunda bir de elit tabaka ile halk arasında bir bölünme vardır (bkz. s. 125). Yöneticilik konumunda olan, iyi eğitilmiş ve kafası çalışan Amerikalılar dünyada olup biten olayların önemli olduğunu düşünürler ve hemen hepsi Amerika'nın dünya liderliğine oynaması gerektiğini savunurlar. Öte yandan halk, bir saldırı tehdidi olmadığı takdirde denizaşırı sorunlarla pek ilgilenmez. Biraz olsun istek ve anlayış göstermeksizin, "kayıtsız bir enternasyonalizm" sergilerler. 1997'de bir kamuoyu araştırma merkezinin yaptığı bir ankette, halkın %63'ünün NATO'nun büyümesi taraftarı olduğu, fakat sâdece %10'unun NATO'ya girmek üzere olan üç ül-

DÖNGÜSEL BİR AMERİKAN DIŞİŞLERİ POLİTİKASI TEORİSİ

Davranışsalcı bir siyaset bilimci olan Frank L. Klingberg, 1952'de yazdığı bir yazısında o zamanlar yaygın olan Amerikan müdahaleciliğinin 1960'ların sonlarına doğru ortadan kalkacağı gibi doğru bir tahminde bulunmuştu. Her şeyi tahmin edebilen bir sosyal bilimci saygıyı hak eder. Klingberg'ün "içedönüklük" (ülke sınırları içinde kalma) ve "dışadönüklük" (Amerika'nın gücünü ve etkisini sınırlarının dışına yayma) konusundaki fikirleri anlamak için baktığı deniz kuvvetleri harcamaları, topraklara katılan arazi, silâhli sevkler, diplomatik baskılar, başkalarının konuşmalarında dışişleriyle ilgili söylenenler ve parti toplantıları gibi bazı göstergeler vardı.

Klingberg'ün çizdiği tabloya göre içedönük dönem ortalama 21 yıl sürmüştür, dışadönük dönemse 27 yıl. Amerika'nın dışadönük bir döneme girdiği yıl olan 1940'a 27 eklediğinizde 1967 eder ki bu tarih Amerika'nın Vietnam'dan ve dışı açılma olaylarından iyice yorgun düştüğü yıllara denk gelir. Klingberg, Vietnam'ın Amerika'da büyük bir savaş ve siyaset mevzuu olacağını ne zaman yazdığını hatırlamaz. Sâdece geçmiş deneyimlere dayanarak, dışadönüklük sevasının 1960'ların sonlarında bitmesinin beklendiğini

belirtmişti. Olayı biraz daha ileriye götürelim. 1967'ye 21 yıl ekleyelim (içedönük dönem yaklaşık 21 yıl sürmüştü) 1988 eder. Baba Bush hükümeti Panama'yı 1989'da işgâl etti ve Irak'ı Kuveyt'ten 1991'de çıkardı. Tekrar dışadönüklüğe gelelim. 1991'e 27 yıl eklenirse 2008'e gelinir. Irak ve Afganistan olayları dışadönüklük sürecinin bitmesine sebep oldu mu? Klingberg'ün teorisi etkileyici, fakat somut bir yanı yok. Büyük güçler Amerika'nın dış politikasında rakam oyunları oynamazlar. Bu durum çoğunlukla, denizaşırı ülkelerde güç kullanımı adına ne yaptığınızla ilgilidir.

İçedönüklük	Dışadönüklük
1776-1798	1798-1824
1824-1884	1884-1871
1871-1891	1891-1919
1919-1940	1940-

keden (Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan) birinin ismini bilebildiği ortaya çıkmıştır. Medya, eğitim ve vaazlar yoluyla elit fikirler yavaş yavaş yayılıp kabul görür hâle gelmiştir. Örneğin, savaş eleştirileri genelde elitler arasında başlar.

DEVAMLILIK PRENSİBİ

Temel bir politika bir kez oluşturulduktan sonra devam eder. Bir partinin başkan adayları diğer partinin dış politika plânlarını eleştirir. Fakat başkan olup göreve gelir gelmez bu politikaları uygular ve hatta bazen daha da ileri götürür. Aday olan oğul Bush, Başkan Bill Clinton'ın Amerikan birliklerini Kosova'da tutma politikasını eleştirdi; altı ay sonra göreve geldiğinde bu kararın elzem olduğunu savundu. Ayrıca Clinton'ın "ulus-yapılanması" nı da eleştirdi, ama başkan olduktan sonra Clinton'dan fazlasını yaptı. Aday Obama, Bush'un İran'ı tecrit etme politikasını eleştirdi ama göreve geldiğinde daha ileri gidip İran üzerinde sert müeyyideler uyguladı. Bir yönetimden diğerine geçişler değişimden ziyâde devam niteliğinde olmuştur.

Davranışsalcılık: İnsanlar üzerinde çoğu zaman niceliksel olan ampirik kanıtlarla çalışma

III. KISIM

KÜRESEL GÜNEY

Artık neredeyse tüm ihtilâflar *Küresel Güney* ya da Üçüncü Dünya'da çıkıyor. Bu ihtilâfların çoğu *sömürgeciliğin* mirasıdır. Gelişmiş dünya –Avrupa, Kuzey Amerika, Japonya, Avustralya– İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana barış içinde yaşamaktadır (Balkanlar istisnadır, çünkü orada da Osmanlı sömürgeciliğinin izleri var). En büyük ihtilâflar Orta Doğu'da, ikinci olarak Afrika'da ve sırasıyla Asya ve Lâtin Amerika'dadır. Bu duruma nasıl gelindiği bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

7. Bölüm, Küresel Güney'in 500 yıllık emperyalizmin yükselişi ve çöküşü ile yaşadığı keskin değişimi inceler. Hindistan, Güney Afrika, Nijerya ve Kenya sömürgecilikten çıkarılma örneğidir. Güney Afrika özellikle ilginçtir, çünkü bağımsız olmasına rağmen yapısal ve psikolojik açıdan sömürge olarak kalmıştır. Güney Afrika, Soğuk Savaş'ın bitişinin iki tarafı da dışarıdaki destekçilerinden nasıl mahrum bırakıp uzlaşmaya mecbur kıldığını gösterir.

8. Bölüm, Arap ve İsrail milliyetçiliğinin gelişimini inceler. Orta Doğu'daki gerginliğin büyük kısmı bu iki milletin aynı topraklar için mücadelesinden kaynaklanır. Filistinlilerin ve İsraililerin çoğu, altı adet savaştan ve iki Filistin intifadasından sonra, ayrı yurtlarda yaşamaları gerektiğini anlamışlardır. Ancak çok denemelerine rağmen hâlâ barış yapamamışlardır. Her iki tarafın militanları barış sürecini sabote etmektedir. İnsanlar artık bu savaşın hiç bitmeyeceğinden korkuyorlar.

9. Bölüm, Irak Körfezi'nde petrolü ve dini birbirine karıştırmanın medeniyetler çatışmasına sebep olabileceğini gösteriyor. Savaşlar, İslâm'daki bölünmeleri, Arap dünyasındaki bölünmeleri ve bölgenin Amerika'yı Irak ile iki savaş yapmaya ve uzun yıllar uğraştırmaya nasıl muktedir olduğunu gösterdi. Afgan ve Irak Savaşları'na ve sonrasında olacaklara karşı özel bir ilgi gösteriliyor.

10. Bölüm'de, görmezden gelmek isteyip de yapamadığımız Lâtin Amerika'yı inceliyoruz. Amerika Birleşik Devletleri burada gerillalarla ve uyuşturucu lordlarıyla savaşıyor. İspanyol sömürgeciliği, Lâtin Amerika'ya devletçilik, yoksulluk ve ekonomik bağımlılık miras bırakmıştır. Amerika, Orta Amerika'ya ve Karayipler'e defalarca müdahale etmiştir, fakat her seferinde huzursuzluk yaratmıştır. Guatemala ve Küba özellikle zor ve tehlikeli olmuştur. Son zamanlarda Meksika'da görülen kan dökme olayları, suçun siyasetin içine işlediğini gösterir ki bu durum Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunda mevcuttur.

3. Kısım, **11. Bölüm** ile sona erer. Bu bölümde niçin bazı devletlerin zengin, bazılarının ise yoksul olduğu incelenir. Okuryazarlık, teknoloji ve ilerlemeyi hedefleyen değerler kilit noktalardır. Üçüncü Dünya ülkelerinde ise nüfus patlamasıyla ekonomik büyüme gecikir ve Birinci Dünya ülkelerine göçü artırır. Uyum, iş bulma, resmî dil ve dünyayı besleyecek serbest piyasa ekonomisi gücü gibi meseleler gündeme gelir. Yeni oluşan pek çok pazarın hızlı ekonomik yükselişi gösterir ki, doğru politikalarla milyonlarca insan yoksulluktan kurtulabilir.

7. BÖLÜM

SÖMÜRGELİKTEN BAĞIMSIZLIĞA

27 yıllık hapis cezasından sonra 1990'da serbest bırakılan Nelson Mandela, sömürge geçmişinden kurtulmuş yeni bir Güney Afrika'nın müjdesini veriyordu.
(Greg English/ AP Fotoğrafı)

ILK BÖLÜM'DE DEĞİNİLDİĞİ ÜZE- re, 500 yıldan daha fazla bir zaman önce, Batı Avrupa modernleşmeye başladı ve güçlü devleti kurdu. Keşif gezileri ve **sömürgeciliğin** başlaması bu sürecin basamaklarındandı. Hükümdarlar, yeni topraklar ve zenginlik için birbirleriyle yarıştığı sürece emperyalizm var olacaktı ve küçük Portekiz sömürgecilikte başı çekmişti. İspanyollar gibi Portekizliler de, Kuzey Afrikalı Müslümanların hâkimiyetini sona erdirmek için yüzyıllarca hıncahınç savaştılar. Avrupa'nın Asya ile ticaretine Arap simsarlarının hâkim olmasından nefret ediyorlardı ve onlarla alışveriş etmemeye yemin ettiler.

O zamanlar bile eğitilmiş insanlar, dünyanın yuvarlak olduğunu ve Afrika üzerinden gidilirse Asya'ya ulaşabileceğini biliyorlardı. Sâdece, Güney Afrika'nın nereye kadar uzandığını bilmiyorlardı (düşündüklerinden daha genişti). Portekiz Prensi Henry Navigator, daha öncesinde Afrikalı Müslümanlar ile savaşmış ve hem dinî açıdan duyduğu kinle hem de ekonomik kazanç düşüncesiyle iyice bilenmişti. Portekizli kâşifleri Afrika'nın Atlantik kıyılarına doğru yönlendirdi. Nihâyet 1488'de Bartolomeu Dias Ümit Burnu'nu dolaştı. Küçük Portekiz yelkenlileri Hint Okyanusu'nu geçerek, 1498'de Hindistan'da, 1514'te Çin'de, 1543'te Japonya'da ve başka yerlerde ticaret merkezleri kurdular.

1492'de İspanya ve Kristof Kolomb, batıya doğru yelken açarak Asya'ya ulaşmak için çok sıkı çalışıyordu. Amerika'da okullarda çocuklara Kolomb'un seyahatinin çok önemli olduğu öğretilir. Fakat Portekiz'in hem Afrika'ya hem de Asya'ya açılması dünyayı değiştirme açısından eşit derecede önem taşıyordu. Portekizliler, Yeni

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Avrupa emperyalizmine sebep olan şey neydi? Önlenebilir miydi?
2. En büyük başlıca sömürge imparatorlukları hangileriydi?
3. Britanya'nın Hindistan'ı elinde tutması ve daha sonra buradan çekilmesinin etkileri nelerdi?
4. Irkçılığa maruz kalan Güney Afrika sömürge zihniyetini nasıl korudu?
5. Güney Afrika'yı değişime zorlayan dış etkenler nelerdi?
6. Kapsamlı bir reform geçirseydi sömürgecilik devam edebilir miydi?
7. Teorik olarak sömürgecilikten kurtulmanın en iyi yolu ne olurdu?
8. Bağımsızlıklarına kavuştuktan sonra Afrika topraklarına ne oldu?

Sömürgecilik: Özellikle Avrupalıların deniz aşırı toprakları ele geçirip kullanması

Beyaz üniformalı Kral VIII. Edward, 1926'da Hindistan'ı ziyaret etti. Hindistan, o zamanlar İngiliz İmparatorluğu'nun en önemli bölgesiydi. Yirmi bir yıl sonra, İngilizler Hindistan'dan çıkmıştı. (Hulton Arşivi/Getty Images)

Dünya'da şeker pancarı ve pamuk çiftlikleri kurmak için köleler ve Afrika'nın batı kıyısında ticaret merkezleri edindiler. Bu olay, Afrika'da Avrupa sömürgeciliğini başlatmış oldu. Gine-Bissau, Angola ve Mozambik 1975'e kadar Portekiz sömürgesi oldu. Portekiz, Avrupa'nın ilk ve son sömürgeci ülkesi olmuştu.

Portekiz'i, Fransa ve İngiltere tâkip etti, Afrika'yı bir sömürge bölgesine çevirmişlerdi. 19. Yüzyıl'ın sonlarında Almanya, İtalya ve Belçika da bu sürece katıldı. 1885'te önde gelen ülkeler "büyük paylaşım" için Berlin'de toplandılar. Orta Afrika'daki sınır kavgasına bir son verilmek isteniyordu. Afrika'daki hudutların çoğu Berlin'de bir masa üzerinde paylaşıldı. Sadece Etiyopya sömürgeleştirilmedi (1936'dan 1941'e kadar İtalya tarafından işgal edilmiş olmasına rağmen).

Avrupalı güçlerin tekrar Avrupa'ya dönmeye başlamalarıyla iki asırdan fazla süren bir sömürgecilikten çıkarma süreci başladı. İlk çıkarılanlar, Britanya'nın Kuzey Amerika'daki 13 sömürgesi idi. Daha sonra, 1820'lerde, İspanya ve Portekiz, Lâtin Amerika'dan atıldı. Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nda imparatorluklarını kaybettiler. Onların topraklarının çoğu Milletler Cemiyeti mandası olarak, savaşı kazanan İngilizler ve Fransızlar tarafından paylaşıldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, önceleri tek tük, daha sonra akın akın **sömürgelerden çekilmeler (decolonization)** gerçek anlamda başladı: 1947'de Hindistan ve Pakistan, 1948'de İsrail (o zamanlar Filistin'di), 1949'da Endonezya, 1957'de Gana (Altın Sâhil) ve sonra 1960'ta çoğu İngiliz ve Fransız sömürgesi olan 17 Afrika ülkesi. 1960'ların ortalarına gelindiğinde, Portekiz'in elinde bulunanlar hâric, eski sömürge imparatorlukları tasfiye edildi. 1975'te Lizbon da geri çekildi. 1980'de Rodezya'nın Zimbabve olmasından sonra Güney Afrika, beyazların Afrika'daki tek kalesi olarak kaldı.

SÖMÜRGEÇİLİK MİRASI

Emperyalist güçlerin mirası bugün hâlâ dünyanın başına belâdır. Özellikle Afrika'da bazı ülkelerin var olmaması gerekirdi. Normal şartlar altında, pek çok Afrika devleti birleşip daha büyük birimler oluşturmalıydı ya da bölünerek daha basit kabile toplulukları hâline gelmeliydi. Fakat Afrika Birlik Örgütü (2002'de Afrika Birliği adını aldı) sömürge sınırlarını koruma kararı aldı çünkü sınırları yeniden çizmenin daha iyi bir yolu yoktu ve eğer devletler birleşirse pek çok memur işinden olacaktı. Em-

Sömürgelerden Çekilme (Decolonization): Sömürgelere bağımsızlıklarını verme

Coğrafya

İSİM ARAYIŞI

Asya, Afrika ve Lâtin Amerika'da yaşayan ve %85'lik dilimi oluşturan insanlara ne isim verilmeli? Fransız demograf Alfred Sauvy 1952'de "Üçüncü Dünya" ifadesini ortaya attı, çünkü orası ne zengin ve sanayileşmiş Birinci Dünya gibiydi, ne de komünist İkinci Dünya gibi. Terim yavaş yavaş tutulmaya başlandı ama çoğu da bu ifadeyi sevmemişti. Çok genel ve alçaltıcı bir ifade olduğunu ve artık geçerli olmadığını savunuyorlardı. Sovyet Bloğu'nun çöküşüyle İkinci Dünya diye bir yer kalmamıştı, artık sâdece "Batı ve diğerleri" vardı. Amerikan akademisyenleri "gelişmekte olan bölgeler" ifadesini tercih ediyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı ise "daha az gelişmiş bölgeler" terimini kullanıyordu. İş dünyası "yeni sanayileşen bölgeler" ya da "yükselen pazarlar" ifadelerini tercih ediyordu. 2001'de Goldman Sachs hızla gelişen Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin için "BRIC" kısaltmasıyla geldi. Amerikalılar bu bölgeleri "Küresel Güney" diye adlandırmayı tercih ediyorlardı çünkü daha sanayileşmiş ve daha büyük oranda istikrara sâhip Küresel Kuzey'e kıyasla ekvatora daha yakındı.

Yükselen ekonomiler, Küresel Güney veya Üçüncü Dünya, her nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın, karmaşık ve istisnalar barındıran bir bölgedir. Genel anlamda yoksul bir bölgedir, ama petrol üreten ve yeni sanayileşen bölgeler de buradadır. Yine de, pek çok Küresel Güneyli kişi başına düşen yıllık **GSYİH**'den yani 1.000 dolardan daha az para ile geçinmek durumunda'dır (bkz. s. 241). Bu miktar, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki sanayi bölgelerinin kazancının otuzda birinden daha azdır. Fakat hiç kimse yoksulluk içinde değildir, üstelik yoksul ülkeler sanayileştikçe aradaki bu fark da hızla kapanmaktadır. Bir kısım Asya halkı zenginlik sınırına kadar tırmanmıştır (Japonya, Singapur), bir kısmı da tırmanmak üzeredir (Tayvan,

Güney Kore). Aslında, 2008'den beri dünyada görülen ekonomik büyümenin çoğu gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmiştir.

Küresel Güney'le ilgili ırkçı ve ideolojik fikirler olayı çok basite indirge. Küresel Güney düşünülmediğinden daha fazla farklı ırkları içinde barındıran bir yerdir. Örneğin, Lâtin Amerika ve Müslüman bölgelerde birçok beyaz ırk yaşar. Küresel Güney halkı illâ ki, Batılı karşıtı veya taraftarı değildir. Sovyet Bloğu'nun çöküşünden önce bile Küresel Güney kendisini Birinci Dünya ve İkinci Dünya arasında, herhangi bir yere bağlı olmayan tarafsız bir bölge olarak adlandırıyor.

Küresel Güney ülkelerinin çoğu siyasete suçun karıştığı **zayıf devletler**dir. Genellikle siyasetin nerde bitip suçun nerde başladığı ayırt edilemez. Zayıf devletler kanunları uygulamaya gücü yetmeyen devrimler veya askerî darbeler sonucu yıkılmaya müsait yozlaşmış devletlerdir. Kolombiya'daki gerillalar ve uyuşturucu krallıkları buna örnektir. Üçüncü Dünya ülkelerinde demokrasiyi kurup sürdürülebilmek zordur. Dikkatleri çeken bir istisna vardır ki o da son zamanlarda hızlı bir ekonomik büyüme de sergileyen Hindistan'dır. Ne var ki, komşu ülkesi olan Pakistan'da askerî diktatörlükle fırtınalı demokrasiler sürekli yer değiştirir, bazen biri hâkim olur bazen diğeri. Bu yüzden ekonomik gelişme yavaştır. Üçüncü Dünya hem ekonomik olarak hem de siyasî olarak geri kalmıştır.

Ne isim verilirse verilsin buradaki çeşitlilik ve karmaşıklık açıklanamaz. Bazı ülkeler yoksulluktan zenginliğe ve demokrasiye geçmeyi başarırken, bazıları da diktatörlük ve gerilemeye mahkûm kalmışlardır. Somali gibi bazı ülkelerse **başarısız ülkeler** olarak değerlendirilir. 1. Bölüm'de bahsedilen "Kaos bölgeleri" hep Küresel Güney'de yer alır.

peryalistler sayesinde sınırdaş ülkelerin farklı resmî dilleri vardı (İngilizce, Fransızca, Portekizce). Bazıları hâlâ bütün Afrika'yı birleştirecek **pan-Afrikanizm** hayalleri kursa da, Afrikalılar sömürgecilerin kurdukları sistemi kabûl ediyordu.

Avrupa'nın çizdiği sınırlar bugün, sâdece Afrika'da değil, her yerde sorun teşkil etmektedir. Sonradan çizilmiş bir sınırın en belirgin göstergesi düz bir çizgi şeklinde olmasıdır ki Afrika'da bunlardan bir sürü vardır. İngilizler sömürgelerinin sınırlarını komşu ülkelerin topraklarından alarak oluşturmuşlardı. İngilizler daha sonra

Yükselen Ekonomiler/Küresel Güney/Üçüncü Dünya: Asya, Afrika ve Lâtin Amerika'nın büyük kesimi,

GSYİH: Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla. Bir ülkede bir yıl içinde üretilen toplam mal ve hizmetler, refah ölçütü

SÖMÜRGEÇİLİK

Sömürgecilik, bir ülkenin bağımsızlığına sâhip olmaması durumu olup önceleri yasal kabûl edilirdi. Kanun yapıcı esas otoriteler başka uzak ülkelerde bulunurdu. Londra Hindistan'ın yönetimini, Paris Çin Hindistan'ın, Brüksel de Kongo'nun yönetim huku-kunu idare ederdi. Yerli halk siyasî olarak güçsüz tutulurdu, çünkü emperyal güçler onları çok geri kalmış ve câhil olarak görürdü. Tarihi boyunca hiçbir zaman sömürgeleşmemiş Avrupalı olmayan ülkelerin listesi oldukça kısadır: Tayland, Türkiye, Etiyopya, Afganistan ve Japonya. Çin ve İran yarı sömürge durumuna düşmüşlerdir.

Sömürgeler genelde emperyal ülkeler tarafından ekonomik olarak istismar edilir. Sömürgeler ucuz tarım ve madeni hammaddelerin kaynağıdır, emperyal ülke bu kaynakları alır, işler ve sömürge ülkelere geri satar. Marksistler, sömürgelerin emperyal güçleri zengin etmek için özellikle yoksul bırakılan esaret altındaki pazarlar olduğunu savunur. Aslında birçok sömürge, emperyal hükümetlere yönetim ve savunma açısından, kazandırdığından daha çoğunu kaybettirmiş, pahalya mâl olmuştur. Asıl kârı elde edenlerse, tabii ki, özel şirketler olmuştur.

İrksal olarak sömürgeler ten renklerine göre ve "Avrupalıların en aşağılık insanı bile yerli halkın en

üstün insanından daha üstündür" ilkesine göre yöne yönetilirlerdi. Hanoi'de bir Fransız trafik polisi Vietnamlı bir doktordan daha üstündü. Cakarta'da Hollandalı bir memur, sosyal statü olarak Endonez-yalı bir profesörden üstündü. Sömürgecilik ırkçılıkla beslenirdi. Bu durum, bağımsızlık hareketi liderlerinin öfkelerini tetikledi: "Bana kendi ülkemde pislik muamelesi yapamazsın!" Bazı Üçüncü Dünya liderlerinin kafasında bu sosyal ve psikolojik faktörler hâlâ etkilidir.

Sömürgeciliğin ahlâkî olarak ne kadar kötü bir şey olduğu tartışılmaz, fakat aynı zamanda yerinde durmak bilmeyen dinamik Batı ile kolay lokma gibi görünen Küresel Güney arasındaki çekişmenin doğal sonucu olarak kaçınılmazdı da. Sâdece tek bir geleneksel ülke Avrupalılara direnebilmiştir: Japonya. İyi ve disiplinli yönetilen bu ülkenin şogunları yabancıları dışarı atmış ve dinini değiştirip Hristiyan olanları da kılıçtan geçirmişlerdi. Emperyal güçlerin diğer ülkeleri işgâl edip yönetme hakları yoktu ama silâhları vardı. Keşke Avrupa yerinde durmuş olsaydı (O zaman Amerika da olmazdı). "Sömürge (*colonial*)" kelimesi, eski New England köylerini çağrıştırdığı için Amerikalıların hoşuna gider. Diğer pek çok insan içinse acı bir çağrışım yapar. Küresel Güney'in hâfızasına Batı düşmanlığını kazımıştır.

buralardan çıktığında komşu ülkeler sömürgecilik öncesi eski sınırlarını talep ettiler. 1914'te Tibet'le yaptıkları bir anlaşmada, Himalaya sırtlarındaki McMahon Hattı'nı Hindistan'ın sınırları olarak belirlendi. Hem milliyetçi hem de komünist olan Çin, bu anlaşmanın geçersiz olduğunu iddia ederek (çünkü Tibet özerk değildi) itiraz etti. 1962'de Çin, Hindistan'la başlattığı kısa savaştan gâlip çıktı. Çin hâlâ Hindistan'ın kuzeydoğusundaki Arunaçhal Pradeş bölgesi üzerinde hak iddia eder. İngiltere, Hindistan'a savunamayacağı sınırlar bırakmıştır. Aynı şekilde Guyana için de Venezuela'nın bir parça toprağını almıştır. Etiyopya ve Eritre de İtalyanların hudut olarak belirlemiş olduğu bölgede neredeyse hiç bitmeyecek bir sınır savaşı sürdürmektedirler.

1923'te İngiltere, Celile Denizi'nin tamamını Filistin'e dâhil etti. Suriye bu sınırı hiçbir zaman kabûl etmedi. Bu konudaki anlaşmazlık 1967'deki Altı Gün Savaşı'nı başlattı. Irak'ın sınırları da her zaman sıkıntı yaratmıştır. Irak ve İran arasındaki asırlar öncesine dayanan sınır iddiaları, aralarında 1980'lerdeki korkunç savaşın çıkma-

sına sebep olmuştur. Irak her zaman Kuveyt'in kendisine âit olması gerektiğini iddia etmiş ve 1990'da burayı işgal etmiştir. 1991'deki Körfez Savaşı'nın sebebi budur. Kuzey Irak Kürtleri, asla Irak'a dâhil olmamaları gerektiğini savunmuşlardır ve artık bağımsızmış gibi hareket ederler. Bugün Orta Doğu, Britanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çizdiği sınırlar yüzünden birbirine girmiştir.

Emperyalistler arkalarında yıllarca süren ve hâlâ devam eden etnik sorunlar bıraktılar. Yerlileri daha iyi kontrol edebilmek için etnik veya kabilesel farklılıkların kasten üzerine gittiler. Ruanda'daki Belçikalılar, Hutularla Tutsiler arasındaki farklılıklara aşırı şekilde dikkat çekmeye çalışarak, işi soykırıma kadar götürdüler. Britanya, Nijerya'nın kıyı kesimlerinde yaşayan Hristiyanlarla, iç kısımlarında yaşayan Müslümanlardan öylesine eğreti bir ülke yarattı ki hâlâ dinî ve kabilesel gerginliklerle yerle bir olabilir. Bir zamanlar dengeli ve birlik içinde olan Kenya yeniden Kikuyu, Luo, Kamba, Kisiis ve diğerleri olmak üzere bir sürü kabileye ayrılmıştır. (Barack Obama'nın babası Luo kabilesindedir. Kenyalılar Obama'nın ilk Luo başkanı olduğu esprisini yaparlar, fakat Kenyalı başkan demezler çünkü Kenya'daki Kikuyu hâkimiyeti buna izin vermez).

Emperyalistlerin yaptığı en kötü şey sömürgelerini bağımsızlığa yeterince iyi hazırlamaları oldu. Bağımsızlıktan sonra ülke yönetimi sorumluluğunu alabilecek çok az yerli eğitildi. İngilizler daha iyisini yapıp sömürgelerinin çoğunu eğitilmiş seçkin bir gruba devretti. Örneğin, Gandhi ve Kenyatta İngiliz üniversitelerinde eğitim görmüşlerdi. Öte yandan, Belçika'nın sömürgesi olan Kongo, 1960'ta bağımsızlığına kavuştuğunda yerli halkın içinde sâdece üç tane lise mezunu vardı.

Afrika'da çok az demokrasi olması ve pek çok devletin başarısız olması, hükümetleri varmış gibi davranan ülkelerle dolu olması şaşırtıcı değildir. Halklarını doyuramamakta veya düzeni sağlayamamaktadırlar. Buna en büyük örnek kanunsuzluğun hüküm sürdüğü Somali'dir. Emperyalistler sömürgelerini kurmuş olmasalardı Afrika bugün daha iyi durumda olabilirdi denilebilir. Bağımsızlığını yeni kazanan pek çok Afrika ülkesi, en azından kâğıt üzerinde, demokrasiyle başlamış fakat kısa süre sonra, ya demagogik otokrazi ya da askerî diktatörlük şekline dönmüştür. Üstelik bu süreçte bazıları, insan haklarını korkunç derecede ihlâl etmiştir. 11. Bölüm'de bahsedileceği üzere, yoksul ülkelerde demokrasi nâdiren tutunabilir. Demokrasinin tutunmasını sağlayacak çözüm ise ekonomik büyümedir.

Dünya, Afrika için ne yapılabileceğini bilmiyor. Bazılarına göre kıtanın büyük çoğunluğunda durum o kadar vahim ki yapılabilecek hiçbir şey yok. Bazı ülkelerde ekonomik çöküş, iç savaş, toplu katliamlar ve HIV/AIDS salgınları olmasına rağmen başarı hikâyeleri de yok değil. Durumu en kötü olanlardan biri, beş yetiştikten birinin AIDS olduğu Güney Afrika'dır. Sahra Afrikası'nın tamamında GSYİH düşüktür. GSYİH'nin %45'i de Güney Afrika'dadır, bölgenin tek sanayileşmiş ekonomisidir.

İyi niyetle yapılan her yardım genellikle kötü sonuçlanır. Dış yardımların çoğu-

► **Zayıf Devletler:** Etkin yönetim becerisinden yoksun, yozlaşmış ve suça batmış devletler

Başarısız Ülkeler: Bağımsızlığın olmadığı, ulus devlet olmayan ülkeler

Pan-Afrikanizm: Bütün Afrika'yı birleştirme hareketi

8. BÖLÜM

KUTSAL TOPRAKLARDA BİTMİYEN SAVAŞ

İsrail güvenlik güçleri ile Filistinliler arasındaki çatışmalar kaçınılmazdır, çünkü İsrail'in Batı Şeria'yı işgali 40 yılı aşmıştır. Fotoğrafta, bir Filistinli Cuma namazı için Kudüs'teki El-Aksa Camii'ne gidebilmek için İsraili bir sınır polisi ile tartışırken görülüyor. Yıl 2000. (AP Fotoğrafı)

AMERİKALILARIN iyimser bir yapısı vardır, bu yüzden Orta Doğu'da hiçbir zaman barış olamayabileceğini düşünmek üzücü olabilir. Altmış yıldır yaşanan altı savaş, karşılıklı güvensizlik, tarafların yüksek talepleri ve “barış süreci”nin çok uzun zamandır gecikmiş olması göz önünde bulundurulursa karamsarlık haklı görülebilir. İsraililerin ya da Filistinlilerin çok azı, samimi bir uzlaşma için hazırdır. Her iki tarafta da çoğunluk tarihi **Filistin** topraklarının tamamını istemektedir. Bu iki toplum nasıl oldu da aynı topraklara bağlandı? Tarih ve din, aynı topraklara adanmış bir milli bilince sahip iki farklı toplum oluşturmuş. Bu iki güçlü milliyetçilik duygusu birbirine zıt düşmüş ve hâlen barış çabalarını baltalamaktadır. Bu iki toplumla başa çıkılabilir mi?

YAHUDİ MİLLİYETÇİLİĞİNİN OLUŞUMU

Yahudilik, Kutsal Topraklar'da ve Kitab-ı Mukaddes ile doğmuştur. Eski İbranileri, tarihleri boyunca Asurlular, Persler, Büyük İskender ve Roma hâkimiyeti altına aldı. Dağılmış bir toplum oldular fakat Eski Ahit sayesinde milliyetçilik duygularını korudular.

Roma İmparatorluğu içine ve hatta ötesine dağılmış olan milyonlarca Yahudi yüzyıllar içinde –zorla da olsa– başka dinlere geçtiler ve asimile oldular. Bu karışım bazen başka şekilde de oldu; bugün İsrail'de Almanlara, İspanyollara, Ruslara, Türklere, Araplara ve Hintlilere benzeyen pek çok Yahudi görebilirsiniz. İnsanların

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Üzerinde Durulacak Sorular
2. Milliyetçilik nedir, nereden kaynaklanmıştır?
3. İsraililer ve Araplar nasıl milliyetçi olmuşlardır?
4. İngilizler nasıl ve niçin Arap-İsrail çatışmasını körüklemişlerdir?
5. İsrail kaç savaş yaşamıştır? Hangi zamanlarda ve sebepleri nelerdir?
6. Kissinger 1973 savaşını sonlandırmak için ne tür bir strateji kullanmıştır? Bu stratejide mevcut barış girişimleri için herhangi bir mesaj var mıdır?
7. Bu çatışmalar din adına mı yapılmaktadır yoksa sadece toprak için midir?
8. Amerika Birleşik Devletleri barış sürecinde nasıl bir rol oynayabilir?
9. Eninde sonunda bir Arap-İsrail barışı gerçekleşebilir mi? Nasıl?

Filistin: Akdeniz, Mısır ve Lübnan'la çevrelenmiş Verimli Hilal'in parçası olan antik Kutsal Topraklar

MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçilik, genellikle öfkeli bir şekilde bir halkın bağımsızlığına ve büyüklüğüne karşı duyulan inançtır. Yabancı yöneticilere veya tehdit kaynağı yabancılarla karşı öfke ve nefret duyguları içerir: “Hiçbir yabancı, bizi itip kakamaz!”. Dünyadaki ideolojilerin en güçlüsü ve en duygu dolu olanıdır. Amerikalılar dâhil tüm dünya insanları az veya çok milliyetçidir.

Modern milliyetçilik kavramı 17. Yüzyıl’da yerel bilincin yerine (örn., Burgundiyalı) millî bilinci (örn., Fransız) yerleştirmeye çalışan mutlak monarklar tarafından ortaya çıkarıldı. Ancak milliyetçilik Fransız Devrimi’ne kadar rağbet görmedi çünkü “halk”a dayalı Fransız Devrimi, Fransızlara kendilerini Avrupa’nın liderleri ve özgürlükçüleri olarak görme gururunu veriyordu (Milliyetçilik duygusunun gücünü hissetmek için Fransızların millî marşı “La Marseillaise”i dinlemek gerekir).

Napoléon’un kendini beğenmiş askerleri nereye fethederse, oradaki diğer Avrupalı halk arasında milliyetçilik duygusu uyanıyordu. Milliyetçilik, ya-

bancılar tarafından yönetilmenin çok yanlış olduğunu öğretir. Fransız işgâli İspanya, Almanya ve Rus milliyetçiliğine hayat vermiştir (Fransız hayranı bir Rus’un Fransızlardan nefret etmeyi ve bir Rus milliyetçisine dönüşmeyi nasıl öğrendiğini görmek için Tolstoy’un *Savaş ve Barış*’ını okumak gerekir). 19. Yüzyıl boyunca Avrupa ülkeleri sırayla uyanışa geçtiler ve kendi milletlerini oluşturmaya başladılar. Avrupa imparatorlukları farkında olmadan denizaşırı ülkelere milliyetçilik duygusunu yaymıştı. Sömürgeciler farklı halkları tekmiş gibi yöneterek ve onları tek bir dil ve kültür ile eğiterek “yerliler”e kendilerini tek bir millet gibi görmeyi ve yabancılar tarafından yönetilmeye kızmayı öğretiler. Bir ülke ne kadar yakın zamanda sömürge olmuşsa, o kadar milliyetçi olma eğiliminde oluyordu. Çünkü yabancılar karşı duyduğu kin hâlâ canlıydı. Milliyetçilik dinle birleştirildiğinde özellikle tehlikeli hâle geliyordu, Hindistan, Pakistan, eski Yugoslavya, Afganistan ve Orta Doğu’da olduğu gibi.

toprakla bağlantısı irksal olmaktan çok psikolojikti. Avrupa’daki Yahudi hayatı başlangıçta katlanılır olmaktan çekilmez olmaya doğru gitmeye başladı. Arap topraklarındaki Yahudi hayatı ise genel anlamda daha iyiydi, çünkü İslâm geçmişten beri Hıristiyan ve Yahudi azınlıklara karşı hoşgörülüydü. 19. Yüzyıl’da milliyetçilik, sömürge milletleri uyandırdığı gibi Yahudileri de uyandırdı. Milliyetçiliğin öğretilerine göre herkesin bir vatanı olmalıydı. 19. Yüzyıl sonlarında Yahudiler kendi milliyetçiliklerini, **Siyonizmi** oluşturmaya başlamışlardı.

Siyonizmin önemli olaylarından biri 1890’ların sonlarında meydana gelen Dreyfus Olayı idi. Yahudi bir Fransız devlet görevlisi, Almanya için casusluk yapmakla suçlanıp uydurma delillerle ispatlanıp idam edilmişti. Fransız Devrimi’nden sonra ciddi derecede bölünmüş olan Fransa’da yeniden kutuplaşmalar başladı; gericiler Yahudilere hakaret ediyor, liberaller ise onları savunuyordu. Asimile olmuş Yahudi bir gazeteci olan Theodor Herzl, Dreyfus Davası’nda Fransa’daki öfke ve vahşetten dolayı korkuya kapıldı ve Yahudilerin sâdece kendi vatanlarında güvende olabileceğini savundu. 1896’da *Yahudi Devleti*’ni (*Der Judenstaat*) yayımladı ve modern siyasi (dinî değil) Siyonizmin baş savunucusu ve kurucusu oldu. 1897’de ilk Siyonist Kongresi’ni düzenledi ve 50 yıl içinde Yahudi devleti hayâlinin gerçek olacağı tahmininde bulundu. Sâdece bir yıllık bir yanılma payı olmuştu, çünkü İsrail 1948’de devlet olduğunu ilân etti.

Siyonizm: İsrail’in Yahudi devleti olmasına odaklanmış Yahudi milliyetçiliği

Herzl’in yeni hareketine destek olmak için Rusya’da destek birlikleri oluşturulmaya başlandı. Rusya, o yıllarda, Yahudi nüfusun en fazla olduğu bölge olan Doğu Polonya’yı sınırları içinde bulunduruyordu. Çarlık hükümeti pogromlara (Yahudilere karşı yapılan şiddet hareketlerine) destek veriyordu, böylece toplumdaki huzursuzluğun faturasını Yahudilere kesmek istiyordu. Pekçok Yahudi Batı Avrupa’ya ve Amerika’ya göçtü, fakat Siyonizmi benimseyen birkaçı Filistin’e yerleşti.

1900’de Filistin, Osmanlı İmparatorluğu’nun, nüfusu çoğunlukla Arap olan sâkin bir bölgesiydi. Siyonist göçle birlikte şu fikir vurgulanıyordu; “İnsansız topraklar, topraksız insanların olacaktır.” Orada yaşayan Araplar hiç dikkate alınmıyordu. Genç Siyonistler laik (hatta bazıları ateistti) ve sosyalistti. Yahudi milliyetçiliğini dinleri, toprağı işlemenin de ibadetleri olduğunu savunuyorlardı. Çoğu İsraili, sonraları dindarlaştı.

Siyonistler sayıca az, fakat iyi organize olmuş insanlardı. Milli bir Yahudi Derneği yurtdışından para buldu, bir toprak geliştirme şirketi toprakları satın aldı ve genç Yahudileri *kibbutzim* (komünel çiftlikler) ve *moshavim* (kooperatif çiftlikler) kurmak üzere eğitmeye başladı. Gönüllü olarak çalışanlar kanallar kazdı ve çölleri suladı. İbranice, artık sâdece dualarda değil konuşma dili olarak da kullanılmak üzere yeniden canlandırıldı. 1903’te, Arap limanı olan Yafa şehrinin kuzeyindeki Tel Aviv (Bahar Tepesi) modern bir Yahudi şehri olarak kuruldu.

ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN OLUŞUMU

Arap milliyetçiliği, 7. Yüzyıl’da Arabistan’da kurulan **İslâm** dinini temel alır. Muhammet’in, Allah’ın son elçisi olduğuna inanıyordu. Allah’ın sözlerini aktararak, kutsal kitap Kuran’ı oluşturdu. Böylece Arapça, Müslümanların (Allah’ın isteğine boyun eğen anlamındadır) ibadet dili oldu. İslâm yayıldıkça, Arap dili ve kültürü de yayıldı. Arapça ve İbranice birbiriyle bağlantılı Samî dilleridir.

Arap istilâcıları yeni inançlarını yangın ateşi gibi yaydılar ve birkaç on yıl içinde İslâm, şu anki Orta Doğu, İran, Orta Asya, Batı Hindistan, Kuzey Afrika ve İspanya’yı sardı. Kültürel olarak Avrupa’nın çok ötesinde olan ama daha sonra Karanlık Çağlar’a saplanmış olan **halifeliği** getirdiler. Arap çevirileri sayesinde eski Yunan klâsikleri yeniden hayata kazandırıldı ve Hıristiyan Avrupası’na dağıldı. Tıp, sanat ve ticaret Arap İmparatorlukları’nda gelişti.

Bu halifeler zaman içinde önemini yitirdi. 13. Yüzyıl’daki Hıristiyan saldırıları ve Moğol istilâları Arap medeniyetini zayıflattı. Artık genişleyemeyen Arap İmparatorluğu küçüldü. Portekiz, Arap tâcirlerini safdışı bırakarak Afrika’dan Asya’ya deniz yolu kurdu. İslâmiyet hoşgörülü ve esnek bir din olmaktan çıkıp dar görüşlü ve tepkili bir dine dönüştü. Müslüman olan Osmanlı Türkleri 16. Yüzyıl’da Orta Asya’ya doğru yayılana kadar, Araplar hemen hemen hiçbir direniş göstermedi. Arap toprakları Osmanlı İmparatorluğu’nun ilgisiz kalmış şehirleri olarak “yüz-

Hâlifelik: Müslüman imparatorluğu

SÖZLER, SÖZLER

Birinci Dünya Savaşı'yla ümitsizliğe kapılan İngiltere, müttefiklerini kazanmak için sözler verdi ve sözlerin tutulup tutulmadığına, birbiriyle çakışmasına veya ters düşmesine aldırmayarak sonraları çıkacak öf-keli çatışmaların zeminini hazırlamış oldu.

1. McMahon-Hüseyin Mektupları: 1915-1916 yılları arasında Mısır'ın İngiliz patronu Sör Henry McMahon ile Şerif Hüseyin arasında Arapları Türklerle karşı ayaklanmaları için cesaretlendiren tam on mektup gidip gelmiştir. McMahon Arapların kendilerine âit toprakları olması gerektiği konusunda Hüseyin ile hemfikir idi fakat sınırları tam olarak belirtmiyordu. Hüseyin tüm Arap Yarımadası'nı ve Mezopotamya'yı istiyordu (Filistin dâhil). McMahon kaçamak cevaplar veriyordu fakat Araplar anlaşmaya vardıklarını düşünüyorlardı.
2. Sykes-Picot Anlaşması: Aynı zamanlarda İngiltere, Fransa ve Rusya savaştan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nu aralarında taksim etmek üzere gizlice anlaşmışlar. Araplar Arap Yarımadası'nı alabilirlerdi fakat İngiltere ve Fransa Mezopotamya'yı aralarında bölüşmek istiyorlardı. İngilizler

Filistin ve Mezopotamya, Fransızlar da Suriye ve Lübnan'ı alacaktı. Bolşevikler, emperyalistlerin ne kadar alçak olduklarını göstermek için anlaşmayı yayınladılar. Sykes-Picot Antlaşması McMahon ile Hüseyin'in arasındaki anlaşmadan tamamen farklı idi.

3. Balfour Deklarasyonu: 1917 sonbaharında, İngiliz kabinesi dünyanın her yerindeki Yahudilerin savaş için desteğini almak niyetiyle dışişleri bakanının adını verdikleri deklarasyonu yayınladı:

Kral hazretlerinin hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için bir yurt oluşturulmasını memnuniyetle karşılar. Bu amacın yerine ulaşması için elinden geleni yapacaktır. Filistin'de mevcut Yahudi olmayan toplulukların medenî ve dinî haklarına zarar verecek hiçbir şey yapılmayacaktır.

Deklarasyonda Yahudiler için bir devlet kurma sözü verilmemektedir, ayrıca Arapların hakları da korunmaktadır. Yine de, daha önceki iki anlaşmaya aykırı olduğu açıktır. Aynı toprakları kaç kişiye söz verebilirsiniz ki?

yıl'lık uykuya" yatmıştı.

Ne var ki 19. Yüzyıl'da, çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'na Avrupa milliyetçiliği sızmaya başladı. Osmanlı ordusundaki Arap subaylar Türk subaylarla eşit muamele görmedikleri konusunda serzenişte bulunmaya başladılar. Bazıları Arap bağımsızlığını amaçlayan gizli gruplar kurdular. 19. Yüzyıl'ın ortalarında Lübnan'da, büyük bölümü Arap Hıristiyanlarının önderliğinde gerçekleşen edebî bir canlanmayla birlikte bir "Arap uyanışı" başladı. Unutulmaya yüz tutmuş klâsikler Arap kültürünün ve tarihinin ihtişamından bahsediyordu.

1913'te Paris'te, Arapların Osmanlı İmparatorluğu içinde özerkleşmesini görüşmek üzere ilk Arap Kongresi düzenlendi. İstanbul buna karşı çıktı. Birinci Dünya Savaşı arefesinde, Arap milliyetçileri kendilerini Türklerden kurtaracak güçlü bir müttefike ihtiyaçları olduğunu anladılar. Siyonistler gibi, Arap milliyetçileri de kendi milli gelecekleri için İngiliz gücüne sığındılar. Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere hem Siyonist hem de Arap milliyetçilik hareketlerini, toprak sâhibi olmak için bir yarışa çevirdi.

İNGİLTERE ÜRDÜN'Ü İCAT EDER

Filistin'deki Milletler Cemiyeti mandası bugünkü Ürdün'ü de kapsar. 1921'de İngilizler Mavera-i Ürdün'ü (Ürdün Nehri'nin ötesindeki topraklar) böldü ve bir kısmını savaşta yardımcılarından dolayı Hüseyin'in oğullarından birine verdi. İngilizler Mavera-i Ürdün kralını seçti, maddî destek sağladı, ordusunu eğit-

ti ve donattı. 1948'de İngilizler Filistin'den çıktığında krallığa yeniden Ürdün adı verildi. Bazı İsraillilerin iddiasına göre Ürdün'ün Filistin'e bağlı köklerinin olması Filistin'in zaten bir vatani olduğunu gösterir) ancak Ürdün Nehri'nin diğer tarafında). Hiçbir Filistinli bu iddiayı kabul etmez.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE MANDACILIK

Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, Almanya ile müttefik oldu. İstanbul biliyordu ki, İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'ndan toprak talep etmişti. T. E. Lawrence adında bir İngiliz subayı, Türkleri Bereketli Hilâl'den (Türkiye ve Irak'ı içine alan hilâl şeklindeki bir toprağı kapsayan ve tarım alanı olarak kullanılan verimli saha) çıkarıp İngiltere Krallığı'nı genişletmek için 1916'da Arap ayaklanmasını başlattı. Ancak Mekke ve Medine şerifi olan Hüseyin tarafından yönetilen Araplar bu ayaklanmada kendi özerklikleri için savaştıklarını zannediyorlardı. Bu arada İngilizler bir yandan Siyonist hareketi teşvik ediyorlardı, amaçları savaş çabalarına destek bulmak için Amerika ve Rusya'da Yahudi fikirlerini yaymaktı.

Kısa süre sonra İngiltere, Arapların hevesini kursaklarında bıraktı. İngiltere ve Fransa Bereketli Hilâl'i aralarında paylaştılar ve Arap protestolarına aldırış bile etmediler. 1922'de, İngiltere ve Fransa'nın hâkim olduğu yeni Milletler Cemiyeti o bölgede Araplara **manda** verdi. İngilizler, Yahudilerin Filistin'de yurt sâhibi olmalarına müsaade etmek için bir süreliğine de olsa Balfour Deklarasyonu'na riayet ettiler. 1919'dan 1931'e kadar heryıl yaklaşık 10.000 Yahudi bu bölgeye geldi. Filistinli Araplar, İngilizlerden gördükleri ihanet karşısında öfkeliydiler ve Yahudilerin bu göçlerle ülkelerini ellerinden alacaklarından korkuyorlardı. 1920 ve 1921'de Yahudilere karşı ayaklandılar. Geride 100'den fazla ölü kalmıştı. Bu olay, iki topluluk arasındaki şiddetli düşmanlığı başlatan olay olmuştu. 1930'larda Almanya ve Polonya'daki anti-Semitik rejimler Yahudilerin Filistin'e göçünü hızlandırdı. Yahudi organizasyonlarının daha fazla toprak satın alması Filistin'de Araplar ve Yahudiler arasında 1936-1939 İç Savaşı'nı başlattı. Yahudi bir savunma gücü olan *Haganah* kuruldu ve bu daha sonraları İsrail ordusunun özünü oluşturdu. Kibbutznikler gündüzleri toprağı işliyor ve geceleri de Arap saldırılarına karşı koyuyorlardı.

1938'e gelindiğinde Filistin'de 413.000 Yahudi olmuştu, ancak hâlâ azınlık hâlindeydiler çünkü Arap nüfusu da artıyordu. 1939'da İngiltere savaşın yaklaştığının

Manda: Milletler Cemiyeti'nin İngiltere ve Fransa'ya bahşettiği, eski Almanya ve Türkiye üzerindeki yarı sömürgecilik gücü

farkındaydı, Almanya bu bölgenin stratejik pozisyonunun ve petrolünün peşindeydi.

Hitler, bölgeye iki ordu gönderdi, biri Rusya üzerinden Kafkaslara, diğeri de Kuzey Afrika'dan Mısır'a. Alman ajanları Arapları İngilizlere karşı ayaklanmaya kışkırttı. İngiltere korkmuştu, Arapları sakinleştirmeye çalıştı.

1939'da İngiltere, Yahudilerin göçünü kesinlikle yasaklayan bir **Beyaz Gazete** yayınladı; gelecek dört yıl içinde sâdece 75.000 Yahudi daha alınabilirdi. Bu karar Arapları biraz teskin etmişti, fakat bu sefer de Siyonistler ihanete uğramış oldu. Avrupa Yahudileri barınacak yere ihtiyaç duyar hâle geldiklerinde İngiltere göç kapısını tamamen kapadı. Yine de, Filistin Yahudileri İngilizleri desteklemek zorundaydı. Siyonist lider Ben Gurion "Biz Beyaz Gazete için savaş yokmuş gibi ve Beyaz Gazete yokmuş gibi savaşla savaşaçağız."

Savaş, Siyonizmi romantik bir hayâlden, şiddetli bir Yahudi devleti isteğine dönüştürmüştü. Yahudiler umutsuzca Avrupa'dan çıkış yolu ararken onları kabul edecek hiçbir yer yoktu. İngilizler onların Filistin'e girişini yasaklamıştı. Aralarından birkaçı daha sonraları İsrail başbakanlığı da yapacak olan bazı Siyonistler (Menahem Begin ve İzak Şamir) öfke ve nefret içinde İngiliz mandasına karşı teröre başvurdu: "Naziler bizi öldürüyor, İngilizler de yaşamamıza izin vermiyor" diyorlardı.

Nazi ölüm kamplarının 1945'te serbest bırakılması Siyonistlerin iddialarını perçinledi. Herzl'den beri süregelen bu iddia şuydu: Yahudiler kendi ülkelerine sâhip olmadıkları sürece güvende olamazlar. Nazilerin yaklaşık 6 milyon Yahudiyi yok etmesi dünyanın umurunda bile olmadı. Hayatta kalanlar Filistin'e girmelerine izin verilmesini, Siyonistler de bir Yahudi devleti kurulmasını talep ediyorlardı. Filistin'deki Siyonist teröristler İngiliz askerlerini öldürüyorlardı. Yahudi devleti için savaşmak onlar için nâmus meselesiydi, yollarına çıkacak herkes nâmussuzdu. İsraililer, kendi kaderleriyle ilgili bir daha kimseye güvenmemeleri gerektiğini anlamışlardı –**Holokost** zamanında kimseden yardım görmemişlerdi– ve bugün bile hâlâ İsraililer güvenliklerini tehlikeye atacak herhangi bir "barış plâni" önerisiyle gelen yabancıları sevmez.

1948 SAVAŞI

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizlerin Filistin'de bulunmalarının geçerli bir nedeni kalmadı. Parçalanmış ve yorulmuş olan

İngiltere bu sorunu 1947'de Birleşmiş Milletler'e havale etti. Birleşmiş Milletler Komisyonu Filistin'i Kudüs tarafsız kalmak kaydıyla Araplar ve Yahudiler arasında paylaştırmayı önerdi. BM Genel Kurulu, plâni oylamaya sundu; 33'e karşı 13 ve 10 çekimser oy vardı. Amerika ve Sovyetler Birliği ve müttefikleri lehte, tüm Orta Doğu devletleri aleyhte oylamada bulundu. Moskova bu durumu İngiltere'yi Orta Doğu'dan çıkarıp kendi egemenliğini genişletme fırsatı olarak görüyordu.

Filistin nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturan Yahudiler, bölünmeyi kabul ediyordu. Fakat Arap devletleri ve Filistinli Araplar buna karşıydı. İsrail'in yaşam hakkını inkâr eden Araplar uzlaşmak için hiçbir sebep görmüyorlardı. 14 Mayıs 1948'de İngiliz mandası sona erdiğinde, Ben Gurion İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilân etti. Bunun üzerine beş Arap ordusu –Mısır, Suriye, Irak, Ürdün ve Lübnan'dan– Filistin'den pay alabilmek üzere harekete geçti.

Araplar şaşkınlık içinde kalmışlardı. Haganah, yarısı İkinci Dünya Savaşı'nda savaşan askerlerden oluşan 40.000 kişilik bir ordu kurmuştu, savaş mühimmatından silâhlar aşırıp, kendileri silâh yapmışlardı. En güçlü silâhları ise çaresizlikten doğan yüksek moraldti. Kaybederlerse, tüm Yahudi halkı denize dökülecekti. İsrail askeri doktrini *ayn brayra* (başka seçenek yok) üzerine kurulmuştu.

Ürdün'ün İngiliz subaylarından oluşan Arap Lejyonu hâriç, Arap orduları kötü savaşıyorlardı. Hiçbir Arap ülkesi Filistin'in ayrı bir Arap ülkesi olmasını istemiyordu. İsrail hepsini yenilgiye uğrattı, fakat Batı Şeria ile birlikte Doğu Kudüs'ü, Eski Şehri ve tüm kutsal yerleri elinde bulunduran Ürdünlüleri yenemedi. İsrail'in elinde Batı Kudüs kalmıştı.

1949'da Mısır, Suriye, Ürdün ve Lübnan, BM himâyesi altında İsrail'le mütaarekeye ikna oldu, fakat barış yapmaya razı değillerdi. İsrail artık Filistin mandasının %80'ini eline geçirmişti. Yaklaşık 700.000 kadar Filistinli Arap İsrail'e kaçtı, malları "terk edilmiş" ilân edildi ve el konuldu. Arap-İsrail çatışmasının sebebi Filistinliler olmuştur ve hâlâ da öyledir.

1956 SAVAŞI

Süveyş Krizi ve **Sina Harekâtı** olarak da bilinen 1956 Savaşı Arap-İsrail savaşlarının başlayıp bitmesinde dış güçlerin rolünü açıkça göstermektedir. İngiltere ve Fransa Mısır'a saldırdı, Amerika ve Rusya ise onları çıkarmak için baskı yaptı.

Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır yeni kuşak bir Arap lideriydi. İsraililere yenilmiş olmanın utancını yaşayan Mısırlı ordu komutanları suçu, çivisi çıkmış monarşiye atarak, 1952'de Albay Nasır komutasında Kral Faruk'u tahttan indirdi. Nasır, kendini sâdece Mısırlı bir milliyetçi olarak değil, aynı zamanda pan-Arap hareketinin lideri olarak görüyordu. Fransızlara karşı Cezayirli milliyetçileri destekledi. Sovyet

Beyaz Gazete: Hükümetin tutumunu belirten resmî broşür

Holokost: Nazilerin Yahudi katliamı

Sina Harekâtı: İsrail'in Sina'yı ele geçirdiği 1956 tarihli savaş

9. BÖLÜM

BASRA KÖRFEZİ'NDE PETROL VE KARGAŞA

2010'daki bir Tâliban saldırısına misilleme yapan Amerikalı bir asker el bombası fırlatırken görülüyor. On yıl süren savaşın en kızgın dönemlerinde 100.000 Amerikan birliği savaştı.

(Patrick Baz / Getty Images)

DÜNYANIN EN ŞİDDETLİ TARTIŞMALARA konu olan bölgesi olan Basra Körfezi, 1. Bölüm'de bahsedilen "kaos bölgeleri"ne bir örnektir. Amerika bölgeyle yakından ilgilenmektedir ve uzun süre de ilgilenmeye devam edeceğe benzer. 2001'in sonunda Afganistan'daki, 2003 baharında Irak'taki ilk Amerikan zaferleri hızlı ve parlaktı fakat ikisinin de zaptı uzun ve zorlu bir süreçti. Amerikalılar her iki rejimin de iğrenç olduğunu ve devrilmesi gerektiğini düşünüyordu. Fakat Afganistan veya Irak konusunda ya da bu toprakların zaptının ne kadar kargaşaya sebep olabileceği konusunda kimsenin bir fikri yoktu. Amerikalılar Vietnam'daki gibi uzun ve sonuçsuz savaşlardan hoşlanmıyorlardı.

Amerikalıların çoğu Orta Doğu'dan uzak durmayı tercih ediyor, fakat petrol, siyaset ve hatta dinler Amerika'yı bu bölgeye çekiyor. İslâm sâdece din değil, modern dünyaya kolay kolay boyun eğmeyen ya da onunla uzlaşmayan ayrı bir medeniyettir. İslâm, her zaman dünyayı *dar-üs-selâm* (barış evi yani İslâm dünyası) ya da *dar-ül-harp* (savaş evi yani Müslüman olmayan dünya) olarak ikiye ayırır. Müslüman köktenciler dünyayı hâlâ böyle görmektedir: onlar ve biz.

Körfez'de, din ve milliyetçilik yabancıları saf dışı bırakacak siyasî bir âlete dönüşür: ilk önce İngilizler, sonra Ruslar, şimdi de Amerikanlar. Eğer bunlar Tierra del Fuego olsalardı sorun olmayabilirdi, fakat Körfez bölgesi dünyanın petrol rezervlerinin yarısından çoğuna sâhiptir. Bir başka büyük rezerv ise Hazar Denizi civarındadır. Bu bölgelerin hiçbiri sâkin değildir.

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Basra Körfezi bölgesi niçin bu kadar önemlidir?
2. Bölgedeki stratejik su yolları nerelerdir?
3. Huntington'ın medeniyetler teorisi nedir?
4. İran ve Arap ülkeleri ne açıdan birbirinden farklıdır?
5. İran niçin hızla İslam devrimini başlattı?
6. Birinci, İkinci ve Üçüncü Körfez savaşları ne ile ilgiliydi?
7. Saddam Birinci Körfez Savaşı'nda neden kimyasal silâh kullandı da, ikinci ve üçüncüde kullanmadı?
8. Irak ve İran'da Amerikan diplomasisi nasıl tökezledi?
9. Arap dünyasında devrim olması muhtemel midir?
10. Körfez petrolünün akışını sürdürmesi için savaşmaya istekli olur muydunuz?

Hazar: Kafkaslar ve Orta Asya arasındaki büyük iç deniz

ÖFKELİ İRAN

İran Müslümandır, fakat Arap değildir. Çok eski bir medeniyet olan Perslerin (Farsların) vârisleridir ve Hint-Avrupa dili olan Farsçayı kullanırlar. Araplar MÖ 642 yılında Pers ülkesini fethettiler ve Persleri Zerdüştlükten İslâm dinine çevirdiler. 1501'de İran, çoğu Müslümanın **Sünnî** İslâmiyetine karşı **Şiîliği** benimsedi. Sünnîler Şiîleri kâfir kabul eder ve onlara güvenmezler.

19. Yüzyıl'da **Pers (Fars)** ülkesi gerilemeye başladı ve dış güçlerin avı hâline geldi. İmparatorluklarını **Kafkaslardan Orta Asya**'ya kadar genişletmekte olan kuzeydeki Ruslar, Kaçar **Şahları**'ndan ekonomik imtiyaz ve toprak aldılar. İngiltere de aynısını yaptı. 1907'de bu iki güç, kendilerini **etki alanı** (ekonomik yönden az gelişmiş ya da askerî gücü zayıf bir bölgenin büyük bir gücün yönetimi altında olması) ilân eden bir anlaşmayla Pers ülkesini parçaladılar; böylece ticareti kontrolleri altına almış oldular. Pers İmparatorluğu, Çin gibi, yarı sömürge statüsüne girmişti. Persler bundan nefret ediyor öfkelerini zaman zaman yabancı diplomatlara yansıtıyorlardı. İranlılar hâlâ bir asır boyunca kullanıldıklarını ve sömürüldüklerini düşünürler; şimdi yabancılardan bunun acısını çıkarma sırası onlardadır.

İran hükümeti, biraz serbestlik ve bağımsızlık kazanmak için Ruslara karşı İngilizleri, her ikisine karşı da Almanları kullanmaya çalıştı. Daha güçlü olan dış güçleri birbirine karşı kullanma alışkanlığı hâlâ sürmektedir, bağımsızlığını korumaya çalışan zayıf bir ülkenin rasyonel bir tutumudur bu.

1908'de İran'daki petrolü ilk keşfedenler İngilizler oldu ve İran'a %16 gibi değer-siz bir imtiyaz payı ödeyerek bölgeyi geliştirmek için kapsamlı bir imtiyaz elde etti. Anglo-İran Petrol Şirketi (AIOC) güçlüydü ve İran'ın ekonomisinin büyük kısmını elinde tutuyordu. İranlılar bundan nefret ediyordu. 20. Yüzyıl'ın başlarında İranlılar demokrasi ve kurumsal monarşi arayışına girdiler. İngilizler ve Tahran'ın kötü niyetli yöneticileri bunu ciddiye almadı. İranlıların İngiliz nefreti derinleşmişti. 1925'te İran'ın okuryazar olmayan ama kuvvetli süvarilerinden biri olan Rıza Pehlevi kendini şah ilân etti. Ne popüler ne de demokratik olan Rıza Şah ülkesini acımasızca modernleştirdi –ülkesinin adını, daha sonra Naziler tarafından sâhiplenilecek "Aryan" kelimesinin Farsçası olan İran olarak değiştirdi.

Hitler rejimi Orta Doğu'da açılım arayışındayken, gönüllü bir müttefik buldu; Rıza İngilizleri defetmek için Almanları kullanabileceğini düşünüyordu. Aksine, İngilizler Şah'ı sürgüne gönderdi. Sovyetler Birliği 1941'de savaşa girdiğinde kuzey İran'ı istilâ etti; İngilizler de 1907 Anlaşması'nda belirlendiği gibi güneyini aldı. İran, savaş boyunca Amerikan ikmal maddelerinin Sovyetler Birliği'ne geçmesini sağlayan büyük bir aracı oldu. Savaş bittikten altı ay sonra her iki ülke de İran'dan çıkmayı kabul etti. Fakat Stalin çıkmadı, hatta İran'ın kuzeyinde Sovyet kukla devletleri bile kurdu. Bazı tarihçilere göre, Stalin'in İran'ın bir kısmını alma girişimi Soğuk Savaş'ın ilk raundudur.

Şiîlik: İslâm'da bir azınlık mezhebi, İran devletinin benimsediği din

Sünnîlik: İslâm'daki ana mezhep

Pers (Fars) Ülkesi: İran'ın eski adı

Kafkaslar: Karadeniz ve Hazar Denizi arasındaki dağlık bölge

Orta Asya: Hazar Denizi ve Çin arasındaki eski Sovyet bölgesi

Şah: İran'da kral

Etki Alanı: Büyük gücün/güçlerin üzerinde kontrol kudreti olduğu bölge

Harita 9.1
Basra Körfezi ve
Hazar Denizi

1951'de seçimle başa gelen **halkçı (popülist)** başbakan Muhammed Musaddık AIOC'yi **millileştirdi** ve Rıza Şah'ın oğlu olan genç şahı Roma'ya kaçmaya zorladı. Bu durum aslında AIOC'nin sâhipleri olan İngilizleri yaralamış onlar da Washington'dan yardım istemişlerdi. Komünizmin etkisinden korkan Başkan Eisenhower 1953'te CIA'den Kermit Roosevelt'i, içinde 1 milyon dolar olan bir çantayla Tahran'a gönderdi. Kiralanan ayaktakımı Musaddık karşıtları, şah taraftarlarını protestolar başlattı. Musaddık iktidarı kaybetti, şah geri geldi ama hiçbir zaman halk tarafından sevilmedi.

Halkçı/Popülist: Elitlere karşı "halkı" temsil ettiğini iddia eden, kalabalıklara oynayan politikacı

Millileştirmek/Kamulaştırmak: Özel şirketlere devlet adına el koymak

HÜRMÜZ BOĞAZI

Basra Körfezi'nin girişindeki en dar bölge 35 mil (56,3 km) genişliğindedir. Büyük tankerlerin kullandığı iki gemi hattı ikişer mil (3,2 km.) genişliğindedir. Bunlardan biri Batı'yla, diğeri de Doğu'yla bağlantılı kanallardır. Bu boğazdan günde ortalama 15 tanker geçer. Bu tankerler, çoğu Doğu Asya'ya olmak üzere dünya petrol ihtiyacının %20'sini taşır. Yani, Hürmüz Boğazı'nı kapatmak dünya ekonomisine büyük zarar verir.

1980'lerdeki Körfez Savaşı'nda, İran'ın gemi hatlarına mayın döşeyerek ya da füze atarak bu boğazı ulaşımına kapaması çok kolay olurdu. Fakat, İran'ın kendisi de petrol ihracatını bu yoldan karşılıyordu. Arap rakipleri Akdeniz'e ve Kızıl Deniz'e petrol ihracatını boru hatlarıyla gerçekleştirebilirdi. Boğaz'ın güney yakasındaki toprak çıkıntısı ise Amerikan müttefiki Umman'a aitti.

Şah ahlâksız bir diktatörlük kurdu; petrol gelirlerini, parlamentoyu ve tüm kitle iletişimi kontrolü altında tutuyordu. Tüm solcuları ve İslâmcı kökten dincileri gizli polis örgütü SAVAK ile baskı altına alarak, muhalifleri tutuklatıp işkence yaptırıyordu. Amerika, tüm bunları kasten görmezden geliyordu; şahı istikrarın direği ve dünyanın önemli bir bölgesindeki bir dost olarak görüyordu. Şah, askerî güç peşindeydi, Amerika da ona silâh satmaktan memnuniyet duyuyordu. İran'ın petrolden kazandığı gelirin çoğunun silâha harcanması İranlıları kızdırıyordu. Tahran'da Amerika'nın baskın olması –diplomatik, askerî ve özel işlerde– özellikle dindar Müslümanları rahatsız ediyordu. Şah'ın devrilmesinden sonra iktidara gelen yüksek mevkili bir din adamı olan Ayetullah Ruhallah Humeyni Amerikalıların “temiz olmadıklarına” dâir bu duyguları Amerika'ya karşı muhalefet oluşturmak için kullanacaktı.

Amerikalılar da Şah da İran'ın petrol gelirinin ülkenin modernleşmesini karşılayabileceğine inanıyorlardı. Şah, halktan iktidara doğru yapılan “kırmızı” devrim yerine, iktidardan halka doğru olan bir “Beyaz Devrim” gerçekleştirdi. Bu devrimle, büyük arazileri bölerek yoksul çiftçilere dağıttı. Ne var ki, İranlıların çoğu, özellikle de topraklarının büyük kısmını kaybeden Müslüman hayır kurumları, toprak reformuna karşıydı. Muhalefette isyanlar başladı. Siyasî gelişim sıfır noktasındaydı. Siyasette halkın katılımı –partiler, parlamento, seçimler, vs.– olmadan ekonomik büyüme halkın huzursuzluğunu şiddete başvurarak göstermesine sebep olur.

Ayetullah Humeyni Şah'a özellikle saldırıyordu, 1964'te komşu ülke Irak'a sürüldü. Humeyni Şah'a karşı duyduğu nefreti sürdürdü ve SAVAK'ı oğlunu öldürmekle suçladı. Şah, Humeyni'yi 1978'de Fransa'ya süren Irak'a baskı yaptı. Paris'te şehir dışında bir evde yaşayan Humeyni'nin telefonda Şah aleyhine verdiği vaazlar İran'da kayıt altına alınmıştı. Kasetler bütün ülkeye dağıtılıp, şahın kitle iletişim denetimini aşarak camilerde çalınmaya başlandı. Ucuz kasetçalarlar Şah'ın devrilmesine yardımcı olmuştu.

SAVAK: Devrim öncesi İranı'nın istihbarat örgütü (1957-1979)

HUNTINGTON'IN “MEDENİYET TEORİSİ”

Soğuk Savaş sonrası dönemde, asıl bölünme milletler veya ticarî bloklar arasında değil “medeniyetler” arasında oldu. Harvardlı siyaset bilimcisi Samuel P. Huntington'a (1927-2008) göre bu bölünme daha çok dine dayalı idi. 1993 tarihli bir yazıda Huntington yedi büyük medeniyetten bahseder: Batı (Kuzey Amerika ve Avrupa), Slav/Ortodoks, İslâm, Konfüçyüs, Hindu, Japon ve Lâtin Amerika medeniyetleri. Aynı medeniyet içindeki milletler aynı değerleri paylaşırlar ve birbirlerini anlarlar, genellikle büyük çatışmalar yaşamazlar. Farklı medeniyetler arasında birbirini anlama olayı daha zordur, çatışmalar büyük ve nahoş olabilir.

Huntington, en büyük çatışmaların Müslüman medeniyetlerin diğer medeniyetlerle bulunduğu yerlerde yaşandığını belirtir “İslâmın sınırları kanlıdır” der. Buna örnek olarak İsrail'in Araplarla, Rusların Çeçenlerle, Ermenilerin Azerilerle, Müslüman Bosna

ve Kosovalıların Sırplarla, Lübnan'daki Hıristiyanların Müslümanlarla, Hindistan'ın Pakistan'la çatışmasını ve İslâmî terörün Amerika ve diğer Batılı hedeflere yönelmesini gösterir.

Dahası, İslâmiyet'te Müslüman ülkeleri kimin yöneteceğine dâir sürekli bir çatışma vardır, ılımlılar radikallerle çatışır. İslâmcı olarak da bilinen radikaller İran ve Sudan'daki yönetim biçimi olan şeriatı dayatırlar. Cezayir'in 1992'deki seçimleri geçersiz sayma sebebi; İslâmcıların, eğer seçimler özgür ve âdil olsaydı biz kazanırdık iddiası oldu. Pek çok İslâmcı hareketi başlatan Müslüman Kardeşler Mısır'da 2005 seçimlerinde gücünü gösterdi. Radikal Hamas 2006 Filistin parlamento seçimlerini kazandı. Suudî Arabistan ve Pakistan da İslâmcıların eline geçebilirdi. 2003 Savaşı'nda tüm Müslümanlar Irak'ı destekledi ve Amerikan işgaline karşı nefret beslemeye başladı.

Şah'a gerçekten zarar veren şey aşırı miktardaki paraydı. Batılı petrol şirketlerini iyi bir pazarlıkla altetmişti –İran için %75 pay almıştı– ve OPEC'in kurucu üyesiydi. Şah, 1973'teki Arap-İsrail savaşından yabancı yatırımları İran'ın petrol konsorsiyumuna devredip petrol fiyatlarını dörde katlayarak avantaj sağlamıştı. Şah aslında tam olarak Musaddık ne yaptıysa aynısını yapmıştı fakat bunu 20 yıl sonra yapmıştı. Üreten ülkelerin çok az kazandığını savunuyordu (haklıydı). Şimdi İran'a petrol geliri akıyordu ve Şah İran'ın büyük bir sanayi ve askerî güç olacağı vizyonunu taşıyordu. Bazı İranlılar –Şah, arkadaşları ve ailesi dâhil– çabucak zengin olmuş ve bu yüzden kıskançlıklar artmıştı. Kırsal kesimdeki yoksul insanlar iş ve daha iyi bir yaşam arayışında şehre göçmüşlerdi. Oysa ki buldukları tek şey işsizlik, enflasyon ve yozlaşmaydı. Başlangıçta dindar olan insanlar yerel camilerde anlayış ve destek gördüler, aynı zamanda şah aleyhine mesajlar da almaya başladılar. 1970'lerin sonlarına doğru şahın halk desteği çok azalmıştı.

1978'de İran büyük gösterilerle sarsılıyordu. Polis ve silâhlı ekipler protestoculara ateş açıyor, göstericileri daha da öfkeliendiriyordu. Askerler zamanla halkın yanında yer almaya başladı. Sonunun yaklaştığını hisseden Şah (kanserden ölüyordu), 1979 Ocak ayında görevi bıraktı. İki hafta sonra Ayetullah Humeyni kalabalığın alkışları içinde ülkeye geri döndü.

Ayetullah'ın desteği, Şah karşıtı grupların zayıf bir koalisyonu olan İslâmcı kök-

Medeniyetler:

Huntington'ın teorisine göre çoğunlukla dine dayalı, büyük ve belirgin kültür bölgesi

İslâmcılık: Bazen “İslâmî köktendincilik” adı da verilen, inancın siyasî amaçlarla kullanılması durumu

OPEC: Petrol ihraç eden Ülkeler Örgütü; petrol fiyatlarını yüksek tutmayı hedefleyen kartel

10. BÖLÜM

LATİN AMERİKA'DAKİ SORUNLAR VE UMUTLAR

Bilimsel çiftçilik yöntemleri ile artırılan soya fasulyesi üretimi Brezilya'yı bir gıda ihracat devine dönüştürdü. (Werner Rudhart / Corbis)

“**B**REZİLYA GELECEĞİN ülkesidir ve her zaman öyle olacaktır” derdi Brezilyalılar. Artık bu tür espriler yapmıyorlar: Brezilya hedefine ulaştı. Lâtin Amerika'nın tek Portekizce konuşan ülkesi Brezilya artık kıtanın ekonomik ve siyasi lideri hâline geldi. On yıl içinde, İngiltere ve Fransa'yı geçerek dünyanın en büyük beşinci ekonomisi olacak. Bir asır boyunca kendi çıkarları için halkı kışkırtan Brezilyalı liderler askerî darbelerle değişti durdu, fakat şimdi Brezilya istikrarlı bir demokrasi yaşamakta. Brezilya'daki en son darbe 1964'te olmuştu. Generaller 1985'te görevi bıraktı ve ayaklanma olursa geri gelecekleri uyarısını yaptılar. Ancak Brezilya *pretorianizmden* modernleşmeye doğru ilerledi.

Brezilya'nın önceki ve şimdiki liderleri kendilerini solcu olarak adlandırırlar, fakat refah programlarını karşılayabilmek için kapitalist büyümeden faydalanırlar. Bu, pek çok Brezilyalıyı memnun eden bir karışımdır. Brezilya, büyük ve eğitilmiş bir orta sınıfa sâhip ve GSYİH'si 10.000 dolar olan bir ülkedir. Yatırımları müknaats gibi çeken bu ülke diğer Lâtin Amerika ülkelerine de örnek olmaktadır. Brezilya'nın ihracat ve yerli tüketim arasındaki hassas dengesi ihracata bağımlı Çin'e çok şey öğretebilir.

Hammaddeye olan yüksek talep ve sert ekonomik politikalar sayesinde Lâtin Amerika'nın ekonomik büyümesi yıllık %5 civarındadır. Pek çok Amerikalı bunun farkında değildir. Amerikalılar güneylerinde kalan ülkeleri göz ardı etme eğilimindedirler. Pek çoğu **Lâtin Amerika**, **Güney Amerika** ve **Orta Amerika** arasındaki farkı

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Amerikalılar, Amerika'nın diğer bölgelerini niçin önemsemiyorlar?
2. İspanyollar'ın İngiliz sömürgeciliklerinden farkı neydi?
3. Orta Amerika'yı Amerikan etki alanı olarak adlandırmak doğru olur mu?
4. Latin Amerika'ya müdahale etmek üzere hazırlık yapılmalı mıdır?
5. Üçüncü Dünya ülkelerinde uyuşturucu yetiştirilmesi tamamen engellenmeli midir?
6. Küba'da komünizmi yok etmenin yolu ne olabilir?
7. Amerika dikkatini doğu ve batıdan ziyade güneye mi yöneltmelidir?
8. Meksika demokratikleşiyor mu? Bunu nasıl açıklayabilirsiniz?

Lâtin Amerika: Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyindeki bütün ülkeler

Güney Amerika: Panama'nın güneyindeki kıta

Orta Amerika: Meksika ve Kolombiya arasındaki ülkeler

DEVLETÇİLİK

İspanya, beraberinde (Fransız krallarından aldığı) devletçiliği getirmiştir. Bir numaralı kapitalist olan hükümet, sömürgecilik zamanında altın ve gümüşten oluşan ekonominin büyük bölümünün denetleyicisi ve sâhibiydi. Son zamanlarda devletçilere göre, demiryolları, çelik fabrikaları ya da telefon ağları kurulacaksa, bunu hükümetin yapması gerekir. Çünkü sâdece hükümetin büyük projeleri yürütebilecek plânları ve sermâyesi vardır. Bazı devletçilere göre hâlâ büyük yatırımlar yapmayı isteyecek ve yapabilecek kapitalistler yoktur.

Lâtin Amerika kültürel olarak girişimcilik ruhuna sâhip değildi, bu yüzden son zamanlara dek devletçi bir yapıda oldu. Bunun sonucunda yavaş büyüme, işsizlik, kibirli bir bürokrasi, yolsuzluklar ve yabancı sermâye bağımlılığı yaşıyor, dolayısıyla dışa bağımlı hâle geliyordu (bkz. ss. 164-166). Son birkaç yıldır Lâtin Amerika ülkelerinin çoğu devletçi yapılarını terk ederek özel sektöre açılmaya başladı. Dünyanın hammadde talebinin artmasıyla da müthiş bir büyüme yaşadılar.

bilmez. Aynı yarımküredeki komşularındansa, Atlantik'in doğusuna ve Pasifik'in batısına daha fazla ilgi gösterirler. Fakat hem gelecek için, hem de dünyanın genel istikrarı için bu komşular önemlidir. Amerika, Doğu veya Batı'dansa kendi güneyiyle daha fazla ilgilenen yeni politikalar belirleyebilir.

Lâtin Amerika'nın bazı bölümleri, Küresel Güney'i rahatsız eden kaos bölgelelidir. Gelir eşitsizliği dünyadaki en kötü şeydir. Suç oranları da –cinayet ve adam kaçırma dâhil– en kötülerdendir. Pek çok Lâtin Amerika ülkesindeki uyuşturucu kralları politikacıları, hâkimleri, polisi ve askeri parayla satın alır. Alamadıklarını öldürür. Amerika yasadışı ilâçlara bağımlıdır, bu ilâçların çoğu sınırın güneyinden gelir. (aslında Kuzey Amerika denmeli, çünkü yarımkürenin diğer kısmı da Amerika'dır. Amerika Birleşik Devletleri'ne sâdece "Amerika" denmesi Lâtin Amerikalıları kızdırır. Nihâyetinde onlar da Amerikalıdır). Marihuana, kokain ve eroin ülkeye güneyden girmektedir, hem de çok ilginç yollarla. Bir ülkede yok edilen ticaret bir diğerinde baş gösterir. Uyuşturucu kartellerinden birini yok ederseniz, diğerleri ortaya çıkar. Koka bitkisinin (Yüzyıllarca yerliler tarafından kullanıldı) yetiştirilmesini önlerseniz, çiftçiler afyon ekmeye başlar. Kuzey Amerikalıların bitmek bilmez kokain iştahı ve büyük kârlar söz konusu oldukça, koka yaprağı çiftçisi yaprağı yetiştirmekten (kilo başına 5 dolar kazanırlar ki herhangi başka bir üründen kazandıklarından kat kat fazladır), uyuşturucu tüccarları da bunu işleyip ticaretini yapmaktan memnun olacaklardır. Arz talep kurallarına uygun bir iştir bu.

Kökünü kazımak veya ticaretini engellemek işe yaramamıştır. Andlar'da koka-ın üretimi azalmamıştır, Amerikan pazarındaki uyuşturucu hem çok çeşitli hem de ucuzdur. Engel olunan her kilo karşısında belki 20 kilo sınırdan geçmektedir. Uyuşturucu kullananları tutuklamak hapishanelerdeki kalabalığı artırmaktan başka işe

yaramamaktadır. Bolivya ve Peru'daki uyuşturucu engelleme programları –havadan ilâçlama, mahsülü yakma, işleme kamplarını yok etme ve çiftçilere başka ürünler yetiştirmeleri için para ödeme– geçici olarak orada uyuşturucu üretimini kesti, fakat daha sonra üretim yeniden başladı. Ticaret Kolombiya'ya da sıçradı. Kolombiya, Amerika'da kullanılan kokainin %90'ını, eroinin ise %60'ını üretmektedir. Üretim Afrika ülkelerine de yayılmış durumdadır. Asıl sorun hayatın her aşamasında, her yerde karşımıza çıkan uyuşturucu kullanıcılarıdır. Pogo'nun dediği gibi: "Düşmanla tanıştık, kendimizmişiz."

Uyuşturucu akışını durdurabilir miyiz? Son yıllarda, 3 milyar dolar Amerikan yardımı Kolombiya'ya gitmiştir, burada ormanlarla kaplı sıradağları kontrol etmek zordur. Mâlî kaynaklarını uyuşturucu tâcirlerini haraca keserek (Tâliban'ın Afganistan'da yaptığı gibi) sağlayan Marksist gerillalar hâlâ Kolombiya'nın bazı bölgelerini kontrolleri altında tutmaktadır. Son yıllarda Kolombiya ordusu büyük başarılarla imza atmıştır, gerillalar savaşçılarının ve komutanlarının çoğunu kaybetmiştir. Bütün bunlar yine de uyuşturucu akışını engellemiştir.

İç savaşlar Kolombiya'da normal kabul edilir: 1945'ten 1965'e dek *La Violencia*'da 300.000 kişi; 1990'dan bu yana ise 35.000 kişi ölmüştür. Ülke gerillalar ve çetelerden dolayı hiçbir zaman güvenli bir yer olmamıştır. Kolombiya'da çeteler ve gerillalar birleşmiş, pek çok "devrimci" para için onlara katılmıştır. Bombalamalar, sükastler ve adam kaçırmalar hâlâ yaşanır –olayların bazıları âdi suç, bazıları siyasî suç kapsamındadır. Kolombiya ordusuna bağlı sağcı ölüm taburları acımasızca adam öldürürler. (Peru'da 1980'den 2000 yılına kadar 69.000'den fazla insan gerilla savaşlarında ölmüştür. Kolombiyalı hâkim ve gazetecilerin çoğu öldürülmüştür. Kolombiya sâdece uyuşturucu sorunu olan bir yer değil, aynı zamanda hukuk ve düzeni sağlayamayan zayıf devlete de bir örnektir.

İSPANYA YENİ DÜNYAYI SÖMÜRGELEŞTİRİYOR

Lâtin Amerika böyle bir duruma nasıl düştü? Afrika'da olduğu gibi meselenin kökenleri Avrupa sömürgeciliğine dayanıyor. İspanyol kökenliler Yeni Dünya'ya Amerikalı tarihçi Paul Wellman'ın sözleriyle "ihtişam, Tanrı ve altın" için akan ettiler. Yerlilerin %80'inden çoğu kısa süre sonra, bağışık olmadıkları çiçek hastalığından öldüler. İspanya sekiz asırdır Moorları (Kuzey Afrikalılar) yerlerinden ederek yayılmıştı, yerlilere de aynısını yaptılar: devletlerini ve kültürlerini yık, tamamen hâkimiyetin altına al. Yerlileri topraklarından sürmediler fakat köle olarak çalıştırdılar ve beyinlerini yıkadılar. Feodal bir hiyerarşi kurdular: en tepede yönetici ve toprak sâhiplerinden oluşan küçük bir **creole**, işleri yapacak daha büyük bir **mestizo** sınıfı ve çoğu yoksullaştırılmış ve tecrit edilmiş Yerliler. Ekonomi altın ve gümüş çıkarma veya tarıma dayalıydı.

Amerikan ve Fransız Devrimleri'nden ilham alan İspanyol ve Fransız sömürgele-

Devletçilik: Ana sanayilerin devlet mülkiyetinde olması ve devlet eliyle işletilmesi

Girişimcilik: Kişilerin kendi özel işlerini kurması, özel teşebbüs

Creole:Yeni Dünya (Amerika) doğumlu İspanyol

Mestizos: Kızılderili (yerli) ve İspanyol karışımı atalara sahip olan

ri 1820'lerde bağımsızlıklarını kazandılar. İdealist anayasaları –Amerikan ve Fransız devrim anayasalarından örnek aldılar– feodal sosyal yapıları yüzünden hemen çöktü. Lâtin Amerika ülkeleri iktidar takımını elinde bulunduruyordu –başkanlık Saray'ları, bürokratlar, ordular– fakat demokrasinin sürmesi için gerekli olan ekonomi veya eğitilmiş vatandaş konusunda yetersizdiler. Siyaset, küçük bir seçkin grubun hâkimiyetindeydi. Merkezî hükümetin emirleri başkentten öteye ulaşmıyordu. Yozlaşma normal hâle gelmişti. Sık yaşanan huzursuzlukların arasında, ordu memurları **darbeler** düzenleyip hükümet yönetimlerini devralıyordu. Bolivya 1825'te bağımsızlığını kazandığından beri 190'dan fazla darbe görmüştü.

ORTA AMERİKA VE KARAYİPLER

Amerikalılar pek dikkat etmemiş olsa da, Karayip Havzası Amerika Birleşik Devletleri için önemlidir: Güçsüz, yakın ve stratejiktir. Güçsüzlüğünün çok sebebi vardır. Sınıf yapısı ülkeyi çok zengin birkaç aile ile çok yoksul ailelere bölmüştür. Siyasî kurumlar kolay bozulan bir yapıdadır ve genellikle zengin sınıfın emirlerini uygular (örn. zengin kalmalarını garantiler). Ekonomi büyük oranda hammadde üretir ama son zamanlara kadar yavaş büyümüştür. Nüfus hızlı artar –bazı Orta Amerika ülkeleri yılda %3'ten daha fazla artış gösterir– bölgede işten çok insan vardır.

Bölge, 15. Yüzyıl sonlarında Avrupalıların ilk girişlerinden beri büyük güçlere tâbi olmuştur. Avrupalılar, Orta Amerika ve Karayipler'in stratejik ve ekonomik önemini farketmişlerdir. Emperyal yarışlar –Fransa, İspanya, İngiltere, Amerika, Küba ve Sovyetler arasında olan– demokrasiye ve ekonomik gelişime ket vurmuştur. Orta Amerika jeopolitiğinin kurbanı olmuştur.

Kolomb'un Yeni Dünya'yı keşfi Karayipler'le başladı (Asya'da olduğunu zannetmişti) ve İspanya'ya o bölgede hâkimiyet vermiş oldu. İspanya, (1) ticaret yollarının kontrolünü, (2) yerleşecekleri toprakların kontrolünü, (3) Yeni Dünya'nın altın ve gümüşünü ve (4) Yerlilerin Katolikliğe geçmesini istiyordu. Habsburgların (Avusturya'yı da yönetiminde bulunduran) yönetimi altında, İspanya Avrupa'da üstünlük için savaşıyordu. Büyük ordularının mâliyetini karşılayabilmek için Yeni Dünya'nın altın ve gümüşüne ihtiyacı vardı. İspanya'nın en zengin sömürgesi Meksika'ydı.

Ticareti ve toprakları kontrolü altında tutabilmek için İspanya sömürgeler, kaleler ve limanlar kurdu. Balboa, 1513'te Panama Kanalı'ndan Pasifik'e geçti. Altı yıl sonra, Cortes, Meksika'daki Aztek Krallığı'nı fethetmek üzere Küba'dan ayrıldı. İspanya'nın sömürgeleştirmedeği birkaç yeri de İngilizler (Jamaika ve Belize), Fransızlar (Martinique) ve Hollandalılar (Hollanda Antilleri) sömürgeleştirdi. Karayipler, sömürgeci güçlerin savaş alanı hâline gelmişti. Karayip korsanlığının başlangıcı İngilizlerin, İspanyol gemilerinin şahsî kazanç amacıyla zapt edilebileceğine dâir verdiği kraliyet izni olan “marka belgesine” dayanır. (Amerikan Anayasası'nda Kongre'nin

Darbe: Genellikle ordu tarafından, iktidarı yasa dışı yollarla ele geçirmek,

marka belgeleri çıkarmasına izin verildiğine dikkat edin.) Karayipler'deki Fransız donanmasının Kuzey Amerikalıların bağımsızlık savaşlarını kazanmalarına büyük desteği olmuştur. Orta Amerika 1821 yılında İspanya'dan kendini kurtararak Orta Amerika Konfederasyonu olarak birleşmeye çalıştı fakat 1839'da bölündü.

EKONOMİK BAĞIMLILIK

Bu şartlar altında Lâtin Amerika dış güçlere –19. Yüzyıl'da İngiltere'ye, 20. Yüzyıl'da Amerika'ya– ekonomik olarak bağımlı hâle gelmişti. Soğuk Savaş sırasında Lâtin Amerika solcuları, **bağımlılık** teorisini savunmaya başladılar: Büyük ve kötü Amerika Lâtin Amerika'yı yoksullaştırmaktadır. Bağımlılık teorisyenleri, Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisinden daha zayıf ülkelerin ekonomilerini Amerikan şirketlerinin emrindeki yerli komisyoncular aracılığıyla kontrol altında tuttuğunu söylerler. Zavallı ülkeler, kendi tarım ürünlerini ve yeraltı kaynaklarını ucuzca satıp, pahalı Amerikan ürünleri almak zorundadır. Bu durum yoksul ülkenin zenginliklerini sürekli hortumlayarak, onun hep yoksul kalmasına sebep olur.

Harita 10.1
Orta Amerika ve Karayipler

Bağımlılık: Yoksul ülkelerin, zengin ülkelere ekonomik olarak muhtaç durumda olması

MÜDAHALE

Altıncı bölümde Amerika Birleşik Devletleri dış politikalarından yola çıkarak “müdahalecilik” kavramını tanımladık. Müdahale edilen tarafta olmak nasıl bir şeydir? Lâtin Amerika bu konuda bazı vaka analizlerine sahne olabilir. Bu bağlamda müdahalecilik bir ülkenin diğerinin içine sızıp hükümetleri kurdurması veya kurdurmaması olarak tanımlanabilir. Devletler, diğer hükümetlerin bazen iç bazen de dış politikalarını kontrolleri altına almak için ve müttefik kazanmak için müdahale ederler.

Müdahalecilik genellikle savaştan daha ucuz ve daha incelikli bir yöntemdir. İçeriğinde, hükümet yetkililerine rüşvet, dış yardım, siyasî partilere gizli ödenekler, istikrarı bozma kampanyaları, darbe teşvikleri, silâh yardımları ve eğer hiçbiri işe yaramazsa işgâller bile yer alır. Amerika Birleşik Devletleri genellikle Karayip bölgesine asker gönderme, güneydeki daha uzak bölgelere ise daha kurnazca yollar bulma eğiliminde olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri’nin Lâtin Amerika’daki belli başlı bazı müdahaleleri aşağıda gösterilmiştir.

Yıl	Ülke	ABD Müdahalesi
1846–1848	Meksika	Meksika’yı mâğlup edip topraklarının çoğunu almak
1898	İspanya	Porto Riko’yu almak, Küba’yı idaresi altına almak
1903	Panama	Panama’yı Kolombiya’dan ayırmak
1912–1933	Nikaragua	Düzeni sağlamak için deniz işgâli
1915–1934	Haiti	Düzeni sağlamak için deniz işgâli
1916	Meksika	Pershing, Pancho Villa’nın peşine düşer
1916–1924	Dominik Cumhuriyeti	Düzeni sağlamak için deniz işgâli
1954	Guatemala	CIA reformcu rejimi devirir
1961	Küba	Vekil orduyla başarısız işgâl
1964	Brezilya	Solcu rejime karşı darbeyi teşvik eder
1965	Dominik Cumhuriyeti	İsyanları bastırmak için işgâl eder
1973	Şili	Solcu rejime karşı darbeyi teşvik eder
1981 – 1986	Nikaragua	Komünizm karşıtı ayaklanmalar başlatır
1989	Panama	Diktatörü ele geçirmek için işgâl
1983	Grenada	Komünist rejimi devirmek için işgâl
1994	Haiti	Saçgı diktatörü devirmek için işgâl

Marksistler, bağımlılık teorisine kötü bir anlam yüklerler: Amerika istediğini elde edemezse kirlı yollara başvurur, örneğin hileli seçimler düzenlettirir veya darbe

MONROE DOKTRİNİ’NDEN ROOSEVELT SONUCU’NA

Amerika Birleşik Devletleri 1820’lerde Lâtin Amerika’nın bağımsızlığını hoş karşıladı. Bu olay Amerika’ya kendi bağımsızlık mücadelesini hatırlatmış ve bölgedeki potansiyel düşman krallıkları ortadan kaldırmıştı. Amerika Birleşik Devletleri, diğer Avrupalı güçlerin İspanya’nın yerini almaya kalkışmayacağından emin olmak istiyordu. 1823’te Başkan Monroe meşhur doktrinini yayınladı. Amerika Birleşik Devletleri’nin Avrupa’nın işlerine karışmayacağı, fakat “sistemlerini Amerika’nın bulunduğu yarıkürede herhangi bir yere yaymaya çalışırlarsa, bu girişimi Amerikan barışı ve güvenliği için tehdit kabul edeceklerini” duyuruyordu. Bağımsızlığını yeni kazanmış toprakları hiçbir Avrupalı güç yeniden sömürgeleştiremezdi.

Matematikte sonuç, verilen öncül kanıtlardan mantıksal olarak çıkarılan ifadedir. Bu terim Başkan Theodore Roosevelt’in 1905 yılında Avrupalı güçlere

karşı yaptığı uyarı ile ortaya çıktı. Monroe Avrupalılara “Biz yarıküremizde artık sömürge istemiyoruz!” demiş olsaydı, Amerikalıların dolaylı yollarla da olsa Avrupalıların sömürge kurmasını önleme hakkı ve görevi olurdu. Orta Amerika’nın çoğu ülkesi ve Karayipler’in, Avrupa bankalarına çok büyük borçları vardı. Avrupalı güçler de kendilerinde bu küçük ülkelerin gümrük dâirelerine el koyup borçlarını kapatana kadar vergi toplama hakkını görüyordu. Roosevelt’e göre, bu “gümrük kayyumluğu” Monroe Doktrini’nin ihlâli anlamına geliyordu. Böyle bir davranış Avrupa’nın hücumbotlarını Amerikan sularına sokmasına sebep olurdu. Bu yüzden Roosevelt Avrupalılara şöyle dedi: “Biz sizin adınıza bütün borçlarınızı toplarız, yeter ki siz uzak durun.” Ataerkil Roosevelt Sonucu ile beraber Amerika Birleşik Devletleri bölgenin tümüne doğrudan müdahale etme hakkı elde etmiş oldu. Bölgedeki yerli halkın çoğu için bu durum Amerikan emperyalizmi olarak görülüyordu.

yaptırır. Gerekirse doğrudan **müdahale**de bulunur: 1989’da Panama’da, 20. Yüzyıl başlarında Karayipler ve Orta Amerika’da olduğu gibi. Radikaller bağımlılık üzerine kurulu bu ilişkiyi bitirmeye yeltenirse –Guatemala’da Arbenz, Küba’da Castro, Şili’de Allende, Venezuelada Chávez gibi– Washington onları safdışı bırakmak için siyasî, ekonomik ve hatta askerî baskı yapar.

Bağımlılık teorisinin doğru olduğu bir taraf vardır, ancak temel ekonomik noktalar gözden kaçmaktadır. İspanyollar üretime dayalı (tarım ve maden) ekonomiler kurmuşlar ve sâdece ihrâcât için sermâye oluşturan feodal sınıf yapıları oluşturmuşlardı. Paralarını kaybetmekten endişe duyan yerli sermâyedarlar, paralarını yurtdışına çıkarırlar, buna **sermâye kaçıışı** denir. Böylece bağımlılık kendiliğinden oluşur çünkü ev sâhibi ülke kendi yatırımları için para üretemez; kısmen bu onun, yerel sermâye oluşumunu körelten devletçi ekonomisinin gereğidir. Yerli sermâyedarların yatırım yapmayı beceremediği yerlere yabancılar yatırım yapar.

Ekonomik büyüme bağımlılığı büyük ölçüde azaltmıştır. Büyüme ancak dünya ekonomisine katılırsanız sağlayabilirsiniz, ondan saklanarak değil. Brezilya’nın son iki başkanı Cardoso ve Lula, kapitalizm ve yabancı yatırımlar için bağımlılık teorisini terk etmişlerdi. Brezilya, özellikle tarımda o kadar ilerledi ki başka ülkelere bağımlı olmaktan

Müdahale: Bir ülkenin başka bir ülkenin meselelerine karışması

11. BÖLÜM

ZENGİN VE YOKSUL ÜLKELERDE GELİŞME

Hintli uzman personel 7/24 hatlarında Amerikalı müşterilerine yardımcı oluyorlar. Bu tür birçok iş, ücretlerde tasarrufa gitmek için denizaşırı ülkelerde yapılmaya başlandı. (Brian Lee / Corbis)

BAZI ÜLKELER ZENGİNKEN, bazıları niçin yoksul? En zengin beş kişi tüm dünyanın gelirinin beşte üçünü kazanıyor; en yoksul beş kişi ise %1 kazanıyor ve günlük 1,25 dolardan daha azıyla geçiniyor, bu da Dünya Bankası'nın "mutlak yoksulluk" tanımını oluşturuyor. Dünya nüfusunun üçte biri günlük 2 dolardan daha az kazanıyor, Dünya Bankası buna "orta derecede yoksulluk" diyor. Bu rakamlar 20 yıl öncesine göre büyük ilerleme göstermiş rakamlardır. Niçin bazı ülkelerin ekonomileri hızla büyürken diğerleri yavaş büyüyor? Bu uçurumu açıklayabilecek iki geniş tanım var; biri dış sebeplere, diğeri de iç sebeplere işaret ediyor.

Marksistler ve Üçüncü Dünya radikalleri sebebin dış sebeplere bağlı olduğunu savunuyor. 2. Bölüm'de tartışıldığı gibi, İngiliz ekonomist J. A. Hobson, kapitalizmin dünya üzerinde, 19. Yüzyıl imparatorlukları arasında yayılmasının kapitalizmin yeniden doğuşu olduğunu savunur. Sömürgelerini –ucuz hammadde üretecek ucuz iş gücü ve ürünleri için zoraki pazar şeklinde– kendi çıkarları için kullanan kapitalist ekonomiler Marx'ın tahmininden daha uzun ömürlü oldular. Lenin bu görüşleri 1916'da yazdığı *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* (Имперуализм как высшая стадия капитализма, *Imperyalizm kak noveşy etap kapitalizma*) adlı kitapçığında paylaşmıştır. Kapitalist güçler giderek yoksullaştırdıkları sömürgeleri sayesinde zengin olurlar.

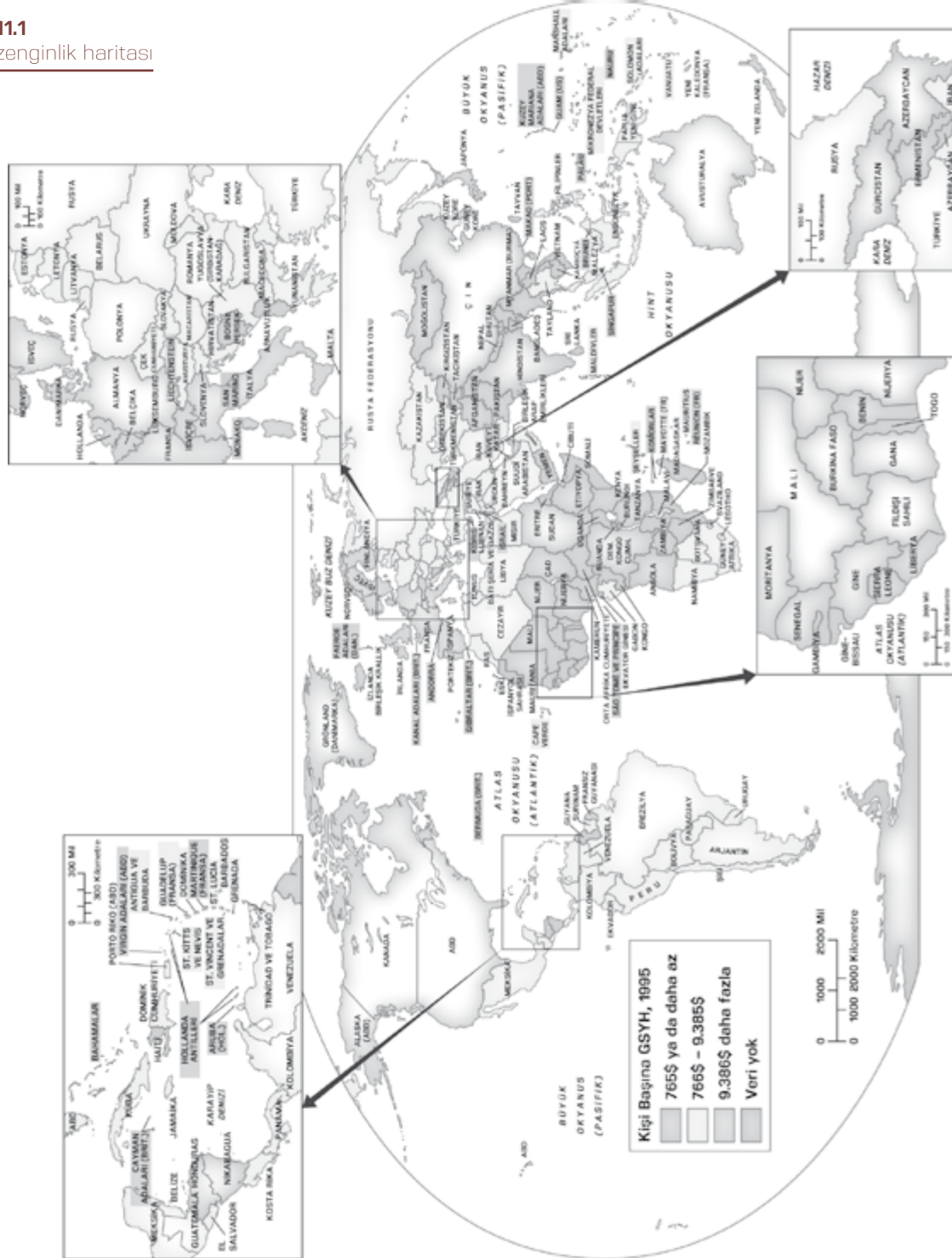
Kanıtlar bu görüşü çok doğrulamamaktadır. Bazı durumlarda, sömürü ticaretinden zengin olan şahıs şirketleri oldu fakat genelde sömürgelerin yönetimi ve sa-

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Demokrasi ve ekonomi arasındaki bağlantı nedir?
2. Dünyadaki yoksulluk emperyalizm ile mi ilgilidir?
3. Psikolojinin geri kalmışlığa etkisi nedir?
4. Batı'nın ilk modernleşen bölge olmasındaki etkenler nelerdir?
5. Emperyalizme karşı nasıl bir ahlakî tutum edinilebilir?
6. Dünya nüfusu tehlikeli bir oranda mı artmaktadır?
7. Günümüzdeki yoğun göç olayları neye bağlıdır?
8. Küresel Güney niçin sosyalizm ve devletçiliğe eğilimli olmuştur?
9. Bir ülke nasıl hızlı bir ekonomik büyüme yaşar?

Harita 11.1
Dünya zenginlik haritası

Klâsik Düşünce

PROTESTAN AHLÂKI/ETİĞİ

Alman sosyolog Max Weber'in (1864-1920) çabalarından biri, ekonomik koşulların yeni fikirler ortaya çıkmasına ortam hazırladığını savunan Marx'ın yanlış olduğunu kanıtlamaktı. Örneğin, Marx'a göre, Kuzey Almanya prensleri ve tüccarları, kazançlarının Katolik yasaklamalarıyla engellenmesini önlemek için Protestanlığı seçtiklerinde zaten kapitalizmin nimetlerinden faydalanıyorlardı.

Weber ise, bunun böyle olmadığını savunuyordu. Önce Protestanlığı seçmişlerdi, sonra kapitalizm gelmişti, Protestanlık kapitalizmi getirmişti. Protestanlar, özellikle de Kalvinistler, öteki dünyadaki ödülleri beklemektense bu dünyada kendilerini ispatlamaları gerektiğini düşünüyorlardı. Bu nedenle, **Protestan etiği** çok çalışmanın ve bireysel başarının

altını çiziyor ve insanların niçin ihtiyaçlarının ötesinde para biriktirmeye başladığını açıklıyordu: "Bakın bana. Ne kadar başarılıyım!" Weber'e göre, sınırsız ekonomik büyüme anlayışına sâhip kapitalizmin temellerini din oluşturuyordu.

Weber'in Protestanlığın kapitalizmi ateşlediği teorisini kanıtlanamamıştır. İlk kapitalistler Kuzey İtalya ve Güney Almanya'daki Katolik bankalardı. Yakın zamanlarda yapılan tarih araştırmalarına göre 1300 ve 1900'ler arasında Almanca konuşulan Katolik ve Protestan ülkeler aynı oranda büyümüşlerdi. Bu durum ekonomilerinin de aynı oranda büyüdüğünü gösteriyordu. Peki, Asya'nın büyümesi nasıl açıklanabilirdi? Bazılarına göre Konfüçyüs etiği de Protestan etiği ile aynı etkiyi sağlıyordu: Çok çalışın ve yatırım yapın.

vunması, imparatorluklara kazandıklarından fazlasına mal olmuştur. Sömürgecilik ekonomik hesaplardan çok bir prestij meselesiydi. Avrupa'nın en zengin dört ülkesi -Norveç, İsveç, Lüksemburg ve İsviçre- hiçbir zaman sömürge sâhibi olmadı. Beşinci en zengin ülke Almanya bütün sömürgelerini Birinci Dünya Savaşı'nda kaybetti. Fransa, 1960'ların başlarında sömürgelerini bağımsızlaştırdıktan sonra ekonomisini yeniden canlandırmaya başladı. Batı Avrupa'nın en yoksul ülkesi Portekiz ilk ve son sömürge imparatorluğu; beş asırlık imparatorluğu zenginleşeceği yerde yoksullaşmıştı. Ekonomistler uzun zamandır Avrupalı iktidarlara sömürgelerinden kurtulmalarını öneriyordu, çünkü sömürge para kaybından başka bir şey değildi.

Sömürgeleri bağımsızlaştırdıktan sonra bile bu görüş güncel kaldı. Radikallere göre, yoksul ülkelerin sâdece ihraç edebilecekleri hammaddeleri vardır. Bunların karşılığında zengin ülkelere çok az para alırlar. Gelişmekte olan ülkeler bu şekilde servetlerini kaybeder ve büyük kapitalist ülkelere bağımlı kalırlar ve her zamankinden daha yoksul hâle gelirler. Gelişmekte olan ülkeler artık sömürgecilik yerine **neo-sömürgecilikten** (bkz. s. 243) muzdariptirler. Bu durum illâ ki kapitalist bir plân sonucunda gerçekleşmesi gereken bir şey değildir. Eğer bir ülkede bir ürün gereğinden fazla üretilmişse, o ürün az kazandırır. Çözümlerden biri ürün çeşitliliğini artırmaktır; Brezilya bunu yapmıştı ve şimdi kimsenin sömürgesi değildir. Bir diğer çözüm ise, üretimi sınırlandırıp fiyatları yüksek tutacak, OPEC gibi bir kartel oluşturmaktır. Petrol ihraç eden ülkeler durumu tersine çevirip petrol ithâl eden kapitalist ülkeleri sömürmeye başlamışlardır. Japonya -hiçbir doğal kaynağı yokken, savaşta

Protestan Etiği:
Kapitalizmi ilk olarak dinin ateşlediğini savunan Weber teorisi

Neo-Sömürgecilik: Güçlü ülkelerin dolaylı yollardan, ekonomik araçları kullanarak hâkimiyet kurması

yenilip yıkılmışken ve Amerikalılar tarafından işğal edilmişken– niçin Amerika'nın neo-sömürgeci hâline gelmedi?

Muhafazakârların hoşuna giden görüş, kültürel meselelerin yoksul ülkelere zarar verdiği yönündeki görüştür. Doğal kaynağa sâhip olmamak nâdiren sorun teşkil eder. Doğal kaynak yoksunu pekçok ülke –Japonya ve Tayvan gibi– insan kaynaklarını kullanarak ekonomik dinamizm hâline gelirken, doğal kaynak zenginlikleri –Nijerya ve Burma gibi– durgunluk yaşamışlardır. İnsan yaratıcılığı ve sağlam ekonomik politikalar doğal kaynaklardan daha önemlidir. Büyüme öyle bir psikoloji gerektirir ki, durumunuzu ilerletmek için çok çalışmanız gerekebilir. İnsanların yıllarca toprağı işlediği, aza kanaât ettiği ve erken yaşta öldüğü geleneksel toplumlarda bu durum pek geçerli değildir. Siyasi ve dinî yapılar otoriteye ve kaderciliğe itaat etmeyi öğretir.

“Modern” ve “geleneksel” olan şeyler aşırı derecede kültürelidir. Modern zihinler işleri doğru, çabuk ve sık yaparlar; yüksek üretkenlik ve yüksek teknolojiye alışırlar. Başlangıçta yoksul olsalar bile, modern düşünen insanlar kısa sürede zenginlik üretirler. Geleneksel insanlar acele etmeye gerek duymazlar, işlerini dikkatle yapar ve ekonomik olarak büyürler. Modern insan “vakit nakittir” der. Geleneksel insansa “yarın yaparım” der. Bu kültürler sürekli değişirler; geleneksel ve yoksul ülkelere modern ve zengin ülkelere dönüşen birçok ülke vardır.

BATI NİÇİN YÜKSELİŞE GEÇTİ?

Ekonomik büyüme konusundaki yaklaşımlardan biri, niçin bazı ülkelerin ekonomist Robert Heilbroner'ın deyimiyle “büyük çıkış”la başladığı sorusudur. Ortaçağ boyunca Avrupa, zenginlik, eğitim, bilim ve ticaretle Araplardan, Hintlilerden ve Çinlilerden geride yer alan geleneksel bir toplumdur. Geçmişte, dünya üzerinde kişi başına düşen gelirin %80'ini geliştirmekte olan ülkeler üretmiştir. 16. Yüzyıl'a gelindiğinde Avrupa'nın belli bölgeleri büyürken 20. Yüzyıl'da gelişmiş ülkeler dünya GSYİH'sinin %60'ını üretiyordu. Şimdiyse, ilginç şekilde dengeler tersine dönmüş durumdadır.

Avrupa'nın modernleşme sebepleri sayıca fazla ve birbirine bağlıdır. Fakat pek çok tarihçi bunu, 14. Yüzyıl başlarında İtalya'da doğan Rönesans'ın düşünce tarzını geliştirmesine bağlamaktadır. Sanatçılar perspektif ve gölgeyi keşfettiler ve resim sanatı gelişti. Leonardo da Vinci sanat ve bilim dünyaları arasında bir köprü kurdu; Rönesans insanı için ikisi arasında fark yoktu. Galileo, bugün kullandığımız fizik ve mühendislik kurallarını keşfetti. Hareket edebilen baskı makinesi kitlelerin okuryazarlığını başlattı. Ticaret ağları Avrupa'yı sardıkça ticaret gelişti. İnsanlar doyumsuz bir şekilde kendilerini, hayatlarını değiştirmek ve geliştirmeye adanmışlardı. Tüm dünyada yeni bir dinamik salgını başladı.

Fransa'da başlayan monarşi merkezî hâle gelmeye ve gücünü artırmaya başladı, bunun sonucunda mutlakiyet geldi. Diğer monarklarla yarış hâlinde olan Fransızlar

Kavramlar

KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GAYRİ SÂFÎ YURT İÇİ HÂSILA (GSYİH)

Ekonomileri ölçme ve kıyaslanmanın standart yolu kişi başına düşen gayri sâfî yurt içi hâsılayı (GSYİH) hesaplamaktır. Fabrikadaki üretim bandından her bir araba çıkışında veya saçınızı her kestirdiğinizde GSYİH yükselir. Eskiden kullanılan gayri sâfî millî hâsıla (GSMH) GSYİH'nin daha kesin bir ölçme yöntemi olduğunun düşünülmesiyle beraber artık yurtdışındaki vatandaşların gelirleri de dâhil olmak üzere bütün gelirleri içermektedir. “Kişi başı” hesaplama ülkenin gayri sâfî millî hâsılası nüfusuna bölünerek gerçekleştirilir. Artık satın alma gücü paritesiyle (bkz. s. 380) ifade edilen kişi başı gelir, insanların ne kadar iyi şartlarda yaşadığını gösterir.

GSYİH'yi hesaplamak kolay değildir ve tam bir ölçüm vermez, çünkü kayıt dışı ekonomi veya ücretsiz çalışmalar gibi birçok ekonomik faaliyet kayıt dışıdır. Ortalama olarak belirlendiği için kişi başına düşen GSYİH, gelir eşitsizliğini tam olarak gösteremez. (Eski bir şaka vardır: Bill Gates bir odaya girer ve odadakilerin kişi başına düşen gelir ortalamaları birden milyarlara yükselir). Nijerya'nın 2.300 dolarlık gelir ortalaması gerçekleri göstermez, çünkü bu gelirin büyük kısmı –meselâ petrol gelirleri– sâdece birkaç kişinin cebine giriyordur. Birçok insan, en iyi ekonominin en âdil olan ekonomi olduğunu düşünür. Fakat hızlı büyüme eşitsizliği getirir, çünkü bazı insanlar gelir merdivenine diğerlerinden daha kısa sürede tırmanmaya başlar. Çin'in hızlı büyümesi beraberinde gelir eşitsizliğini de getirmiştir.

Genel yaşam kalitesini yakalayabilmek için bazıları maddiyatın ötesinde bazı tedbirler almak ister. BM'nin İnsanî Gelişme Endeksi (Human Development Index-HDI) hayat beklentisini, ortalama geliri ve eğitim seviyelerini birleştirerek bunu gerçekleştirmeye çalışır. Fakat acaba bu üç maddenin her biri endeksin üçte birine denk gelir mi? Dahası, HDI bütün gelişmiş ülkeleri endeksin en üstünde bir arada gösterir. Birini diğerinden ayırmanın faydası yoktur. Bu endeks zaten çoğunlukla kişi başına düşen GSYİH'yi tâkip eder.

Bazılarına göre çevrenin korunması önemli bir tedbirdir. GSYİH'nin solunabilir hava, içilebilir su veya iklim değişiklikleriyle bir ilgisi yoktur. Çin'in hızlı GSYİH artışı çevre için çok pahalıya mâl olmuştur. Bazılarına göre iş güvenliği, gelir ve ekonomik sürdürülebilirlik bir endekste toplanmalıdır. GSYİH, 2008–2009 Ekonomik Kriz'ine sebep olan yatırımlar gibi kötü yatırımları hesaba katmaz. GSYİH bazında bütün yatırımlar iyidir. Nobel ödüllü Joseph Stiglitz şöyle der: “Toplum kadar karmaşık bir şeyi içine alabilecek hiçbir gösterge yoktur. Eğer yanlış ölçüm teknikleri kullanırsak, yanlış şeyler için çabalayabiliriz.”

Her ne kadar mükemmel olmasa da, GSYİH genel ekonomik faaliyetlerin en iyi ölçüm yöntemidir. Fakat bunu insan sağlığı ve mutluluğu ile karıştırmamak gerekir. Himalayalar'ın tepesindeki küçük ülke Bhutan, 72 farklı değişkenden oluşan bir “gayri sâfî millî mutluluk” endeksi önermektedir. Millî mutluluk hesaplanabilir mi?

seferler düzenleyerek sömürecek topraklar elde etmek üzere emperyal bir yayılıma başladı. Kolomb'un keşfi, Vikinglerin Amerika'yı keşfinden farklıydı. Vikinglerin arkasında talepkar bir monarşi yoktu, bir imparatorluk arzuları veya onların keşif haberlerini yayacak bir basın aracı yoktu. Keşif gezileri modern çağın başlangıcı değil ama yansımasıydı.

Yeni bir para kültürü ve maddî bir gelişme görülmeye başlandı. Geleneksel toplumlarda, insanlar âcil ihtiyaçlarının ötesinde para biriktirmeyi anlamsız görüyorlardı. Zengin olmak için çok çalışmak imkânsızdı, bu yüzden kimse böyle bir şeye teşebbüs etmiyordu; zenginlik ve statü miras yoluyla geçiyordu. Tüccarlar, aileleri için iyi bir hayat kurmayı hedefliyorlardı ama bunun ötesine geçmek onlar için anlamsızdı. Ne var ki, Avrupa'nın belli bazı bölgelerinde 15. Yüzyıl civarında kapita-

GSMH: Gayri sâfî millî hâsıla; bir ülkenin bir yılda üretilen ürün ve hizmetlerinin toplam değeri; zenginlik ölçütü

IV. KISIM

EZELÎ TEHDİTLER

Sayıları son yıllarda azalmış olsa da ne yazık ki savaşlar hâlâ sürmekte. Savaşların bitmesini istemek bizi katı gerçekler için hazırlıksız kılıyor. Teknoloji yeni tehditler ortaya çıkarıyor; artık kitle imha silâhları yaygın ve kullanılabilir durumda.

12. Bölüm'de savaşın muhtemel sebepleri inceleniyor. İnsanoğlunun tabiatında mı mevcut, yaşadıkları devletlerin bir eseri mi, yoksa güvensizliği kronikleşmiş bir uluslararası sistemin sonucu mudur savaşlar? Thukydides'in savaşlara korku sebep olur teorisi hâlâ çok geçerli. Çin'in hızla büyümesi "yükselen güçler" savaşa sebep olur teorisini yeniden gündeme getirdi.

13. Bölüm, kimse mutlak güvenliğe ulaşamazken devletlerin nasıl güvenlik arayışında olduğunu inceler. Bir miktar güvensizlik muhtemel ve tolere edilebilir bir durumdur. Her zamanki gibi devletler tehditleri savunma, yıldırma, ilişkileri yumuşatma diplomasisi, silâh bırakma veya bütün bunların birleşimini kullanarak karşılarlar.

14. Bölüm'de niye bombaların ortadan kalkmadığı tartışılacak. Nükleer silâhların, hükümetlerin onları iskartaya çıkarması için çok fazla siyasî fonksiyonu vardır. Hindistan, Pakistan ve Kuzey Kore ilk atom bombalarını patlattıktan sonra çok daha fazla saygı görmeye başladılar. Nükleer yayılma gösteriyor ki özellikle de ekstremist yönetimler tarafından bu silâhlar eninde sonunda kullanılabilir.

Bu durum bizi asimetrik çatışma denen, bazen "terörizm"e indirgenen fakat 11 Eylül öncesinde yaşananlar gibi yeni bir problemin eşiğine getiriyor. **15. Bölüm**'de Orta Doğu'ya özellikle değinerek asimetrik savaşın sebepleri ve sonuçları üzerinde tartışılacak.

12. BÖLÜM

DEVLETLERARASI ÇATIŞMANIN SEBEPLERİ

İngilizlerin “blitz” adını verdikleri Alman bombardımanları İkinci Dünya Savaşı’nda Londra’yı derinden etkiledi. (William G. Vanderson / Hulton Arşivi / Getty Images)

DÜŞÜNÜRLER, GELECEKTEKİ savaşları önlemek çabasıyla yüzyıllardır savaşların sebeplerini araştırırlar. Bir sürü savaş teorisi geliştirilmiş olsa da, hiçbiri tam olarak tatmin edici değildir. Her savaşın birçok sebebi vardır. Sosyal bilimlerde her zaman olduğu gibi sebep-sonuç ilişkisini ispatlamak zordur.

İnsanoğlu hep savaşmış mıdır? Bu, savaşı nasıl tanımladığınıza bağlıdır. Arkeolojik bulgular gösteriyor ki, İlk Çağlardaki avcı insan diğer insanlara karşı oldukça fazla şiddet uygulamıştır. Avcı insanın ve daha sonraki göçebe çiftçilerin toprakları yoktu, fakat ne zaman ki nüfus artmaya başladı; av sahaları, sığırlar, otlaklar ve su için kavgalar çıkmaya başladı. Kanunsuz topraklarda çalınmış bir ineği geri almanın tek yolu mızraklardı. Onların çatışmaları genellikle olaylara dayalıydı veya aileler ve klanlar arasındaki kan davalarıydı. (Yasal yöntemler kullanamayan uyuşturucu kartelleri de benzer bir “kendi-işini-kendin-gör” yöntemi kullanırlar).

Akademisyenlerin çoğu organize savaşların şehirlerin yani medeniyetin kurulmasıyla başladığını düşünür. (Lâtince “medeniyet” kelimesinin kökü “şehir”den gelir). Şehirler devletleri, kralları, savaşçı sınıfı ve diğer krallıklarla savaşma sebebini ortaya çıkardı: toprak. Daha fazla toprak, daha fazla yiyecek, daha fazla insan anlamına geliyordu. Dolayısıyla hem saldırılara direnmek için, hem de genişlemek için daha fazla kuvvet vardı. Devlet, güç ve savaş üçüz kardeş gibiydi.

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Savaşçılık insanın doğasında var mıdır?
2. Savaşın sebepleriyle ilgili **mikro** ve **makro** yaklaşımlar nelerdir?
3. Clausewitz’in savaşla ilgili uyarıları nelerdi?
4. “Analiz seviyesi” meselesi nedir?
5. Artık kültür çatışmasından dolayı savaş çıkması muhtemel midir?
6. Kapitalizm savaşa mı yoksa barışa mı götürür?
7. Güç dengesi barışı getirir mi? Peki ya güç hiyerarşisi?
8. “Önceki savaş” teorisini destekleyen şeyleri delilleriyle söyleyiniz.
9. Analogiler U’de nasıl yanlış kullanılabilir?

Mikro: Bireylerin ve küçük grupların davranışlarına dâir

Makro: Devlet ilişkilerinin büyük, panoramik resmi

MİKRO SAVAŞ TEORİLERİ

Mikro teoriler biyoloji ve psikolojiye dayanır. Biyolojik görüşe göre, insanlar aslında hayvandır. Hobbes'un dediği gibi, "İnsan insanın kurdudur." Aslında bu, diğer kurtlara karşı son derece nazik olan kurtlara hakarettir. Hayvanların çok azı agresiftir, sâdece saldırıya uğradıklarında agresif olurlar. Aslanlar gibi etçil hayvanlara avlanmak ve öldürmek anneleri tarafından öğretilir. İnsanoğlunun en yakın akrabaları primatlar, genellikle barışçıl ve sosyaldirler.

Bazıları, savaşın genetik insan agresifliğinin sonucu olduğunu savunur. Milyonlarca yıllık evrim sonunda insanlar –yiyecek elde etmek, ailelerini ve topraklarını savunmak için– savaşçı hâle gelmişlerdir. En başından beri geniş aileler ve klanlarda erkekler avlanma grupları oluşturmuşlardır. Bu durum erkeklerin birbirleriyle bir çeşit bağ kurmasını ve başka insan gruplarıyla çatışmaya girmesine sebep olmuştur. Romancı ve radikal eleştirmen Norman Mailer, Vietnam Savaşı'nın altında yatan sebebin Amerikan insanının avlanma sevgisi olduğunu öne sürmüştü, fakat çok az insan bu bağlantının bu kadar basite indirgenmesini kabûl etti. Bir futbol takımındakiyle bir anasınıfı grubundaki bağlılık ruhu birbirine oldukça benzer. Bu yüzden, bazılarına göre, savaşa çare olabilecek bir şey, içlerindeki şiddet açlığını bastırabilmek için genç erkeklerin spor alanlarında kendilerini öldüresiye yormalarıdır. Sporun savaş yerine geçebildiğine dâir herhangi bir kanıt yoktur. Lacros sporundaki agresif davranışların başkalarını öldürmeye dönüşmesi gerekmiyor.

Son zamanlardaki araştırmalar genç askerlerin doğal öldürme makinesi olmaktan ziyâde, çok dikkatlice eğitilmesi ve öldürmeye teşvik edilmesi gerektiğini söyler. Savaşta en temel içgüdü kaçmaktır. Bunu önlemek için ordular çavuşları görevlendirdiler. Irak ve Afganistan'a girildikten sonra bazı Amerikan askerleri aklı dengelerini yitirmemek için ilaç kullanımı ve psikolojik tedavi gibi destekler almışlardır. Savaş, doğal bir süreç değildir.

Birçok antropolog biyolojik determinizmi kabûl etmez. İlkel insanların çok farklı çeşitlilikteki davranışlarının –bazen agresif, bazen değil– kültür ve çevre şartlarıyla açıklanabileceğini savunur. Bazı kültürler, hem dinleri hem de tarihleri gereği, savaşçıdır. Kuraklık gibi şartlar, huzurlu bir kır hayatı yaşayan insanları başka bir kabilenin topraklarına girmeye itebilir ve savaş başlar. Kuzey Amerika Yerlileri, savunma hatları olmaksızın avlanma alanları için savaşmaya her an hazır olmalıydı. Güneybatılılar sâdece kendilerini düşünüyor, bencil davranıyorlardı. Bugün sayıları çok az kalmış avcı topluluklar –örneğin DNA'larının ilk insana en yakın DNA'lar olduğu bulunan Güney Amerika'daki San topluluğu– oldukça nazik insanlardır. Dâimî yiyecek arayışlarında diğer gruplarla karşılaştıklarında oyun ve su hakkında konuşurlar, çöpçatanlık yaparlar (akraba evliliğini önlemek için) ve hayatlarına devam ederler. Kavgalar nâdiren yaşanır.

Psikolojik yaklaşımlar biyolojik yaklaşımlarla ilişkilidir; ikisi de sebeplerin bireylerde bulunduğunu varsayarlar. Psikolojik çalışmalar, hem liderlerin hem de onlara tâbi olanların kişiliklerini, onları bu hâle getiren şeyleri, neden savaşa ve şiddete hevesli olduklarını inceler. 2003'teki Irak Savaşı'yla ilgili araştırmalar, Saddam Hüseyin'in ve de 11 Eylül'den sonra, öcü alınması gereken bir psikolojik şok yaşayan Amerika'nın ruh hâli incelenmezse eksik kalacaktır. Batılılar, yaşam sevgisinden daha çok nefretle dolu olan Usame bin Ladin ve müritlerinin İslâmcı fanatikler hâline gelmesine neyin sebep olduğunu hâlâ anlayamazlar. Belli ki, anlamalarına engel olan büyük psikolojik ve kültürel eksikleri var. Eğer sorun gerçekten insan ruhunun derinlerinde yatıyorsa, sorunu anlamak çözümünü bulmaya yetmeyebilir. Eski bir slogan şöyle der "akıl sağlığı olmadan dünya barışı olmaz", fakat Napoléon'u, Hitler'i ve bin Ladin'i tedaviye ve terapiye nasıl getirebilirsiniz ki?

Biyolojik ve psikolojik teoriler savaşların bir nebze anlaşılmasını sağlasa da, tam olarak açıklamaya yetmez. İnsanlar doğaları gereği agresiflerse, o hâlde bütün milletlerin sürekli savaşıyor olması gerekir. Fakat pek çok ulus barış içinde yaşar. Ülkelerin, psikolojik olarak farklı oldukları belli olan farklı liderlerin komutasında uzun zaman sürekli savaşması nasıl mümkün olabiliyor, örneğin Ruslarla Türkler arasında, Karadeniz'de 200 yıldan fazla süren on savaş ya da 60 yılı aşan altı âdet Arap-İsrail savaşı gibi. Biyolojik ve psikolojik yaklaşımlar savaşların altında yatan sebeplere ışık tutabilir fakat o anki sebepleri açıklayamaz. Bu yüzden devletler bazında, makro teorilere başvurmak gerekir.

DEVLETLER BAZINDA SAVAŞ TEORİLERİ

Bu bölümde, bireylerin ve küçük grupların mikro seviyedeki analizinden tüm ülkelere daha geniş bir açıyla bakmaya geçilecektir. Bu "devlet bazında analiz" ulusların siyasi yapıları, ekonomileri ve kültürlerini inceler. Marksistlere göre ülkeleri savaşa kapitalizm iter, çünkü zenginler ve onların yardımcıları hükümeti kontrolleri altında tutar ve siyasete etki eder. Kapitalistler, bir ülkede pazarlarını kaybettiklerinde başka yerlere açılırlar. Dünyanın diğer bölgelerindeki kapitalistler birbiriyle çarpışırken imparatorluklar kurulur, savaşlar çıkar. Lenin'e göre, Birinci Dünya Savaşı'nın sebebi buydu. Kanıtlar gösteriyor ki, sömürge yarışı 1914'te savaşa giden yolda çok da etkili olmamıştır. Örneğin 1885'te Avrupalı güçler Afrika'nın altını oymak için Berlin'de toplandılar.

Norman Angell gibi liberal idealistler Birinci Dünya Savaşı'ndan önce çoğu ülke ekonomisinin o kadar zengin ve birbirine bağımlı hâle geldiğinden bahsediyorlardı ki, birbirleriyle savaşmaları muhtemel değildi. Bu açıdan, barışa götüren şeyin tam olarak kapitalizmin serbest piyasası olduğu söylenebilir. Dünya ticaretinin büyüdüğü ve barışın hâkim olduğu 19. Yüzyıl'ın çoğunda, bu görüş mâkûl görünüyordu. Sonra, Birinci Dünya Savaşı her şeyi paramparça etti. Küreselleşme, ticaret ve kapitalizmin barışı getirdiği görüşünün güncel bir versiyonudur.

WALTZ'UN ÜÇ ANALİZ BASAMAĞI

1959'da Kenneth Waltz *İnsan, Devlet ve Savaş* (*Man, the State and the War*) kitabında, genellikle birbiriy-le karıştırılan üç “analiz düzeyi”nden bahseder. İlk düzey “insan”dır, savaşa bireylerin sebep olduğunu varsayar. Kötü kalpli, zihinsel rahatsızlıkları olan ya da güç hırsı olan insanlar, özellikle ulusal liderler kendi güçlerini ve egolarını büyütme için savaşlar çıkarırlar. Bazılarına göre, insan biyolojik olarak saldırgandır. İkinci Dünya Savaşı'nın sebebi olarak değerlendirilen Hitler üzerine yapılan incelemeler birinci düzey analizlerdir. Bu tür açıklamalar popüler olur, fakat kesinlikten uzaktır. Devasa bir savaşı tek başına bir adam nasıl başlatabilir ki? Ancak devletin gücünü elinde bulunduruyorsa bu mümkündür. Bu gücü nasıl ele geçirmiştir ve devlet, örneğin Almanya niçin onun peşinden gitmiştir?

Burada konu analiz düzeyini “devlet” kavramına getirir. Bu basamakta ülkenin tamamına, toplumlarına, ekonomilerine bakılır. İkinci düzey analizlerde savaşlara sebep olanların kötü devletler olduğundan bahsedilir. Marksistler sorunun kaynağının kapitalistler olduğunu düşünür. Ekonomik yavaşlamalar yüzünden denizaşırı ülkelere açılan kapitalist devletler başka ülkelerle savaşmaya başlar. Öte yan-

dan, Amerikalılar da Kore, Vietnam ve Afganistan gibi ülkeleri savaşa sebep olmakla suçlar. Hiçbir zaman kendini güvende hissetmeyen Sovyetler Birliği genişleyip kapitalist rakiplerini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Woodrow Wilson ise demokratik olmayan ülkeleri sorunun kaynağı olarak görür, örneğin Birinci Dünya Savaşı için hazırlanan Kayzer Wilhelm'in Almanyası gibi. “Bu ülkeleri demokratik ülkelerle değiştirin, dünyada barış hâkim olur” der.

Waltz, bu ilk iki düzeyde sunulacak herhangi bir açıklamanın tam anlamıyla yeterli olmayacağını ileri sürer. Bu yüzden üçüncü düzeye, yani uluslararası sisteme de göz atmak gerekir. Bu sistemlerin çoğu (Bölüm 1'de incelediğimiz üzere) anarşiktir, yani bu ülkelerin itaat edecekleri herhangi bir üst kuvvet veya güç yoktur. Savaşlar vardır, çünkü onları durduracak hiçbir güç yoktur. Bir savaşın görünen sebebi kötü kalpli insanlar veya yayılcı devletler olabilir, fakat bu tür sebepler sâdece uluslararası bir anarşi kapsamında etken hâle gelebilir. Araştırmalar, sâdece bir düzeyin anlayışıyla başka bir düzeydeki olayları açıklamaya çalıştıklarında anlaşılması zor sonuçlar çıkarıyor. Ul düşünürleri Waltz'un analiz düzeylerini eskiden beri kullanagelmışlerdir ve biz de öyle yapacağız.

Woodrow Wilson'a göre, savaşa sebep olan şey özellikle Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın 1914'teki tepkili **gerici** monarşileri gibi demokratik olmayan yönetimlerdi. Eğer onlar yıkılıp yerlerine demokratik ülkeler kurulsaydı, barış olurdu. Demokratik ülkeler diğer demokratik ülkelerle savaşmazlar. Bu, “demokratik barış” teorisinin ilk versiyonudur. Doğru gibi görünse de, daha önce hiç olmayan bir yerde demokrasinin gelişmesini beklemek kolay değildir, Irak ve Afganistan bunu öğretmiştir. Almanya'nın 1920'lerdeki demokrasisi, 1930'larda Hitler'in elinde patladı. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı demokrasi girişimini başlattı, fakat Putin'in otoriterliği ile sonuçlandı.

Devletler bazında analiz, ülkenin kültürünü de ele almalıdır. Düşmanlık, bazı kültürlerin doğasında mı vardır? Almanlar ve Japonların, onları kendi kıtalarını ele geçirmeye teşvik eden bir üstünlük kompleksleri mi vardı? Amerikanlar, dünyayı kendi hayallerindeki gibi şekillendirebileceklerini zanneden, baskın ve kendince âdil “kovboy”lar mıydı? Kültürün ne olduğu konusundaki bir sorun da, olaylar karşısında çabucak ve tamamen değişebileceğidir. Almanlar ve Japonlar artık barış yanlısıdır,

Amerika Birleşik Devletleri'ni desteklemeyi veya herhangi bir çatışmaya asker göndermeyi istemezler. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, insanlar Yahudilerin savaşmadığını ve onlardan iyi asker olmayacağını söylüyordu. Artık herkes İsraililerin hemen askerî çözüme başvurmasından ve barışa karşı olmasından yakınıyor.

MAKRO SAVAŞ TEORİLERİ

Kamerayı tüm dünyayı içine alacak kadar geriye çekmek, bizi makro teorilere götürür. Makro teorilerin kökleri tarihe ve siyasî bilimlere dayanır ve genellikle 2. Bölüm'de bahsedilen *realist* yaklaşımla ilişkilidir. Devletler bazında analizde olduğu gibi devletin yapısına, ekonomisine ve kültürüne çok önem vermez, onun yerine devletin gücünü önemser. Devletleri, bilardo masasında birbiriyle çarpışan toplara benzetir. Hareketi belirleyen şeyin topların iç yapısı olmaması gibi, devletler de kendilerine çarpan *dış* güçlere göre hareket eder. Bir sonraki bölümde değinileceği gibi, devletlerin yaptığı ilk şey kendilerini savunmaktır. Bir devlet, ister demokratik, ister diktatör, ister İslâmcı, isterse vejetaryen olsun, saldırıya uğrarsa savaşır. Burada bir istisna söz konusu olursa, o da Çekoslovakya'dır. 1938 ve 1939'da, tek bir kurşun atılmadan Hitler'in kendisini ele geçirmesine müsaade etmiştir. Fakat İngiltere ve Fransa, 1938'de Münih'te, Çekoslovakya'yı yalnız ve savunmasız bırakarak bir kardeş demokrasiyi yüzüstü bırakmışlardır.

Devletlerin temel eğilimlerinden biri de, ne zaman ve nereye olursa yayılma istekleridir. Tabii ki, eğer zayıflarsa yayılmaya teşebbüs etmezler, çömelip otururlar ve belâdan uzak durmaya çalışırlar. Güçlü devletler ise bu güçlerini kullanmaya çalışırlar, Almanların Doğu'ya yaptığı Ortaçağ seferleri, Amerikalıların “manifesto kaderleri”, İngiliz ve Japon Krallıkları'nın büyümesi ve Sovyetler'in Doğu Avrupa'yı alması gibi. Yayılma isteğini sâdece karşı bir güç durdurabilir. Komşusunun büyümesinden korkan bir ülke savunma gücünü geliştirecek veya komşunun gücünü baskılayabilecek müttefikler edinecektir. Sovyet gücünü durdurmak için 1949'da NATO'nun kurulması buna örnektir. Benzer şekilde, artık birçok ülkenin Amerikan politikalarına karşı çıkma eğilimi, başkalarına ne yapmaları gerektiğini söyleyen bir süpergüce karşı doğal bir reaksiyondur. Bu tür dış politika hamlelerinin liderlerin psikolojileriyle veya kültürel farklılıklarıyla ilgili olmadığına ve de makro yaklaşımların bunlarla çok ilgilenmediğine dikkat çekmek gerekir.

Devletler niçin genişlemek ister? Niye sâdece istilâcılarını savuşturmaya yetecek kadar güçlü olup kendi yurtlarında kalmakla yetinmezler? Realist düşünürlerden Hans Morgenthau'nun da belirttiği gibi, ideal olan bu olurdu. Ne yazık ki devletler, güvenlik eksikliğinden muzdariptirler. Etraflarındaki dünyayı araştırır, tehdit veya fırsatları kollarlar. Zayıf komşularını dikkatle izlerler ki, daha güçlü bir devlet onu ele geçirip, düşman bir güçle sınır komşusu olmasınlar. Bu yüzden şu yaklaşımdadırlar; “biz almazsak, başkası alır”. Amerika Birleşik Devletleri bu mantıkla denizlerden

13. BÖLÜM

MİLLÎ GÜVENLİK ARAYIŞI

Hava uyarı ve kontrol uçakları [AWACS – Airborne Warning and Control System] Amerikan ordusuna ileri teknoloji avantajını sunmaktadır. Fotoğrafta bir deniz AWACS uçağı Basra Körfezi'ndeki *Independence* üzerine inerken görülüyor. Teknoloji ve güvenlik arasındaki bağlantı hakkında daha fazla bilgi için sayfa 278'e bakınız. (Tom Stoddart/ Getty Images)

ÖNCELERİ, SOĞUK SAVAŞ'IN bitişi, büyük güçlerin güvenlik sorunlarını azaltacak gibi görünüyordu. Ancak 11 Eylül Olayı, hiç beklenmedik şekilde yeni tehditler getirdi. Zengin ve güçlü ülkelerin bile her an tetikte olmaları gerektiğini gösterdi. Bazı devletler için, Soğuk Savaş'ın çift-kutuplu sistemi sona erdikten sonra güvenlik sorunları daha kötü hâle geldi. Çift-kutupluluk sayesinde iki süpergüç dünyanın birçok bölgesini denetlemeye ve müşteri devletlerini baskı altında tutmaya çalıştı. Artık zincirler kopmuş durumda ve birçok devlet kitle imha silâhi arayışında.

Bazı olumlu gelişmeler de yok değildir. Soğuk Savaş'tan sonra çok az uluslararası savaş yaşanmıştır, çünkü Moskova'nın müşteri devletleri Sovyet silâhlarının sevkiyatı için cömert ödemeler almıyor. Rusya hâlâ silâh teminatçısı olmaktan memnun, alıcılar artık onlara para ödemek zorunda. Ne yazık ki, Soğuk Savaş bittiğinde iç savaşlar tamamen ortadan kalkmadı hatta arttı. 1993'te zirve yaptı ve hâlâ sayıları bir düzineden fazladır. Bu bölümün sonunda inceleneceği üzere, iç güvenlik iyi yönetilmeyle ve dış destekle alâkalı bir meseledir. İç savaşlar genellikle, ayrılıp bağımsız bir ülke kurmaları konusunda haksızlığa mâruz kaldıklarını düşünen azınlıkların kavgasıdır.

Uluslararası savaşlar hâlâ ulusal güvenlik konusunda en büyük tehlike durumundadır. Nükleer, kimyasal, ve biyolojik kitle imha silâhlarının yaygın olduğu, ihtilâfların hâlâ sınırların, etnik ve dinî güçlerin, kaynakların, mültecilerin, insan haklarının ve ticaretin ötesinde için için kaynadığı bir dönemde, güvenlik her devletin programında üst sıralarda yer alır. Hemen her devlet, güvenliğini tehdit edecek ihtilâfları sonuçlandırmak için uluslararası organizasyonlar kurmaya çalışıyor, BM, Afrika Birli-

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Niçin uluslar arası güvenlik hâlâ bu kadar zayıf?
2. Teknoloji ve güvenlik arasında nasıl bir ilişki vardır?
3. Yıldırma politikası Soğuk Savaş sırasında işe yaradıysa bugün de işe yarayabilir mi?
4. Yumuşatma diplomasisi hangi şartlar altında işe yarayabilir?
5. "Taviz verme" kelimesi nasıl oldu da hoş olmayan bir kelime haline geldi?
6. Silâhsızlanma gerçekten imkansız mıdır?
7. Yıldırma politikası ve savunma arasındaki fark nedir?
8. Ulusal bir füze savunması Amerika'yı koruyabilir mi?

ği (AU), Güneydoğu Asya Milletleri (ASEAN) ya da Arap Cemiyeti gibi. Çatışmaların sebebi derinde ve ciddiye uluslararası forumların pek bir faydası olmuyor. (Bkz. 21. Bölüm - BM'nin milli güvenlikteki rolü).

Daha önce tartışıldığı gibi, devletler güvenlik sorunlarına destek olması için ittifaklar kuruyor. NATO olayında görüleceği gibi, ittifaklar bazen güvenlik tehdidi yüzünden kuruluyor bazen de o yüzden bozuluyor. İttifaklar ya bir saldırı karşısında savunma amaçlı ya da daha iyisi, herhangi bir saldırıyı henüz gerçekleşmeden önlemek için üyelerinin kaynaklarını biriktirirler. Böylece, güvenliği korumak için gereken dört temel strateji arasında, savunma ve **caydırma** birinci ve ikinci sırayı alırken, ilişkileri **yumuşatma (détente)** diplomasisi ve **silâhsızlanma** onları tâkip eder. Tek başına veya birlikte, devletler bu dört stratejiyi kullanır. Teknoloji her zaman devletlerin stratejilerini etkilemiştir.

TEKNOLOJİ VE GÜVENLİK

Bir milletin güvenliği her zaman, o devirde mevcut askerî teknolojinin türüne ve seviyesine bağlı olmuştur. Teknolojiyi değiştirdiğinizde bir ülkenin kendini korumak için yapması gereken şeyleri de değiştirirsiniz. Modern Avrupa'nın ilk yıllarında toplar, büyük egemen krallıkların, küçük Ortaçağ prensliklerini nasıl yutabildiğini gösteriyordu. Kale duvarları artık yıkılabiliyordu. Modern çağda barut ortaya çıktı ve iki yeni askerî kol olan topçu sınıfı ve piyade sınıfını oluşturdu. Toplar taş duvarları yıkıyor, böylece piyadeler içeriye girebiliyordu. Devletlerin gücü artık, nüfuslarının ne kadar kalabalık, ekonomilerinin ne kadar sağlam olduğuna bağlıdır. Monarşiler arasındaki rekabet, Asya ve Amerika kıtaları dâhil başka yerlere yayılıp oraları fethetmeyi tetikledi.

Günümüz çağında nükleer silâhların, haberleşme ve ulaşım teknolojilerinin, özellikle savaşlar üzerinde büyük etkileri olmuştur. Buna, **askerî işlerde devrim (AİD)** adı verildi. Körfez Savaşları'nda da görüldüğü gibi savaşlar giderek elektronik hâle geldi –insansız hava araçları, hassas güdümlü mühimmat, küresel konum belirleme sistemleri, haberleşme ağları, bilgisayarlar. Bazılarına göre, Amerika Birleşik Devletleri'nin yapması gereken tek şey 20 yıl boyunca teknoloji önderliğini sürdürmektir, böylece bir daha asla saldırıya uğramayacaktır. Bu, tehlikeli bir varsayımdır. 11 Eylül'de Amerika, kendi teknolojisinin nasıl kendisine karşı kullanılabilirliğini öğrenmiştir.

Teknolojiler, devletlerin kendilerini korumak için kullandıkları stratejileri de kullanırlar. Ulus-devletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri, etrafı duvarlarla çevrili şehirlerin yaptığı gibi, kendini koruma becerilerine bağlıdır. Artık kendini koruyamadığı zaman, ulus-devlet tarih olur. Nükleer çağda korunma, küresel sistemle bütünleşme ve içeride iyi bir hükümet kurabilme anlamına gelir. Daha önce değinilen dört aşama, –savunma, önleme, ilişkileri yumuşatma ve silâhsızlanma– devletler arasındaki

Caydırıcılık: Saldırının yüksek mâliyetini göstererek bundan vazgeçirmek

Yumuşatma

Diplomasisi: Düşman ülkeler arasındaki gerilimi azaltma girişimleri

Silâhsızlanma: Mevcut silâhların tasfiye edilmesi

Askerî İşlerde Devrim: Elektronik, ileri teknoloji savaş âletleri

Kavramlar

GÜVENLİK

1. Yaşa ve yaşat: Barış içinde yaşamanız, komşularınızla iyi geçinmeniz şartıyla en iyi yoldur. Küçük ada devletleri bu stratejiyi izlerler.

2. Seyirci kalma: Saldırgan komşularınız varsa, İsveç ve İsviçre'nin her iki dünya savaşında da yaptığı gibi tarafsız kalmayı deneyebilirsiniz.

3. Güçlü devletlerle koalisyon yapma: Zayıf bir ülke en güvenli yolun daha güçlü bir ülkeye tâbi olup yönetimi ona bırakmak olduğuna karar verebilir. Japon kuvvetleri tarafından çevrelenmiş Tayland, İkinci Dünya Savaşı'nda istemese de Japonya'ya katılmak zorunda kaldı. Aynı şekilde Suudî Arabistan da 1960'larda bir süre Mısır lideri Nasır'a tâbi oldu.

4. Sorumluluğu başkasına devretme: Koalisyon yapanlar gibi sorumluluğu başkalarına devredenler de daha güçlü bir egemen devlete topu atarlar. Batı Avrupa'nın çoğu ülkesi Basra Körfezi meselesinin

sorumluluğunu Amerika Birleşik Devletleri'ne devretmişlerdir.

5. Güç dengesi: 1. ve 12. Bölüm'lerde bahsedildiği gibi, milletler genellikle bir tehdidi savuşturmak için güçlerini birleştirirler, NATO'nun Sovyetler Birliği'ne karşı yaptığı gibi.

6. Hegemonya: Güçlü ülke baskın güç olur, her şeyi kendi uygun gördüğü şekilde ayarlar, zayıf ülkelere de ya koalisyon yapmak ya da sorumluluğu devretmek düşer. Amerika Birleşik Devletleri, 11 Eylül sonrasında bu stratejiyi benimsemiş olabilir.

Unutmamak gerekir ki, yüzde yüz garanti bir strateji yoktur. Her şey sizin gücünüze ve karşılaştığınız duruma bağlıdır. Benimsediğiniz strateji çağdışı kalmış olabilir ya da her şeyi daha kötüye götürebilir. Önemli olan esnekliktir.

ilişkilerle ilgili belirli bazı varsayımlara dayalıdır. Her biri teknolojiyle birlikte gelişmektedir. Her biri devletin güvenliğini sağlamak için farklı bir yol kullanır ve hiçbirisi tamamen etkili değildir. İç politikada bir miktar güvensizlik normaldir.

SAVUNMA

Savunma, rakibin saldırısını etkisiz hâle getirir. Saldırı bir devleti zayıflatmayı ve siyasi iradesini kırmayı amaçlar; savunma ise devleti ve iradesini güçlendirir. Saldırı ne tür bir askerî teknik kullanırsa, savunma onun aksini dener. Eğer savunma güçlüyse ve düşman ülke bunu önceden biliyorsa, savunma korkutma aracı olarak da kullanılabilir. Savunmayı bir kalkan gibi düşünün. Savunmanın arkasındaki varsayım, dünyanın tehlikeli bir yer olduğu ve düşmanların her an size saldırabileceğidir. Anlaşmalar onları engellemeyebilir. Caydırma politikası işe yaramayabilir. Diplomasi sâdece silâhlarla desteklendiği sürece işe yarayabilir. Düşman kazanacağına inanıyorsa, savaş ihtimali yüksek olur.

Savunmanın ilk görevi karşıdakini uyarıp korkutmaktır: Bana saldırırsan bedelini ödersin! Bu işe yaramazsa, saldırının şiddetini azaltarak ve daha sonra da saldırıyı etkisiz hâle getirmek için karşı saldırıda bulunarak devleti korur, İkinci Dünya Savaşı'nda Müttefikler'in Nazi Almanyası ve Kraliyet Japonyasına yaptığı gibi. Fark şudur ki, yıldırma saldırıyı önler fakat misilleme gibi yüksek bedeller ödemeyi göze alarak.

Dönüm Noktası

KONSTANTİNOPOLİS'İN DÜŞÜŞÜ

İngilizler ve Fransızlar, 1415'te ateşli silâhları olmadan meşhur Agincourt Muharebesi'ni yaptılar, fakat savaş teknolojisi kısa süre içinde değişti. 1453'te, Osmanlı İmparatorluğu pâdişahlarından, 21 yaşındaki Sultan II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet), eski Bizans İmparatorluğu'nun son kalıntısı olan Konstantinopolis'i yeni bir savaş silâhi ile tamamen ortadan kaldırdı. En büyüğü 19 ton ağırlığında olan ve 680 kilo ağırlığındaki gülleyi 1.200 metre uzağa atabilme kapasite-

si olan 70 top kullandı. 40 gün süren bombardıman sonucunda kuleler yıkıldı ve şehrin surları delinerek hem karadan hem de denizden saldırılar gerçekleştirildi. İmparator XI. Konstantin bu şehri savunurken öldü. Bizans'ın başkentini yüzyıllarca korumuş olan duvarlar yeni bir savaş teknolojisi karşısında yıkılmıştı. Toplar, zapt edilemez istihkâmların sonu olmuştu. Avrupa'daki krallıklar da derhâl kendi topraklarını edinip yeni istihkâm türleri oluşturmaya başladılar.

Savunma ise saldıran kişiye kazanamayacağını göstererek saldırıyı önler. Savunma ve yıldırma birbiriyle örtüşür.

Her ülkenin savunma stratejileri en az iki sorun barındırır: (1) yeterli midir? (2) doğru mudur? İlk sorun konusunda sorulması gereken soru şudur, “stratejik durumum nedir?” Çok az güvenlik sorunu yaşayan Batı Avrupa, savunma için çok az harçayabilir ve küçük ordulara sâhip olabilir. Terörizmle mücadele edebilmek için büyük ordulardan ziyâde iyi bir polis teşkilâtına ihtiyaç vardır. Batı Avrupa, Soğuk Savaş sırasında kendisini koruması için Amerika Birleşik Devletleri'ne uzun süre ihtiyaç duydu, şimdi Avrupa'nın o kadarına bile ihtiyacı yoktur. En azından Avrupalılar öyle olduğunu düşünürler. Yıllar önce Kanada, büyük bir orduyu idare etmenin zor ve gereksiz olduğuna karar verdi –nasıl olsa Birleşik Devletler onu her zaman korurdu. Kanada'nın şimdi, başlıca görevi barış gücü operasyonları olan, küçük ama iyi eğitilmiş bir ordusu vardır. Kanada'nın bu seçimi kendi şartlarına göre mâkûl bir seçimdir ve Kanada'ya uluslararası alanda büyük saygınlık kazandırmıştır.

Sizi koruyacak güçlü bir müttefikiniz yoksa ve ciddi bir tehdit altındaysanız, en doğru hareket silâhlanmak olacaktır. Fransa silâhlanmak için çok geç kalmış ve 1940'ta Alman güçleri tarafından yenilgiye uğratılmıştı. Britanya, İngiliz Kanalı sâyesinde güçlülükle kurtulmuştu. Göring, Hitler'e dil dökerek onu Britanya'yı deniz yoluyla kuşatmadan önce havadan vurmaya ikna etti. Bu durum İngilizlere toparlanıp güçlü bir müttefik bulacak zamanı kazandırmıştı. Bu güçlü müttefik Amerika Birleşik Devletleri'ydi. İngilizlerin aynı zamanda yeni bir teknolojileri vardı. Alman bombacılar karşı Hurricane ve Spitfire'lerini* hazırlamalarına olanak veren radara sâhiptiler.

İkinci olarak, askerî birlik ve silâhlarımızın olası bir saldırıyı önlemek için doğru nitelikte olup olmadığını sürekli denetlemeniz gerekir. Çok eskiden beri söylendi-

* Britanya savaş uçakları

Kavramlar

YANILTICI SİLÂHLAR

Fizikçi Steven Weinberg, komutanların silâhları etkili olduğu için değil, etkileyici görüldüğü için seçtiklerini iddia ediyor. At sırtındaki zırhlı şövalyeler çok etkileyici görünüyordu, fakat tarihe bakıldığında bu şövalyelerin okçular ve mızraklı askerler (özellikle, İsviçreli-lerin keşfettiği gibi, mızrakların ucunda kancaları da varsa) tarafından mâğlup edildiği görülür. Atlı şövalyeler turnuvalarda gösteriş yapmak için hârikaydı, fakat savaş kazanmak için yeterli değillerdi.

1905'te İngiltere ilk savaş gemisi *dreadnought* denize indirdi. Büyüklüğü, hızı ve zırhı ile nefes kesiyor ve yenilmez görünüyordu. Bunu kıskanan Almanya kendi zırhlı savaş gemisini yaparak İngiltere'ye kafa tuttu. İngiltere de daha büyüğünü yaptı. “Zırhlı savaş gemisi krizi” iki ülke arasındaki gerilimi artıran bir silâh yarıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda savaş gemileri çok işe yaramamış, 1916 Jutland Savaşı'nda birbirleriyle sâdece birer kez savaşmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın gerçek deniz silâhi ilk başta pek ilgi çekmeyen ama İngiltere'nin kaynaklarını kesen denizaltılardı. İkinci Dünya Savaşı'nda savaş gemileri hâlâ rağbet görüyordu, ancak artık uçak gemileri önemseniyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nda komutanların hayâllerini,

genç askerlerin beyaz üniformalarıyla uçurdukları uçaklar süslüyordu. “Hava gücüyle kazanılan zaferlerin” teorilerini üretiyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar, İngilizler ve Amerikalılar tüm şehri yok eden **stratejik bombalama** eylemleri gerçekleştirdiler. Para ve hayat daha önemli olmalıydı. Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş sonrasında gerçekleştirdiği Stratejik Bombalama Araştırması, bombaların Alman sanayine çok zarar vermediğini, ya hedefi tamamen kaçırdığını ya da sivil hedefleri vurmuş olduğunu ortaya çıkardı. Hiroşima ve Nagazaki bombalamaları Japonların hem karada hem de denizde savaşı kaybetmesinden sonra yaşandı.

Artık nükleer silâhlar başka bir askerî illüzyona sebep oluyor, diyor Weinberg. Neredeyse hiç kullanılmayacak silâhlar olmalarına rağmen ülkelere önemli ve güvende oldukları duygusunu hissettiriyor. Füze savunmasını ise başka bir delilik olarak değerlendiriyor. Bu, güvenlik illüzyonuna sebep oluyor fakat aslında şimdiye kadar çok dikkatle gerçekleştirilen denemeler dışında gelen hiçbir füzeyi vurmuş değildir. Weinberg, yenilmezlik veya güvenlik vaat eden silâh sistemlerini çoğunlukla hata olarak değerlendirerek bu konuda uyarıyor.

ği gibi, komutanlar son savaşa hazırlanır. On veya yirmi yıl içinde teknoloji savaş alanlarını tamamen değiştirebilir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda kullanılan tank İngiliz ve Fransız ordularında pek de ilgi görmedi. İngiliz stratejist Basil Liddel Hart ve Fransız Albay Charles de Gaulle zırhlı savaş teçhizatları ile ilgili yazılar yazmışlardı, fakat yazdıklarını çoğunlukla Alman subayları okuyordu. 1939'a gelindiğinde Almanya tüm kuvvetlerini zırhla donatmış ve **Blitzkrieg** Doktrini uyarınca yeniden şekillendirmişti. Bunu yapmayan komşuları ise çabucak ezilmişlerdi. Polonyalı süvari sınıfı, 1939'da Alman *panzer*lerine kahramanca saldırmıştı.

Startejistlerin üzerinde düşünmesi gereken önemli sorulardan biri şuydu: mevcut savaş teknolojisi savunma taraftarı mı yoksa saldırı taraftarı mıdır? Bu konuda yapılan hatalar faciayla sonuçlanabilir. 12. Bölüm'de tartışıldığı gibi, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Avrupalılar, son yaptıkları savaşlara bakılırsa (Fransız-Prusya savaşı ve Rus-Japon Savaşı), savaşın saldırıyı kolaylaştırdığını düşünüyorlardı: hızlı ataklarla âni saldırılar yaparsanız, savaşı çabucak kazanırsınız. Sonraları İkinci Dün-

Stratejik Bombalama: Düşmanın savaş kapasitesini yok etmek için düşman mevzilerinin içlerine kadar sokularak yapılan hava saldırıları

Blitzkrieg: Almandaca “yıldırım harbi”; âni saldırı

14. BÖLÜM

NÜKLEER BOMBA POLİTİKALARI

İran, nükleer kapasitesi ile birlikte füze gücünü de artırdı. 2009'da İran küçük bir uyduyu yörüngesine yerleştirdi. (Parspix/Abacapress.com/Newscom)

BİRÇOK ÜLKE HIZLA BOMBA-ya dönüştürülen nükleer teknolojiyi temin etmiş bulunmaktadır. Örneğin İran ve Kuzey Kore, Pakistan'dan tonlarca nükleer teknoloji satın almış durumdadır. Bu üç ülke de dış dünyaya kapılarını kapatmışlar, “kendimizi meşru yollarla savunabilmek için nükleer silâhlara ihtiyacımız var, hakkımız da var. Siz kim oluyorsunuz da bizi eleştiriyorsunuz? Sizde bir sürü nükleer silâh var. Biz de kendimizin-kilerden vazgeçmeyeceğiz.” demektedirler. 11 Eylül Saldırıları, unutulmaya yüz tutmuş **nükleer silâhların yayılması** mevzusunu âcilen ele alınması gereken bir konuya dönüştürdü. Bir uzmanın görüşüne göre 40 ülke, istese, nükleer savaş başlığı üretebilirdi. Bir sonraki terör saldırısı nükleer bir saldırı olabilir mi?

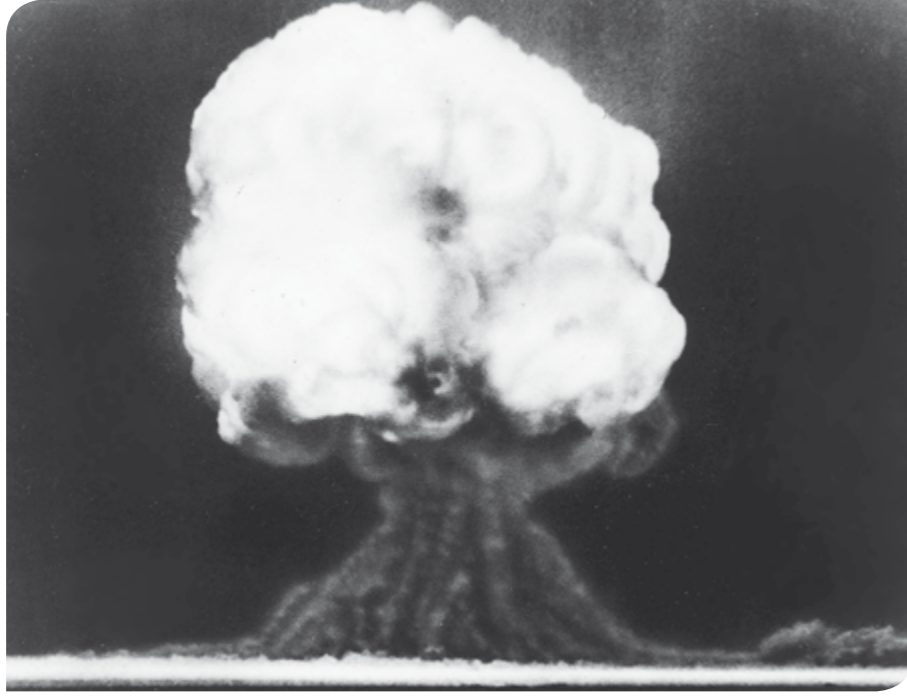
Atom bombası önceleri savaş silâhı olarak üretilmiş, fakat daha sonra politik bir silâha dönüşmüştü. Politik etkileri, tehdit altındaki (İsrail, Hindistan, Pakistan, Kuzey Kore) devletleri ve büyük güç olma hevesinde olan devletleri (Hindistan ve İran) cezbediyordu. Nükleer silâh edinme oranı artmaya devam ediyor. İlk beş sırada yer alan nükleer silâh sâhibi ülkelerin (ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin), diğer devletlerin “büyük silâh”ı elde etmelerini engelleme çabaları sonuçsuz kaldı. Eninde sonunda, derin öfkesi olan ülkelerin nükleer silâh kullanması kaçınılmaz olacaktır. Şu an endişeli bakışlar Kuzey Kore'ye yönelmiş durumda, fakat başka ülkelere de bir çıkış gelebilir.

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Nükleer silâhların yayılmasını önlemek artık imkansız mıdır, yoksa bu sağlanabilir mi?
2. Nükleer silâhlar nasıl oluyor da uluslar arası prestij sağlıyor?
3. “Yoğun misilleme” ne anlama geliyordu, ne için yapılmıştı?
4. Hangi ülkelerde nükleer silâh bulunuyor? Diğerleri niçin bu silâhların peşinde?
5. Irak kitle imha silâhlarının tespiti için uluslar arası aramaları niçin reddetmişti?
6. Nükleer silâhların siyasî amaçla kullanımı askerî amaçla kullanımlarından daha mı önemlidir?
7. Ülkelerin nükleer silâh temin etme hakları var mıdır? Bundan nasıl vazgeçirebilirler?
8. Clausewitz'in “gerginliğin tırmanması” teorisi nedir?

Nükleer Silâhların Yayılması: Daha fazla sayıda ülkenin nükleer silâh sâhibi olması

İlk atom bombası denemesi 16 Temmuz 1945'te Alamogordo, New Mexico'da Trinity test alanında yapıldı. (*The New York Times* / Redux Pictures)

SAVAŞ SİLÂHI

İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce Albert Einstein ve diğer bilim adamları Başkan Roosevelt'e atom bombası üretilmesi önerisinde bulundu. Savaş sırasında, –o zamanlar Amerika'da üretilen elektriğin %30'unu tüketen– Manhattan Projesi'yle üç tane atom bombası yapıldı. Çalışıp çalışmadığını kontrol etmek için ilki 16 Temmuz 1945'te New Mexico'nun Alamogordo şehrinde patlatıldı. İkincisi ve üçüncüsü, Ağustos ayının başlarında Hiroşima ve Nagazaki'yi vurdu. Truman her zaman, bombayı atma kararını vermenin kolay olduğunu söylemişti. Japonya'nın başlıca adalarını işgal etmenin kanlı bir iş olacağı belliydi ve Amerika bu bombayı üretmek için inanılmaz paralar harcamıştı. Truman'ın inandığı bir başka şey de savaşta yasadışı ilân edilmemiş herhangi bir silâhı kullanabileceğinizdi.

Bu eşsiz yeni silâh Amerika'nın kendine güvenini artırmıştı. Hiroşima'dan iki gün sonra Sovyetler'in Japonya'ya karşı savaşa katılmasıyla birlikte Japonların teslim olmasını sağlamıştı. Fakat Truman bu silâhın seri üretimini emretmemişti. Bombanın herhangi bir belirgin siyasi etkisinin olmadığını düşünüyordu, örneğin İngilizleri imparatorluklarını yıkmaya zorlamak veya Sovyetler'in Doğu Avrupa konusundaki anlaşmalarına uymasını sağlamak gibi.

1946'da Truman, bombayı uluslararası hâle getirmeyi bile önerdi: BM, parçala-

Yansımalar

HIROŞİMA

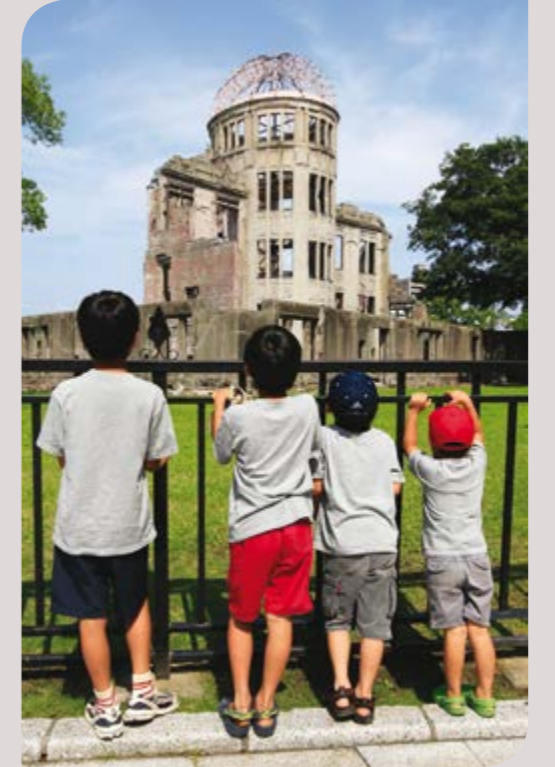
Hiroşima'nın Barış Parkı'nda 6 Ağustos 1945 tarihindeki bombalama olayının anısına dikilen anıtlar vardır. Bir müzede, bomba patladığında ölenlerin o sabah neler yapmakta oldukları gösterilir: çalışanlar, kahvaltı yapanlar, okula gidenler... Bu resimlerde B-29 bombardıman uçağı, "Küçük Çocuk" (Little Boy) adı verilen atom bombası ve saldırı anı betimlenmektedir. "Sıfır noktası"nı gösteren bir maket vardır. Müzenin çoğu bölümünde patlamanın ve radyasyonun insanlar ve nesnelere üzerindeki etkisi gösterilir. Siyasî hiçbir gönderme yapılmamıştır, sâdece o ânın dehşeti anlatılmaya çalışılmıştır. Japonya'ya giderseniz muhakkak görmenizi öneririm.

N. O. B.

* Sıfır noktası: Bir nükleer silâhın infilak noktasını gösterir (ç.n.)

Hiroşima'daki Barış Parkı'nda üç boyutlu görüntü ile 1945'teki nükleer patlamadan sonra şehrin ne halde olduğu gösterilir –yanmış etler, erimiş kemikler... (John Van Hasselt / Corbis)

Hiroşima Barış Parkı'ndaki bu belediye binası, dünyanın ilk nükleer saldırısından sonra kısmen ayakta kalmış haliyle bir anıt olarak korunmaya alınmıştır. (Kimimasa Mayama / Corbis)

nabilir malzemeyi kontrol altında tutup, barışçıl amaçlar için kullanacaktı. Danışman Bernard Baruch tarafından önerilen "Baruch Planı", Güvenlik Konseyi'nde Sovyetler'in BM'nin nükleer politikasını veto etmesini engelledi. Sovyetler, Amerikan planına itiraz etti, çünkü kendi bombalarını yapmadan nükleer programlarını sona erdirmeleri gerekecekti, bu da Amerika'nın dâimî liderliği anlamına geliyordu. Birleşik Devletler tüm nükleer silâhlarından vazgeçse bile, gerektiğinde onları hemen

Parçalanabilir: Uranyum-235 ve plutonyum-239 gibi, nükleer ayırma zincirleme reaksiyon gösterebilen atomlar

NÜKLEER VE TERMONÜKLEER SİLÂHLAR

1945 yılında Hiroşima ve Nagazaki'ye atılanlar gibi, nükleer silâhlar fizyon prensibine, yani uranyum atomlarının parçalanması prensibine dayanır. Kararsız izotop U-235'in küçük parçacıkları rafine edilir ve U-238'den ayrılır, %90 ve üstü saflık elde edilir. Silâhlarda kullanılmaya uygun kaliteye gelmiş bu uranyuma "silâh ayarında" uranyum denir. %5 veya %6 oranında rafine edilmiş uranyum, bomba yapımı için değil ama elektrik üretmek için kullanılabilir. Daha da güçlendirildiğinde silâh ayarına gelir ki, İran'ın bunu yapmakta olduğu zannedilmektedir. Bomba patladığında U-235'in serbest nötronları şiddetle çarpışarak daha fazla atoma ayrılır, daha fazla nötron açığa çıkar ve inanılmaz bir ısı ve enerji ortaya çıkar.

Modern nükleer bombalar uranyum yerine plütonyum ile yapılır. Elektrik santrallerinde harcanan uranyumu yeniden işleyerek elde edilir. Plütonyum-239 bombaları U-235 bombalarından daha ucuzdur. Hidrojen silâhları veya **termonükleer** silâhlar, döteryumu ya da ağır hidrojen atomlarını helyum atomlarına kaynaştırmak için nükleer patlamanın yaratacağı ısıyı kullanır. Atomlar birleşirken muazzam miktarda ısı ve enerji yayarlar. Uranyum veya plütonyum bombaları hidrojen bombasının başlatıcı motorudur. Minyatürleştirme teknolojileri sayesinde termonükleer silâhlar öyle boyutlara indirgenmişlerdir ki, üç veya dört tanesini küçük bir masa üzerine sığdırabilirsiniz. Büyük güçlerin nükleer silâhları termonükleer silâhlardır.

yapabilirdi, çünkü nasıl yapılacağını biliyordu. Dahası, Kremlin için silâhlar politik araçlardı. Çok geçmeden Washington da aynı noktaya gelmişti.

Soğuk Savaş'ın başlangıcı nükleer silâhlara pek çok siyasî fonksiyon yüklemişti: nükleer caydırıcılık, ittifak oluşturma ve uluslararası prestij. İkinci sınıf nükleer güçlere hitap eden diğer fonksiyonlar bunlardan sonra geliyordu.

NÜKLEER CAYDIRICILIK

Soğuk Savaş başladıktan sonra, Truman yönetimi, atom bombasının, 1949'a kadar ABD'nin tek başına elinde tuttuğu caydırıcı etkisini görmüştü. Sovyetler, görünen ilk hedefleri olan Batı Avrupa'ya saldırmayacaktı, çünkü böyle bir hamle Birleşik Devletler'le savaş başlatır ve büyük zarara uğratır. Fakat Truman ve Dean Acheson, Sovyetler kendi bombalarını temin ettiklerinde yıldırma politikalarının sona ereceğini düşünmüştü. O zaman Sovyetler Amerikan yıldırma politikalarına karşılık verebilir ve Batı Avrupa savunmasız hâle gelirdi.

Sovyetler 1949'da ilk bombalarını patlattıktan sonra, Truman yönetimi, hidrojen (termonükleer) bombasının üretimini başlattı ve böylece yeni bir caydırma politikası yolu buldu. 1950'deki meşhur Ulusal Güvenlik Konseyi Raporu 68'nda (NSC-68) ülke dâhilinde ve Batı Avrupa'da **konvansiyonel (geleneksel) güçleri** artırma önerisi yapıyordu. Komutan Dwight D. Eisenhower komutası altında Amerikan birlikleri, kendi konvansiyonel kapasitesini artırması konusunda baskı yapılan Avrupa'nın güvenini tâzeleyecekti. Konvansiyonel güçlere dayalı caydırma politikaları muhafaza edilmeliydi.

Termonükleer:

Hidrojen atomlarının birleşmesinden ortaya çıkan güçlü enerji

Konvansiyonel Güçler:

Nükleer olmayan askerî güç

Eleştirmenlere göre bu bir hataydı. Büyük konvansiyonel güçler pahalı ve rağbet görmeyen yöntemlerdi. Nükleer silâhlarla donanmış Sovyetler Birliği için nükleer silâhlar hâlâ caydırıcı olabilirdi. Strateji teorisyeni Bernard Brodie 1946'da bu konuya değinmişti, daha sonraları Ike'nin Devlet Bakanı John Foster Dulles da bunu destekledi. Bombanın geçmişiyle ilgili bu noktada bombanın diğer siyasî fonksiyonlarını açıklamak gerekir.

İTTİFAK OLUŞTURMA

Uluslararası siyasette, sâdece silâhlardan değil, pek çok kaynaktan güç elde edilir. Bunların en önemlilerinden biri müttefiklerdir. Devletler ittifak oluşturur, çünkü tek başlarına her biri zayıftır; birlikte güçlü olurlar. Roma'nın uzun süren iktidarı ittifak oluşturabilme becerisinden kaynaklanıyordu. Nazi Almanyası müttefik bulmakta da, ittifakı sürdürmekte de beceriksizdi. Soğuk Savaş'ta Birleşik Devletler birinci güç olarak kaldı, çünkü Sovyetler Birliği'nden daha fazla müttefik oluşturabilmişti.

Her iki büyük güç de nükleer silâhların kendilerine müttefik bulma konusunda işe yaradığının farkına erkenden varmıştı. Soğuk Savaş ve silâh yarışı orta ve küçük güçlere, özellikle Avrupa ve Asya'da bulunan stratejik ülkelere karşı olan tehdidi artırdı. Büyük nükleer güçler müttefiklerine "nükleer şemsiye"leri altında yer açabilir, onlara **geniş çaplı caydırıcılık** temin edebilirlerdi. Amerika Birleşik Devletleri, NATO'nun yanı sıra Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda ile (ANZUS) ile 1951'de, Güneydoğu Asya ülkeleri (SEATO) ile 1954'te güvenlik anlaşmaları imzaladı. Nükleer silâhlar sayesinde her iki süpergüç de müttefiklerinin dış politikalarına **erişebilir** hâle gelmişlerdi.

Washington'ın müttefiklerine vermiş olduğu "nükleer koruma" teklifi Soğuk Savaş boyunca geçerli kaldı fakat Başkan Kennedy NATO stratejisine "esnek karşılık" mevzusunu dâhil ettiğinde geçerliğini yitirmeye başladı. Buna göre NATO, herhangi bir Sovyet saldırısına karşı önce konvansiyonel silâhlarla karşılık verecek, sâdece gerekli olursa nükleer silâh kullanacaktı. Kennedy bu öneriyi nükleer savaşı önlemenin bir yolu olarak görmüştü, fakat Fransa Devlet Başkanı Charles de Gaulle'un kafasında soru işaretleri oluşmasına sebep oldu; "Acaba Amerika, Avrupa'yı savunmak için gerçekten nükleer silâhlarıyla gelir miydi?" De Gaulle'a göre, esnek karşılık, Amerika'nın bir çeşit korkudan kaçma yoluuydu. NATO'nun nükleer caydırıcılığını zayıflatmıştı. Bu yüzden Charles de Gaulle, Fransa'nın kendi nükleer programına hız verdi.

ULUSLARARASI PRESTİJ (SAYGINLIK)

Nükleer silâhlar, **prestiji** artırır. Prestijli bir devletle karşılaştıklarında, hükümetler dikkatli, nazik ve saygılı davranırlar. Demek ki, prestij dış politika başarısını artıran, hatta daha fazla prestij kazandıran bir şeydir. Güvenlik ve ekonomik refah en önemli millî çıkarlardır, fakat prestij de bunlardan geri kalmaz. Her büyük güç kıskançlık de-

Geniş Çaplı Caydırıcılık:

ABD'nin NATO'ya verdiği taahhütteki gibi, nükleer kapasite ile müttefikleri koruma altına alma

Erişim:

Bir ülkenin sözünü başka bir ülkeye dinletebilme becerisi

Prestij:

Başarılarından dolayı itibar sâhibi olmak

15. BÖLÜM

ASİMETRİK ÇATIŞMA PROBLEMİ

Amerikan Deniz Kuvvetleri, Marja, Afganistan'da açılan ateşe karşılık veriyor. Uzun süren bu asimetrik çatışma Amerikan askerini hem fiziksel hem de psikolojik olarak çok yıpratmıştır. (Bryan Denton / Corbis)

AMERİKA, ASKERİ PLÂNLA-macıların deyimiyle **asimetrik çatışma**ya, pek çok insanın deyimiyle de **terörizme** karşı savaşa girmiştir. Bu yeni mücadele, Soğuk Savaş'ı andırıyor: müttefikler oluşturma ve onlara sâhip çıkmaya dayalı, uzun ve ideolojik bir savaş. Birçok insan, bu mücadeleye “savaş” adı verilebilir mi bunu sorguluyor çünkü bu, normal bir savaştan farklı olarak belli bir hedefi olmayan bağımsız bir çatışma. Bu çatışma, normal bir savaş gibi belirli bir yeri istilâ etmek veya ele geçirmekle bitmiyor. Teslimiyetin nâdiren söz konusu olduğu bu çatışma daha çok kendiliğinden sona eriyor.

Bu mücadelede müttefik edinmek kolay değildir. Müslüman ülkelerin çoğu, Amerika aleyhtarı geniş çaplı İslâmcı hareketler düzenler. Bazen bu hareketler, Müslüman köktendinciliğini besleyen Pakistan ve Suudi Arabistan örneklerinde olduğu gibi, sallantıda olan hükümetleri alaşağı ederler. Suudi Arabistan'ın İslâmcıların eline geçmesi, petrol kaynaklarını kesintiye uğratabilir ve dünyayı yeni bir Büyük Buhran'a sürükleyebilir. Pakistan'ın iktidarı İslâmcılara kaptırması ise nükleer silâhların teröristlerin eline geçmesine sebep olabilir. Avrupalı müttefikleri Amerika'yı temkinli olmaya çağırıyor ve diğer pek çokları da 2003'teki Irak işgâli konusunda Amerika'nın yanında yer alıyor.

Pentagon, “Teröre Karşı Küresel Savaş” yerine “Uzun Savaş” ifadesini kullanmayı tercih etti. İrlandalı, Bask veya Sri Lankalı teröristlerle ilgili herhangi bir şey yapılmasını neredeyse kimse önermiyor. Amerika Birleşik Devletleri'ni veya dünyayı kırıp geçiren bir terörizm dalgası yok. Hedefleri, Amerika'yı Orta Doğu'dan çıkarmak, İs-

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Asimetrik çatışma nedir? Terörizmle aynı şey midir?
2. Terörist ve özgürlük savaşçısı arasındaki fark nedir?
3. Terörizm ve ayaklanma arasında nasıl bir bağlantı vardır?
4. Birkaç terörist bir hükümeti gerçekten devirebilir mi?
5. Terörizm ile Orta Doğu neden bu kadar iç içedir?
6. Geri tepme nedir ve Amerika'ya ne gibi zararları olmuştur?
7. Selefîye nedir, siyasi İslâm'ı nasıl destekler?
8. Amerika Birleşik Devletleri asimetrik çatışmalarla mücadele edecek donanıma sahip midir?
9. Kendi vatanlarında yetişmiş İslâmcı teröristler niçin Amerika'da boy gösterirler?

Asimetrik Çatışma: Savaşan tarafların güçlerinin birbirine denk olmaması durumu

Terörizm: İstenmeyen bir yönetimi zayıflatmak için şiddetin politik kullanımı

ASİMETRİK ÇATIŞMA

Pek çok insan buna terörizm adını verir, ancak profesyonel mânâda “asimetrik çatışma” denir, çünkü terörist faaliyetlerin de içinde bulunduğu çeşitli faaliyetler içerir. Asimetrik çatışma, tarafların güçlerinin dengesiz olması durumunda ortaya çıkar, genellikle işgâlcı kuvvetlere âit düzenli bir orduya karşı yetersiz silâhlanmış yerel gönüllüler gibi. Amerikalılar uzun süredir asimetrik çatışmayı kullanır, İngiltere’den ayrılıp bağımsızlıklarını talep ederken, Kırdilerlilerle, Filipinlilerle ve Vietkong’la bu çatışmaları yaşamışlardır (bkz. Bölüm 4).

Zayıf taraf yenildiğini anladığında, konvansiyonel olmayan taktiklere başvurur. Zayıf tarafın güçlü yanı bölge halkının arasında yaşayıp gizlenebilme imkânlarıdır. Halk onlara sempati duyup yardım ediyor ya da en azından onları ispiyonlamayacaktır. İşgâlcinin, bölge halkının arasında çalışıp kazanması zordur. Eğer halka kötü davranırsa ki genelde bu eğilim vardır, bu durum halkı daha da yabancılaştırır ve kendi amaçlarına ters düşerler.

Terörizm, ayaklanmanın ilk aşamasıdır. Tek başına terör herhangi bir hükümeti devirmiş veya işgâlcı bir gücü defetmiş değildir. Bunu yapabilmesi için başarılı bir ayaklanmaya dönüşmesi gerekir, uzun ve kanlı bir süreçtir. Örneğin, birkaç militan grup protestolarla yetkilileri kışkırtır. Yetkililer genellikle buna karşı aşırı tepki vererek halktan birilerini öldürür, böylece daha fazla isyan çıkar. 1972’deki Kanlı Pazar günü İngiliz paraşütçü askerler Kuzey İrlanda, Derry’de medeni hakları lehine protesto gösterisi yapan 13 genci öldürdü. Sonuç: Binlerce Katolik genç IRA’ya katıldı.

Doğru bir strateji izlenirse, küçük bir hareket büyüyerek kitle hareketine dönüşebilir, genellikle bu

hareketlerde yeraltı terörist grupların parmağı vardır. Daha sonra bu hareketler büyüyerek çetelere, sonunda da aşağı yukarı düzenli bir orduya dönüşür ve Çin, Küba ve Vietnam’da olduğu gibi işgâlcı kuvvetleri veya istenmeyen hükümetleri devirir. Ancak her zaman başarılı olamazlar. İşgâlciler veya hükümetler yeterince zekiye, terörizmi ve isyanları bastırır, Malaya, Kenya ve Filipinler’de olduğu gibi.

Gerilla kelimesi İspanyolcada “küçük savaş” anlamına gelir. İlk olarak 19. Yüzyıl’ın başlarında İspanyol vatanseverler yani sivil “partizanlar” Napoléon’un askerlerinden kurtulmak için İngiliz yardımı ararken ortaya çıkmıştır. Napoléon Almanya’da da, Clausewitz’in halk savaşı olarak adlandırdığı benzer ayaklanmalarla karşılaşmıştı. Vietnamlı çiftçiler Çinlilere karşı, Güney Afrikalı çiftçiler İngilizlere karşı, Cezayirli Fransızlara karşı ve Yugoslav komünistler Almanlara karşı gerilla taktikleri kullanmışlardır. Gerilla savaşları ezilenlerin kullandığı bir yöntemdir.

Kontrgerilla hareketi, Amerika Birleşik Devletleri silâhlı kuvvetlerinin özel ve başlıca birimlerinden biri hâline gelmiştir. Afgan operasyonları başkanı General Doktor David Petraeus kontrgerilla hareketi için bir el kitabı (Pentagon dilinde COIN) hazırlamıştır. Konvansiyonel savaşlardan oldukça farklı ve karmaşık olan kontrgerilla hareketi halkın ihtiyaçlarını, özellikle de güvenlik ihtiyacını karşılayarak onları kendi tarafınıza çekmeyi kapsar. Eğer sıradan vatandaşın güvenliğini sağlayamazsanız, işgâlciler gâlip gelir. Kontrgerilla hareketi Amerika’nın Afganistan ve Irak’ta yapmaya çalıştığı şeydir. 2001 ve 2003’te sırasıyla bu iki ülkeyi bir aydan az bir zamanda ele geçirmiş ancak güvenli hâle getirmek için yıllarca uğraşmıştır.

rail’i yok etmek ve Müslüman toprakları geri almak olan belirli bazı İslâmcı radikal gruplar var. Teröristler esasında çıldırılmış değiller. Usume Bin Ladin ve örgütü El-Kaide, psikopatlardan değil kendini militanlığa adanmış insanlardan oluşuyor.

Gerçekte asıl çatışma Müslüman ülkelerin geleceği konusunda yaşanmaktadır; modern ve ılımlı mı olacaklar, yoksa geleneksel ve radikal mi olacaklar? Bu çatışmaya “İslâmı modernleştirme savaşı” dense daha iyi olur. Eğer başarısız olunursa, bu top-raklar nefret ve şiddete yenik düşecektir.

Gerilla: Vur-kaç taktiği güden düzensiz, küçük birimler

Kontrgerilla: İsyancıları bastırmak için kullanılan çabalar ve yöntemler

Bu savaşta başarı ancak, Müslüman ülkelerin Bin Ladin ve onun nefret dolu öğretilerini reddetmesi ve ona ve onun gibilere desteği kesmesiyle mümkün olacaktır. Müslüman ülkeler İslâmiyeti modernlikle birleştirdiklerinde istikrar sağlanacaktır, bu zor bir proje gibi görünse de bazı ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır. Eğer Müslüman yönetimler radikal dincilerin ellerine geçerse, başarısız olunur ki dincilerin hedeflediği de budur. İşte o zaman, Huntington’ın “medeniyetler çatışması”, korkunç bir “medeniyetler savaşı”na dönebilir. Adımlar çok dikkatli atılmalıdır, sallantıda olan bir Müslüman hükümete değdiğiniz anda onu devirebilirsiniz.

İslâmcı terörist nedir? Tipik bir *mücahidi* tanımlamak için çok uğraşmış ama tüm özelliklerini kapsayan bir profil çizilememiştir. Örneğin, 11 Eylül’ün intihar korsanları ne yoksul ne de câhil insanlardı; orta sınıfa mensup eğitimli kişilerdi. Birçoğu Almanya’da yaşamış veya eğitim almışlardı, ama kendi ülkelerinde değil Almanya’da birer teröriste dönüşmüşlerdi. Hiçbiri aptal değildi (Aptal insanlar emirlere uyamayacakları için onlardan iyi terörist olmaz). Bu karmaşık meseleyi ele alabilmek için Orta Doğu’nun geçmişini, bugünü ve geleceğini iyi değerlendirmek gerekir.

ASİMETRİK ÇATIŞMANIN ARKA PLÂNI

Orta Doğu’nun geçmişinden ona miras kalan en büyük sorunu, büyük İslâm medeniyetinin, kısmen dış mihrakların etkilediği kötü yönetimlerle berbat edilip bir daha da asla toparlanamamasıdır. Bazı Müslümanlar, Batı’nın kendilerini mahvettiğine inanarak, Batı’yı ezmenin yollarını aramaktadır. Amerikan istilâsı altındaki Irak ve Afganistan gibi ülkelerdeki Müslüman kardeşleri de böyle düşünmektedir. Sloganları Pakistan’ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah’la aynıdır: “İslâm tehlikededir!” Onlara göre, İslâmı korumalı ve Batı’nın İslâm dinine karşı yaptığı kötülöklere karşılık verilmelidir. 12. Bölüm’de belirtildiği gibi, onlar gibi düşünen kimse saldırganlıkla suçlanamaz.

Geçmişe bakıldığında, İslâm medeniyetlerinin yüzyıllar boyunca bilimde, felsefede, tıpta, temizlikte, mimarîde, demircilikte ve aklınıza gelebilecek her konuda Hıristiyan Avrupa’dan kat kat ileride olduğu görülür. Arapçadan yapılan çeviriler sayesinde Avrupa, özellikle Aristoteles ile beraber klâsik Yunan düşüncesiyle tanışır ve Rönesans ile de Avrupa’nın modernleşmesi başlar. Bin yıl önce Müslümanlar, Avrupa’yı geri bırakan şeyin Hıristiyanlık olduğunu düşünüyorlardı.

Fakat her nasılsa, İslâm medeniyeti geriledi, Avrupa medeniyeti ise modernleşti. 16. Yüzyıl’a gelindiğinde, Avrupalı tâcirlerin gemileri Basra Körfezi’ne vardığında, Batı’nın İslâmiyet’i geride bıraktığı görülüyordu. İslâm niçin ilerlememişti? Öncelikle, belirli bazı tarihi sebepler olduğu kesindir. Moğollar, 13. Yüzyıl’da, büyük Abbasi **Halifeliği**’ni ele geçirdi, başkent Bağdat’ta yaşayan halkı katletti ve bölgenin sulama sistemini tahrip etti ve Arap İmparatorluğu bu durumu bir daha asla düzeltmedi.

Hâlifelik: Hz. Muhammed’in ölümünden sonra, onun yerine geçen hâlifelerce yönetilen Müslüman soyu

(Moğolların Rusya üzerinde de çok yıkıcı etkisi olmuştu). Muhtemelen Moğol tahribatı yüzünden İslâmiyet mistisizme dönüştü.

Ne var ki, İslâmî eğitim Kuran'ın bağımsız ve esnek bir şekilde yorumlanmasında kararlaştırılmış tek bir yorum olmasına karar verdi. İslâmiyet, bilim ve öğrenmenin ışığında açık ve hoşgörülü bir inanç kapısı olacağı yerde kasvetli ve katı bir hâle büründü. 1488'de Portekizliler ilk kez Afrika'nın güney ucuna geldiklerinde, doğrudan Asya ve Avrupa arasında ticaret yolları açtılar, Müslüman araçları pas geçmişlerdi. Orta Doğu'dan geçen ticaret yollarının hızla çökmesiyle bölgenin ekonomisi de geriledi.

Fakat en önemli etken, Avrupalı emperyalistlerin (özellikle de İngilizlerin) 19. Yüzyıl'da başlayan hâkimiyetiydi. İki dünya savaşı arasında İngiltere, Mısır'dan Filistin'e (şimdiki İsrail ve Ürdün dâhil), Irak, Basra Körfezi, Burma ve Malaya'ya kadar yayılan bir bölgeyi hâkimiyeti altına almış veya etkilemişti. Emperyalizm, Çin'de olduğu gibi bir kırgınlığa sebep olmuştu, gururlu bir medeniyetin kibirli yabancılar tarafından alaşağı edilmesinin yarattığı kırgınlık: "Buraya silâhlarınızla, demiryollarınızla, ticaretinizle zorla geliyorsunuz ve bize üstünlük taslıyorsunuz. Kültürel ve ahlâki olarak biz sizden üstünüz, eninde sonunda sizi kapı dışarı edeceğiz ve medeniyetimizi tekrar kuracağız." Bu düşünce tarzı, Batılı olan her şeye karşı bir nefret oluşturdu, dolayısıyla modernizme de karşı duruldu, çünkü o da Batı'nın üstünlüğünü kabûl etmek anlamına geliyordu.

MODERNLEŞME VE ASİMETRİK ÇATIŞMA

Birçok bilim insanı, Orta Doğu'daki asimetrik çatışmaları, modernleşmede yaşanan başarısızlıkların sonucu olarak görür. Orta Doğu'daki pek çok ülke bir miktar modernleşmiş fakat bu durum, kolaylıkla şiddete dönüşebilecek ekonomik, politik ve sosyal stres kaynağı olmuştur. Marifet, onların tamamen modernleşmesini sağlamaktır, fakat çoğu kültürel ve dinî etkenlerle buna direnir. Bugün Orta Doğu'daki durumu özetlemek gerekirse:

Müslümanlık + emperyalizm + işsizlik + yozlaşma = İslâmcılık

Bu denklemin bir alt kümesine bakacak olursak:

Hızlı nüfus artışı + yavaş ekonomik büyüme = işsizlik

Batı emperyalizmini tatmış, işsiz sayısı fazla olan ve yozlaşmış bir hükümete sâhip Müslüman bir ülkenin köktendinci bir ayaklanma çıkarması gayet muhtemeldir. Yavaş büyüyen ekonomilerde doğum oranı aşırı yüksek olursa işsizliğin olması kaçınılmazdır, ki çoğu Müslüman ülkede de durum budur. Orta Doğu'lu kadınlar, Avrupalı kadınlardan en az üç kat fazla çocuk doğurur. Son zamanlara kadar, Suudî Arabistanlı kadınlar ortalama sekiz çocuk doğururdu, böylece Suudî nüfusu bir kuşakta üçe katla-

Kavramlar

TERÖRİZM NEDİR?

Terörizm istenmeyen bir siyasî otoriteyi zayıflatmak için kullanılan bir stratejidir. Bir güvenlik tehdididir fakat nükleer tehdidin neredeyse tam tersi bir tehdittir. Büyük bir patlama yerine küçük saldırılardan oluşur. Terörizm gerilla savaşlarının veya gayri nizâmî harbin başlangıç safhasıdır, yeni bir şey değildir. İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) ve iç Makedon Devrimci Örgütü bir yüzyıldan daha eskilere dayanır. 20. Yüzyıl'ın etnik, milliyetçi, dinî ve ideolojik kini terörist eylemleri artırmıştır. Nerede kin dolu bir grup varsa, terörizm başlayabilir. Bu gruplar özellikle gelişmekte olan ülkelerin kaos bölgelerinde bulunurlar.

Teröristlerin mantık dışı oldukları söylenir, oysa onlar kendilerini oldukça rasyonel görürler. Attıkları adımlar gayet sâkin, hesaplı ve amaca yönelik adımlardır. Siyasî hedeflerine varmak için ürkütücü yollar kullanırlar, çünkü işgâlciler ya da düşman çok daha kuvvetlidir. "Âdil dövüş" onlar için yenilgi anlamına gelir, bu yüzden dolaylı yollar kullanmaları gerekir. Basklar, Kürtler, Filistinliler ve Tamiller kendi devletlerini kurmak istiyorlar. İspanya, Türkiye, İsrail ve Sri Lanka ise onların bu isteklerini kabûl etmeyip eylemlerini bastırıyor. ETA, PKK, FKÖ ve Tamil Kaplanları (en fazla canlı bomba eylemi yapan örgüt) bu yüzden ortaya çıkmıştır. Her terörist eylemin arkasında bir sebep vardır, bu sebep genellikle ulusal bağımsızlık isteğidir. Afganistan'ın Tâliban'ı bir anlamda Peştunların özgürlük eylemidir.

Terörizm bir grup eylemidir, kendilerini siyasî davalarına adanmış insanların işidir. Gruptan dışarıda yalnız başlarına eylemlerini sürdüren tetikçiler -1981'de Başkan Reagan'ı vuran John Hickley gibi- grubun düzenini bozar. Usame bin Ladin'in El-Kaidesi Afrika'daki Amerika Birleşik Devletleri elçiliklerini ve Yemen'deki bir destroyeri bombaladı ve Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne jet uçaklarla saldırdı. El-Kaide siyasî ve dinî amaçları (İslâm'da bu ikisi birbiriyle iç içe geçmiştir) bahane ederek örgüte dünyanın her yerinden Müslümanları alır. Amaçları bütün Müslüman ülkeleri köktendinci yapıp Orta Doğu'dan Amerika Birleşik Devletleri'nin etkilerini silmektir. Bugün artık terörizm Orta Doğu siyasetinin baskılarından ve gerginliklerinden ayrı tutulamaz durumdadır.

Her devlet, terörizmi resmen suç olarak kabûl eder,

fakat Suriye, Pakistan, İran, Libya ve Kuzey Kore gibi ülkeler sessiz sedasız "devlet-destekli terörizm"i teşvik ederler. Papa II. John Paul'a karşı yapılan 1981 yılındaki sûikast teşebbüsünün Kremlin'le bağlantılı olduğu belirlenmiştir. Kaçak bir mahkûm olan Türk tetikçi, Sovyet KGB'nin idaresi altındaki Bulgar güvenlik polisinden para, pasaport ve silâh almıştı. Teröristlerin bir karargâha, paraya, silâha ve bombaya ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar bazı ülkelerin istihbarat servisleri tarafından karşılanır. Lübnan'ın Hizbullah'ı İran ve Suriye tarafından desteklenir. Pakistan, her ne kadar inkâr etse de, Hindistan'ın Keşmir üzerindeki hâkimiyetini kırmak için Müslüman casuslar yetiştirir -2008'de Bombay'ı vuranlar gibi- ve onları silâhlandırır. Yine 2008'de Başkan Karzai'ye karşı düzenlenen sûikast girişiminden dolayı Afganistan da Pakistan'ı suçlamaktadır.

Peki, terörizm gerçekten işe yarıyor mu? Tek başına terörizm nâdiren işe yarar. Terörizm onlarca baskı içinde sâdece birisidir. Hizbullah'ın bombalama eylemleri Amerika Birleşik Devletleri (1983) ve İsrail'i (2000) Lübnan'dan çıkmaya ikna etmiştir, fakat askerlere karşı yapılan bu saldırılar terörizmden çok gerilla savaşı mahiyetindeydi. Terörizm, kitle direnişlerini ve gerilla savaşlarını başlatma çabasının ilk adımıdır. Diğer savaş türleri gibi terörizm de düşmanın fikrini değiştirmeyi amaçlar. Siyasî ve ekonomik baskıların üzerine şiddet uygulanması, 1980'de Rodezya'yı, 1990'ların başlarında da Güney Afrika'yı beyaz ırkın tekelinden kurtarmıştır.

Ne var ki, birçok vakada tersi durum yaşanmıştır. Teröristler mâsum halkı öldürdükçe hedefteki ülkenin tutumu sertleşir. İsraililerin canlı bomba eylemleri pek çok insanı Filistin ile arasına duvar örmek gerektiğine ikna etmiştir. 11 Eylül Olayları Amerikalıları, kendilerine karşı yapılacak herhangi bir terörist eylemi destekleyecek yönetimlere karşı silâhlı kuvvet kullanma kararına ikna etmiştir. Avrupa'daki bombalama olayları Avrupalıları bir araya getirmiş ve sert kararlar almalarına sebep olmuştur. Bombay katliamı sonrasında Hintliler Pakistan'la savaş kararı almışlardır. İşte, teröristlerin istediği şey de bu öfkedir. Hedef ülke ne kadar tepki verirse, teröristler o kadar fazla sayıda insanı örgütlerine katar. Lenin'in devrimci fikrinde dediği gibi, "ne kadar kötüyse, o kadar iyi olur."

V. KISIM

EKONOMİK BLOKLAR

Uluslararası ekonomi politik (UEP) hükümetler ve dünya ekonomisi arasındaki kesişim noktasıdır. Ülke'nin temelini büyük ölçüde UEP oluşturur, hatta ne tür bir Ülke sistemi kurulacağına karar vermede etkilidir. Şimdi dünyada yeni bir UEP var mıdır? Küreselleşme ve İnternet, dünyayı tek bir büyük markete mi dönüştürüyor? Yoksa ekonomik bloklar –Avrupa, Asya, Kuzey Amerika, her biri hâlihazırda dünya ekonomisinin üçte birini üretiyor– yeterince açık değil mi? Yeni sistemin istikrarlı olması muhtemel mi? Açık olan bir şey var ki, o da UEP'nin kendi kendine yürümediği ve büyük güçlerin liderliğine ihtiyaç duyduğudur.

16. Bölüm, Avrupa'nın Soğuk Savaş'taki konumundan uzaklaşıp nasıl olup da Birleşik Devletler küçük ortağı hâline geldiğini ele alır. Avro, birleşmiş bir Avrupa'nın büyüyen gücünü ve iddialılığını sembolize eder. Fakat 2010'da üyelerin çoğu aşırı derecede fazla bütçe açığı verdiklerini söyledikleri zaman avro büyük bir sarsıntı geçirdi. Sovyet tehdidi ortadan kalkınca Avrupa'nın savaş sonrası güvenliğini sağlayan NATO'nun da etkisi kalmadı. Avrupalı söz sâhiplerinin bazıları NATO'nun dışında bir AB dış politikası gütmeyi tercih ederlerdi, fakat AB bunu başaramayacak kadar parçalanmış durumda. Washington AB'ye pazarlarını açıp Irak gibi bölgelerde Amerika'nın askerî liderliğini kabûl edip onu tâkip etmesini istiyor. Oysa AB, bu talebi görmezden gelip kendi bildiği yolda ilerlemeye devam ediyor.

17. Bölüm'de dünyadaki ekonomik büyümenin şaşırtıcı bir şekilde Batı'dan Doğu'ya kayması, yani Çin'in son dönemlerdeki komünizmden devlet güdümlü kapitalizme geçişi ve Japonya'nın eski dönemlerdeki küllerinden doğuşu incelenecek. Çin'in ekonomisi büyüdükçe, özellikle de Çin Denizleri'nde daha iddialı hâle gelmektedir. Pasifik Kıyılarında hızla büyüyen ekonomiler, hem Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması NAFTA'dan hem de AB'den daha fazla üretim yapan bir ticaret bloğu oluşturabilirler. Japonya'nın ekonomi mucizesi nasıl gerçekleşmişti, daha sonra nasıl oldu da durakladı? Hepsinden daha önemli bir soru, Çin, demokratik ve açık bir ülke hâline mi, yoksa milliyetçi ve saldırgan bir ülke hâline mi gelecek?

18. Bölüm'de, küreselleşme teorisi Birleşik Devletler ekonomisi bağlamında ele alınacak. Doların gerçek değeri nasıl bulunabilir? Küreselleşme aslında UEP'nin (uluslararası siyasîpolitik ekonomi) başına gelenler midir? Çoktan düşüşe geçti mi, yoksa kendi kendini idame ettirebilecek midir? Küreselleşme karşıtlarının şikâyetleri nelerdir? Birleşik Devletler'in liderliği olmadan dünya ticareti genişleyebilir mi? Birleşik Devletler gerçekten de açık bir dünya ekonomisi istiyor mu, yoksa o da ticarî korumacılık mı uyguluyor? Birleşik Devletler'in zenginliği doları düşürecek ve yeni bir Büyük Buhran'a sebep olabilecek dünya şoklarına mâruz kalabilir mi?

16. BÖLÜM

AVRUPA BİRLEŞİR

Atinalı isyancılar, Yunanistan'ın aşırı borçlarını küçültebilmek amacıyla alınan bütçe tasarruf önlemlerini protesto ediyorlar. (Pamagiotis Moschandreu / Corbis)

2010'DA AVRUPA BİRLİĞİ DEHŞET içinde fark etti ki, birlik dağılabilir. Yeni "avro" para birimini kullananlar, avroyu güçlü ve istikrarlı hâle getirebilmek için, hükümet bütçe açıklarını %3'ün altında tutma sözü verdiler, fakat çoğu bu sınırı ciddi ölçüde aştı. Yunanistan'da başlayan kriz büyümeye başladığında, bazıları avronun çökeceğinden korkmaya başladılar; böyle bir durum savaş sonrası Avrupa'nın birleşmesi için plânlanan projenin sonu anlamına gelirdi.

Yıllar süren tartışmalardan sonra, 2009'un sonlarında, Avrupa'yı yavaş yavaş birleşmeye götüren bir dizi anlaşmadan biri olan Lizbon Anlaşması yürürlüğe girdi. Federal bir demokrasi oluşturmaktan ziyâde, bu anlaşma sâdece Avrupa Birliği kurumlarını biraz daha etkin hâle getirdi, başkanlık ve dışişleri bakanlığı makamlarını getirdi ki Avrupa dünya sahnesinde daha yetkin ve birlik içinde söz alabilirdi. Kendi ayakları üzerinde durabilen bir Avrupa yaratmak için atılmış küçük bir adımdı bu.

Çoktan bitmiş olan Soğuk Savaş'la birlikte pek çok Avrupalı, dünyayı kendi kalıbınca şekillendirmeye çalışan yeni bir hegemonya olduğu için Amerika'ya karşı öfkeliydi. Bu öfke, Başkan George W. Bush'un "tek-kutupluluk" anlayışına örnek olarak gördükleri 2003 Irak Savaşı'yla kritik bir noktaya vardı. Avrupalılar 43. Başkan (oğul) Bush'u ciddi anlamda sevmemişlerdi. O da bunun karşılığını verdi. Avrupa, başlangıçta Başkan Barack Obama'yı sevmişti, fakat kısa süre sonra ondan da soğudu. Amerikan askerî gücü emsâlsizdir, fakat diğer güçler konusunda çok da yeterli değildir. Güç, bir ülkenin değerine sözünü geçirebilme yeteneğidir. Avrupa ülkelerinin çoğu Amerikan tavsiyesini, baskısını, uyarılarını ve liderliğini reddeder. Oysa Avrupa, Amerikan gücü karşısında zayıf kalır.

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Yakın zamanda "Avrupa Birleşik Devletleri" olması muhtemel midir?
2. NATO ve AB neyi temsil eder?
3. Yugoslavya Avrupa'nın birliği konusunda neyi ispatlamıştır?
4. NATO hangi alanlarda söz sahibidir? Üyeleri kimlerdir?
5. Ortak Pazar'ın ilk altı üyesi kimdi? Daha sonra kimler katıldı?
6. Avrupa Birliği'nin ortak para birimi nedir? Bu konuda yaşanan sıkıntılar nelerdir?
7. Slovenya ve Slovakya ne açıdan benzer, ne açıdan farklıydı?
8. Avrupa ve Amerika arasında ne gibi siyasî farklılıklar gelişmişti?
9. AB ve NATO'yu genişletmenin zorlukları nelerdir?

Bazı Fransız düşünürler, Amerika'yı hipergüç (süpergüçten daha büyük) olarak adlandırdı ve ona karşı direnmeye ant içti. Aslında bu, kısmen askerî, kısmen ekonomik, kısmen kültürel, kısmen siyasî ve ağırlıklı olarak da psikolojik bir öfkenin yansımasıydı. Avrupa, Amerika'nın BM'yi ve uluslararası hukuku reddeden ve askerî çözümleri tercih eden "kovboy zihniyeti"nden korkar. İki dünya savaşından kanlar içinde çıkmış Avrupa savaş karşıtı olmuş ve görüşme ve anlaşma taraftarı hâline gelmiştir. Avrupa, gittikçe artan gelir dağılımı eşitsizliği ile "zâlim" Amerikan kapitalizmini benimsemeyeceklerini, insancıl refah devletleri kuracaklarını belirtiyor. Sağlık, zenginlik ve eğitim standartlarında pek çok Avrupa ülkesi Amerika'nın çok ilerisindedir.

Avrupalı bazı elit kesim kültürel anlamda Amerikan filmlerine, TV programlarına, modasına ve müziğine karşı öfke duyar. Amerikan döküntülerinin kendi klâsik ve yaratıcı kültürlerini mahvettiğini düşünürler; oysa ki sıradan Avrupa halkı Amerikan filmlerini ve fast food yiyeceklerini büyük bir memnuniyetle tüketir. Hemen hemen bütün Avrupalılar, Amerika'nın silâh yasalarının ve para cezalarının ilkel olduğunu düşünür. Amerika dindardır, Avrupa ise dindar değildir (Polonya hâriç). U' de **yumuşak güç** denen şey önemsiz bir mevzu değildir; uzun vâdeli davranış değişikliklerini kontrol eder.

Avrupa, güvenlik konusunda Amerika'ya bağımlı olmaktan ve onun öncülüğünü kabul etmekten bıkmıştır. Pek çok Avrupalı lider; "Amerikalılarla eşit olmak istiyoruz, AB'nin ABD'ye denk olmasını istiyoruz. Dış politikamız Washington'a tâbi kalmayacaktır. Kendi para birimimizi, bilişim teknolojilerimizi, sanayimizi ve bizi Amerika'dan bağımsız kılan her şeyi istiyoruz" demektedir. Washington'da ise, Çin'in büyümesiyle Avrupa önemini yitirmektedir.

Soğuk Savaş'ın bitmesinden hemen önce, kin dolu politikalar Avrupa ve Amerika'yı birbirinden koparmaya başlamıştı. Amerika kendini büyük ortak, doğal lider ve vazgeçilmez oyuncu olarak görüyordu. Amerikalılar Avrupalıları başrol oynayamayacak kadar parçalanmış olarak görüyorlar. Avrupalılar güvenliklerini Amerika'nın sağlamasına alışmışlardı, o yüzden hiçbir zaman savunma alanına yeterince para harcamadılar. Şimdi ise daha az harcıyorlar, çünkü bütçe açıkları fazla ve çok da fazla tehditle karşı karşıya gelmiyorlar. Buna rağmen, Avrupa'nın büyük projesi güvenlik konusunda değil de, dünyada kendi sesini duyurmaya çalışan bir **Avrupa Birliği** oluşturmaktır.

AVRUPA'NIN İKİ YOLU

Avrupa bir süredir iki farklı yolla birleşme konusunda çalışıyordu, biri güvenlik yolu (NATO), diğeri de ekonomik yol (Avrupa Birliği). Soğuk Savaş sırasında, bu iki yol da birbirine paralel ilerliyor, birbirini destekliyordu. Soğuk Savaş bittiğinde –çoğu

Coğrafya

AVRUPA'YI ETİKETLEMEK

Soğuk Savaş sırasında, Avrupa Doğu ve Batı diye ikiye ayrıldı. Ne NATO'da ne de Varşova Paktı'nda yer almayan bazı tarafsız ülkeler de vardı (İsveç, Finlandiya, İsviçre, Avusturya, İrlanda ve Yugoslavya). Doğu Avrupa içinde ne yazık ki tarihsel ve kültürel olarak birbirinden farklı iki ayrı bölge vardı: Orta Avrupa ve Balkanlar.

Batı Avrupa ise Atlantik'e kıyısı olan ülkeler ile İsveç ve İtalya'dan oluşuyordu. Orta Avrupa Hırvatistan'dan kuzeye uzanıyordu –Hırvatistan, Slovenya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya ve Avusturya. (Slovenya ile Slovakya'yı karıştırmamak gerekir, Slovenya eski Yugoslavya'nın Avusturya ve İtalya'ya komşu kuzeybatı kısımlarıdır. Slovakya ise eski Çekoslovakya'nın Polonya ve Macaristan arasında kalan doğu kısımlarıdır).

Orta Avrupa esasında eski Habsburg veya Avus-

turya-Macaristan İmparatorluğu'ndan oluşmakta idi (güney Polonya dâhil) ve büyük oranda Roma Katolik dinini benimsemişti. Bu bölge Balkanlar'dan daha ileri idi ve demokrasiye ve piyasa ekonomisine daha çabuk uyum sağlamışlardı (Hırvatistan ve Slovakya biraz daha yavaştı). Orta Avrupa ülkelerinin çoğu AB'ye 2004'te katıldı, o yüzden şimdi Avrupa dendiğinde Batı Avrupa ve Orta Avrupa kastedilmektedir.

Uzun zaman Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmuş Balkanlar Hırvatistan'ın güneyindedir. Sırbistan, Bosna, Makedonya, Arnavutluk, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan'ı kapsar. Büyük oranda Doğu Ortodoks inancını benimsemiş olan Balkanlar Orta Avrupa'dan daha yoksuldur ve daha az demokratiktir, AB'ye girmeleri de daha uzun sürmüştür. Yugoslavya'nın Orta Avrupa ve Balkan özelliklerini bir ülkede toplama sevdasının kanlı bir parçalanmaya sebep olduğu unutulmamalıdır.

kişi, Berlin Duvarı'nın 1989'daki yıkılışını Soğuk Savaş'ın bitişi kabul eder– bu iki yol birbirinden ayrıldı. Öyle ki artık NATO ile Avrupa Birliği'nin en ufak bir alâkası kalmadı. Belli başlı bir düşman olmamasına rağmen, Batı İttifakı içindeki gizli güçler ittifakı yıktı. NATO, Sovyetler Birliği'nin yayılacağı korkusuyla bir arada duruyordu; bu tehdit ortadan kalkınca NATO canlılığını yitirdi. Şu an Batı Avrupa ve Amerika'nın ticaret, eski Yugoslavya, Irak, İran ve diğer pek çok konu üzerinde giderek karmaşıklaşan bir ilişkileri var.

Kuruluşundan beri NATO'nun içinde bulundurduğu bir problem onu kâğıt üzerinde bir ittifaka dönüştürdü: sınırlı kapsamı. 1949 Kuzey Atlantik Paktı'na göre, Avrupa'da veya Kuzey Amerika'daki herhangi bir üye ülkeye yapılan saldırı bütün üye ülkelere yapılmış gibi kabul edilecekti. Basra Körfezi gibi bölgeler "alan dışı" idi, eski Yugoslavya'daki soykırım da herhangi bir üyeye yapılmış bir saldırı olarak görülüyordu. Amerikalılar NATO müttefiklerinin kendi liderliklerini kabul etmelerini bekliyorlardı; Avrupalılar ise "Sizin liderliğinizi kabul etmiyoruz" diyordu. Bu durum, Balkanlar'da ilk defa 1990'larda, Batı Avrupa Bosna'daki vahşeti durdurmak için önayak olacağını söyleyip sonra da geri çekildiğinde görülüyordu. Avrupalılar Avrupa'nın güvenliğini korumak için kuvvet uygulamak istemiyorlardı. Atlantik'in her iki tarafında da öfke giderek artıyordu.

Yumuşak Güç: Kültürel, hukukî ve ahlâkî örnekler yoluyla etkilemek

Avrupa Birliği (AB): 1957'de Ortak Pazar adıyla kurulan Avrupa ülkelerinin çoğunun üyesi olduğu konfederasyon

ESKİ YUGOSLAVYA TECRÜBESİ

Yugoslavya, Avrupa'nın 20. Yüzyıl savaşlarıyla kurulmuş ve yıkılmış yapay bir ülkedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kuruldu, İkinci Dünya Savaşı'nda parçalandı ve Soğuk Savaş'tan sonra yıkıldı. (Güney Slav Yurdu) Yugoslavya'daki milletler yüzyıllarca birbirinden nefret etmedi. Tito ve komünistleri "kardeşlik ve birlik" sloganları altında sağlam bir federal sistem kurduklarını zannediyorlardı. Ana dilleri olan Sırp-Hırvat dili, Belgrat'tan (Sırbistan) Zagreb'e (Hırvatistan) çok az farklılık gösteriyordu. Oysa ki, Hırvatlar Katolik, Sırlar doğudaki Ortodokslar ve Bosnalıların çoğu Türkler tarafından dinleri değiştirilen Müslümanlardı

1990'larda Yugoslavya'nın parçalanması aslında birbirlerine zayıf bağlarla bağlı olduklarını gösteriyordu. 100.000 kadar insan öldürülmüş ve Batı Avrupa, katliamları durduramamıştı. 1991'de Avrupa'nın önde gelen güçleri, Washington'a bu sorunu kendi içlerinde halledeceklerini söylemişti. BM'nin beyaz araçları ve mavi bereleriyle Batı Avrupalı ülkelerin çoğu çok sınırlı yetkilerle de olsa en az bir âdet "barış gücü" taburu görevlendirdi: En son ateşkesi izleyin, ama asla savaşa girmeyin. Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (**UNPROFOR**) etkisiz kalmıştı. Ortada korunacak bir barış yoktu; taraflar hakları olduğunu iddia ettikleri şey için savaşılmaya istekliydiler. Sırp güçleri gördükleri Batı Avrupalı askerleri kelepçeleyip tutukluyordu.

Bosna Savaşı Kasım 1995'te, Birleşik Devletler'in aktif rol alması sonucunda sona erdi. Amerikalı diplomatlar silâhların bölgeye girmesini sağladı ve yeni emekli olmuş Amerikalı komutanlar Hırvat ve Boşnak askerlerine eğitim verdi. NATO, Birleşik Devletler'in öncülüğünde, Ohio, Dayton'da, Amerikalı diplomat Richard C. Holbrooke ve Devlet Bakanı Warren Christopher'ın aracılığını yaptığı bir anlaşmayı yürürlüğe koydu. NATO, Amerika'nın yönettiği Barış Uygulama Gücü'nü (**IFOR**) kurdu. IFOR etkili oldu çünkü bir ateşkes anlaşmasına karar verildikten sonra kurulmuştu ve ateş açma yetkisi vardı.

Sonraları, Sırbistan'ın güney eyaleti Kosova'da sorunlar yaşanmaya başlandı. Sırbistan'ın Ortaçağ'dan bu yana stratejik merkezi olan Kosova artık etnik Arnavutların istilâsına uğramıştı. Müslüman olan ve farklı bir dil konuşan bu Kosovalılar, Belgrat yönetiminden bağımsızlık talep ettiler. Mafya grupları ve terörizm baş göstermeye başladı. Bunlar Sırp askeri ve polisi tarafından vahşice bastırıldı. Onbinlerce Kosovalı komşu ülke Arnavutluk ve Makedonya'ya sürüldü. Kalanlar da soykırıma uğradı.

Bosna'da halk soykırıma uğrarken destek çıkmış olmaktan utanç duyan Amerika ve Batı Avrupa, bu katliamı durdurmaya hazırdı. 1999'un baharında General Wesley Clark komutasında 78 günlük bir hava bombardımanından sonra Sırbistan, Kosova'dan çıkmaya ikna olmuştu. Bombalar çok da önemli askeri hedefleri vurmamıştı, buna rağmen Sırlar yaklaşık 10.000 Kosovalıyı öldürdü. Kosova 2008'de bağımsızlığını istedi ve pek çok ülke tarafından tanındı. Rusya, Çin, Hindistan ve İspanya

UNPROFOR: Hırvatistan'da ve Bosna'da barışın korunmasını amaçlamış, 1992-1995 yılları arasında etkinliğini sürdürmüş BM Barışı Koruma Gücü

IFOR: 1995'te NATO'nun kurduğu Tatbikat gücü

Kavramlar

İTTİFAKLAR

İttifak, iki veya daha fazla ülkenin, özellikle taraflardan biri saldırıya uğrarsa, ihtiyaç durumunda birbirlerinin yardımına koşacaklarına dair yaptıkları anlaşmadır. İttifak kurma çok eski bir yöntemdir, tehditler karşısında birlik olma gibi doğal bir tepkidir. Tehditler ortadan kalktığında, ittifak da zayıflar ve biter. Hiçbir ittifak sonsuza dek sürmez.

İttifak oluşturma sebebi Lâtince *casus foederis* (birleşme sebebi, tersi *casus belli* ise savaşma sebebidir) demektir. *Casus foederis* neredeyse her zaman bir güvenlik tehdidi olmuştur. Tamamen ide-

olojik bir ittifak olan "haydi birleşelim, çünkü aynı düşünce tarzına sâhibiz" görüşü ittifak oluşturmak için yeterli bir sebep değildir. Amerikalıların çoğu ittifakların karşılıklı sevgi ve ortak değerlere dayalı olduğunu düşünür. Aslında çok da öyle olması gerekmez. İttifak, iktidarda olan yöneticilerin o dönemdeki millî çıkarlarını akılcı bir şekilde hesaplamasıyla gerçekleşir. İngiltere'nin Lord Palmerston'u 19. Yüzyıl'da şunu vurgular: "İngiltere'nin ne ebedî bir dostu ne de ebedî bir düşmanı vardır; ancak ebedî çıkarları vardır."

kendi içlerinde olabilecek bölünmeleri teşvik etmek istemedikleri için Kosova'yı tanımayı reddettiler. Kosova Kuvvetleri (**KFOR**) muhafızları hâlen gergin bir durumla mücadele etmekte (Kosova sonunda Arnavutluk'a katılabilir).

Hem Bosna'da hem Kosova'daki tecrübeleriyle Avrupa, acı da olsa öğrendi ki Amerika el atınca işler hâlloluyor. Amerika'nın hava ikmal kapasitesi, uydu istihbaratı, iletişim ağı, hava filosu, akıllı bombaları ve savaşma isteği var. Avrupa'ya verdiği mesaj şudur: Ya kendi savaş teknolojilerinizi ve askeri gücünüzü geliştirirsiniz ya da sonsuza kadar Amerikalılara bağımlı kalırsınız. İlimli bir tepki ile Avrupa kendi küçük Eurocorps (Avrupa ordusu) birliklerini oluşturdu, fakat o kadar küçük bir birlikti ki Strasburg'daki bir karargâh personelinden biraz daha fazlaydılar.

NATO'NUN ÇÖKÜŞÜ

Bazılarına göre, son zamanlarda doğuya doğru açılmak NATO'ya yeni bir soluk getirdi, fakat genişledikçe hem içi boşaldı hem de Rusya'yı kızdırdı. Avrupa'da giderek daha az ABD askeri konuşlanmaya başlamıştı, artık onlara ihtiyaç yoktu. Olması beklenen de buydu. İttifaklar her zaman bozulur, bu doğal bir süreçtir. Devletler egemenliklerini muhafaza ettikleri sürece, bağımsız hareket etme seçeneklerini de korurlar. Parçalanmış Sovyet Bloğu'ndan gelen yeni Doğu'lu üyeler NATO'nun gücüne çok fazla katkıda bulunmadığı gibi, yeni stratejik sorunlar yaratırlar. Rusya, NATO'nun hemen burunlarının dibinde olmasından nefret eder, ne de olsa NATO hâlâ Rusya karşıtı bir ittifaktır ve Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya katılmasına da şiddetle karşı çıkar.

NATO, artık Sovyetler'den gelebilecek bir tehditle karşı karşıya değil ve ayrıca Orta Doğu ile uğraşmaktan da memnun değil. Başta İngiltere olmak üzere pek çok ülke

KFOR: Büyük oranda NATO'nun oluşturduğu 1999 Kosova Gücü

17. BÖLÜM

ASYA UYANIYOR

Çin ekonomisini ateşleyen dış yatırım olayına bir örnek: Çinli işçiler bir Tayvan fabrikasında bilgisayar parçalarını birleştirirken görünüyor. Bu tür fabrikalarda 2010'da yaşanan iş sıkıntısı, ücretlerin de artmasına sebep olmuştu. (Imagine China / AP Fotoğrafı)

“**B**IRAKIN ÇİN UYUSUN”, demişti Napoléon, “uyanırsa dünyayı sallar”. Napoléon’un tahmini doğru çıktı. 2008–2009 Ekonomik Krizi yıllardır beklenen bir gidişatı doğrulamıştı: ekonomik gücün Batı’dan Doğu’ya kayışı. Batı –özellikle de Amerika Birleşik Devletleri– ekonomik olarak rakipsiz gibiydi. Büyük Amerikan finans kuruluşları, riskli anlaşmalarla milyarlarca dolar kaybetmişlerdi. 1930’lardan bu yana Batılı ekonomiler en büyük ekonomik durgunluğa sahne oldu.

Öte yandan Asya’nın büyük kısmı çok az sıkıntı çekti ve hemen toparlandı. Fazladan parası olan Çin, inşaat ve altyapı projeleri için yapılan yoğun destek paketleri sayesinde büyümeye devam etti. 2010’a gelindiğinde Çin, durağan Japonya’yı gölgede bırakıp dünyanın ikinci büyük ekonomisi hâline gelmişti. Çin artık dünyanın en büyük enerji tüketicisi konumundadır. Lâtin Amerika, Afrika, Basra Körfezi ve Orta Asya’dan gelecek petrol, doğalgaz ve diğer hammaddeler için büyük anlaşmalar yapmaktadır. Çin, 2,8 trilyon dolarlık döviz rezervleri ile dünya rekorunu elinde bulundurmaktadır. Bu rezervin üçte ikisi dolar olup, bunun da büyük çoğunluğu Amerikan hazinesinin Çin’e olan borcudur.

Bu alacaklılık durumu Beijing’e (Pekin) siyasî bir güç kazandırır. Bütçe fazlası veren, büyüyen ekonomiler güç ve prestij kazanır. Tahrip olmuş, borçlanmış ekonomilerse gücünü ve prestijini kaybeder. Amerika Birleşik Devletleri dâhil bütün ülkeler

Üzerinde Durulacak Sorular

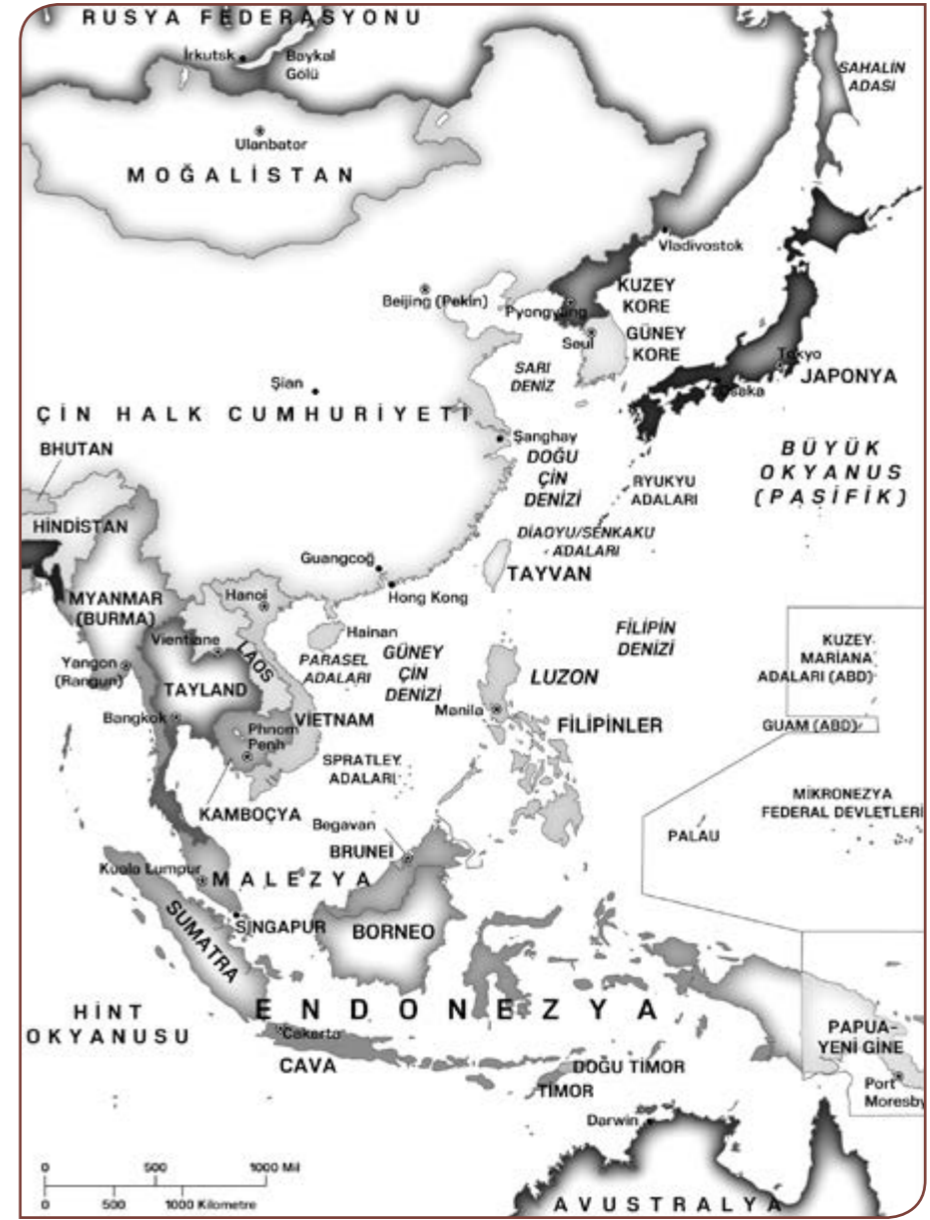
1. Çin’in yükselişi “barış içinde” mi gerçekleşiyor, yoksa gerginlik ortaya çıkıyor mu?
2. Çin Denizlerinin sahibi kimdir? Neye dayalı olarak?
3. Doğu Asya niçin ekonomik büyümenin merkezi haline gelmiştir?
4. Çin’in ekonomik büyümesi devam edebilir ve diğerleri için model oluşturabilir mi?
5. Amerika Birleşik Devletleri ve Doğu Asya ülkeleri tarihe dayalı olarak birbirlerini yanlış anlamışlardır. Nasıl?
6. Tayvan Çin’den bağımsız bir ülke midir? Olmalı mıdır?
7. Japonya, Batı’nın nüfuzuyla nasıl baş etmiştir?
8. Amerika- Japonya savaşı kaçınılmaz mıydı? Sebepleri nelerdi?
9. Japonya’nın ekonomik büyümesini ve daha sonra gelen durgunluğu nasıl açıklarsınız?
10. Uzun vadede Amerika’nın en büyük sorunu Orta Doğu mudur, Doğu Asya mıdır?

Çin'in hızla büyüyen şehri Şanghay'da New York'takinden iki kat fazla sayıda gökdelen bulunmaktadır ve bunların birçoğu yeni inşa edilmiştir. (Chang W. Lee / The New York Times)

Çin'le ilişkilerinde gayet saygılılar. Beijing ise diğer ülkelerle kendine güvenen bir tavırla konuşuyor. Bazıları, Çin'in demokrasiz ve kesintisiz şekilde ekonomik gücünü artıran yeni ve etkili bir sistem olmasını takdirle karşıladı. Çin 2008 Olimpiyatları'na 2010 Şanghay Expo'ya ve uzaya yörünge fırlatmaya ev sahipliği yaptı. Beijing'in bütün bunları yaparkenki amacı, hem bütün dünyaya hem de kendi vatandaşlarına Çin'in yeniden büyük bir devlet olduğunu, Asya'nın önde gelen gücü "Çin İmparatorluğu" ve dünyanın ikinci büyük gücü olduğunu göstermekti.

Beijing'in (Pekin) hem içerideki, hem dışarıdaki temel politikalarını anlamak zor değildir: Hiçbir şey ama hiçbir şey Çin'in istikrarlı ekonomik büyümesinin önüne geçemez. Para birimlerinin düşük değerinde oluşu konusundaki şikâyetlere Beijing'in verdiği cevap, bu durumun Çin'in ekonomisinin büyümesine katkıda bulunduğu yönündedir. Çin'in çevreye verdiği zarar konusunda ise Beijing, fabrika bacalarının sanayi anlamına geldiğini savunuyor. Kötü yönetimlerle baş etme

Harita 17.1
Doğu Asya

konusunda Beijing diğer ülkelerin insan hakları meselelerine karışmadığını fakat kendi kaynaklarının büyümeye devam etmesi gerektiğini iddia ediyor. Peki ya nükleer yayılma mevzuu? Çin, İran'a BM müeyyideleri uygulanmasına karşı, çünkü petrolünün çoğunu İran'dan alıyor ve enerji sanayisine fazlaca yatırım yapmış durumda. Demokrasi çağrılarına karşı ise Beijing demokrasinin karmaşıklık olduğunu ve büyümeye engellediğini iddia ediyor. 2010 Nobel Barış Ödülü'nü hapiste

olan Çinli bir muhalif alınca Beijing bu olayda dış müdahale olduğunu savunarak kızgın bir şekilde olayı kınadı.

Çin'in büyümeye öncelik veren politikaları, kısa vâdede anlaşılabilir politikalar-
dır. Çin hızla büyümeye devam ettiği müddetçe, Tayvan'ı işgal ederek ya da Ameri-
ka'yla ticaret savaşlarına girilerek bu büyümeyi tehlikeye atmamış olur. Fakat Çin'in
büyümesi, örneğin küresel bir ticarî darboğaz veya korumacılık politikaları ya da
petrol kaynaklarının tahribatı sonucunda zarar görürse, Çin agresifleşip 1930'larda
Japonya'nın yaptığı gibi askerî yönetime başvurabilir. Çin ordusu büyüyen bütçeler-
den hoşlanır, fakat şimdiye dek Beijing'in sivil yöneticileri orduyu kontrol altında
tutmuşlardır. Çin'in çevresindeki bütün denizlere hükmetme isteği ve kavgacı Kuzey
Kore'ye verdiği destek gerilimi tırmandırabilir ve Çin karşıtı bir koalisyon oluşması-
na sebep olabilir. Doğu Asya'da birçok şey tersine dönebilir ve bu durum uzun vâde-
de Orta Doğu'dan daha tehlikeli olabilir.

Beijing bunun savaşız, "barışçıl" bir yükseliş olduğunu iddia ediyor. Çin cum-
hurbaşkanı Hu Jintao, 2005'te, herkesin barış içinde yaşadığı "uyumlu bir dünya"
çağrısında bulundu. Çin'de durum her zaman böyle olmamıştır. Geçmişte komünist
Çin, yakın 15 komşusu ile düşmanca ilişkiler içinde olmuştur. Hindistan'la, Sovyet-
ler Birliği'yle, Vietnam'la ve Kore'deki Amerika ile kavga etmiştir. Çin zenginleştikçe
daha da kendine güvenir hâle gelmiştir. Komşusu ülkeler, Çin'in bölgeye hâkim ol-
masından korkmaktadırlar. Birçok ülke Çin'i parasını çok düşük tutan hakkaniyetsiz
bir ticarî rakip olarak görüyor. Beijing, diğer ülkeleri Tayvan'a silâh satmama veya
Dalai Lama'yı kabul etmeme konusunda uyarıyor. İddialı Çin, yeni edinmeye başla-
dığı ekonomik, diplomatik ve hatta askerî pazularını güçlendiriyor.

"Dünyanın fabrikası" hâline gelen Çin saygı görmek istiyor ve görüyor da. Beijing,
1839–1942 Afyon Savaşları'ndaki yenilgiyle birlikte "Aşağılanma Çağı"nın başladığını
varsayıyor. İngiltere, Çin'de afyon satmaya çalışmıştı ki, bu yasadışı idi. Büyük Av-
rupa'nın ateş gücü Çin'i yarı sömürge durumuna getirmişti. Daha sonraları, 1930'lar-
da Japonya, Çin'i zapt etmeye başladı. Kolayca anlaşılacağı gibi, Çin'in yenilgileri
ve aşağılanmaları milliyetçi bir öfke oluşmasına sebep oldu. Şimdi Beijing bu durumu
istediği gibi kullanır oldu. Çin'de yaşayan gözlemcilerin ifadesine göre sıradan bir Çin
vatandaşı, yönetimden daha milliyetçidir. Hızlı ekonomik büyümeden nükleer silâh-
lara, uzay gemisine kadar Çin'in yaptığı hemen hemen her şey derinlerde yatan yara-
lanmış milliyetçilik duygusunun dışı vurumudur. 1949'da iktidara geldiğinde Mao
Zedong'un söylediği gibi: "Milletimiz bir daha asla aşağılanan bir millet olmayacaktır.
Biz artık ayağa kalktık."

Çin'in güç ve prestij arayışı Amerika'yı ne kadar ilgilendirmelidir? Cevap, orta-
ya nasıl bir Çin devleti çıkacağı ile ilgilidir. Eğer Çin demokrasiye gidiyorsa, mesele
yoktur. Ancak, Çin zenginleşip bağımsız olmazsa, tek-partili komünist bir sistemle,
agresif ve yayılmacı bir politikayla yönetilirse o zaman sorun olur. Her on veya yirmi

Ekonomi

ÇİN'İN YENİ MODELİ

1978'de Deng Şiaoping'in yönetime gelmesinden sonra Çin yeni bir ekonomik model benimsemişti. Ne komünist ne de kapitalist olan, alt kademelerde bir piyasa ekonomisi, fakat üst kademelerin devlet yönetiminde olduğu arada kalmış bir modeldi. Bazıları buna "piyasa otoriterliği" ya da "otoriter kapitalizm" adını veriyordu.

Çinlilerin tasarruf etme eğilimlerinden dolayı yatırı-
m yapacak bir sürü paraları olmuştur. Ekonominin bizim gördüğümüz kısımları –canlı ihrâcât endüstri-
leri, modern şehirler ve büyüyen bir orta sınıf– bir ser-
best piyasa ekonomisini andırır. Görünenin arkasında ise, Çin Komünist Partisi'nin yönetimindeki devlet,
büyük ekonomik faaliyetleri –bankacılık, yatırımlar ve
döviz kurlarını– dikkatlice kontrol etmektedir.

Komünist Parti'nin hepsi de gayet zeki ve iyi eği-
timli dokuz üyeden oluşan bir **Dâimî Komisyonu**
vardır. Çin'in ekonomisine bütün ayrıntılarıyla onlar
yön verir. Dâimî Komisyon'un aldığı sağlam ekono-
mik kararlar sâyesinde Çin 2008–2009 darboğazını
atlatabilmiştir.

Becerikli genç insanlar –işadamları dâhil– eği-
tim, iş ve kariyer fırsatları sunularak Parti'ye alınırlar.
Mao döneminin aksine, önemsenen tek ideoloji
Çin'in ekonomik büyümesidir. En iyi **kadrolara** kent-
lerin, şehirlerin ve ulusun yönetimi verilir. En tepede,

Dâimî Komite Çin'in cumhurbaşkanını ve başbaka-
nını seçer. Beş yıllık iki dönem hizmet süreleri vardır.
Stalin ve Mao gibi ömür boyu diktatörlüklerden ve
daha sonra yönetime gelecek kişiyi belirleme kriz-
lerinden kaçınırlar.

Çin, federal bir sistem değildir, fakat yönetim
merkezden şehirlere ekonominin büyümesi için ne
gerekirse yapılması yönündeki komutlarla yürü-
tülür. Bu durum kanunların adâletsiz uygulanması
ve yolsuzluklara sebebiyet verir. Yozlaşma sistemin
en zayıf noktasıdır ve tüm protestoların da nede-
nidir. **Zhongnanhai** kitlesel memnuniyetsizlikler re-
jimi tehdit etmeden önce geri adım atabilir. Bireysel
olarak veya grup olarak eleştiride bulunanlar tutuk-
lanır, fakat milyonlarca Çinli çekinmeden kanunları
eleştiriyor veya göz ardı ediyorsa, rejim yumuşar,
yeni kanunlar çıkarır ve yolsuzluk yapan görevlileri
cezalandırır.

Çin, büyümesini yavaşlatabilecek sorunlarla kar-
şı karşıyadır. Beijing'in emirleriyle bankalar, şüphe-
li krediler vermiş ve bunun sonucunda ev fiyatları
tehlikeli derecede şişirilmiştir. Düşük ücretlerden ve
kötü çalışma koşullarından bıkmış Çinli işçiler zam
için grev yapar, bu da enflasyonu artırır. Çin modeli,
Beijing'in göstermeye çalıştığı kadar istikrarlı ve et-
kili değildir.

yılda bir Çin'in çizdiği portre değişmektedir. Bir sene uyumlu, işbirlikçi, pragmatik
iç ve dış politikalar benimsemiş bir Çin görürken, birkaç sene sonra, az ücretle işçi
çalıştıran, insan haklarını ihlâl eden, protestoları engelleyen ve denizlerden büyük
paylar isteyen bir Çin görülmektedir.

Modernleşme teorisine göre (bkz. s. 242), daha zengin bir Çin –onlarca yıldır
her sene %10 civarında büyümekte– daha geniş ve eğitilmiş bir orta sınıf yetiştirecek
ve bu sınıf demokrasi için diretecek. Güney Kore ve Tayvan'da böyle oldu; "orta sı-
nıf ülkeleri" hâline geldikçe (GSYİH'si 8.000 dolar) diktatörlükten demokrasiye geçiş
yaptılar. Yakında kişi başına düşen geliri 8.000 dolara yükselebilecek olan Çin bu
modeli benimsemeyecektir. Çin'in **totaliter** bir tarihi vardır, Güney Kore ve Tay-
van ise **otoriter** ülkelerdi. Otoriter ülkelerin çoğu demokrasiye geçmişlerdir, fakat
hiçbir totaliter ülkede bu mümkün olmamış, hatta bu ülkeler yıkılmışlardır. Çin, bu
iki ülkeden daha büyük (1,35 milyar nüfus) ve karmaşık bir ülke. Tarihinde büyük

Dâimî Komisyon: Çin
Komünist Partisi'nin en
üst yönetim kurulu

Kadro: 275

Zhongnanhai: 275

Totaliter: Tüm kontrolü
elinde bulundurmaya
çalışan diktatörlük

Otoriter: Totaliterlikten
biraz daha yumuşak olan
diktatörlük rejimi

18. BÖLÜM

ABD VE KÜRESELLEŞME

2008-2009 Ekonomik Krizinden ve hükümetin mâlî yardımlarından dehşete düşmüş Amerikalılar, Çay Partisi'nin (Tea Party) basit sloganlarını paylaşıyorlar.
(Jacquelyn Martin / AP Fotoğrafı)

BÜYÜK BUHRAN VE BÜYÜK DURGUNLUK

EKONOMİSTLERİN NE YAZIK ki pek çoğu, 2008'de başlayan ekonomik **durgunluğun** yıllarca sürmesinden korkuyorlardı. Bazıları bu krizi İkinci Dünya Savaşı'na sebep olan 1930'ların Büyük Buhran'ına benzetiyordu. 2008'de olduğu gibi **buhran** 1929'da birkaç Amerikan bankasının batışıyla başladı ve fazla değer biçilen New York Borsası'nın çöküşüyle daha da kötüleşti. Büyük Buhran'ın derinleşmesine ve uzun sürmesine sebep olan şey 1930'daki korkunç Hawley-Smoot Tarifesi'ydі. Diğer ülkeler derhâl kendi tarifelerini yükselterek karşılık verince dünya ticareti zor duruma düştü. Dünyanın birçok yerinde fabrikalar ve bankalar kapanmaya başladı, işsizlik sanayileşmiş ülkelerdeki işgücünün dörtte biri oranında yükseldi.

Birçok ülke hükümeti aynı hataları yaptı ve işler daha kötüye gitti. Buhrandan çıkabilmek için bütçelerini dengelemeye çalıştılar fakat bu hamleler ekonomiyi daha fazla çökertti. Büyük Buhran kendi kendini tedavi edemedi. Amerika Birleşik Devletleri'nde Franklin D. Roosevelt yönetimi ekonomiyi canlandırabilmek için yeni **Keynesyen iktisat** modelini uygulamaya başladı. Federal hükümet bütçeyi dengelemek yerine, yeni iş imkânları, krediler ve ücret destekleri sağlamak için hafif bir bütçe açığına girmeyi göze aldı. Ne var ki sembolik bir yükselişin dışında, Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi darboğazda kaldı.

Üzerinde Durulacak Sorular

1. 2008 ekonomik krizini Büyük Çöküş ile ne açılarından kıyaslayabilirsiniz?
2. Doların güçlü olması iyi ve gerekli bir durum mudur?
3. Dünyanın temel rezerv para birimi olarak Doların yerine herhangi başka bir şey konabilir mi?
4. Hangi uluslar arası ekonomik kurumlar küresel refahı artırmaya çalışmaktadır?
5. En zengin ülkeler hangileridir? Bunu hesaplamak niçin zordur?
6. Küreselleşme hâlâ artmakta mıdır yoksa zirveye ulaşmış mıdır?
7. NAFTA'nın AB'den farkı nedir?
8. Serbest ticaret iyi bir şeyse, etkinliğini sürdürmesini sağlamak niçin zordur?
9. Döviz savaşları yaklaşıyor mu? Önlemek için ne yapılabilir?

Durgunluk: Geçici, kısa vâdeli ekonomik gerileme

Buhran/Kriz: Büyük, uzun vâdeli ekonomik gerileme, 1930'lardaki Büyük Buhran gibi

Keynesyen İktisat: Durgunlukla mücadelede hükümet harcamalarının kullanılması

Almanya'da, Adolf Hitler, ülkedeki işsizlik sayesinde 1933'te iktidara geldi. Yoğun bir Keynesyen çözüm uyguladı: Sanayiye yeniden işler duruma getirmek için devasa kamu işleri projeleri ve büyük kamu kredileri sundu. İkinci Dünya Savaşı'nı başlattı. Böylece tüm ülkelerde fabrikalara sipariş ve iş gelmeye başlaması Büyük Buhran'a çare oldu.

O zamandan bu yana hiçbir buhran yaşanmadı. Küçük ekonomik sıkıntılar durgunluk adıyla anıldı, GSYİH'nin altı veya daha fazla ay boyunca (en azından yılın yarısında) düşük olması şeklinde tanımlandı. Pervâsızca verilen borçlar yüzünden yaşanan 2008–2009 Krizi'ne "Büyük Durgunluk" adı verildi. **Federal Reserve (Fed)** Yönetim Kurulu Başkanı Ben Bernanke, Büyük Buhran döneminden çok şey öğrenmiş ve bir başka buhran yaşamamak için tedbirler almıştı. Fakat pek çokları durgunluğun yıllarca süreceğinden korkuyordu.

2008–2009 yıllarında dünyadaki bütün hükümetler büyük ölçüde aynı şeyleri yapmışlardı: daha düşük fâiz oranları, batan bankaları kurtarmak, ev ve araba satışlarını desteklemek ve altyapı projelerini hızlandırmak. Peki, piyasaya bu kadar para sürmek işe yaradı mı? Herhangi bir buhran yaşanmadı. Ancak bir şeyin niçin *olmadığını* ispatlamak zordur. Tutucu bazı eleştirmenler –ki bunların çok azı ekonomisttir– harcamaların çoğunun israf boyutunda olduğundan ve iç borçları tetiklemekten başka işe yaramadığından yakınıyordu, fakat hükümetler hiçbir şey yapmayarak, vatandaşlarının işlerini, evlerini ve emekli maaşlarını riske atmayı göze alamazlardı. Büyük Durgunluk Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik liderliğini zayıflattı ve kambiyo pariteleri konusundaki tartışmaları yeniden alevlendirdi.

GÜÇLÜ BİR AMERİKAN DOLARI MI?

Amerikalılar, doların "güçlü" olduğunu duymaktan hoşlanır. Bu, onlara yurtdışı seyahat edebilme ve büyük miktarlarda yabancı ürün getirebilme imkânı sunar. Amerikalı siyasetçiler de kalabalığa oynayarak kendilerinin de doların güçlü olmasını istediklerini, çünkü doların güçlü olmasının Amerika Birleşik Devletleri'nin güçlü olması anlamına geldiğini söylerler. Aslında bu doğru değildir, çok güçlü bir para birimi Amerika Birleşik Devletleri ekonomisini yıpratır, çünkü dışarıya iş vermesi ve borçlanması gerekir. Ekonomistlerin çoğu, ihrâcâtın ve üretim işlerinin artması için doların değerinin daha düşük olması gerektiğinde ısrarcıydılar. Amerika'ya borçlu oldukları için paniğe kapılan diğer ülkeler döviz piyasasında doların fiyatını düşürünce, dolar değer kaybetti. Hiçbir para birimi sonsuza kadar nüfuzlu kalmaz. 19. Yüzyıl'a hükmeden para birimi İngiliz poundu, 20. Yüzyıl'a hükmedense Amerikan doları idi. Peki ya 21. Yüzyıl'ın hâkim para birimi ne olacak?

Amerikan doları hâlâ dünyanın en büyük *rezerv para birimidir* (bkz. s. 346). Çok az para birimi istikrarını korur, onların **döviz kurlarını** belirleyebilmek için zor-

Federal Reserve (Fed): Ekonomiye istikrar kazandırmaya çalışan ABD bankacılık denetleme kurulu, Amerikan Merkez Bankası, kısaca "Fed"

Döviz Kuru: Bir para biriminin bir diğeri karşısındaki değeri

Ekonomi

BRETTON WOODS ANLAŞMASI

İki senelik hazırlığın ardından Batılı müttefikler, dolara bağlı döviz kurlarını sabitlemek için 1944'te New Hampshire'da bir anlaşma imzalamak üzere bir araya geldiler. Altının onsu 35 dolar olacaktı, diğer dövizler de belirli miktarlarda dolara denk olacaktı. Bretton Woods, merkez bankaları arasında ortak politikalar belirlenmesini koordine ederken arz talep dengesini sağlamak için dolar alıp satacağı. Sistem tam olarak oturmamıştı, herhangi bir para birimi

sınırların dışına çok fazla çıkarsa, aşağı (devalüasyon) veya yukarı (revalüasyon) çekilebilirdi.

Yaklaşık bir kuşak kadar, Bretton Woods sistemi çok iyi işledi, Batı Avrupa'nın ve Japonya'nın savaş sonrası ekonomilerine yardımcı oldu. Fakat sistem altının onsunun 35 dolar olduğu varsayımına dayanıyordu. Bu miktar değiştiğinde, sistem çöktü. Başkan Nixon, doların altın destekli olmasını 1971'de sona erdirdi.

lu seçimler yapmak gerekir. Asıl seçim sabit ve dalgalı kur sistemleri arasındadır. Çin, kendi yuanını (renminbi) Amerikan dolarına göre belirler, yuanı diğer tüm para birimlerine göre düşük değerinde tutar (bkz. s. 368). Bu durum, Çin'e dünya pazarlarını ele geçirme avantajı verir, fakat ucuz Çin malları karşısında dezavantajlı olan Amerika, Avrupa ve diğer ülkeleri kızdırır.

Dalgalı kur sistemleri, doların, avronun ve yuanın değerini pazarın belirlemesine izin verir. Yabancılar daha fazla dolar istediklerinde fiyatı yükseltirler. Daha az istediklerindeyse aşağı çekerler (Dolarlardan oluşmuş bir dağın tepesinde oturan Beijing, arz talep dengesini kurmak ve yuanı büyük ölçüde sabit tutmak için büyük miktarlarda dolar alıp satarak bu süreci engeller.) Teoride, dalgalı kur sistemleri, kimin ne ürettiği ve hangi para birimlerinin en güvenilir olduğuna dayanarak en doğru seviyeyi bulur. Pratikte, döviz piyasaları –tüm finansal pazarlar gibi– her iki yöntemin de yakınından bile geçmez. Bütün **balonlar** patlar. Spekülatörler hangi kurun yükseldiği veya alçaldığı konusunda bahis oynarlar. Milyarlarca dolarlık bu bahisler genelde bu balonların patlamasının sebebidir.

Büyük Buhran'ın ve İkinci Dünya Savaşı'nın yaşattığı şok, büyük ticaret ülkelerini **Bretton Woods** Antlaşması ile döviz kurlarını sabitlemeye itti. Örneğin, Batı Alman markı ve Japon yeni çok değer kaybetti, dolar karşısında mark 4, yen ise 360 birim idi. Amerikalılar Volkswagen ve Sony marka ürünleri çok uygun fiyata alabiliyorlardı. Alman ve Japon endüstrisi güç kazandı; ihrâcât devleri hâline geldiler. 1960'lara gelindiğinde, pahalı Amerikan ürünleri, Batı Avrupa ve Japon ürünleri karşısında yenik düşmüştü. Amerikan şirketleri ve turistler dolarları deniz aşırı ülkelere pompıyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri giderek daha fazla borca batıyordu.

Eğer Amerika dalgalı kur sistemini uyguluyorsa, dolar kendi kendini devalede edebilirdi. Ancak yarı sabit kur sistemi, doların çok yüksek kalmasına sebep oldu.

Balon: Gereğinden fazla yükselmiş piyasalar

Bretton Woods: Döviz kurlarını altınla desteklenen dolara sabitleme konusundaki 1944 tarihli anlaşma

Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam Savaşı için yaptığı yoğun harcamalar hem içerideki, hem de borçlarını ödemek üzere yurtdışına dolarlarını göndererek dünya üzerindeki enflasyonu artırdı. Amerika enflasyon ihraç etmiş oldu. Bretton Woods Anlaşması giderek sallantılı bir hâl aldı. Dolar çok yüksekti, Başkan Nixon nihâyet 1971'de doları devalüe etti. Böylece dalgalı kur sistemleri dönemini başlatmış oldu.

Yıllarca, dolar bazen düşerek, bazen çıkarak az miktarda avro veya yen alabiliyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük bütçe açıkları (şimdi trilyon dolardan daha fazla) birçok ülkeye doların güvenilmez olduğu fikrini verir, bu yüzden spekülâtorler doları diğer dövizler karşılığında satarlar. Spekülâtorlerin açgözlü veya kumarbaz insanlar olması gerekmez (her ne kadar multi milyon dolarlık bahisler oynasala da). Onlar da elinde parası olan herhangi bir insandır; şirket yöneticisi, bankacı, yatırımcı, hatta turist bile olabilirler. Doların “baskı altında” olduğunu, yani alınandan daha fazlasının satıldığını duyarlarsa, baskının devam edeceğine bahse girerler ve dolarlarını satıp başka dövizler alırlar. Dolarlarının değer kaybetmesinden korkarlar. Bu yüzden, herhangi bir para biriminin baskı altında olduğu söylentisi bile o para birimine spekülâtif bir satış dalgası kazandırır ve söylentiler gerçeğe dönüşebilir. 1993'te finansör George Soros, İngiliz poundunun kısa süre sonra devalüe olacağı iddiasını ortaya attı. Elindeki poundları satarak başka dövizler aldı ve bir gecede 1 milyar dolar kazandı (Yanlış bahisler oynayıp milyonlar kaybettiği de oldu). Hiçbir para birimi tamamen stabil değildir. 2008'de başlayan mâli kriz derinleşti ve yayıldı, dolar zayıfladı. Öyle bir dönem oldu ki, 1 avro 1,55 dolar değerindeydi.

DÜNYA TİCARETİ İÇİN HANGİ PARA BİRİMİ KULLANILMALI?

Amerikan doları ile ilgili endişe edilen bir konu da, Amerika'nın devasa dış ticaret açığıdır –2010'da GSYİH'nin %7'si kadardı. Bu açık, Amerika'nın hemen her alanda –uluslararası, federal, iş ve kişisel– sâhip olduğu büyük borçlarla yükseldi. Amerikalılar sâhip olmadıkları paraları harcamaktaydılar. Büyük ekonomistlerin ve işadamlarının çoğu ve hatta Uluslararası Para Fonu (IMF) Amerika'nın büyük borçları yüzünden doların güven kaybedeceği konusunda uyarılarda bulundular ve dedikleri gibi de oldu.

Amerikalılar ürettiklerinden fazlasını tüketiyor ve ihraç ettiklerinin üç katı fazlasını ithâl ediyorlar. Bu da, Amerika Birleşik Devletleri'ni trilyonlarca dolar borcuyla dünyanın en büyük borçlu devleti hâline getiriyor. Amerika hâlâ dünyanın en büyük ihrâcâtçı ülkeleri arasındadır ama aynı zamanda daha büyük bir ithâlâtçı konumdadır. Amerika imkânlarının ötesinde yaşayarak yüksek değerli dolarlarını yabancı ürünlere harcadı. Çinliler bunun tersini yapıyor, çılgın gibi para biriktirip, çok az harcayıp, para birimlerinin değerini düşük tutuyorlar ve büyük bir ihrâcât ticareti ve rezervi oluşturuyorlar. Bu dengesizliğin gerçek çözümü, ekonomistlere göre, Ame-

Ekonomi

ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)

Bretton Woods (bkz. s. 375) döviz oranlarını sâbit tutmak ve ülkelerin uluslararası borçlarını ödemesine yardımcı olabilmek için **Uluslararası Para Fonu'nu (IMF)** kurdu. IMF'nin merkezi Washington'dadır, ancak hemen her ülke üyesidir. Fonlar üye ülkelerin katkılarından oluşan havuzdan verilir. Zengin, sanayileşmiş ülkeler en fazla katkıda bulunanlardır, bu yüzden IMF politikalarını onlar belirler.

IMF'nin kardeşi Dünya Bankası gelişmekte olan

ülkelere düşük fâizli borçlar verir. Her ikisi de ihtiyacı olan ülkelere yardım eder, fakat sâdece **tasarruf tedbirlerini** uygulayıp enflasyonu düşük tutarlarsa. Bazı yoksul ülkeler, bu taleplerin karşılanmasının imkânsız olduğunu söyler ve IMF ve Dünya Bankası'nı kınarlar. Küreselleşme karşıtları IMF ve Dünya Bankası'nı protesto eder ve onların kapatılmasını isterler. 2008–2009 Krizi'nde doların zayıflaması IMF'nin gündeminde Amerika Birleşik Devletleri'nin rolünün azaltılması yönünde çağrılara sebep oldu.

rikâlıların daha fazla tasarruf yapıp, Çinlilerin daha fazla para harcamasında yatıyor. Buna “yeniden dengeleme” adı veriliyor.

Amerika halkının devasa tüketimi, ticarî ortakları, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, dolarları kabûl ettiği sürece devam edebilir. Milyarlarca dolar denizaşırı ülkelere aktı ve oralarda kaldı, dünyanın rezerv para birimi böyle oluştu. Bu durum, ilk zamanlar eğlenceliydi. Amerika, dolarları denizaşırı ülkelere pompaladı ve çoğuna kendi mallarıyla ödeme yapmadı; yabancılar dolarları ele geçirmekten memnundu. Ne var ki, yıllar sonra Amerika'nın borçlarının ve finansal açıklarının büyüklüğünü gören yabancılar ellerindeki doların değerinin düşmesinden korktular. (Amerika Birleşik Devletleri bütçe açığı son dönemde GSYİH'sinin %10'u kadar olmuştu). 2008'de borçlar yüzünden bir sürü köklü ve büyük Amerikan şirketi battı. Washington'un bunlarla başa çıkacak gücü kalmamıştı. Bu yüzden dolarları avro, İsviçre frangı veya yen karşılığında satarak devalüasyona gittiler. Örneğin, 1999'da 1,17 dolar olan avro, 2001'de 0,85 dolara düştü. 2008'de 1,30 dolar seviyesine düşmeden önce 1,55 dolara yükselmişti.

Doları, ana rezerv para birimi, uluslararası ticaretin standart parası ve krizlerin “güvenli bölgesi” hâline getirmenin pek yolu yok gibi görünüyor. Dünyanın döviz rezervlerinin üçte ikisi Amerikan doları, dördte biri de avrodur. Ancak bazıları, Amerika Birleşik Devletleri'nin bankacılık, bütçe ve dış ticaret sorunlarından dolayı dolara güvenmiyor. Avrupa, avroyu dolara alternatif olarak sundu. Bu sefer de Avrupa'nın mâli sorunları yüzünden avronun güvenilirliği sorgulandı. Güç kaybeden dolardan darbe alan Çin, 2008'de IMF'nin (bkz. s. 377) **Özel Çekme Hakları'nı** (Special Drawing Rights – SDR) yeni rezerv para birimi olarak kullanmayı önerdi. SDR'ler gerçekte para değildir, genellikle dolar, avro, yen ve pound'dan oluşan söz konusu ülkelerin IMF'ye borçlandığı bir para sandığı gibidir. SDR'leri kullanmak doların

Uluslararası Para Fonu: (IMF) Pariteleri sâbitlemek için kredi verir

Dünya Bankası: Yoksul ülkelerin kalkınmasına destek olmak için kredi verir

Tasarruf Tedbirleri: Kemer sıkma, büyük bütçe kesintisi

Özel Çekme Hakları (SDRs): IMF'nin kredi sağlamak için kullandığı yapay para birimi

VI. KISIM

YENİ DÜNYA POLİTİKALARI

Ekonomik baskılarla yeni bir çeşit dünya kurmaya uğraşılıyor, fakat ekonomi bilimi tek başına daha iyi bir dünya oluşturamaz, hatta yeni çatışmalar bile yaratabilir. Dünya, çatışmaları medenileştirmeye çalışıyor.

19. Bölüm'de diplomasinin etkisi ve yöntemleri ile değişen rolü üzerinde durulacak. Büyükelçilik artık sembolik bir görev, çünkü artık hızlı iletişim ve hızlı seyahat imkânları dış politikaları merkezileştirmektedir. Diplomasiler karşılıklı görüşme ve uzlaşmaya dayalıdır, başarmak için bazı kurallar vardır.

20. Bölüm'de UH'nin genellikle savaşa tercih edildiği anlatılır. UH'nin temelinde karşılıklı tutarlılık ve karşılıklılık vardır. Kanunlar, uluslararası ilişkilerin her alanında devletlerin tutumlarını belirlemek için vardır. Karşılıklı alışverişlerin, ekonomiden İnternete, hacminin giderek artması, UH'nin de giderek artması anlamına gelir. Bu ilişkilerin çoğu anlaşmalara dayalıdır. Dünya polisi olmazsa, kanunları desteklemek için kullanılan müeyyidelerin kendi kendine yetmesi beklenir. Her ne kadar, egemenlikler hüküm sürdükçe uluslararası mahkemeler kısıtlansa da, insan hakları konusu giderek UH'yi daha fazla ilgilendirir hâle gelmektedir.

21. Bölüm'de BM'nin yeni etkinliğinden bahsedilmektedir. Soğuk Savaş'ın bitişiyle, Güvenlik Konseyi artık daha az veto ediliyor. Çoğu ülke, özellikle "barış operasyonları" sayesinde BM'yi destekliyor. Milletler Cemiyeti'nin kısa süren üzücü dönemi ve onun toplu güvenlik anlayışı, bir dünya hükümeti beklentisinin olmaması konusunda uyarı verir. BM özel birimleri, bütünleşen bir dünyada vazgeçilmez unsurlardır. İlginçtir ki, artık daha az savaş olmaktadır; Irak ve Afganistan istisnadır. Devletler sâdece ve sâdece eğer yeneceklerine inanıyorlarsa savaşa girerlerdi, bu durum giderek değişmeye başladı. Bunun altında yatan mantık biraz da, demokrasilerin başka demokrasilerle asla savaşmayacağıdır. Barış gücü operasyonları da savaşları önler ve tarafları çözüme kavuşturur. Artık yeni bir uluslararası ilişkiler dünyası vardır.

22. Bölüm "ulus-aşırı" mevzuların, yani, gıda, enerji ve suyun yoğun ve beklenmedik bir şekilde azalması ve dünyanın bu sorunla nasıl başa çıkabileceği gibi konuların ortaya çıkışını ele alır. Enerji temel teşkil eden bir elementtir, çünkü fosil yakıtlar iklim değişikliğiyle su ve yiyecek kaynaklarının bozulmasına sebep olur. İnsanoğlu gezegendeki imkânlarla yaşamayı öğrenmek zorunda kalacaktır.

19. BÖLÜM

DİPLOMASİ HÂLÂ İŞE YARAR

Londra'daki Amerikan büyükelçiliği çok da eski değil, 1960'ta açıldı. Fakat daha güvenli bir bölgede 2016 veya 2017 yılında bir tane daha açılması plânlanıyor. (Andy Rain / Corbis)

BARACK OBAMA, AMERİKAN diplomasisini yeniden canlandıracağını vaat etmişti. Öyle ki, Amerikan karşıtları yumruk yaptıkları ellerini açarlarsa Amerika'nın elini zaten açık bulacaklardı. Obama'nın selefi, Afganistan ve Irak'taki yıpratıcı savaşlarla tanınan George W. Bush bile İran ve Kuzey Kore ile ilgili diplomasi denemesinde bulunmuştu. O zaman akıllara şu soru geldi: diplomatik bağlantılar kurulabileceken, çok-terafli toplantılar düzenlenip gerginliği azaltmanın yolları bulunabileceken niçin savaşılсын ki? Tabii ki diplomasi her çatışmayı çözemezdi; İran'ın ve Kuzey Kore'nin yumrukları hâlâ sıkı durumdaydı. Amerika Birleşik Devletleri'nin gücü iyice zayıflamış, dünya Amerika'yı savaşlardan ötürü kınar duruma gelmişti. Washington başka savaş istemiyordu, savaştan kaçınmanın en uygun yolu da diplomasi uygulamaktı. Diplomasi faydalı olabilirdi.

Diplomasi dış siyasetin uygulamaya konmasıdır. Bir ülkenin diplomatları o ülkenin gözü, kulağı, aklı ve ağı gibidir. Diplomatlar bir milletin dış siyasetinin her aşamasında yer alırlar, fakat modern dünya onlara genellikle hak ettikleri değeri vermez. Oğul Bush hükümeti başlangıçta diplomasiyi çok az kullandı. Onun yerine keskin laflar ve tek yanlı davranışlar sergiledi. Ancak, Bush'un görev süresinin dolmasına yakın zamanlarda artık kayda değer bir diplomasi kullanmaya başlamıştı. Barack Obama, her zaman başarıyla sonuçlanmasa da, daha fazlasını yaptı. **Diplomasi** milletlerin birbiriyle iletişim kurma yoludur, durumlarını tartacakları, kızgınlıklarını kötü sonuçlar vermeden bastırabilecekleri bir platformdur.

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Diplomasi gerginlikleri gerçekten yumuşatabilir mi? Her durum için geçerli midir?
2. Milliyetçilik ve demokrasi geleneksel diplomasiye nasıl engel olmuştur?
3. Diplomasinin ömrü faydasından daha mı uzun sürmüştür?
4. Tipik bir Amerikan büyükelçiliğinde hangi bürolar vardır?
5. Diplomasinin kötü kullanımına örnek veriniz.
6. Büyükelçi olarak politikacıların atanması ne gibi sıkıntılar doğurmuştur?
7. Diplomatlarla askerler arasında ne tür bir ilişki vardır?
8. Üçüncü taraf diplomasisinin türleri nelerdir?
9. Morgenthau diplomasinin nasıl yeniden canlandırılacağını düşünmüştür?

Diplomasi: Hükümetler arasındaki resmî politik bağlantı

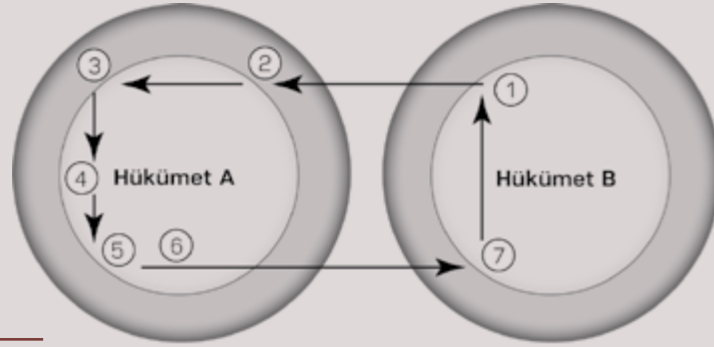
DİPLOMASİ VE DIŞ POLİTİKA

Diplomasi, dış politikanın sürekli ayarlanmasını sağlayan geri bildirim döngüsüdür. Şu şekilde işler:

1. Süreç genellikle hükümetlerden gelen bir hareketle başlar. Örneğin B hükümeti, ithâl edilen ürünlerin târifelerini yükselteceğini duyurur.
2. A hükümetinin B hükümetinin başkentindeki büyükelçiliği haberleri duyar ve A hükümetinin dışişleri bakanlığını arar. A hükümeti bu hareketi ya bir tehdit ya da fırsat olarak algılayabilir (ya da her ikisi). Örneğin, B hükümetinin hareketi, eğer A hükümetinin B ülkesinde ihrâcât piyasası varsa, A hükümeti tarafından tehdit olarak algılanabilir.
3. Millî menfaatlerin tanımlanması genellikle A hükümetinin dışişleri bakanlığında gerçekleşir. Diplomasinin düğüm noktası budur. A hükümeti yetkilileri B hükümetinden ne istediklerine karar verirler, bu durumda istedikleri şey A'nın ürettiği eşyaların ihrâcât piyasasının devam ettirilmesidir.
4. Birlikte, B hükümetini politikasını değiştirmeye ikna etmeye çalışırlar. Bu örneğe göre, A hükümeti

ti B hükümetinden târifelerini artırmamasını ister.

5. B hükümetinin A hükümetinin hedefinin aynı zamanda kendi millî çıkarları arasında olduğunu kabûl etmesi için bir strateji plânlarlar. A hükümetinin diplomatlarına, B hükümetine vaatlerde bulunmaları, tehditler, cezalar ya da ödülleri sunmaları tâlimâtları verilmiştir.
6. Aralarındaki diplomasi şöyle devam eder: A'nın büyükelçisi B'nin üst yetkililerini görmeye gider. B'ye, ürettiği malların A ülkesine girişinin ancak B'nin A'nın malları üzerindeki târifelerini yükseltmediği takdirde mümkün olacağını söyler. Bu bir tehdittir, fakat gayet kibarca yapılmış bir tehdittir. Ortamı yumuşatmak için A büyükelçisi B bakanına her iki tarafın da menfaatine olabilecek on yıllık bir ticaret anlaşması önerir.
7. Diplomatlar politikaları gözlemler ve değerlendirir. Eğer, B hükümeti anlaşmayı kabûl ederse, A başarılı bir diplomasi sürdürmüş demektir. Etmemezse, A'nın yetkilileri 3., 4. ve 5. maddeleri yeniden denemelidir.

Bir dış politika modeli

Hükümet A

1. Bazı hareketler olur
2. Bunlar devletin ihtiyaçlarını ve yapabileceklerini etkilediği için ya tehdit olarak ya da fırsat olarak değerlendirilir.
3. Millî çıkarlar tanımlanır
4. Hedef tanımlanır

Hükümet B

5. Strateji plânlanır
6. Dış politika başlar
7. B hükümeti A hükümetine karşı tehditleri azaltmaya fırsatlar çoğaltmaya zorlanır.

Örneğin, Nisan 2001'de Amerika Birleşik Devletleri Donanması'na âit bir elektronik gözlem uçağı, Güney Çin Denizi üstünde bir Çin savaş jeti ile çarpıştı ve Çin'e âit Hainan Adası'na kondu. Beijing, Amerikan casus uçaklarının Çin hava sahasına girdiğini ve Çin'e âit bir jete çarptığını öne sürerek öfkeden deliye döndü. Washington'un özür dilemesini istiyordu. Asıl mevzu, Çin'in Doğu ve Güney Çin Denizleri üzerindeki hak iddiaları Amerika'nın "özürleriyle" desteklenmiş olacaktı. Washington'un cevabı sert ama sâkindi. Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Colin Powell "özür dileyen bir şeyimiz yok" diyordu. Amerika Çinli pilotu suçluyordu, Amerikan uçağının bulunduğu yeri, Beijing hâric tüm dünya, uluslararası sular olarak kabûl ediyordu. Çin, 24 Amerikan askerini esir almıştı. Washington'da Kongre'nin kızgınlığı giderek artıyordu.

İlişkiler zarar görebilirdi, fakat bunu her iki taraf da istemiyordu. Beijing'in dünya ile olan ekonomik bağları fazlasıyla riske girebilirdi, Washington bunu biliyordu. Sessiz sedasız yapılan görüşmelerden sonra, Amerika Çinli pilotla ilgili olarak ve âcil iniş yapmak için Çin hava sahasına girdiklerinden dolayı "üzgün olduklarını" söyleyen bir mektup yayımladı. Çin tercümesinin ince kurnazlığı sâyesinde Beijing bunun bir çeşit "özür" olduğunu iddia ederek mürettebatı serbest bıraktı. Her iki taraf da isterse, diplomasi işe yarar. Altı ay içinde Çin, Amerika ile iyi geçinmesi gerektiğine karar verdi ve olan biten her şeyi unuttu. Çin ne istiyordu? Saygı. Diplomasi sâyesinde tehlikeli bir kriz potansiyeli taşıyan bu olay yatıştırılarak Çin'e istediği saygı verilmiş oldu.

DİPLOMASİNİN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ

İnsanoğlunun geçmişine bakıldığında, basit diplomasi her zaman görülür, örneğin ne zaman hükümdarlar birbiriyle bağlantı kurmuşsa bir diplomasi yaşanmıştır. İlk önceleri, muhtemelen ticaret anlaşmaları yapmak üzere, Saba Melikesi'nin Süleyman'ı ziyareti gibi, kişisel ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. Yapılan anlaşma öyle bir mühürlenmişti ki, Habeşistan Kralı kendisinin Süleyman'ın soyundan geldiğini bin yıl sonra iddia edebildi. Daha sonraları hükümdarlar, diğer krallara hediye sunmak ve taleplerde bulunmak için genellikle mahkeme asilzâdelerinden oluşan elçiler gönderdiler. 16. Yüzyıl'da hükümdarlığın yükselişiyle, yabancı ülkelerin başkentlerinde, gelişmelere etki edip onları rapor etmek üzere kalıcı **büyükelçilik**ler yapılmaya başlandı. Rüşvet, standart bir yöntem hâline gelmişti. Fransız Devrimi'nin milliyetçiliği tetiklemeden önce büyükelçiler, klâsik Avrupa diplomasisi dili olan Fransızca konuşan kibar, asil insanlardı.

1648'deki Otuz Yıl Savaşları'nın bitiminden 1789'daki Fransız Devrimi'ne kadar diplomasi kısmen de olsa iyi işliyordu. Savaşları önleyemiyordu ama sınırlı düzeyde tutuyordu. Çünkü elit yönetici sınıfının kültürü ve ilgileri ortaktı. Diplomasi bir bakıma güçlerini korumuş oluyordu. Taraflar monarşi prensiplerini kabûl ediyordu,

Büyükelçilik: Bir ülkenin başka ülkelerdeki en büyük diplomatik temsilcisi

DİPLOMASİ

Diplomasi ulusal hükümetler arasındaki siyasî bağlantıdır. Diplomatik görüşmeler çift- Taraflı veya çok- Taraflı olabilir. Diplomasi genellikle büyükelçiler, özel temsilciler ya da dışişleri bakanları tarafından yürütülür. Zirve diplomasisi, hükümet başkanlarının kişisel görüşmeleriyle gerçekleşir, ancak risklidir, işleri daha kötüye götürebilir. Amerikan başkanları genellikle diplomasiyi kişiselleştirmeye meyillidir, çünkü Amerika Birleşik Devletleri iç politikaları böyle yürür. Lyndon Johnson yüz yüze görüştüğü herkesi ikna edebileceğine inanırdı, düşman ülkelerin liderlerini bile.

Bu tür görüşmelerde işler ters gidebilir. Kennedy, 1961'de Viyana toplantısında görüştüğü Kruşçev'in kendisine tepeden baktığını hissettiği için Vietnam

konusundaki kararlılığını pekiştirdi. Oğul Bush Putin'in gözlerine baktığında ruhunu okuduğunu düşünmüştü. Washington, Gürcistan'ın Güney Osetya'yı geri almak için başlattığı askerî hareketine destek verir umudunu taşıyan Gürcistan cumhurbaşkanı ile de hastalıklı bir ilişki kurmuştu. Beklentisinin aksine, Gürcistan derhâl kapı dışarı edilmişti ve bu konuda Amerika'nın yapabileceği hiçbir şey yoktu.

Sıcak duygular mantıklı davranışlara engel olmasın diye diplomasiyi kişisel olmaması gerekir. Görüşmeler öncesinden hazırlanmalı ve konuşulacak konular belirlenmelidir. Ancak genel olarak bir anlaşma sağlandıktan sonra kişisel görüşmeler yapılmalıdır. Bazı şeyler profesyonel diplomatlarca daha iyi halledilebilir.

hiçbiri bir diğerini alaşağı etmeyi düşünmüyordu. Kavgaları nispeten küçük kavgalardı, savaşları da topyekûn yok etme savaşları değildi. Ordular küçük ve profesyonel ordulardı. Güç dengesi temelleri üzerinde işleyen klâsik diplomasi, sınırları ve anlaşmaları düzenleyerek istikrarlı ve ılımlı bir sistemi korumaya çalışıyordu. Demokrasi öncesi bu çağda halkın fikri dikkate alınmıyordu.

Milliyetçilik ve demokrasi diplomasiyi değiştirmiştir. Ortak değerler ve kültür yok olup gitmiştir. Muhafazakâr hükümdarlıkların yerini milliyetçi devletler almıştır. Milliyetçi rejimler sınırlarını ve kolonilerini genişlettikçe, faziletlerin en tehlikelisi olan coşku ortaya çıkmaya başlamıştır. Eğitimin, kitle iletişiminin ve demokrasinin artmasıyla kamuoyu daha fazla önem kazanmıştır. Siyasetçiler halkın olumsuz tepkisinin onlara bir seçime mâl olmasından endişe ediyorlar. İşte bu yüzden ki, Amerika'daki her iki partinin siyasetçileri, dayanıklılıklarını vurgulamaya çalışıyorlar. Seçmenler bundan etkileniyor, en azından başlangıçta. Seçmenlerin gözetimi altında diplomasi çok daha zor hâle gelmiştir.

Diplomasinin başa çıkmakta özellikle zorlandığı bir konu, Sovyet Rusya'nın, Faşist İtalya'nın ve Nazi Almanyası'nın diplomasiyi propaganda yapmak, başka ülkeleri yıkmak ve Avrupa'dan pay alabilmek için kullanan totaliter diktatörlükleriydi. Son dönemlerde İran ve Libya gibi ülkeler elçiliklerini, terörist saldırılar ve sükastler için üs olarak kullanmışlardır. Belli ki, diplomasi 20. Yüzyıl'da oldukça değişmiştir.

Geleneksel diplomasi kullanılmasa olur muydu? Oldukça cazip geliyor. Modern telekomünikasyon sayesinde dışişleri bakanlıkları birbirleriyle doğrudan e-mail, faks

“SURTOUT, MESSIEURS, POINT DE ZÉLE”

Hem krallara hem de Napoléon'a aynı tutarlılıkla hizmet etmiş biri olan “Diplomatların prensi” Fransız Talleyrand şöyle der; “Beyler, her şeyden önemlisi çabalamaştır”. Diplomasi serinkanlılıkla, sâkin bir şekilde yürütülmelidir, coşkuyla çabalayarak değil. Fanatik insanlardan iyi diplomat olmaz, onların bağlılıkları karmaşık olayları gözden kaçırmalarına sebep olur.

Napoléon'un 1812 Rusya istilâsı hakkında yorum yapan Talleyrand, “cinayetten öte bir şeydi, büyük bir acemiliktir” diyordu. Başkasına zarar veren cinayet eylemi ile size zarar veren acemilik eylemi arasındaki farkı bu şekilde alaycı bir şekilde ifade ediyordu. Fanatikler her zaman acemilikler yapar.

ve telefon aracılığıyla irtibata geçebiliyorlar. Elçiliklerini kullanmaya gerek bile duymuyorlar. Washington-Moskova direkt telefon hattı 1963'te kuruldu. Çünkü bu füze çağında normal diplomatik kanallar çok ağır işliyordu. Milletlerin önemli meseleler konusundaki duruşunu anlayabilmek için gereken tek şey, dünyanın en büyük dinleme merkezi olan Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmek yeterlidir. Devletlerin üst yetkilileri yüz yüze görüşmeler için bir gecede istedikleri başkente uçabiliyorlar. 1985'te Başkan Reagan ve Gorbaçov'un Cenevre'de yaptığı gibi, hükümet yöneticileri “zirve”lerde buluşabiliyorlar. Artık hiçbir elçilik kendi başına önemli görüşmeler gerçekleştiriyor. Bazı gözlemcilere göre geleneksel diplomasi bir **anakronizm** hâline gelmiştir.

ANAKRONİZMİN FAYDALARI

Elçilikleri ve ünvanları ile beraber geleneksel diplomasiyi sürdürülmesi için hâlâ geçerli nedenler vardır. Diplomatik açıdan tanınmak önemli bir semboldür, o ülkeye meşruluk ve özerklik kazandırır. Eğer bir ülke hiç kimse tarafından tanınmazsa varlığı şüpheli görülür. Irk ayrımına mâruz kalan Güney Afrika, “zenci memleketlerinden” dördüne sembolik bağımsızlık bahşetti, fakat hiçbir hükümet onları tanımadı. Sahte ülkeler olarak kabul edildiler ve şimdi yeniden Güney Amerika'nın parçası durumundalar. 2008'de Avrupa ülkelerinin çoğu ve Amerika Birleşik Devletleri bağımsızlığına destek olarak Kosova'yı tanıdılar (Rusya, Çin ve İspanya Kosova'nın kendi ülkelerinde bölünmeleri tetikleyebileceği korkusuyla onu tanımadılar). 1979'da Amerika ile diplomatik bağlarını koparan İran, Irak'la olan korkunç savaşında Amerika Birleşik Devletleri'nden silâh satın alamadı. İran, Amerikan diplomatlarına karşı sergilediği kötü tavırlarla büyük çamlar devirmişti.

Ülkeler aralarındaki ilişkileri diplomatik görevlerine göre şekillendiriyorlar. İlişkilerindeki en yüksek seviye büyükelçilik seviyesidir, ancak diğer birimler de o derecede olmasa da aynı işi yapıyorlar. İsrail, Batı Almanya ile olan ilişkisine “satın

Anakronizm: Herhangi bir olay ya da varlığın içinde bulunduğu zaman dilimi ile kronolojik açıdan uyumsuz olması, tarih yanlışlığı

20. BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKUN YARARLARI

Bir Fransız fırkateyni, Aden Körfezi'ndeki korsanlarla savaşan çok uluslu bir donanmaya katılmak üzere Cibuti'den yola çıktı. Korsanlıkla ilgili uluslararası geleneksel kanunlar 21. Yüzyıl'da yeni boyutlar kazandı. (Eric Cabanis / AFP /Getty Images)

YUNANİSTAN VE TÜRKİYE yıllarca birbirine dik dik baktı. Ege Denizi'nin derinliklerinde iki ülke arasında petrol olabilir. Bu petrol kimin olacaktı? Her iki ülke de bu bölgelerin kendi kara sularına dâhil olduğunu iddia ediyordu. Milyonlar tehlike altındaydı. İki ülke yüzyıllarca azılı düşman olmuştur. Silâhlara sarılmaktansa avukatlara sarıldılar. Savaşmak, her iki ülkenin de istemediği ve maddî olarak karşılayamayacağı bir son çareydi. Taraflar, uluslararası avukatlar tutuyor, hukuk profesörlerine başvuruyor, kıta sahanlıklarını ölçüyor ve kıyasıya pazarlık ediyorlar. Savaşmaktan daha iyidir. Ekonomik ve siyasi bir kavgayı, yasal ve teknik bir kavgaya dönüştürerek gerilimi bir nebze azaltmış oluyorlar.

Uluslararası Hukuk (UH), denizaltı sondaj hakkına sâhip ülkeyi sâkinleştiremeyebilir. Önemli olan, iki ülkenin de savaş istememesi ve UH'yi savaştan kaçınmak için uygun bir yol olarak görmeleridir. UH'u yetersiz ve etkisiz olduğu için bertaraf edenler –çünkü UH, iç hukukun yetke ve yaptırımlarına sâhip değildir– UH'nin asıl amacını anlayamazlar. Uluslararası hukuk, devletler arasındaki alışverişi öngörülebilir yollarla düzenler, tabi eğer mevcut kanunlar tâkip edilir veya yeni kanunlar çıkarılırsa. Açıkçası, UH, devletleri askerini harekete geçirmektense hukuk kitaplarının sayfalarına göz atmaya yönlendirir. Her iki ülke de UH'ye başvurursa şiddetten kaçınılmış olur.

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Uluslar arası hukuk (UH) ile yerel hukuk hangi açılardan benzer?
2. Tutarlılık ve mütakabiliyet zaman içinde UH'u nasıl oluşturmuştur?
3. Eğer UH'da iç hukukun yaptırım mekanizmaları yer almıyorsa, niçin genellikle UH'a uyuluyor?
4. Uluslar arası hukukta "kendi kendine yetme" kavramı ne anlama gelir?
5. UH'un kaynakları nelerdir? En önemlisi hangisidir?
6. UH'ta savaş nasıl yasal olabilir? Savaş yasalsa, "savaş suçları" nasıl olur da yasadışı sayılabilir?
7. Bir devlet, kıyıların ne kadar ötesine uzanabilir?
8. Bağımsızlığı ihlal eden bir "R2P" (koruma sorumluluğu) var mıdır?
9. Korsanlık hukuku günümüzle nasıl bağdaştırılabilir?
10. UH'ta insan hakları nasıl öne çıkmıştır?

Aslında düşünülecek olursa, iç hukukun yaptığı da aynı şeydir. Taraflar düello- larını sokakta yapacaklarına mahkemede yaparlar. Düelloda duyulan öfke, duruş- malarda da mevcuttur, fakat bu duygular şiddete başvurulmasını önlemek için ya- tıştırılır ve medenileştirilir. Şiddeti önlemek için iç hukukta yeterince madde vardır, aynı şey uluslararası hukukta da geçerlidir. UH de iç hukuk gibi yatıştırıcı nitelik taşır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, UH bürokrasiyi kısıtlayıp dış politikaya daha fazla hu- kukçu katılmasını sağlayarak hacmini genişletmiştir.

TUTARLILIK VE KARŞILIKLILIK (MÜTEKABİLİYET)

UH ile ilgili en büyük ve en geçerli şikâyetlerden biri güçlülerin isteklerini haklı çıkar- mak için kullanılıyor olmasıdır. Büyük güçler, UH'yi yaptıkları işlere kılıf olarak uydur- maya özellikle yatkındırlar. Başkalarına karşı UH kurallarını uygulamaya meyillidirler, ama kendilerine uygulatmazlar. Tüm avukatlar gibi, UH avukatları da kiralıktyrlar.

UH'nin kötü niyetli kullanımı bile faydalıdır. UH maddelerinden birini öne sür- müşseniz, sürekli bu maddeyi tâkip etmeniz için baskı altında kalırsınız. Bir düş- manınızı, dostâne bir hükümeti devirmeye çalışan bir grup isyancıya yardım ettiği iddiasıyla ihbar ederseniz, başka bir hükümeti devirmeye çalışan isyancılara yardım edenleri şikâyet etmekten vazgeçmeniz gerekir, ya da kendiniz de isyancılara yardım etmekten vazgeçmelisinizdir. Floridalılar, Nikaragualı gerillalara yardım ede- rek Amerika'nın tarafsızlık ilkesini ihlâl etmekle suçlandıklarında Amerika Birleşik Devletleri hükümeti utanç verici bir duruma düşmüştü, çünkü CIA ve Beyaz Saray da aynı şeyi yapıyordu. Hükümetler ikiyüzlü görünmekten kaçınmalılardır.

Bir diğer tutarlılık örneği, Rus güçleri 2008'de Güney Osetya'yı Gürcistan'dan ayır- dıklarında yaşandı. Washington Rusya'yı sınırları zorla değiştirerek UH'yi ihlâl ettiği ge- rekçesiyle cezalandırdı. Buna karşılık olarak Moskova, "Siz Kosova'yı Sırbistan'dan ayırır- ken aynısını yapmadınız mı?" diye karşılık verdi. Tutarlı olma gereği bazı sınırlamaları da beraberinde getirir. 1962 Küba Füze Krizi sırasında Başkan Kennedy Küba'ya yapılması önerilen sürpriz bir hava saldırısına razı olmadı, çünkü bu hareket Pearl Harbour olayı- nı hatırlatacağı ve Kennedy "Tojo" olarak anılmak istemiyordu. İnsan beyni tutarlılık ister. İnsanları kızdırmamanın en kesin yolu tutarsızlıklarını yüzlerine vurmaktır. UH'de bir şey iddia edilmişse, tersini iddia etmek sorun yaratır. Yüzyıllar içinde bu tutarlılık baskısı "geleneksel uluslararası hukuk" denen şeyin ortaya çıkmasını sağlamış. Pek çok ülke bu kanunları över, ancak kanunları delerken yakalanmak istemez. İşte karşılıklılık prensibi bu duruma müdahale etmektir: Bana ne yaparsan, ben de sana aynısını yaparım. İnsanlar gibi milletler de verdiklerinden fazlasını almayı beklememeliler. Çirkin davranışları ken- dilerine saldırı olarak geri döndürülür.

* Hideki Tojo, Pearl Harbour saldırısı gerçekleştiğinde Japonya'nın Başbakanı idi (Ç.N.)

Klâsik Düşünce

BÜYÜK FREDERICK VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Prusya'nın Büyük Frederick'i için şöyle denirdi: "Silezya'yı önce ele geçirdi, sonra uluslararası alan- da uzmanlaşmış avukatlarına bu eylemi haklı gös- termelerini salık verdi." Bu ifade uluslararası ilişki-

lerin ne kadar küçümseyici bir tavırla kullanıldığını özetlemektedir. Ne yazık ki, bugün bazı dış ilişkiler bürolarında hâlâ aynı tavır sürmektedir: Önce yap, sonra haklı göster.

Karşılıklılığın kendi kendini zorlayan ve bulaşıcı bir tarafı vardır. Eskiden, diploma- tik plakalar park ücretinden muaf tutulurdu –diplomatik dokunulmazlığın bir özelliği de buydu. Washington'daki diplomatlar istedikleri her yere, sokağın ortasına bile, park ede- rek bu ayrıcalığı süüstimâl ettiler. 1960'larda, Dışişleri Bakanlığı'nun izniyle, Washington DC Polisi hatalı diplomatlara trafik cezası kesmeye başladı. Cezaların ödenme zorunlu- luğu vardı. Kısa süre sonra dünyanın her yerinde hatalı park edilmiş araçların diploma- tik dokunulmazlığı kalktı. Kuralları ihlâl eden diplomatlar, kısa sürede ve kendiliğinden, karşılıklılık ilkesi sâyesinde kendilerine çeki düzen vermişlerdi.

Karşılıklılık ilkesinin uygulanabileceği en basit alan, UH'nin orijinal konuların- dan biri olan diplomasi'dir. Bu ilkeyi ihlâl eden ülkeler cezasını çekerler. İran, Ameri- kalı diplomatları Tahran'da bir seneden fazla rehin tuttuğunda bütün kurallara karşı gelmişti. Kimse İran'a doğrudan misilleme yapmadı, fakat çoğu ülke İran'ı kınadı ve diplomatik bağlantılarını ciddi ölçüde sınırlandırdı. Tahran bunu umursamayabilirdi, fakat Irak'la olan savaşında İran bu yüzden zarar gördü. UH'yi ihlâl etmenin bir bedeli vardı. Hukuk, uluslararası ilişkilerde düzeni sağlamak ve öngörülebilir olmak için ne kadar gerekliyse, içişlerinde de o kadar gereklidir.

ULUSLARARASI HUKUKUN KÖKENİ

UH'yi oluşturmanın en büyük yolu milletler arasındaki **antlaşmalar**dır. 16. Yüzyıl'da egemen devletlerin doğuşuyla antlaşma yapma geleneği ortaya çıktı. Devletler ve UH ikiz gibiydi. UH, devletleri koruyor ve muhafaza ediyordu. UH, uluslararası alışverişin hacmi ve önemine paralel olarak büyümüşü. Yeni Dünya'nın bulunuşu, sömürgeleş- menin, ticaretin, gemiciliğin, korsanlığın ve savaşların, en kötüsü de Otuz Yıl Savaşla- rı'nın (1618–1648) sebebi oldu. Aslında, UH konusundaki ilk düşünürlerden biri olan Grotius bu büyük savaş hakkında o dönemde birçok eser kaleme almıştı.

Ortaçağ Katolik düşüncesinden etkilenen İspanyol Francisco de Victoria (1480– 1546) sağduyu ve ihtiyaçlardan kaynaklanan "doğal hukuk"un devletler arasında sis- temli ilişkiler olmasını gerektirdiğini savunuyordu. UH kurallarının isteği ve onayını

Antlaşma: Milletler arasındaki sözleşmeler

Dönüm Noktası

YASALARA HARFİ HARFİNE UYAN BİR AVRUPA

Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ni birbirinden ayıran en önemli nokta, İkinci Dünya Savaşı'ndan bir yana Avrupalılar son derece yasalara bağlı bir millet olurken Amerikalıların askerî güce önem vererek yasalara uymayı reddetmeleridir. Yüzyıllar süren kanlı savaşların ardından Avrupa, ilişkilerini anlaşmalar, UI ve BM aracılığı ile yürütmeye karar vermiştir. Avrupa'da barışı sağlayan anlaşmalara ve Avrupa'nın adım adım yapılandırılmasına bakarak "evet, anlaşmalar işe yarıyor" sonucuna varılabilir. Yeni anlaşmalar yoluyla UI'nin geliştirilmesinin dünyanın diğer bölgelerinde de aynı sonucu doğuracağına inanılıyor. Bu görüş, dünyanın her yerinde barışçı ve düzenli ilişkiler kurmaya istekli ülkeler olduğunu varsayan bir görüştür.

Amerika tam tersi istikamette ilerleyen ve dünyayı düzeni bozuk, vahşi bir yer olarak gören bir yaklaşımdadır. Dünyanın anlaşmalar ve UI yoluyla sorunlarını hâldececek kadar olgun olmadığını dü-

şünür. Şu işe bakın ki, 19. Yüzyıl'ın sonlarından 20. Yüzyıl'ın ortalarına kadar, o günlerin klâsik liberalizmini (bkz. Bölüm 2) özümsemiş Amerikan bilim ve devlet adamları yapılan anlaşmaları incelemiş, UI konusuna yoğunlaşmış ve "güç politikaları"nı kınamışlardı. Woodrow Wilson, Amerika'yı Birinci Dünya Savaşı'na sokmuştu çünkü Alman denizaltıları uluslararası ilişkileri ihlâl ediyordu. Washington'ın, 1928 Kellogg-Briand Paketi'yle savaşı kanunsuz ilân etmeye çalışması acemilikti (işe yaramadı). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hans Morgenthau ve George Kennan gibi realist düşünürler, Amerikan halkını liberal "kanuncu-ahlâki" yaklaşımı bırakıp Amerikan gücünün ılımlı kullanımı konusunda ikna ettiler. Oğul Bush hükümetinde yer alan bazıları UI'yi ve anlaşmaları hakir görerek, bunların Amerikalılar için bağlayıcı olmadığını iddia ettiler. Avrupa ve Amerika, bu hususta birbirlerinden oldukça ayrı düşmüşlerdir.

aşmıştı, çünkü devletler uluslararası bir toplumun ilgilerini ve düşünce tarzını göz önünde bulundurmalıydı. Bir başka İspanyol, Francisco Suarez (1548–1617) daha modern bir bakış açısı benimsemiş ve devletlerin öncelikle UH'yi kabul etmeleri gerektiğini savunmuştu.

Her iki görüşü birbirine bağlayan kişi uluslararası hukukun gerçek babası Grotius adıyla bilinen Hugh de Groot (1583–1645) idi. (17. Yüzyıl'da Lâtin isimleri revaçtaydı). 1625 yılında kaleme aldığı eseri *Savaş ve Barış Hukuku Üzerine (De Iure Belli Ac Pacis)* adlı kitabı Otuz Yıl Savaşları'nın barbarlığına bir tepki olarak Lâtincede yazılmıştı. Bu eser, savaşın ölçülü olması ve milletler arasındaki ilişkinin açık ve barışçıl olması gerekliliğine dikkat çekiyordu. Hâkimiyet, ilâhî kanunlar, doğal hukuk ve devletler hukuku tarafından sınırlandırılıyordu. Devletler hukuku hem sağduyu hem de uluslararası ilişkiler kökenlidir. Anlaşmalara uyulmalıydı, çünkü bütün kanunların tabiatında kişinin kabul ettiği bütün yasal hükümlere uyulması gerekliliği vardı.

Milliyetçilik ve demokrasinin gelişmesiyle, hükümetler UH'un devlet çıkarlarına hizmet ettiğini savunmaya başladı. UH, modern devletin doğum yeri olan Avrupa'da doğdu, oradan dünyaya yayıldı. Bütün herkes UH'yi sevmeydi. Lenin'in Rusyası gibi devrimci rejimler devlet ve UH kavramını kabul etmiyordu. Lenin'e göre, işçilerin ülkesi yoktu ve mevcut "burjuvazi" anlaşmaları bir yana atılmalıydı. Sovyetler Birliği'nin ve sonra da Çin'in UH'nin faydalarını anlamaları yıllar sürdü. Nazi Almanyası UH'yi hiçbir

Kavramlar

ANTLAŞMA YAPMAK

Bazı antlaşmalar çift-taraflıdır, bazıları çok-taraflı. Antlaşma, uzlaşma, sözleşme, mukavele, ahit, muahede, pakt, protokol isimleriyle de anılır. Aşağıda antlaşmaların nasıl yapıldığını ve nasıl bozulduğunu göreceğiz:

- 1. Müzakere:** bir devlet tarafından tâyin edilen herhangi bir temsilci antlaşma müzakeresi yapabilir. Bu kişi genellikle resmî görevli bir diplomat olabilir, hükümet başkanı, dışişleri bakanı ya da özel temsilci olabilir. Müzakereciler, hükümetlerinin hazırladığı tekliflerle gelirler, değişiklik yapma veya inisiyatif kullanmaya yetkileri yoktur. Diplomatlar bağımsız araçlar değildir.
- 2. İmza:** Müzakereciler, mutabık olduklarını belirtmek üzere metnin her paragrafını parafladıktan sonra, daha üst bir yetkili antlaşmayı imzalar. Önemli bir antlaşmaysa cumhurbaşkanları imzalar. Onaylanmamış olsa bile UI, onay iptal olana kadar tarafların antlaşmaya aykırı davranmasına müsaade etmez.
- 3. Onay:** Her devletin anayasasında, antlaşmaların resmî onayı için prosedürler belirtilmiştir. Amerika

Birleşik Devletleri'nde Senato'nun üçte ikisi antlaşmaya onay vermelidir ki, cumhurbaşkanı onu resmî olarak **tasdik**leyebilsin. Teknik olarak Senato onay mercii değildir, sâdece yönetici onay verebilir. Karşılıklı antlaşmalar ve ihtirazi kayıtlar mevcut olabilir, önemliyse eğer bunlar diğer taraflarla yeniden görüşülebilir. Onayın gerçekleşmesi o devleti yükümlülüklerden muaf kılar. Son olarak antlaşma BM Sekreterliği'ne kaydedilir.

- 4. Sonlandırma:** Bazı antlaşmaların süresi sınırsızdır, bazılarının ise belirlidir. Bazıları yenileme süresi koyar. Taraflardan biri veya birkaçı antlaşmayı ihlâl ettiğinde, eski antlaşmanın yerine yenisi yapıldığında, taraflar arasında savaş çıktığında ya da o devletin varlığı ortadan kalktığında antlaşmalar da geçerliliğini yitirir. Millî bir savunma stratejisi geliştirmeye çalışan oğul Bush yönetimi, Moskova'yla 1972 yılında yaptıkları Roketsavar Antlaşması'nı mülga saydıklarını bildirdi. Moskova bu durumun antlaşmayı her iki tarafta da geçersiz kılacağını belirtmiş ve 1972 antlaşması böylece yürürlükten kalkmıştır.

zaman kabüllemedi ve bunun bedelini de ödedi. Küresel Güney ülkeleri UH'yi sömürgecilerin kendi çıkarları için ortaya çıkardıkları bir şey olarak gördü, fakat zamanla bu ülkeler de UH'nin değerini anladı. En sonunda İran bile mesajı alabilir.

HÜKÜMLER

İç hukukta olduğu gibi, uluslararası hukukta da hem hükümler hem de **müeyyideler** mevcuttur. Hükümler devletlerin belirli tarzlarda hareket etmesini gerektirir. Örneğin denizcilik hukuku, 12 mil (19,3 km.) karasuları sınırlarının içinde değil ama bu sınırlar ötesinde geniş özgürlük tanır. Diplomatik dokunulmazlık, temsil yetkili diplomatların ciddi bir suç işleseler bile tutuklanmaları veya dava edilmelerinin mümkün olmadığını savunur. 1986'da Yeni Zelanda'daki içkili hâlde araba kullanmayı alışkanlık hâline getirmiş Güney Koreli bir diplomat bir yayayı ezdi. Yeni Zelanda hükümetinin tek yapabildiği şey diplomatı *persona nan grata* (istenmeyen kişi) ilân edip ülke dışına sürmek oldu.

Devletlere ne yapmaları gerektiğini söyleyecek bir süper hükümet olmadığı için hükümler devletlerin kendilerine yükledikleri türden olmalıdır. UH'nin önemli özel-

Tasdikleme/Onaylama: Bir antlaşmanın bağlayıcı olduğunu resmî olarak kabul etme

Müeyyide/Yaptırım: UH'nin ihlâlini cezalandırma

21. BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ETKİ ALANI

Perulu barışgücü askerleri, 2010'da Haiti'nin Port-au-Prince bölgesini yerle bir eden depremde yiyecek yardımı yapan Dominiklilere BM gözetimi altında yardım ederken görülüyor. (Reuters / Marco Dormino / Minustah / Landov)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'E KARŞI ortak bir tavır vardır; ondan çok şey beklenir, sonra da bunları yerine getirmemekle itham edilir. Pek çokları, BM'nin korkunç savaşları sonlandırmasını, kanlı diktatörlükleri, katliamları ve nükleer yayılımı durdurmasını bekler. Fakat BM'nin neredeyse ne polis ne de silahlı kuvvetler gibi hiçbir yaptırım mekanizması yoktur. Bazen yüksek ücretler ödeyerek bu iş için gönüllü ülkelerin askerlerini, büyük güçlerin daha önceden onaylamış olduğu barış gücü hizmetlerinde kullanır. Tek başına BM hiçbir şey yapamaz. Eğer herhangi bir şey yaptırılıyorsa, büyük güçler istediği için yaptırılıyordur. BM, pek çok açıdan, hakkında çok tartışmalar yapılan büyük bir topluluktur. Kararlarına çoğu zaman uyulmaz.

BM'yi zayıf olmakla suçlayan her bir kişinin karşısında, BM'nin kendi ulusal egemenliklerini ihlâl etmesine katlanamayacak bir sürü insan vardır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'dan çıkmasını ya da sera gazı yaymayı kesmesini isteyen BM kararlarına kaç Amerikalı uyar? "Asla!" diyeceklerdir, "Başka hiçbir güce boyun eğmeyiz." Egemen devletlerin hâkim olduğu bir dünyada "dünya hükümeti" ifadesini kullanmak yanlış olur. BM hiçbir şeyi yönetemez, yönetmek için kurulmamıştır. Kasten nüfussuz bırakılmıştır, çünkü kurucuları başkalarının onlara ne yapmaları gerektiğini söylemesini istememiştir. Mantiğa ve ulusal çıkarlara dayalı, gönüllü bir uyum içinde olması ondan beklenen en iyi görevdir. BM, kuruluşundan itibaren zayıf olmuştur ve öyle de kalacaktır.

Yine de BM dikkate değer bir kuruluştur. Pek çok ülke BM'yi ikna edip onunla çalışmak ister. BM, görüşme yapmak için iyi bir yerdir, görüşmeler bazen savaşları önler. BM'yi hiçbir şekilde kabul etmeyen çok az ülke vardır, diğerleri de uluslararası arenada zorba olarak anıl-

Üzerinde Durulacak Sorular

1. BM'in gücünün az olması niçin istenmiştir?
2. Emery Reves'in dünya hükümeti teorisi geçerli bir teori midir?
3. Milletler Cemiyetini kim kurmuştur? Cemiyet niçin başarısız olmuştur?
4. Roosevelt'in "dört polis" kavramı ne anlama gelir?
5. Güvenlik Konseyinin daimi üyeleri kimlerdir? Daimi olmaları gerekli midir?
6. Barış koruma operasyonları meşru bir BM etkinliği midir?
7. "Demokratik barış" nedir? Hâlâ geçerli midir?
8. Fonksiyonlizmin nasıl işlemesi planlanmıştı?
9. Barışı koruma faaliyetleri hangi şartlar altında işe yarayabilir?

mak istemedikleri için kabul ederler. BM'yi hor gören Amerika Birleşik Devletleri Cumhuriyetçi yönetimleri bile ondan tamamen feragat etmeyi düşünmezler, çünkü böyle bir tavır Amerika Birleşik Devletleri'ni zayıflatır ve yalnız bırakır. BM'nin barış gücü operasyonları 1987'den bu yana ikiye katlanmıştır. Büyük güçler BM'in dünya politikalarını istikrara oturtmasını ister. BM Tüzüğü'nün önsözünde belirtildiği gibi, dünya "gelecek nesilleri savaş belâsından kurtaracak" uluslararası bir organizasyona artık hazır mıdır?

DÜNYA HÜKÜMETİ TEORİSİ

Savaşları önlemek için uluslararası bir kuruluş fikri uzun süredir gündemdedir. Romalılar, her ne kadar istemeyerek de olsa imparatorluğa katıldıklarında yaptıkları "Roma Barışı" *Pax Romana*'dan gururla bahsederlerdi. Roma lejyonları, itaat etmeyen ve sık sık savaşları doğrudan öldürüyorlardı.

Ortaçağ Roma Katolik Kilisesi, kralların papanın üstünlüğünü kabul ettiği, birleşmiş tek bir dünya –o yıllarda bu, Avrupa anlamına geliyordu– fikrini ortaya atmıştı. Kilise rehberlik edecek ve krallıklar arasındaki sürtüşmeleri gidermeye çalışacaktı. Ortaçağ, ne var ki, kralların papaya itaatsizliğiyle, sona erdi; tam tersine krallar kendi mutlak hâkimiyetlerini kurmuşlar, krallıklarını kuvvetlendirmişler ve bu krallıkları ulus-devletlere dönüştürmüşlerdi. Protestan Reformu, Ortaçağ'ın zayıf birlik duygusunu daha fazla parçalamıştı.

Otuz Yıl Savaşları, 17. Yüzyıl'ın başlarında şiddetlendiğinde, Fransız Émeric Crucé, büyükelçilerden oluşan bir konseyin çoğunluk kararıyla, çatışmaları çözümlenecek ve ticareti artıracak bir dünya organizasyonu önerisinde bulundu. Pensilvanya'nın kurucusu William Penn'in çatışmaları yatıştırmak için bir dünya parlamentosu kurup, alınan kararları silâhlı kuvvetlerle destekleme önerisi dörtte üç oy aldı. Prusyalı büyük felsefeci Immanuel Kant ise "Ebedî Barış için İşbirliği" önermişti.

Napoléon Savaşları'nın başlarında, Avusturya Prensi Metternich, bütün büyük Avrupa krallıklarının başvurabileceği ve milliyetçilik ve liberalizm dalgalarını önleyebileceği bir Avrupa Birliği kurdu. Bu, güçler dengesine dayalı uluslararası bir organizasyondur. Muhafazakâr krallıkların eski düzeni, modernliğin getirdiği baskıyla yok olduğunda, bu birlik de dağıldı. Birinci Dünya Savaşı ile tamamen yok oldu.

MİLLETLER CEMİYETİ'NİN KISA SÜREN ÜZÜCÜ HİKÂYESİ

Bazı gözlemcilere göre, Birinci Dünya Savaşı ya da o zamanki tâbiriyle Büyük Savaş, Avrupalı devlet adamlarının büyük yangına sebep olan umursamaz davranışlarını haklı göstermek için kullandıkları "güçler dengesi"nin bayağılığını ispatlamıştır. Amerika'nın ilk siyaset bilimcilerinden biri olan Başkan Woodrow Wilson, Ameri-

Klâsik Düşünce

REVES'İN HAYÂLİ

1945'te BM'nin büyük umutlarla kurulması gibi, Amerikan yazarı Emery Reves de *Barışın Anatomisi* (*The Anatomy of Peace*) adlı kitabını yayınladı. Bu kitap devletlerin savaş haklarını ellerinden alacak olan ulusal gücün ötesinde bir kuruluşun savunması niteliğindeydi. Reves'in muhakemesine göre:

Sosyal oluşumlar kuran insanlar arasındaki savaşlar, bu oluşumların –kabileler, hanedanlıklar, kilseler, şehirler, devletler gibi– sınırsız hâkimiyet sürme isteğinden doğar.

Bu sosyal oluşumlar arasındaki savaşlar, hâkimiyetin kendilerinden daha büyük ve daha yüksek bir oluşuma geçmesiyle son bulur.

Bunlar, o zamanlara uygun liberal (bkz. Bölüm 2) ve iyimser düşüncelerdi. Tarihsel ilerleme daha küçük oluşumlardan daha büyüklerine doğru gerçekleşmiştir. Mantıksal olarak bir sonraki aşama milletlerin tek ve daha büyük bir oluşuma dönüşmesidir: Birleşmiş Milletler. Reves'in bu görüşü zamanının ötesindedir, ama tamamen hayâl midir?

ka'yı istemeyerek de olsa yavaş yavaş savaşın eşğine getirmişti. 1917'de girdikleri savaşın altında yatan idealist düşünce "bütün savaşları sona erdirecek savaş" a giriyor olmalarıydı. Wilson, gelecekteki savaşları önleyecek bir Milletler Cemiyeti kurduğu düşüncesiyle Versailles Barış Konferansı'na katılmıştı. Birlik fikrini Fransa ve İngiltere de kabul ediyordu fakat onların amacı kendilerini küresel olarak en üst mevkilerde tutmak ve geniş imparatorluklarını yaşatmaktı. Milletler Cemiyeti'nin tüzüğü Versailles Anlaşması'nın bir bölümünden oluşmaktaydı.

Ne var ki, Wilson Senato'ya anlaşmayı onaylattıramamıştı. Senatörlerin üçte birinden fazlası itiraz edecek bir şeyler buluyordu, üstelik itirazlarının bir kısmı da haklı görünüyordu. Acaba Cemiyet tüzüğü, Kongre'nin savaş deklarasyonunu pas geçerek Amerika Birleşik Devletleri'ni savaşa girmeye zorlayabilir miydi? Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa'yı sürekli gâlibiyet makamında mı tutmalıydı? İrlanda asıllı Amerikalıları asıl ilgilendiren konu, İngiltere'nin İrlanda'yı sonsuza dek bünyesinde mi tutacağıydı. Alman asıllı Amerikalıları ilgilendiren konuya, Cemiyet üyeliği, Amerika'nın Fransa'ya destek olup hep birlikte Almanya'yı baskılayacakları anlamına mı geliyordu. Buna ek olarak, bazı Cumhuriyetçi senatörler, soğuk ve sert mizaçlı Wilson'dan nefret ediyordu. Anlaşma başarısızlıkla sonuçlandı, Wilson katlanılmaz biri hâline gelmişti. Wilson'ın idealist söz sanatlarından bıkmış olan Amerika, izolasyonizme doğru yol almaya başlamıştı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında gündeme gelen mevzulardan biri de, Amerika Birleşik Devletleri'nin Cemiyet'te yer almasının İkinci Dünya Savaşı'nın önünü kesip kesmeyeceği konusuydu. Roosevelt ve Truman gibi pek çok demokrat, Amerika'nın bu birlikte yer almamasının, Cemiyet'i yok oluştüren ve savaşa sebep olan büyük bir hata olduğuna inanıyorlardı. Ancak Amerika'nın pasif üyeliği de hiçbir şeyi değiştirmezdi, 1920'ler ve 1930'larda izolasyonist Amerika sâdece ba-

ORTAK GÜVENLİK

Ortak güvenlik unsurları eski Yunan'da ve Ortaçağ'da görülebilir, fakat bu kavram Milletler Cemiyeti döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Kâğıt üzerinde hâri-ka görünen fikir, Birinci Dünya Savaşı'nı önleyemeyen güç dengesi sisteminin istikrarsızlığı ile askerî gücün tekelinde bir barışı zorla kabûl ettirecek bir dünya hükümeti arasında bir orta yol sunuyordu. Fakat bunu istemek, milletlerin egemenliklerini kısıncılık içinde savundukları bir dünyada çok fazlaydı.

Orta yol şuydu: Saldırganlık yapan milletleri cezalandırmak için bütün milletler ortak hareket edeceklerdir. Güç dengesi gibi ortak güvenlik de saldırganlıklara karşı birleşerek tepki verecekti. Fark şuydu ki, ortak güvenlik muhtemel herhangi bir saldırganlığa

karşı sağlam ve sürekli bir duruş sergileyecekti. Savaşa gitmek söz konusu olduğunda her millet kendi hâkimiyetinden kısmen de olsa feragat edecek, kararı Milletler Cemiyeti Konseyi verecekti. Saldırganlığa yeltenen her ülke bilecekti ki, diğer bütün devletlerin birlik olmuş gücünü karşısında bulacaktı. Dolayısıyla saldırganlık olayları son bulacaktı ya da müdafiler öyle düşünüyordu.

Bazıları NATO'yu yanlışlıkla ortak güvenlik unsuru olarak görüyordu, oysa NATO sâdece savunma amaçlı bir ittifaktı. Aynı şekilde, Kore'deki BM çabaları da sınıflandırılmaz, çünkü koalisyon gönüllü olarak kurulmuştu ve özel bir amaca yönelikti. Sovyetler Birliği ve Çin diğer tarafta yer almıştı.

rışçıl söz sanatlarını destekler hâldeydi. "Müşterek güvenlik" için askerî gücünü kullanmaya istekli, aktif bir Amerika çok daha büyük bir fark yaratırdı. Fakat Amerika o yıllarda öyle bir Amerika değildi.

Cemiyet, 1920'de 42 üye ülkeyle iyi bir başlangıç yaptı. Daha sonra üye sayısı 60'a çıktı. Yılda bir ay toplanan Kurul'da her üyenin bir oy hakkı vardı. 8 ila 15 üyeden oluşan Konsey, anlaşmazlıkları çözümlenmek üzere daha sık bir araya gelirdi. Genel Sekretere bağlı dâimî bir sekreterlik günlük olayları tâkip ederdi. 1938'de İsviçre Cenevre'de muhteşem bir genel merkez, Milletler Cemiyeti Sarayı kuruldu.

Cemiyet'in en önemli meselesi, tüzüğün 16. maddesinde bahsedilen **ortak güvenlik** meselesiydi. Üyeler, diğer devletleri yalnız bırakma kararı aldılar. Herhangi bir anlaşmazlık hâlinde, her iki taraf da en az üç ay süreyle savaştan uzak duracak, bu arada Cemiyet bu duruma bir çözüm bulmaya çalışacaktı. Taraflardan herhangi biri saldırgan bir tutum içine girerse, Cemiyet'in bütün üye ülkeleri onunla ekonomik ve siyasî bağlarını koparacaktı. Eğer saldırgan devlet yine de kontrol altına alınamazsa, Konsey askerî hareketi başlatabilecekti. Muhakkak ki, hiçbir saldırgan ülke tüm dünyanın ortak boykotuna ve askerî tehdidine mâruz kalmak istemeyecekti.

Ortak güvenlik meselesinin başarısız olması Cemiyet'in sonu anlamına geliyordu. Ortak güvenlik düşüncesinin en az iki zayıf yönü vardı: (1) saldırganlığın ne olduğu konusunda hemfikir olma ve (2) üye ülkelerin, Konsey'in müeyyidelerinin uygulanması konusundaki taleplerine katılmaları.

Saldırganlığı tanımlamak genellikle zordur. Bazılarına göre saldırganlık olarak

değerlendirilebilecek davranışlar, diğerleri için sâdece faal savunma davranışlarıdır. 1967 savaşındaki İsraililer, Irak'taki Amerikalılar, Güney Osetya'daki Sovyetler ve Kuveyt'teki Iraklılar aslında savunma yaptıklarını düşünüyorlardı. Hitler bile şeytanî bir tehdiye karşı Almanya'yı savunmaya çalıştığını iddia ediyordu ve pek çok Alman da ona inanmıştı. Modern dünyada herkes savunma durumundadır. Artık "savaş bakanlıkları" yok, hepsi "savunma bakanlığı" adını aldı. Saldırganlık yaptığını kabûl eden en son fatih muhtemelen Cengiz Han'dı.

Gerçek saldırganlar genellikle suçlarını örtbas etmeye çalışır. Cemiyet için sonun başlangıcı 1931'de Japonların Mançurya'yı işgâl etmeleri oldu. Japon ordusu bazı demiryollarına küçük bombalar yerleştirdi ve bunu Çin'in yaptığını söyledi. Aksini kim ispatlayabilirdi ki? Cemiyet Konseyi araştırma için bir komisyon gönderene kadar, Japonlar Mançurya'yı istilâ etmişti. Komisyon, bu işgâlin sivil hükümetin emirleriyle gerçekleşmediğini fark etmiş ve bu konuda Tokyo'yu suçlayamamıştı. Kısa süre sonra Japonya Cemiyet'ten ayrıldı.

Dünya, Mançurya ile pek ilgilenmemişti, birkaç ülke Japonya'yı takdir etmişti. Cemiyet'in önde gelen demokrasi temsilcileri olan İngiltere ve Fransa, kendileri için hiçbir önem arz etmeyen bir bölgeye, dünyanın öbür ucuna asker gönderme niyetinde değildi. Boykot ederek Japonya'yı düşmanlığa kışkırtmanın bir anlamı yoktu, çünkü İngiltere ve Fransa'nın Güneydoğu Asya'da çok sayıda sömürgesi vardı ve hepsi de Japonların saldırısına açık hâldeydi. (Tabii ki Japonya, bu sömürgeleri İkinci Dünya Savaşı'nda hemen ele geçirdi). Demokrasilerin ulusal çıkarları açısından Mançurya, yaygara yapmaya değmeyecek kadar önemsizdi.

Birkaç diktatör, Japonya'nın yaptığını yapmaya kalktı. Mussolini 1935'te Etiyopya'yı işgâl etti. Kral Haile Selassie gözlerinde yaşlarla, Cemiyet Meclisi'ne seslendi; "Etiyopya size çok uzak olabilir ama çok yakında sizler de saldırı kurbanı olabilirsiniz." Tabii ki haklıydı, fakat İtalya'nın Süveyş Kanalı'nı kullanmasını engellemek için Etiyopya seferberliğini kolayca sonlandırabilecek olan İngiltere, Mussolini'yi Hitler'in kollarına itme riskini almak istemedi (Her halükârda Mussolini, Hitler ile kucaklaştı).

Cemiyet'in Japonya'ya ve İtalya'ya karşı gösterdiği zayıf tepkiler Hitler'in dikkatinden kaçmamıştı. Almanya'yı Cemiyet'ten çıkardı ve Almanları tek bir ülkede topladığını iddia ederek Avrupa'yı parça parça ele geçirmeye başladı. 1939'a kadar kimse onu durdurmaya yeltenmedi. Sonra Hitler, Polonya'yı istilâ etti, saldırganları durdurmak için ortak güvenliği kullanmak artık imkânsızdı, savaş başladı. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışıyla Cemiyet etkisiz kalmıştı, yine de savaştan sonra binalarını ve vekâletini Birleşmiş Milletler'e devretmek üzere bir çekirdek kadrosu bulunuyordu. (Cenevre'deki Milletler Cemiyeti Sarayı şimdi Birleşmiş Milletler'in Avrupa Genel Merkezi'dir ve pek çok önemli tolantıya evsahipliği yapmaktadır)

22. BÖLÜM

SINIRLI GES (GIDA, ENERJİ, SU)

BP'nin Meksika Körfezi'ndeki bir sondaj istasyonunda 2010 yılında meydana gelen petrol sızıntısı, enerji ve çevre arasındaki tavizleşmenin altını çizdi. (astsubay kıdemli başçavuş John Mason / U.S. Sâhil Güvenlik Broşürü / Corbis)

DAHA ÖNCEKİ BÖLÜMDE belirtildiği gibi, 21. Yüzyıl, önemli giderek artan ulus-aşırı mevzulara gebe. İklim değişikliği orta mal sorunu gibi değerlendirilebilir. Örneğin, hava herkese bedavadır, kullanabildiğiniz kadar, nasıl isterseniz kullanın. Fabrikalar ve arabalar havaya, sağlığımızı bozan ve iklimi değiştiren tonlarca karbon bırakır –hem de bedavaya. O zaman hava yine de “bedava” mı olmalıdır, yoksa bir fiyat etiketi mi konmalıdır? Bu durum, **orta malların** trajedisini yani, herkesin kullanımına açık şeylerin sınır tanımaksızın kullanıldığında neler olacağını anlatır. Örneğin, günümüzde yaşanan büyük tehditlerden biri, denizlerdeki balıkların yok olma tehlikesidir. Sınırsız avlanma bunun sebebidir.

SINIRLI GES

Bu bölümde, birbiriyle bağlantılı ve giderek büyüyen üç büyük soruna değinilecek – gıda, enerji ve su: GES Bilim adamlarının çoğunun görüşü, fosil yakıtların hoyratça tüketilmesinin, iklim düzeninde, su kaynaklarında ve mahsüllerde değişikliklere sebep olduğu yönünde. GES sonsuza kadar var olamaz. Günümüzde üçü de azalmakta, talepler arzın üstüne çıkmış durumda. Bu, gezegenin sonunun geldiği ya da hayat standartlarının azalacağı anlamına gelmez, fakat bu kaynakların türünde, miktarında ve tüketim hızında hem bireysel, hem de ulusal seviyede değişiklikler yapılması gerektiğini gösterir. Asya, hızla büyümektedir. 4-5 milyar Asyalının Amerikalıların yaşam standartları seviyesinde yaşaması beklenemez. Kaynaklar yeterli gelmez. Bel-

Üzerinde Durulacak Sorular

1. Milletlerarası mevzular daha büyük bir küresel işbirliği doğurabilir mi?
2. Yeşil Devrim nedir? Bir tane daha gerçekleştirilebilir mi?
3. Malthus yanılıyor muydu yoksa biraz aceleci mi davranmıştı?
4. Yiyecek ve enerji sorunları geçici mi yoksa kalıcı mıdır?
5. İklim değişikliği ne kadar acil bir sorundur?
6. Dünya petrol üretimi zirvede midir?
7. Herhangi bir alternatif enerji kaynağı var mıdır?
8. Güç artık büyük petrol üreticisi ülkelerin eline mi geçmiştir?
9. Daha düşük yaşam standartları bizi gerçekten mağdur eder mi?
10. Bu sorunların ele alınması konusunda dünya ne yapabilir?

Ulus-Aşırı: Tek bir ülkenin ya da birkaç ülkenin ele alabileceğinden çok büyük olan, dünyanın tümünü ilgilendiren

Orta Malı: Hava gibi, herkesin bedavaya kullandığı şey

YEŞİL DEVRİM'İN BABASI

Toprak bilimci Norman Borlaug (1914–2009) Iowa'da bir çiftlikte büyümüş Amerikalı bir kahramandı. Gelmiş geçmiş kahramanlar arasında en çok insanı kurtarmış olan oydu. Büyük Buhran sırasında Amerika halkının nasıl aç kaldığını gözlemlemiş ve açlıkla mücadele etmeye karar vermişti. Bitki genetiği konusunda doktora yapmış olan Borlaug, Meksika'da toprağı bizzat kendisi işleyerek bir araştırma istasyonu kurdu. Daha sonra öyle bir buğday türü geliştirdi ki, Meksika'nın buğday üretimi on katına

yükseldi. Hintli çiftçilere 1965'te 12 milyon ton olan buğday ürününü 1970'te 20 milyon tona çıkartmayı öğretti. Dünya üzerinde açlık azaldı ve yoksul ülkeler kendilerini besleyebilir hâle geldi. Buna "Yeşil Devrim" adı verildi. Bu devrimi başlattığı için Borlaug 1970 Nobel Barış Ödülü'nü kazandı. Nüfusun hızla arttığına dikkat çeken Borlaug, 2050'ye kadar dünya üzerindeki gıda üretiminin iki kat artırılması ve genetiği değiştirilmiş ürünler kullanılması gerekeceğini öngörmüştü.

ki Amerikalılar bile aynı seviyeyi koruyamayacaklardır.

Yeryüzü arazisinin sâdece %11'i sürülüp ekilebilir durumdadır, bu miktarın da dörtte birinden daha azı gerçekten verimlidir. Böylece geriye kişi başı yarım dönüm toprak kalır. 1960'ların **Yeşil Devrimi**, yeni tahıllar ve çiftçilik teknikleri sayesinde, özellikle Küresel Güney'de gıda üretimini artırmıştı. 1950'den bu yana çiftliklerde yetişen mahsül üç katına çıkmıştır. Şimdilerde yavaşlamaya başlayan bu hız, o dönemde nüfus artışından daha fazlaydı. Eskiye kıyasla yiyecek ucuzladı, birçok insan daha iyi beslenmeye başladı. Örneğin, Hindistan şimdi ihtiyacı olan bütün yiyeceği kendi üretiyor. Ne var ki, son zamanlarda, dünya üzerinde yiyecek fiyatları ikiye katlandı. Tahıl üreten başlıca ülkeler sel mağduru olurken, gelişmekte olan ülkeler ise daha çok tüketmeye başladılar. Bazı sorunlar, kısa vâdeli, geçici sorunlardır, fakat uzun vâdeli ve kalıcı olanlar da vardır.

Önceleri hiç dikkat çekmeyen konular, birdenbire üst üste sorun yaratmaya başladı. 21. Yüzyıl'ın ilk on yılında, tahıl üretimi gayet iyi bir artış gösterdi, fakat aynı dönemlerde tahıl stokları âniden düşmeye başladı. Peki, ne olmuştu? Tüketim âniden arttı. Gelişmekte olan ülkeler zenginleştikçe daha fazla tahıl tüketmeye başladılar ve hayvanlarını da et ve süt üretimi için tahılla beslemeye başladılar (Bir kilo et üretmek için dört kilo tahıl kullanmak gerekiyor). Geleneksel Asya mutfağında et, sâdece tat vermesi için çok az miktarlarda kullanılırdı, fakat zenginlikle beraber damak tadı da değişmeye başladı. Çinliler, 1980 ile 2007 yılları arasında kişi başına düşen et tüketimini artırdı (yılda 20 kilodan 50 kiloya çıktı), süt tüketimini de üç katına çıkardı. McDonalds'ların hızla artması, hem hamburger hem de dondurma tüketimini teşvik ediyor. Çinliler de artık daha çok Amerikalılar gibi besleniyor ve kilo alıyor.

Ne yazık ki bazen başarı kendi kendini baltalar. Neredeyse kırk yıllık yiyecek faz-

lası, dünya üzerinde fiyatları aşağı çekti ve birçok çiftçiyi işsiz bıraktı. Özellikle en çok zararı veren de zengin ülkelerin çiftçilerine verdiği devlet desteği oldu. Ucuz yiyecek fazlası, Üçüncü Dünya ülkeleri üreticilerinin gözünü korkuttu ve büyümekten alıkoydu. Tarımsal araştırmalar için artık çok geç kalınmıştı. Kıtık olduğu zaman yiyecek üretimini hemen artıramazsınız. Artan taleplerin geçici olup olmadığını görmek için çiftçilerin bir iki yıl beklemesi gerekir, ancak ondan sonra ürün yetiştirip hasat yaparlar.

Muhtemelen iklim değişikliğine bağlı olarak hasat zamanı bazen çok fazla yağıştan bazen de kuraklıktan aksadı. Büyük bir gıda ihrâcâtçısı olan Avustralya, birkaç yıl üst üste kuraklık yaşadı. Avustralya'daki birçok pirinç tarlası daha az su isteyen ve daha büyük kâr getiren üzüm bağlarına (şarap için) dönüştürüldü. Tahıl yetiştiren diğer ülkeler iklim değişikliklerinden muzdarip oldular. Burma'yı büyük bir hortum vurdu, askerî diktatörler dış yardımları kabûl etmedi. Burma, Küba, Kuzey Kore ve Zimbabve gibi birkaç vakada hükümetlerin kötü politikaları yüzünden gıda üretimi düştü.

"Gıda güvenliği" önemli bir konu hâline geldi. Hiçbir ülke aç kalmaya razı olamazdı. Bazıları kendi halkına yetecek yiyeceği garantilemek için gıda ihrâcâtını durdurdu. Bu yüzden gıda fiyatları arttı ve gerçekten yoksul olup yiyeceğini ithâl etmek zorunda olan ülkeler, yeterli beslenmenin yerini kötü beslenmeye bırakarak mağdur oldular. En yoksul ülkeler arasında açlık baş gösterdi. Ekonomistler, yiyecek stoklarını istif etmenin tüm dünya için durumu daha da kötüye götürdüğünü belirtiyorlar. Ekilebilir arazisi ve suyu kıt olan Çin ve Arabistan dâhil pek çok ülke, yiyecek üretimi için Afrika'da devasa tarlalar kiralyor. Eleştirmenler bu duruma "küresel toprak kapma yarışı" ya da "agro-emperyalizm" adını veriyor. Karşı taraf ise, gelişmiş çiftçilik tekniklerinin mahsülü artıracaklarını ve hem Afrikalıları hem de başkalarını doyurmayı yetecek kadar verim elde edileceğini savunuyor.

Bu dönemlerde bio-yakıt moda oldu. Fırlayan petrol fiyatları, mısırdan etanol üretmeyi cazip hâle getirdi. Aslında, etkisiz bir yakıt olan bio-yakıt için Amerika Birleşik Devletleri'nin mısır üretiminin dörtte biri hayvan yiyeceği yerine yakıtla dönüştürüldü. Mısır üretiminin arttığını ve hükümetin bol keseden yardım dağıttığını gören çiftçiler tarlalarına buğday, soya ve diğer tahılları ekmek yerine mısır ekmeye başladı. Dolayısıyla buğdaydan ve soyadan yapılan yiyeceklerin fiyatları da arttı. Ekonomistler kadar çiftlik hayvanı yetiştiricileri ve çevreciler de mısırdan üretilen etanolü aynı derecede kınadılar. (Oysa ki Brezilya'da şeker kamışından elde edilen etanol daha makbûldü).

Bu dönemde, enerji masrafları hızla arttı. Birçok gübrede petrol kullanılıyordu, mekanize çiftçilik, ürün işleme ve taşımada da petrole ihtiyaç vardı, dolayısıyla gıda üretim masrafları da artıyordu. Üç konu başlığımız olan gıda, enerji ve suyun nasıl birbiriyle bağlantılı olduğuna dikkat: Herhangi birinde görülen sorun diğerlerinde de sıkıntıya yol açıyor, **stratejik değişken** ise enerjidir. Enerji sorunu çözülebilirse, gıda ve su sorunları da çözülebilir.

Stratejik Değişken:
Sistemik değişimi tetikleyen temel faktör

Yeşil Devrim: Ekilecek ürün çeşitliliği ve verimi artırma konusunda 1960'larda getirilen gelişmeler

PETROL VE ABD

Amerika Birleşik Devletleri'nde araba sahipleri yüksek petrol fiyatlarından şikâyetçidirler. Hükümetin bu konuda bir şeyler yapmasını isterler. Oysa ki, 20. Yüzyıl boyunca petrol üreticileri fiyatların çok düşük olduğunu söyleyip durdular. 1960'ta OPEC'i kurmalarının sebebi buydu. OPEC her üyeye bir kota vererek, fiyatları yüksek tutmak için petrol üretimini düşük tutmaya çalışır.

Amerikalılar ucuz petrolün keyfini sürdürdüler -1998'de galonu 1 dolar idi- fakat bu konuyu iyi düşünmek gerekiyordu. Petrol ucuz olunca insanlar daha çok ve daha büyük araçlar almaya ve daha uzun mesafeler için araç kullanmaya başladılar. Dolayısıyla hava kirliliği, trafik sıkışıklığı ve yabancı petrolere bağımlılık arttı. Toplu taşıma azaldı. Küresel ısınma giderek etkilerini daha fazla göstermeye başladı. 2008'de galonu 4 dolar olan petrol yüzünden Amerikalılar daha küçük arabalara sahip olma-

dıkları ve işyerlerine daha yakın yerlerde yaşama-dıkları için pişman oldular.

Amerika, dünya petrol üretiminin %25'ini tüketmekte ve tükettiği petrolün %70'ini ithâl etmektedir. Bunun dörtte biri Basra Körfezi'nden gelir. (En büyük tedarikçisi de Kanada'dır). Petrol pazarı büyük bir küresel pazar olduğu için, herhangi bir bölgede oluşabilecek bir kesinti her yeri etkilemektedir. 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda ve 1979'da Şah'ın devrilmesi olayında yaşanan şey budur. 1991'de Amerika'nın Irak'a geri dönmesinin sebebi budur. Peki, petrol için müdahalede bulunmasına gerek var mıydı? Petrol karşılığında kan ticareti yapmak gibi bir şeydi. Amerika Körfez'in polis gücü müydü? Amerikalılar arazi araçlarının keyfini sürebilsin diye Körfez'de savaşmaları doğru muydu? Daha iyisi "petrol bağımlılıkları"nın üstesinden gelmeleri olurdu.

PETROL ÜRETİMİ DORUĞA MI ÇIKTI?

2002'den 2008'e ham petrolün fiyatı **varil** başına 20 dolardan ortalama 147 dolara çıktı. İnsanlar öfkeyle, spekülâtorleri ve petrol firmalarını fiyatlarla oynamakla suçladılar, fakat aslında piyasalar arz talep dengesine göre tepki veriyordu. Talepler gibi kaynaklar da artıyordu, özellikle Çin ve Hindistan gibi yeni sana

yileşen ülkelerin talepleri tırmanıştaydı.

Dünya petrol fiyatlarındaki, birden yükselip sonra hızla düşen grafik çizgilerine benzeyen şiddetli tırmanışa "âni yükseliş" adını verdiler. 2008-2009 Küresel Krizi talepleri azalttı ve petrol fiyatlarını bir süreliğine düşürdü. Bazı uzmanların dediğine göre kısa süre sonra dünya petrol üretiminde "en yüksek seviye"ye çıkacak ve artık kaynakları talebin üstüne çıkaracak hiçbir yeni gelişme yaşanmayacak. OPEC daha fazla üretim yapamaya-çağını söylerken gerçekleri söylüyor olabilir. Tam da dünyada enerji talepleri artarken bu oldukça çarpıcı bir durumdur. Başlıca sebebi, gelişmekte olan ülkelerin hızlı gelişmeleri, fabrikaları, evleri ve arabaları için çok daha fazla enerji tüketiyor olmalarıdır. Çin, yaklaşık on yıl içinde, enerji tüketimini (özellikle kömür) iki katına çıkarmıştır.

Tüketimde en üst noktaya ulaştığımızı düşünenler sadece pesimistler değildir. Çevreciler, "Eninde sonunda petrole bağımlı ekonomilerden ve sebep oldukları kirlilikten kurtulacağız" diyebilirler. Bilim adamları "Yüksek petrol fiyatları bizi alternatif enerji kaynakları konusunda daha ciddi düşünmeye itiyor. Yeterince kaynak oluşturulabilirse, yeni buluşlar yapılabilir." diyor. Petrol ve doğalgaz ihraç eden ülkeler bıyık altından gülüyor, çünkü bu onların en zengin ve en etkili olduğu zamandır.

Varil: Petrol ölçümünde tüm dünyada kullanılan standart birim, 42 galona denktir (yaklaşık 159 litre)

MALTHUS YANILIYOR MUYDU YOKSA ERKEN Mİ KONUŞMUŞTU?

Ekonomi kuramcılarının biri olan İngiliz Thomas Malthus 1789'da, dünyanın kaldıracabileceği insan sayısı konusundaki tahminlerinden bahsettiği bir yazı yayınladı. Yazısında gıda kaynakları "aritmetik olarak" (sâbit oranda) artarken, insan sayısının "geometrik olarak" (gitgide hızlanarak) arttığından bahsediyordu. En sonunda insanlar gıda kaynaklarını tüketecek ve açlık, savaş veya hastalıklardan öleceklerdi. Ekonomi biliminin niye sıkıcı bir şöreti olduğu ortadadır.

Daha sonraları yaşamış bir Malthusçu olan Paul Ehrlich 1967'de şu tahminde bulunmuştu: "1970'lerde ve 1980'lerde yüz milyonlarca insan açlıktan ölecek." Bugün dünyada Malthus'un doğduğu zamanlardakinden dokuz kat fazla insan vardır -1960'tan bu yana dünya nüfusu iki kat artmıştır- ve çoğu daha iyi beslenip daha uzun yaşamaktadır. (7 milyar insandan, 1,6 milyarı aşırı kiloludur). Açlık bölgesel olup savaşlar veya doğal afetler yüzünden yaşanmaktadır, nüfus fazlalığından değil. Problem şudur ki, bazı gelişmekte olan ülkeler yiyecek satın alacak paraya sahip değillerdir, bu problem de ekonomik büyüme ile çözülmüştür.

Kıyamet tahminleri hâlâ ilgi çeker, 1972'de yayınlanan *Büyümenin Sınırları* (*The Limits to Growth*) adlı kitapta olduğu gibi. Bir grup akademisyen, nüfus artışının yakında yiyecek, enerji, maden ve temiz hava kıtlığına sebep olacağını ve 21. Yüzyıl'ın başlarında hayat standartlarının düşmeye başlayacağını göstermek için bilgisayar modelleri kullandılar. Günümüzde giderek artan gıda ve petrol fiyatları

bazılarının *Büyümenin Sınırları* kitabının yazarlarının tamamen yanılmış olup olmadığını merak etmesine sebep olmuştur.

Akademisyenlerin kullandığı bilgisayar modeli ne yazık ki çelişkili varsayımlara dayanıyordu. Kaynakların artışını ve teknolojik değişimi göz ardı etmişlerdi. Bilimsel tarım konusunda büyük programlar geliştiren Brezilya bir gıda üssüne dönmüştü. Uzun yıllar önce yeryüzündeki petrolün bitmiş olması gerekiyordu, fakat aşırı derecede kullanılmasına rağmen hâlâ otuz-kırk yıl öncesinde olduğu kadar petrol var. Çünkü yeni sahalar ve yöntemler geliştirilmektedir. Son zamanlarda petrol fiyatlarının artması Çin ve Hindistan gibi ülkelerdeki hızlı ekonomik büyümeden kaynaklanıyor. Çünkü orada yaşayan insanlar araba ve klima gibi taleplerde bulundukça hükümetleri petrol ve dizel yakıtları aptalca bir yaklaşımla sübvansede ederek aşırı tüketimi teşvik etmiş oluyor.

Daha önceleri göz ardı edilen faktörler artık daha büyük önem taşıyor: Engin tarım arazileri erozyon, aşırı kullanım, çölleşme ve tuzluluk oranından dolayı kaybedilmektedir. Yeraltı su havzaları, özellikle de Üçüncü Dünya ülkelerinde giderek boşalıyor. Çin ve Hindistan'daki nehirler her geçen gün daha da kullanılmaz hâle geliyor. Ovalar kuruyor, çöller genişliyor. Küresel ısınma yüzünden değişen iklimler bazı bölgelerde kuraklığa bazı bölgelerde ise sellere sebep oluyor. Belki de Malthus ve *Sınırlar* kitabının yazarları biraz erken davranmışlardı ve yanlış etkenlere odaklanmışlardı.

Ham petrol konusunda şüpheleri olan diğerleri ise, dünyayı vuran şeyin uzun vâdeli kıtlık değil fiyatlardaki dalgalanma olduğunu düşünüyorlar. Son dönemlerdeki fiyat dalgalanmaları, onlara göre, aslında dengelenebilecek birçok faktörün sonucudur. Birinci faktör, Amerika'nın 2003'teki işgâliyle Irak'ı dünya petrol piyasalarının dışında bırakması idi. Irak'ın petrol üretiminin hızla eskiye döneceğini, hatta artaca-

likten kurtulacağız" diyebilirler. Bilim adamları "Yüksek petrol fiyatları bizi alternatif enerji kaynakları konusunda daha ciddi düşünmeye itiyor. Yeterince kaynak oluşturulabilirse, yeni buluşlar yapılabilir." diyor. Petrol ve doğalgaz ihraç eden ülkeler bıyık altından gülüyor, çünkü bu onların en zengin ve en etkili olduğu zamandır.

DİZİN

#

11 Eylül Saldırıları (2001) 50, 72, 101, 136, 143-147, 205, 210, 257, 261, 272, 277-279, 295, 305, 317-320, 325, 326, 328, 329, 457

A

Acheson, Dean 64-66, 81, 298
açık 141
Açık Kapı 1900 77, 358
Adelman, Howard 171
Aden Körfezi 410
Afganistan 28, 35-38, 41, 50, 53, 55, 57, 89, 101, 104, 118, 122-124, 128, 135, 139-141, 144, 149, 160, 176, 195, 205, 208-213, 219, 230, 260, 262, 272-274, 291, 304, 314-323, 327, 340, 347, 393, 419, 422, 429, 439, 443, 464
Afyon Savaşları 56, 356
Agincourt Muharebesi 280
ahbap-çavuş kapitalizmi 252
ahlâk dışı 51, 273
Ahmedinejad, Mahmud 53, 211, 305, 310, 462
Ai Camp, Roderic 234
Akdeniz 82, 110, 121, 198

Akin, George 101
Alaska 74
Albright, David 312
Alexander L. George 408
Allawi, Ali A. 213
Allende, Salvador 223
Allison, Graham 148
Almanlar 52, 63, 78, 91, 112-116, 175, 196, 262, 270, 272, 281, 289, 316, 320, 347, 349, 365, 367, 433
Almanya 30-33, 55, 63, 76-80, 112-117, 122, 158, 176, 179, 200, 202, 239, 245-248, 262, 265, 270, 281, 284, 289, 307, 310, 316, 341-346, 365, 367-369, 374, 400, 407, 431-434, 445, 455
Almond, Gabriel 137
Altı Gün Savaşı 160, 182-184
alt kıta 165
Ambrosius, Lloyd E. 86
Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 26, 29, 33, 62, 71-77, 81, 89, 96, 98, 100-105, 109, 117, 119, 120, 122-125, 130-142, 146-149, 151, 159, 168, 175, 187, 201-204, 207, 209, 212, 217-230, 233, 246, 253, 263, 267-272, 278-283, 286, 297-307, 309-311, 315, 319, 322, 326-328, 335,

338, 341-350, 353, 358, 362, 364-368, 373, 374, 375, 376, 377-388, 393-404, 408, 412-426, 429-431, 436-443, 451, 456-464
Amerikalılar 29, 33-37, 41, 58-60, 64, 71, 74-83, 88, 91, 93, 98, 100-105, 114, 120, 134-138, 141, 146, 148, 150, 159, 160, 175, 195, 198, 202, 206, 211, 217-229, 233, 240, 246, 248-250, 253, 262-264, 268, 281, 301, 316, 319, 323, 327, 329, 336-342, 346-349, 358, 362-366, 369, 372-376, 384, 402, 404, 407, 414, 426, 431-436, 440, 449, 452, 454-457, 463, 466
Amerikan Devrimi 42, 165, 320
Amin, İdi 419
ampirik 47
Amstutz, Mark R. 426
anakronizm 397
analiz düzeyi 262
analojiler 52, 101, 259, 271
anarşik 162
And Dağları 29
Anderson, Perry 350
Andropov, Yuri 122
angajman kuralları 444
Angela Merkel 346
Angel, Norman 55, 261, 382

Anglo-İran Petrol Şirketi 196
Angola 122, 158, 168, 307, 438
Annam 90
Annan, Kofi 438
Ansprenger, Franz 171
Anti-Balistik Füze Anlaşması (ABM, 1972) 282, 304
Antizzo, Glenn J. 151
antlaşma 413
apartheid 163
Aquinas, Thomas 105, 267
arabuluculuk 185, 201, 404-406, 422, 437, 441
Arafat, Yaser 185, 189, 190, 321
Aramco 62, 457
Arap-İsrail savaşları 181, 184, 186-188, 199, 261, 452, 456, 465
Araplar 162, 175, 177-184, 187-189, 196, 199-203, 206, 208, 240, 269, 324-327, 436, 442, 464
Arap Yarımadası 178, 203, 325
Arbenz (Guzman), Jacobo 223, 225
Arjantin 225, 233, 306-308, 422, 425, 443
Armatta, Judith 426
Armstrong, David 426
Arnavutluk 121, 337-341
Arthur F. Burns 401
Art, Robert J. 274, 408
Arunaçal Pradeş 39, 160, 361

asimetrik 266
asimetrik çatışma/savaş
53, 96, 282, 314–
320, 323, 327–329,
443
askerî işlerde devrim 278
Asmus, Ronald D. 132
Asvan Barajı 182
ataşeler 402–404
ateşkes 444
Atlantik Şartı / Sözleşmesi
(1941) 80
Atlas Okyanusu 185
atom bombası 81, 296,
298, 302, 310
atom diplomasisi 367
Aung San Suu Kyi 251
Aveil, JoAnn Fagot 446
Avigdor Lieberman 187
avro 346
avrodolar 346
Avrupa Birliği (AB) 36,
54–56, 131, 212,
335–337, 340–347,
373, 380, 383–385,
430, 439, 461
Avrupa Birliği Müktesebatı
345
Avrupa İnsan Hakları Mah-
kemesi (AİHM) 426
Avrupa Kömür ve Çelik
Topluluğu (AKÇT)
343
Avrupa Merkez Bankası
(ECB) 346
Avrupa Parlamentosu (AP)
345
Avustralya 39, 264, 270,
299, 324, 348, 437,
445, 451, 460, 463
Avusturya 30–33, 112, 126,
220, 247, 289, 337,
344, 430, 438, 441
Avusturya–Macaristan
İmparatorluğu 32,
112, 262, 337
Axworthy, Michael 213
Aybet, Gülnur 350
Azerbaycan 128, 464

B

Baas Partisi 320
Bab'ül Mendep 203

Bacevich, Andrew J. 86,
151
Bağdat 64, 147, 182,
201–206, 209, 317
bağımlılık 221
Bağımsızlık Bildirgesi
(1776) 71, 74, 91
Bailin, Alison 275
Bakker, Karen 466
Bakü–Tiflis–Ceyhan boru
hattı 464
Balfour Deklarasyonu
(1917) 178
Bali 324, 461
Balkanlar 56, 112, 121, 264,
337, 349
Ball, George 58
balon 375
Bangladeş 464
El Baradei, Muhammed
305
Barbarossa Operasyonu
116
Bardhan, Pranab 370
barış gücü/barışı koruma
443
Bar Lev Hattı 184, 284
Barshefsky, Charlene 234
Baruch Plânı 297
Basklar 319
Basra Körfezi 40, 142, 195,
197, 200, 251, 273,
276, 279, 317–320,
325, 337, 353, 361,
419, 452, 456
Bass, Gary J. 426
Bates, Robert H. 254
Batı Afrika 163, 167, 348,
460, 465
Batı Almanya 126, 341, 343
Batı Avrupa 34, 36, 40–42,
63, 81, 109, 117, 119,
136, 157, 159, 168,
177, 239, 246, 248,
250, 279, 298, 300,
337, 341–347, 375,
378–384
batık masraflar 273
Batı Şeria 174, 181,
183–190, 324, 465
Baum, Matthew A. 274
Baum, Richard 370
Bayandor, Darioush 213
Beattie, Alan 254
Beebe, Shannon D. 330

Begin, Menahem 185, 405
Beijing (Pekin) 29, 38, 43,
52, 85, 120, 171, 267,
271, 353–363, 367,
375, 395, 398, 408,
417, 420, 459, 461
Beinart, Peter 151
Beisner, Robert L. 66
Belçika 158, 161, 168, 271,
284, 341, 343, 418,
438
Belize 220
Bell, David 274
Bengal Körfezi 361
Benjamin, Daniel 350
Bereketli Hilal 179
Bergen, Peter 330
Berinsky, Adam J. 151
Berkowitz, Bruce 291
Berlin 31, 81, 98, 116, 158,
261, 267, 271
Berlin Duvarı 118, 124, 126,
267, 311, 337, 342,
347
Berlin Kararnamesi (1962)
98
Berman, Paul 330
Bern 441
Bernanke, Ben 374
Bernstein, Jeremy 312
Berridge, Geoffrey R. 408
Beş Yıllık Plânı 113
Beyaz Gazete 180
Beyaz Ordu 114, 122
Beyaz Saray 74, 98, 103,
126, 141–147, 187,
190, 204, 265, 399,
412, 439
Bhutan 241
Biafra Savaşı (1967–69)
170
Bickerton, Ian J. 190
Biden, Joe 187
Big Mac Endeksi 380
Birinci Dünya 64, 230, 246,
253, 382–384, 465
Birinci Dünya Savaşı
(1914–18) 27–33,
54, 61, 63, 78, 90,
93, 110, 112, 122, 137,
148, 158, 161, 178,
200, 212, 224, 239,
261, 266, 269, 281,
284, 338, 365, 379,
382, 388, 414, 430,

432, 457
Birleşmiş Milletler (BM) 36,
44, 54, 80, 148, 168,
181, 184, 204, 241,
248, 289, 306, 338,
382, 404, 414–418,
428–444, 465
Birmanya 251
Bisley, Nick 388
Bismarck 31, 32, 345
Bismarck sistemi 32
Bissell, Tom 106
Bizans İmparatorluğu
(330–1453) 264,
280
Blainey, Geoffrey 274
Blight, James G. 106
blitzkrieg 281, 284
Bloom, Mia 330
blöf 72
BM Çevre Programı 441
BM Çocuk Fonu 441
BM Eğitim, Bilim ve Kültür
Örgütü 441
BM Gıda ve Tarım Örgütü
441
BM Güvenlik Konseyi 201,
203, 297, 416–419,
421, 425, 434–439,
445
BM Mülteciler Yüksek
Komiserliği 441
BM Ticaret ve Gelişim
Konferansı 441
Bobbitt, Philip 274, 330
Bodin, Jean 42
Boerler 31, 163
Boer Savaşı (1899) 163
Boğazlar 82, 109, 341, 440
Bolivya 219, 233, 270, 443
Bolşevikler 112, 114, 178
Bolton, John 439, 445
Bombay 50, 319
Bonner, Michael 330
Boot, Max 86
Bosna–Hersek 59, 112, 199,
266, 273, 337–339,
342, 347, 444
Bosna–Hersek Savaşı
(1992–1995) 338
Bosna–Hersek Savaş
Suçları Mahkeme-
leri 423
Boutros–Gali, Boutros 438
Bowden, Mark 234

Bower, Tom 466
böl ve yönet 165
Bradford, DeLong, J. 152
Brahmaputra Nehri 459
Brejnev, Leonid 121, 126,
303
Brendon, Piers 171
Brest–Litovsk Antlaşması
(1918) 113
Bretton Woods 55,
375–377, 386
Brezilya 37, 159, 170, 216,
222–224, 231, 233,
239, 242, 245, 253,
306, 308, 386, 408,
435, 451, 453, 457,
463
BRIC ülkeleri 159
Britanya 31–34, 52, 71–75,
78, 80, 114, 128, 157,
161–165, 169, 224,
242, 280, 309, 344,
379, 441
Brocheux, Pierre 106
Brodie, Bernard 299
Brooks, Stephen G. 151
Brown, Archie 132
Brown, Janet Welsh 466
Brown, Michael E. 312, 330
Bruce Russett, 442
Brun, Diego Abente 234
Bryce, Robert 466
Brzezinski, Zbigniew 151
Budizm / Budist 94, 360
Bugajski, Janusz 132
buhran 373
Bulgaristan 337, 341, 344
Bunche, Ralph 436, 437
burjuvazi 61
Burma 240, 249, 251, 318,
361, 451
Bush, George Herbert
Walker (1989–93)
138, 145, 187,
203–206, 286
Bush, George Walker
(2001–09) 28,
36, 48, 55, 60,
72, 136–139, 142,
147–149, 152, 171,
187, 203–206, 210,
268, 282, 285, 304,
307, 323, 335, 385,
393, 396, 414, 422,
424, 426, 439, 457,

463
Butterfield, Fox 106
Butto, Benazir 305
Buzan, Barry 45
bürokrasiler 146
bürokratik politika 146–148
Büyük Beşli 435
Büyük Buhran 55, 62, 79,
90, 114, 309, 315,
373–375, 378, 386,
388, 450, 466
büyükelçiler 395, 399–401,
430
büyükelçilikler 395
Byers, Michael 426
C-Ç
Cafruny, Alan W. 350
Caldwell, Christopher 350
Calleo, David P. 152
Calvert, John 330
Calvocoressi, Peter 45
Camp David 185, 403–407
Carnegie, Andrew 58, 77
Carr, E. H. 49, 56
Carter, Jimmy 57, 124,
140, 142, 185, 190,
202, 291, 342, 398,
403–405
Cashman, Greg 274
Castro, Fidel 64, 84, 95,
121, 223, 225,
227–229, 398
caydırma 278
Celile Denizi 160, 465
Cenevre 92, 126, 287, 383,
397, 432, 441
Cenevre Sözleşmesi 92,
424
Cezayir 167, 181, 199, 308,
316, 322, 422
Chaco Savaşı (1932–1935)
270
Chamberlain, Gary 466
Chamberlain, Neville 48,
56, 123, 267, 289
Charles Wilson 83
Chasek, Pamela S. 466
Chávez, Hugo 223
Checkel, Jeffrey T. 350
Che Guevara 225
Cheney, Dick 147, 204
Chesapeake Koyu 416

Chollet, Derek 152
Chua, Amy 274
Chubin, Shahram 312
Churchill, Buntzie Ellis 191
Churchill, Winston (Sör)
46, 52, 80, 117, 311,
434
CIA (Merkezî İstihbarat
Teşkilâtı) 93, 137,
147, 168, 202, 209,
222, 225–228, 321,
380
cihad 49, 50, 206, 305,
321–325
Cimbala, Stephen J. 291
Cirinzione, Joseph 312
Clapp, Priscilla 152
Clarke, Richard 330
Clark, Gregory 254
Clark, Wesley 338
Clark, Wesley K. 291
von Clausewitz, Carl 259,
265, 295, 308, 316,
405
Clinton, Bill 139, 140, 272,
282, 306, 359, 384,
404, 406, 439
Clinton, Hillary 359
CO2 459, 461
Coate, Roger 446
Cockburn, Patrick 213
Cocker, Mark 171
Cohen, Raymond 408
Cohen, Stephen P. 190
Cohen–Tanugi, Laurent 45
Cole, Juan 213
Collier, Paul 254, 466
Conchinchina 91
Connelly, Matthew 466
Conrad, Joseph 168
Cooke, Stephanie 312
Cooper, Phillip J. 254
Coyle, James J. 214
Craig, Campbell 86
Craig, Gordon 123
Craig, Gordon A. 408
Crandall, Russell 234
creole 219
Cribb, Julian 466
Crichlow, Scott 66
Croft, Stuart 291
Cromwell, Oliver 66
Cronin, Patrick M. 312, 408
Crowley, Roger 291

Crucé, Émeric 54, 430
de Cuéllar, Javier Pérez
404, 438
cui bono 64
cumhuriyet 123
Cummings, Bruce 86
Çad 465
Çeçenistan 212, 268, 464
Çek Cumhuriyeti 139, 282,
337, 341, 344
Çekoslovakya (1918–92)
114, 117, 121, 126,
263, 272, 289, 337
çelişki 61
Çen Şui–bian 362
Çernenko, Konstantin 122
çevreleme 81
Çiang Kai–şek 114
çift–kutuplu / çift–kutuplu–
luk 49, 81, 85, 277,
304
çift–kutupluluk 85, 277
Çin 26, 32–40, 43, 51–53,
56, 62, 64, 72, 77,
82, 85, 90–93, 98,
100, 103, 119–122,
125, 130–132, 136,
144, 150, 157–160,
167, 170, 196, 203,
217, 230, 233,
241–245, 248–253,
267, 271–273, 282,
295, 300–303,
307–310, 316, 318,
328, 336, 338, 346,
352–370, 375–378,
380, 382–387,
395–399, 402, 405,
408, 414, 417, 420,
425, 432–437, 444,
451–456, 459–464
Çin Komünist Partisi 62,
114, 357
Çinliler 86, 92, 240, 251,
316, 357–361, 365,
376, 450
Çin Nasyonel Partisi 114
Çin–Sovyet 85, 114, 119,
136
Çin Uzlaşısı 62
çok–kutuplu / çok–kutup-
luluk 28, 36, 86, 171
çok–tarafli diplomasi 289
çok–taraflilik 151

D

dalgalanma 368
Dallas, Gregor 132
damping 369
Danimarka 264, 305, 341, 344, 346
Dannreuther, Roland 291
Dante Alighieri 170
darbe 220
Darfur 460
davranışsalılık 139
de facto 420
deflasyon 369
değişken 138
de jure 420
Delpech, Thérèse 312
demagoji 224
demir perde 81
devalüe 346
devlet 41
devletçilik 218
devrimcilik 271
Dışişleri Hizmeti 404
dış kaynak kullanımı 369
dış politika 135
Diamond, Larry 234
Dicke Nehri 201, 206, 459
Diebel, Terry L. 408
Diem 94, 95, 273
Diem, Ngo Dinh 94
Dienbienphu 92, 96, 100
Dinan, Desmond 350
diplomasi 117, 279, 291, 393, 395-402, 405-408, 413
Disraeli, Benjamin 54
Dockser Marcus, Amy 190
Doğu Almanya 121, 126
Doğu Asya 39, 78, 198, 242, 270, 309, 353-359, 369
Doğu Avrupa 33, 50, 81, 109, 116-131, 164, 209, 249, 263, 270, 296, 304, 337, 341, 344, 347
Doğu Çin Denizi 359
Dominik Cumhuriyeti 222, 229
Domuzlar Körfezi Çıkarması 95
Donnelly, Jack 427
Dorman, Shawn 408

Dougherty, James E. 66
Downie, David L. 466
Doyle, Michael W. 291
Dört Büyük 436
döviz kurları 374
Dreyfus Davası 176
Dreyfus Olayı 176
Drezner, Daniel W. 427
Duelfer, Charles 214
Duggan, William 254
Dulles, Allen 225
Dulles, John Foster 83, 93, 225, 299, 301
Dumas, Charles E. 370, 388
durgunluk (resesyon) 373
Dünya Bankası 237, 377, 441, 464
Dünya Fikrî Mülkiyet Örgütü 441
Dünya Hükümeti Teorisi 430
Dünya Meteoroloji Örgütü 441
Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 441
Dünya Ticaret Merkezi 140, 319
Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ-WTO) 55, 348, 382-387
düopoli 38, 86

E

Easterly, William 254
Ebu Garip Hapishanesi 424
Ege Denizi 411
Egeland, Jan 466
egemenlik / hâkimiyet 27, 30, 34-38, 41-44, 50, 58, 61, 72, 74, 91, 119, 125, 138, 157, 161-167, 175, 190, 206, 219, 224, 230, 232, 239, 271-273, 318, 339, 344, 346, 362, 364, 379, 383, 386, 414, 417, 429-432, 455
Ehrenberg, John, J. 214
Eichmann, Adolph 421
Eichmann Davası 421

Einstein, Albert 47, 296, 311
Eisenhower, Dwight D. 83, 89, 92, 94, 140, 182, 187, 197, 228, 298, 301, 342
Ekbladh, David 66
Ekim Savaşı 184
eklektik 65
Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU) 346
Ekvador 417, 422
El Cezire 208
Eldar, Akiva 192
El Fetih 189
elitler 125
El-Kaide 50, 60, 146, 203, 205, 208-210, 305, 316, 319, 323-327
Elkus, Richard 388
Ellsberg, Daniel 106
El Salvador 438
Emmott, Bill 370
emperyalizm 76
Emperyal Yayımlar 128
Endonezya 158, 160, 162, 170, 358, 361, 363
enfilyon 369
Engerman, David C 132
en kötü senaryo 118
erişebilir 299
Eritre 160, 203, 408, 443
Ermeniler 199
Ernest Mayıs 148
Ervin, Clark Kent 330
Eski Ahit 175
Esposito, John L. 214
Estonya 115, 128, 328, 341, 344
ETA 319
Etiyopya 29, 122, 158, 160, 162, 249, 408, 433, 459
etki alanı 196
Evans, Gareth 427
Evrensel Posta Birliği 441

F

Fall, Dorothy 106
Farber, David 409
Farrell, Stephen 191
Farrell, Theo 426
Kral Faruk 181
Fas 31, 422

Federal Reserve (Fed) 374
Feldman, James K. 331
Feng, Zhu 371
Ferdinand, Franz 112
Ferguson, Niall 45
Fernández-Armesto, Felipe 172
Fırat Nehri 201, 206, 459
Fildişi Sâhili 464
Filipinler 55, 58, 76-79, 110, 264, 271, 316, 359, 363, 426
Filistin 158, 160, 175-181, 185-190, 199, 208, 318-320, 324, 340, 436, 442
Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ-PLO) 185, 189, 319, 321
Filkins, Dexter 214
Finlandiya 52, 337, 344
FitzGerald, Frances 106
Ford, Gerald 142
Formosa Boğazı Karar-namesi (1955) 98
Forsythe, David P. 427, 446
fosil yakıtlar 449, 455, 458, 459, 461
Franco, Francisco (General) 116
Franklin, Benjamin 73
Fransa 32, 51, 72-75, 78-81, 89, 91-93, 104, 114-118, 125, 158, 162, 167, 176-182, 198, 217, 220, 224, 239, 243-246, 263, 271, 280, 284, 289, 295, 299-303, 307, 309, 341, 343-350, 404, 420, 431, 433-436, 441, 458
Fransız Devrimi/İhtilâli (1789) 30, 42, 54, 74, 176, 266, 395
Fransız Komünist Partisi (PCF) 93
Fransızlar 73, 89-96, 100, 102, 104, 114, 116, 158, 167, 176, 181, 203, 220, 225, 240, 243, 280, 283, 308, 316, 343, 349
Freedman, Lawrence 312
Freidman, Thomas L. 466

Freyberg-Inan, Annette 66
Friedman, Thomas L. 388
Fukuyama, Francis 152
Fursenko, Aleksandr 132

G

G8 / G20 38, 57, 461
Gabon 464
Gabriel, Richard A. 274
Gaddis, John Lewis 86
Galbraith, Peter 401
Galileo, Galilei 240
Gallarotti, Giulio M 66
Gana 158, 163, 438
Gandi, Mohandas Karamçand 161, 166
Ganges Nehri 461
Ganguly, Sumit 312
Gardner, Hall 330
de Gaulle, Charles 91, 167, 281, 299-302, 343, 347, 436
Gause, F. Gregory, 214
Gazze 189, 190, 211, 324
Gazze Şeridi 182-186, 189
Gelb, Leslie H. 152
geleneksel diplomasi 123, 393, 396
Gelvin, James L. 190
geniş çaplı caydırıcılık 299
genişletilmiş caydırıcılık 300
George, Alexander 123
Gerges, Fawaz A. 330
gerici 262
gerilla savaşı 74, 89, 93, 96, 99, 114, 142, 169, 219, 225, 228, 282, 316, 319
geri tepme 321
Gibbs, David N. 445
Gibney, Mark 427
Giddens, Anthony 350
Gillespie, Charles A. 409
Giustozzi, Antonio 214, 330
Gladstone, William Ewart 54
Glahn, Gerhard von 427
glasnost 126
Glaspie, April 147, 204
Gobi Çölü 460

Golan Tepeleri 183-186
Goldgeier, James Goldgeier 152
Goldman, Marshall I. 132
Goldsmith, Jack 427
Goldstein, Gordon M. 106
Goldstone, Richard 419
Gorbaçov, Mihail 121, 126-128, 287, 304, 397
Gore, Al 461, 467
göç 246
göreciliğe (relativizm) 60
görev değişikliği 444
Göring, Hermann 280
Gramsci, Antonio 64
Gray, Colin S. 274, 291
Greenpeace 404
Greider, William 152
Grenada 136, 222
Groeling, Tim J. 274
Gross, Jan T. 132
Grotius, Hugo 54, 413, 417, 422
Grönland 461
Gruening, Ernest 99
grup düşüncesi 58
GSYİH 241
Guantanamo 423
Guatemala 136, 222-225, 228
Guevara, Ernesto Che 225
Gunning, Jeroen 190
Gurion, Ben 180
Guyana 160, 422
Guz, Bernard 92, 96
Guzman, Andrew 427
güç 27
güç-dengesi 29
güç dengesi diplomasisi 120, 398
güç dengesi sistemi 27-32, 36, 266, 432
güç hiyerarşisi 30
Gümrük Târifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 379, 382
Güney Afrika Cumhuriyeti 31, 156-158, 161-170, 306, 319, 397, 435, 442
Güney Amerika 42, 217, 233, 260, 306, 386, 397

Güney Çin Denizi 359, 395
Güneydoğu Asya 89, 92, 278, 299, 359, 433
Güney Kore 35, 39, 159, 242, 245, 253, 287, 300, 341, 357, 359, 367, 386, 415, 418, 435, 438
Güney Vietnam 58, 89, 93-104, 228, 272, 320, 359, 422
Gürcistan 128, 131, 328, 339, 396, 412, 464
güvercin 141

H

Haass, Richard N. 191, 214
habeas corpus 423
Habeşistan 395
Habsburg Hanedanı 51, 128, 220, 271, 337
Haçlı Seferi 50
Haganah 179, 181
Haiti 138, 222, 421, 428, 443, 464
Hak edişler/istihkaklar 141
hâkimiyet. **Bkz** egemenlik
haklı savaş 49, 105
Halberstam, David 87, 106
halifeler 177
halifelik 177, 317
halk cepheleleri 114
halkçı (popülist) 197
Halperin, Morton 152
Halper, Stefan 370
Hamas 189, 199, 321, 324, 442
hâmilik 91
Hammarskjöld, Dag 168, 438
Hanoi 100-103, 160, 273, 359
Hanson, Victor Davis 274
Hao, Yufan 370
Harbutt, Frasier J. 132
Harding, Jeremy 254
Hardy, Roger 214
Harkabi, Yehoshafat 312
Harrison, Ewan 66
Harrison, Lawrence E. 254
Harry Piotrowski 45
Hart, Basil Liddel 281, 309
Hausa-Fulani 169

Hausner, Gideon 421
Hawaii 77, 264, 366
Hawley-Smoot 55, 373
haydut devlet 284
Hazar Denizi 195, 196
hegamonya 121
Hegel, G. W. F. 79
hegemonya 64, 119, 121, 126, 131, 230, 264, 268, 279, 335, 360
Heilbroner, Robert 240
Heller-Roazen, Daniel 427
Helms, Jesse 439
Herring, George C. 87
Herspring, Dale R. 133
Herzl, Theodor 176, 180
Hıristiyan 53, 65, 109, 112, 115, 136, 160, 167, 169, 176-178, 186, 199, 264, 273, 317, 327, 360
Hırvatistan 337, 341, 401
HIV / AIDS 246
Hill, Charles 66, 291
Hill, James T. 234
Hindistan 37, 39, 50, 150, 157-160, 165-170, 176, 199, 208, 210, 231, 242, 245, 249, 253, 271, 287-290, 295, 300, 305-310, 319, 321, 338, 356, 358, 361, 382, 407, 422, 435, 450, 452-456, 459-465
Hindu 40, 166, 199
Hint Okyanusu 38, 157, 306, 361
Hiro, Dilip 45
Hiroşima 281, 296, 297, 298, 312, 364-368
Hirsi Ali, Yaaan 254
Hirst, David 191
Hitler, Adolf 48, 51-56, 60, 81, 91, 110, 114-116, 122, 180, 196, 261-263, 267, 269, 272, 280, 288, 310, 350, 365, 374, 405, 423, 433
Hizbullah 44, 186-189, 319, 442
Hobbes, Thomas 54, 260
Hobson, J. A. 61, 237
Hoffman, David 312

Hoffmann, Stanley 254
Hogan, Michael J. 87
Holbrooke, Richard 89, 338, 404, 409
Hollanda 110, 138, 162, 184, 220, 242, 341-346, 362, 425, 441
Holokost 180, 270, 423
Holslag, Jonathan 370
Honduras 225, 228, 232
Hong Kong 77, 245, 361, 381, 404
Horner, Charles 370
Houck, Oliver A. 467
Howard, Lise Morjé 445
Howell, William G. 152
Howe, Stephen 172
Huband, Mark 172
Hubbard, Glenn 388
Hubbard, R. Glenn 254
Hufbauer, Gary Clyde 234
Hulme, Mike 467
Humeyni (Âyetullah) 198-201
Hung, Ho-fung 370
Huntington, Samuel 40, 195, 199, 229, 254, 264, 317, 321, 329, 442
Hurricane 280
Hutular 161, 168, 419
huysuz rejimler 57
Hürmüz Boğazı 123, 198, 211
Hüseyn, Saddam 41, 114, 147, 195, 200-206, 209, 213, 261, 284-286, 310, 320, 324, 424, 463
Hz. Muhammed 317, 325

181, 195, 198-213, 245, 260, 262, 264, 267-269, 272, 282, 284-286, 290, 295, 305, 307-310, 315-320, 323-327, 337, 340, 393, 397, 408, 413, 418, 422, 424, 433, 435, 442-445, 452-454, 457, 459, 465
Irak Savaşı 286
Irving Janis 58
ISI 321
iç savaş 75, 77, 79, 99, 108, 116, 122, 165, 179
idealizm 46, 53, 79, 140, 434
ideoloji 112
İgbolar 169, 170
iki-devletli çözüm 190
iki-kutuplu / iki-kutupluluk 34, 35
ikinci-darbe kapasitesi 300
İkinci Dünya Savaşı (1939-45) 28, 30, 33, 49, 51, 54-59, 63, 79, 81, 110, 114-118, 122, 137, 140, 148, 158, 166-168, 180, 250, 258, 262-265, 268, 270, 273, 279, 281, 296, 300, 309, 320, 338, 340, 342, 360, 362, 367, 373-375, 379, 382, 386, 388, 402, 414, 418, 423, 431, 433-436, 456, 466
iki savaş arası 33
İli Nehri 459
ilk-darbe kapasitesi 300
İncil 188
İngilizler 29, 31, 64, 74, 101, 114, 116, 158, 161, 163, 165-169, 175, 178-180, 185, 195-197, 200, 208, 220, 258, 280-283, 296, 316, 318, 320, 344, 459
İngiltere 38, 48, 52, 54, 63, 80, 82, 105, 110, 135, 158, 160, 165-169, 178-182, 196, 206,

217, 220, 224, 242, 245, 253, 263, 271, 281, 283, 289, 295, 302, 316, 318, 323, 339, 341, 344, 346, 348, 356, 361, 365, 380, 388, 399, 418, 425, 431, 433-436, 443, 457
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) 424, 445
insanî müdahale 55
inşacılık 57, 60, 65
intifada 186
İran 29, 37, 40, 44, 53, 64, 72, 125, 136, 139, 144, 160, 171, 177, 189, 195-213, 268, 273, 282, 285-290, 294, 298, 305-310, 319-322, 328, 337, 355, 393, 396-399, 408, 413, 415, 418, 421, 435, 441, 444, 454-457, 462-464
İran-İrak Savaşı 209, 404, 438
İran İslâm Devrimi (1979) 202
İrlanda 315, 337, 343-346, 431
İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) 316, 319
İrtiş Nehri 459
İskender (Büyük) 175
İslâm 29, 40, 43, 50, 53, 58, 63, 85, 150, 166, 176, 186, 189, 195-201, 204-210, 212, 229, 243, 245, 261, 263, 264, 272, 305, 310, 315-328, 442, 457, 463, 465
İslâmcılık 62, 199, 318, 325
İspanya 55, 58, 61, 73-77, 96, 114, 116, 157, 176, 218-225, 264, 271, 283, 319, 324, 338, 341-348, 397, 408, 425, 455, 465
İspanyol İç Savaşı (1936-39) 116
İspanyollar 74, 157, 175, 217, 223, 246, 346
İsrail 44, 64, 158, 174-176,

179-190, 199, 203, 209-213, 264, 269, 284, 290, 295, 305-310, 315, 318-325, 328, 340, 397, 403-407, 421, 436-438, 441, 455, 462-465
İsraililer 175, 179-190, 209, 211, 263, 319, 406, 433, 437, 442
İstanbul 109, 178, 209
İsveç 109, 239, 279, 337, 344, 346, 438, 458
İsviçre 61, 92, 112, 239, 279, 284, 337, 344, 367, 377, 398, 432, 441, 442
işçi döviz 246
işlevselcilik 442
İtalya 33, 79, 81, 158, 239, 271, 337, 341-344, 396, 433, 441
İzlanda 341, 381
izolasyonizm 33, 79, 81, 135, 137, 329, 365, 431

J

Jackson, Robert 66
Jacques, Martin 370
Jamaika 220, 441
Jamal, Arif 330
James, Harold 388
James, Patrick 66
Japonlar 91, 93, 103, 248, 251, 262, 264, 267, 281, 296, 348, 359, 362-369, 405, 433, 436
Japonya 31-36, 39, 50, 58, 77-79, 91, 157-160, 166, 239, 243, 245, 248, 253, 264, 270, 279, 282, 287, 296-300, 309, 348, 353, 356-360, 363-369, 375, 379, 383-387, 398, 405, 423, 433, 440, 445, 455-458
Jay Antlaşması (1794) 74
Jefferson, Thomas 74, 84
Jentleson, Bruce W. 152

jeopolitik 48, 54, 72, 82, 109, 110, 119, 123, 129, 138, 183, 220, 361, 464
Jervis, Robert 214
Jha, Prem Shankar 370
Jintao, Hu 26, 356
John Paul, Papa II. 319
Johnson, Lyndon B. [LBJ] 89, 92, 97-101, 140, 142, 143, 150, 187, 229, 302, 396
Jolly, Richard 445
Jonas, Susanne 234
Jones, Bruce D. 172
Judt, Tony 350
Junger, Sebastian 214
jus ad bellum 424

K

Kaddafi, Muammer 310, 399, 400
Kafkaslar 180, 195, 196
Kagan, Donald 274
Kagan, Robert 45
Kahler, Miles 274
Kaldor, Mary 330
Kamboçya 90, 102, 143, 243, 249, 438
Kamerun 464
kamu borcu krizi 346
Kanada 74, 100, 231, 250, 280, 320, 329, 341, 380, 384, 408, 417, 441, 452, 456, 461-464
Kant, Immanuel 47, 54, 60, 430
Kaplan, Robert D. 370
Kapur, S. Paul 312
karaborsa 251, 305
Karaciç, Radovan 423
Karadeniz 109, 196, 261
Karayipler 220-226
Karnow, Stanley 106
karşı-değer saldırısı 300
karşı güç 37, 74, 82, 109, 131, 150, 300
karşı-güç saldırısı 300
karşılaştırılabilir üstünlüğü 348
Karzai, Hamid 134, 150, 210, 273, 319

Katmanlı 37
Katolik 30, 51, 91-94, 105, 126, 220, 239, 242, 267, 316, 320, 337, 364, 413, 424, 430
kayırmacılık 170
kayıt dışı ekonomi 252
kaynak şantajı 40
kazan-kazan 56, 381, 387
Kellogg-Briand Paktı (1928) 79, 414, 422
Kemp, Geoffrey 370
Kennan, George F. 32, 81, 85, 114, 130, 142, 144, 341, 414
Kennedy, Hugh 191
Kennedy, John F. [JFK] 58, 80, 84, 90, 92, 94-98, 101, 121, 128, 140, 142, 148, 228-230, 267, 299, 302, 396, 412
Kennedy, Paul 446
Kennedy, Robert 100
Kenneth S. Rogoff 389
Kenworthy, E. W. 106
Kenya 161, 168, 316, 441, 460
Kepel, Gilles 214, 330
Kerenski, Aleksandr 112
Kerkük 209
Kerry, John 467
Kerry, Teresa Heinz 467
Kessler, Glenn 409
Keşmir 210, 287, 306, 309, 319, 321, 422, 459
Keynesyen iktisat 373
KGB 129, 319
Khalidi, Rashid 191
Khanna, Tarun 370
Kıbrıs 344, 439, 443
kısıtlama 141
Kıta Avrupası 74
Kızıl Deniz 182, 198, 203
Kızıl Kmerler 243
Kızıl Ordu 33, 53, 108, 113, 114, 116
Kilcullen, David 214, 330
Kilman, Scott 255
kimera 38
Kimmerling, Baruch 191
Ki-mun, Ban 438
King, Stephen 388
Kingston 441

Kinzer, Stephen 87
Kissinger, Henry 52, 102, 103, 117, 118, 123, 147, 175, 185, 270, 282, 398, 409
kişisel diplomasi 403, 407
Kitab-ı Mukaddes 175
kitle imha silâhları (KİS) 44, 60, 72, 148, 205, 267, 269, 277, 285, 311, 326, 330, 463
kitleler 125
Klare, Michael T. 45, 467
klâsik diplomasi 123, 184, 396
klâsik liberalizm 54
kleptokrasi 129
Klingberg, Frank L. 139
kloro-floro-karbon 423
Kluger, Richard 87
Knake, Robert 330
Knock, Thomas J. 66
Koblenz, Gregory D. 291
Koivukoski, Toivo 67
Kolombiya 78, 159, 217, 219, 222, 224-226, 252, 272, 462
Komintern 93, 113-116
Konfederasyon Madde-leri 73
Kongo 160-162, 168, 438
konsolosluk 402
Konstantinopolis 280
konvansiyonel (geleneksel) güçler 298-301
Kopp, Harry W. 409
Kopstein, Jeffrey 351
Kore Savaşı 83, 266, 367, 420, 437
korumacılık 369
koruma sorumluluğu 44, 411, 424, 444
Koruma Sorumluluğu (R2P) 424
Kosova 44, 130, 139, 199, 273, 338, 347, 397, 412, 424, 435, 445
kota 348
Kotkin, Stephen 132
Körfez Savaşı
Birinci Körfez Savaşı 35, 138, 161, 189, 200, 203, 212, 282, 307, 326

İkinci Körfez Savaşı 201, 204
Üçüncü Körfez Savaşı 205
Dördüncü Körfez Savaşı 208
Körfez Savaşları 136, 189, 195, 198, 203, 205, 212, 284, 308, 326
Kraliçe Elizabeth 400
Krämer, Gudrun 191
Krasno, Jean E. 446
kredibilite 283
Kremlin 121-124, 127, 131, 298, 319, 464
Kristof Kolomb 241
Krugman, Paul 389
Kruşçev, Nikita 84, 95, 119, 121, 125, 130, 303, 342, 396
Kudüs 174, 181-190, 322, 407, 421
kukla devletler 196
Kuklick, Bruce 87
Kupchan, Charles A. 274
Kuran 177, 318, 321
kurtarma paketleri 63, 346
Kutsal Topraklar 49, 175, 322
Kuveyt 136, 139, 143, 147, 161, 202-206, 264, 418, 433, 445, 463
kuvvet 29
Kuzey Afrika 177, 180, 208, 245, 264, 270, 460
Kuzey Amerika 40, 42, 72, 74, 158, 199, 218, 229, 231, 248, 260, 271, 337, 350, 378, 384
Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) 345, 373
Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) 44, 80, 150, 279, 328, 335-341, 347, 349, 431
Kuzey Atlantik Paktı 341
Kuzey İrlanda 316, 320
Kuzey Kore 33, 37, 39, 56, 59, 171, 229, 266-268, 282, 286-290, 295, 300, 305-310, 319, 326, 341, 356,

359, 367, 369, 393, 408, 418, 420, 435, 437, 443, 451
Kuzey Vietnam 33, 93, 98-100
Kuzey Vietnam Ordusu 99, 102
Küba 34, 39, 56, 58, 64, 76, 84, 95, 121, 148, 217, 220, 222-229, 233, 251, 290, 306, 316, 398, 412, 419, 451
Küba Füze Krizi 85, 117, 148, 267, 311, 412
Küba Kararnamesi (1962) 98
kültürel hegemonya 64
Küresel Güney 159, 170, 212, 218, 231, 237, 243, 245, 248, 252, 382-385, 401, 415, 442, 450, 463
küreselleşme 39, 55, 59, 63, 82, 137, 261, 373, 377-379, 382, 384
Kürtler 101, 161, 201-206, 209, 213, 319
Kyoto Protokolü 149, 461

L

Lacey, Robert 214
Ladin 205, 209, 261, 305, 316, 319, 322-325
LaFeber, Walter 234
Lahey 419, 423, 425, 441
Lamb, David 106
Lambert, Helene 426
Lancaster, Carol 254
Langewiesche, William 312
Laruelle, Marlène 132
Lâtin Amerika 40, 42, 74, 140, 158, 171, 199, 217-225, 230, 233, 243, 248, 252, 271, 353, 386, 438
Lauren, Paul G. 408
Laurent Kabila 168
Lawrence, Bruce 330
Lawrence Eagleburger 145
Leal, Susan 467
Lears, Jackson 87
Lebow, Richard Ned 66
Leffler, Melvyn P. 87, 132, 152

Legrain, Philippe 254
Legro, Jeffrey W. 152
Lemarchand, René 172
Lend Lease 80
Lenin 47, 61, 93, 104, 110, 112-115, 127, 130, 237, 261, 319, 414
Lennon, Alexander T. J. 214
LeoGrande, William M. 234
Leonard C. Robinson 274
Leonardo da Vinci 240
Leonid Brejnev 122
Leopold (Belçika Kralı) 168
Lesch, David W. 191
de Lesseps, Ferdinand 225
Letonya 341, 344
Levi, Michael 312
LeVine, Mark 191
Lewis, Bernard 191
liberalizm 49, 54, 57, 65, 115, 414, 430
Liberalizm 53-58, 170
Liberya 162
Libya 207, 286, 305, 310, 319, 396, 399, 400, 416-419
Lincoln 75
Lionel Jospin 342
Li Teng-hui 362
Little, Richard 45
Litvanya 115, 128, 341, 344
Lobell, Steven E. 66
Locke 54
Lockerbie 286
Logevall, Fredrik 86
lojistiğe 185
Lomborg, Bjørn 467
Londra 71, 73, 78, 93, 114, 116, 160, 165, 182, 258, 272, 302, 324, 344, 392, 399, 441
Louis Emmerij 445
Love, Janice 172
Lovell, Bryan 467
Luck, Edward C. 446
Lukacs, John 87
Lumumba, Patrice 168
Lundestad, Geir 45, 351
Lübnan 43, 44, 178, 181, 186-189, 199, 211, 270, 319, 442
Lüksemburg 239, 284, 341-344

Lyman, Princeton N. 172
Lyndon Johnson 96
Lynn-Jones, Sean M. 312, 330
M
Maass, Peter 467
Maastricht 346
Macaristan 119-122, 126, 139, 337, 341, 344, 416
Macgregor, Douglas A. 291
Machiavelli, Niccolò 49
MacMillan, Margaret 274
Madrid 324
Maginot, Andre 284
Maginot (Majino) Hattı 282, 284
Magstadt, Thomas M. 87
Mahan, Alfred Thayer 76
Mahubani, Kishore 370
Makedonya 337
Mak, Geert 351
Makovsky, David 191
mâkûl süre 103
Malakka Boğazı 359
Malezya 251, 359, 363, 369
Mallaby, Sebastian 389
Malone, David M. 446
Malta 344
Mançukuo 366
Mançurya 50, 119, 264, 365-367, 433
manda 179
Mandela, Nelson 172
Mandelbaum, Michael 152, 274, 389
Manhattan Projesi 296
manifesto kaderi 74
Mankoff, Jeffrey 133
Mannheim, Karl 90
Mansfield, Mike 96, 401
Maogoto, Jackson Nyamuya 427
Mao Zedong 51-53, 60, 114, 119, 122, 302, 356, 360-362
Maraniss, David 106
Margalit, Avishai 409
Margaret P. Karns 446
Markovits, Andrei S. 351
Marksizm 47, 61, 64, 112

Marks, Sally 45
Marshall, George C. 81
Marshall Plâni 63, 81, 250, 341
Marx, Karl 61-64, 104, 125, 127, 237, 239
Mason, David S. 152
Matlock, Jack F. 152
Mavera-i Ürdün 179, 200
Mazower, Mark 446
McCarthyicilik 83
McCarthy, Eugene 100
McCarthy, Joseph 83
McCormick, James M. 153
McCormick, John 351
McFaul, Michael 66
McKibben, Bill 467
McKinley, William 76, 77
McMahon Hattı 160
McMahon, Henry 178
McMahon-Hüseyn Mektupları 178
McNamara, Robert 90
McSherry, Patrice 214
McWilliams, Wayne C. 45
Mead, Walter Russell 84, 87, 288
medenî haklar 424
medeniyetler 199
Medine 179, 323
Medvedev, Dimitri 130, 131, 304
Meiji Restorasyonu 31, 364
Meital, Yoram 191
Mekke 179, 323
Mekong Nehri 461
Meksika 38, 53, 55, 64, 74, 78, 171, 217, 220, 222, 224, 229-233, 245, 247, 271, 329, 380, 383-387, 448, 450, 454, 463
Menahem Begin 180, 185, 320, 403
Menon, Rajan 351
Mercosur 233
Meredith, Martin 172
merkantilizm 385
Merkel, Angela 343
mestizo 219
meşru 121, 270
von Metternich, Klemens 30-32, 271, 430

Mezopotamya 178, 200
Mısır 122, 167, 178, 180-190, 199, 207, 245, 264, 269, 279, 309, 318, 321, 327, 403, 405, 407, 435, 442, 451, 459, 464
Michalak, Stanley 275
Migdal, Joel S. 191
Mihver Devletleri 31, 55, 79, 80
Miletler Cemiyeti 158
Miller, Aaron David 191
Miller, Steven E. 312, 330
Milletler Cemiyeti 33, 49, 54, 56, 78, 148, 179, 430-436, 439, 442
millî menfaat 51, 55, 72, 82, 115, 140, 212, 273, 365, 394
Mills, Nicolaus 214
Miloseviç, Slobodan 268
Milton-Edwards, Beverley 191
Minerva'nın baykuşu 71, 79
Mingst, Karen A. 446
Minh, Ho Çi 91, 93, 95, 99
minimum caydırıcılık 300
Missouri-Holland Davası 418
Mobutu, Joseph 168
modernizasyon teorisi 242
Moghalu, Kingsley Chiedu 427
Moğollar 109, 317, 325
Mokyr, Joel 254
molla 200
Monnet, Jean 343
Monroe Doktrini 224
Montreal 441
Moore, Rebecca R. 350
Moran, Terence P. 87
Morgan, Ted 106
Morgenthau, Hans 49-53, 86, 263, 393, 407, 414
Morris, Benny 191
Morse, Wayne 99
Moskova 29, 81, 86, 93, 109, 113, 116, 119, 121-128, 131, 181-184, 187, 202, 265, 277, 282, 291, 302-306, 320, 341, 360, 367, 397, 399,

412, 415, 463
Mountbatten, Louis 166
Moyo, Dambisa 254
Mozambik 158, 168, 464
Muasher, Marwan 191
Mueller, John 137, 312
Mugabe, Robert 169
Muldoon, James P. 446
Munton, Don 133
Musaddiki Muhammed 197, 199
Musaddık, Muhammed 197
Musicant, Ivan 234
Mussolini, Benito 64, 116, 433
mutlakiyet 42, 240
mücahitler 323
müdahale / müdahalecilik 135-138, 222
müeyyide / yaptırım 415
Münih 48, 114, 263, 267, 272, 289
Müslüman 41, 52, 58, 62, 86, 112, 123-125, 128, 140, 157, 159, 161, 165-171, 177, 186-189, 195-199, 206-212, 245, 264, 269, 315-328, 338, 344, 379, 423, 442
Müslüman Kardeşler 199, 442
Müşterek Kurmay Başkanları 142
müşteri devletler 277
Myanmar (Birmanya) 251

N

NAFTA. **Bkz** Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
Naftali, Timothy 132
Nagazaki 281, 296, 298, 367
Naim, Moisés 254
Nairobi 441
Namibya 404, 408, 438
Napoléon Bonaparte 30, 42, 58, 74, 96, 110, 118, 176, 261, 265, 270, 308, 316, 353, 397, 430

Napoléon Savaşları 75, 163
Nasır, Cemal Abdül 167, 181-184, 202, 279, 438
Nasr, Vali 214
NATO. **Bkz** Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
Navarro, Peter 388
Nazi 48, 51, 55, 59, 110, 114-116, 180, 196, 247, 279, 299, 310, 365, 396, 407, 414, 421, 423, 438
neo- 65
neo-merkantilizm 387
neo-muhafazakârlar 149
neo-sömürgecilik 239
Netanyahu, Benyamin 187, 190
Neu, Charles E. 106
Nevski, Aleksandr 110
New York 80, 93, 354, 373, 441
New York Times 382
Nichols, Thomas M. 291
Niebuhr, Reinhold 65, 273
Nijer Nehri 460
Nijerya 161, 167, 169, 170, 240, 241, 324, 435, 454
Nikaragua 144, 222, 224, 233, 420
Nil Nehri 182, 459
Ninkovich, Frank 87
Nixon, Richard 51, 85, 100-103, 117, 120, 122, 140-143, 147, 184, 187, 282, 290, 303, 360, 362, 375, 398, 420, 456
Nordhaus, William 467
Norrlof, Carla 152
Norveç 189, 239, 341, 344, 406, 438, 455, 463
Nugent, Walter 87
Nunn-Lugar Programı 308
Nuremberg Mahkemeleri 423
nükleer iğdiş 309
nükleer silâhlar 34, 83, 165, 204, 210, 274, 278, 281, 283, 287, 289, 295, 297-311, 315, 326, 345, 356
Nükleer Silâhların Azaltıl-

ması Anlaşması 290
nükleer silâhların yayılması 295
Nükleer Silâhların Yayılmasını Önleme Antlaşması 303
Nükleer Silâhların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NPT) 304, 306
Nye, Joseph S. 152
Nye Komitesi 79
O-Ö
Obama, Barack H. 26, 29, 89, 101, 134, 139, 141, 149-151, 161, 171, 187, 206, 210, 215, 282, 289, 292, 304, 335, 385, 393, 406, 423, 439, 454, 461
objektif 72
O'Brien, Robert 389
offshoring 249
Ohaegbulam, F. 152
O'Hanlon, Michael E. 312
Omand, David 292
Opello, Walter C. Jr. 45
Oren, Michael J. 191
Orr, David W. 467
Orta Afrika 158
Orta Amerika 55, 78, 119, 217, 220-227, 230-233, 348, 436
Orta Asya 40, 128, 131, 177, 195, 208, 212, 353, 438, 464
Orta Avrupa 119, 121, 337, 344
Orta Doğu 48, 86, 98, 161, 167, 170, 175-177, 180-182, 185, 190, 195, 206, 208, 212, 229, 244, 264, 270, 312, 315, 317-321, 329, 339, 344, 349, 353, 356, 367, 408, 438, 443, 455
Orta Doğu Kararnamesi 98
ortak güvenlik 432
ortak mal 449
ortak malların trajedisi

449
Ortak Pazar 343
Ortak Tarım Politikası 348
Orta Menzilli Nükleer Güçler (126
Orta Menzilli Nükleer Güçler Anlaşması (INF) 122
Ortodoks 40, 109, 199, 337
Osetya 131, 396, 412, 425, 433
Osmanlı 32
Osmanlı İmparatorluğu 109, 112, 158, 177-179, 201, 209, 264, 280, 302, 337
OSS 93
otoriter 357
Otuz Yıl Savaşları 30, 42, 50, 54, 57, 395, 414, 430
Otuz Yıl Savaşları'nın (1618-1648) 413
Owen R. Coté, Jr. 312
Owens, William A. 292
önce harekete geçimiz 183
öz-çıkâr 140
Özel Çekme Hakları 377
Özelleştirme 129
özendirme etkisi 253

Paris 78, 91, 92, 102, 114, 116, 125, 160, 178, 182, 198, 272, 284, 341, 441, 443, 463
Paris Antlaşması (1951) 343
Paris Antlaşması (1973) 103
Passé-Smith, John T. 255
Paterson, Thomas G. 87, 234
Payne, Keith B. 292
Pearce, Fred 467
Pearl Harbour 59, 77-80, 136-138, 269, 272, 309, 360, 364-366, 412
Pease, Kelly-Kate 446
Peeler, John 234
Peloponez Savaşı 49, 268
Penélope Pacheco-López 255
Penn, William 430
Pentagon 98, 141, 145, 211, 311, 315, 319
perestrojka 126
Pérouse Boğazı 440
Pers (Fars) 196
persona non grata 399
Peru 219, 252, 417, 422, 428
Peskin, Victor A. 427
Peştun 210
Peter J. Katzenstein 350
Peters, Gretchen 214
Petrol İhrâç Eden Ülkeler Birliği (OPEC) 452, 456
Pevehouse, Jon C. 152
Pfaff, William 87
Pfaltzgraff, Robert L., Jr. 66
Phares, Walid 331
Phillips, Kevin 389
Philpott, Daniel 45
Pielke, Roger, Jr. 467
Pierre Mendés-France 92
Pinochet, Augusto 425
pinpon diplomasisi 399
Piris, Jean-Claude 351
piyasa ekonomileri 250
piyasalar 54, 62, 250, 252, 368, 375, 378, 381, 383, 386, 401, 417,

452, 463
PKK (Kürdistan İşçi Partisi) 209, 319
Plattner, Marc F. 234
Plokhy, S. M. 133
Polakow-Suransky, Sasha 313
Politbüro 122, 125
Pollack, Kenneth M. 214
Polonya 108, 112-119, 121, 126, 139, 177, 179, 281, 289, 336, 341, 344, 433
Pope, Hugh 214
Portekiz 52, 63, 74, 157, 162, 168, 177, 239, 271, 341, 344, 346, 362
Porto Riko 58, 77, 222
Posner, Eric 427
Posner, Richard A. 389
Powell, Colin 147, 395, 439
Prag 115, 189, 304
pragmatizm 115
Preble, Christopher A. 152
prestij 299
Priestland, David 133
proletarya 61
Protestan 30, 51, 239, 242, 273, 320
Protestan Reformu 430
Prusya 32, 54, 265, 281, 308, 405, 406, 413, 430
Putin, Vladimir 54, 129-132, 262, 396
Pyongyang 59, 171, 268, 287, 359, 367, 408

R

R2P. *Bkz* Koruma Sorumluluğu
Rabin, İzak 190, 406
Rachman, Gideon 389
Rainow, Peter 291
Raj 165
Rajan, Raghuram G. 389
Ramcharan, Bertrand G. 446
Ramo, Joshua Cooper 45
Rand, Ayn 62
Rapley, John 254
rasyonel 47

Reagan, Ronald 57, 122, 126, 128, 136, 140-143, 282, 287, 291, 319, 347, 397
realizm 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 61, 65, 73, 138
reddiyeci 188
Reed, Thomas C. 313
Reinhart, Carmen M. 389
Reitano, Richard 446
Reves, Emery 431
rezerv para birimi 346
de Rhodes, Alenxandre 91
Rhodes, Cecil (Sör) 163, 169
Rhodes, Richard 313
Rıza Pehlevi (Rıza Şah) 196
Rice, Condoleezza 28, 147
Rice, Susan 439
Ricks, Thomas E. 214
Ridley, Matt 467
Riedel, Bruce 331
Ripsman, Norrin M. 66
Roach, Stephen 371
Robert Mugabe 169
Robert Pape 324
Roberts, Andrew 275
Robert Schuman 343
Roberts, Paul 467
Rochester, J. Martin 427
Rodos Adası 437
Rogan, Eugene 191
Rogers, Peter 467
Roma 197, 441
Roma İmparatorluğu 105, 175, 344, 460
Roma Katolik Kilisesi 42
Romanya 337, 341, 344, 416
Roosevelt, Franklin D. [FDR] 34, 46, 54-58, 65, 76-82, 91, 117, 223, 226, 296, 367, 373, 406, 429, 431, 434-436, 457
Roosevelt, Kermit 197
Roosevelt Sonucu 224
Roosevelt, Theodore 76, 226, 364, 406
Roskin, Michael G. 214
Ross, Carne 409

Ross, Dennis 191, 409
Ross, Robert S. 371
Rothkopf, David 152
Roy, Olivier 214
Ruanda 44, 161, 168, 246, 419, 438
Ruanda Savaş Suçları Mahkemesi 423
Rublee, Maria Rost 313
Ruiz, Ramón Eduardo 235
Rumsfeld, Donald 142, 147
Rus Devrimi (1917) 112
Rusk, Dean 92, 272
Ruslar 32, 74, 82, 109, 116, 121-125, 127-131, 175, 195, 199, 261, 268, 282, 320, 364, 406
Rusya 29, 32, 37, 40, 48, 50-54, 57, 61, 80, 109-118, 121-132, 159, 170, 177, 178-181, 212, 231, 264, 271, 277, 282, 288, 295, 300, 303-308, 318, 328, 338, 360, 364, 380, 383, 396, 408, 412, 414, 416, 424, 425, 434, 438, 443, 455, 461-464
Ryner, J. Magnus 350

S-Ş

sâbitleme 368
Sachs, Jeffrey D. 254, 467
Sagan, Scott D. 313
Sageman, Marc 331
Sahel 460
Sahra Çölü 460
saldırı sigortası 310
Saldırmazlık Paketi 115
SALT I-II (Stratejik Silâh Sınırlandırma Müzakereleri) 304
Sánchez, José Ramón 214
Saray Bosna 112
SarDesai, D. R. 106
Sarı Deniz 359, 417
Sarkozy, Nicolas 343
satın alma gücü paritesi (SAGP) 380
SAVAK 202
savaş suçları 423

Savaş Yetkileri Kanunu 143
savunma 278
Sayej, Caroleen Marji 214
Saygon 93, 94, 100, 102-104
Schaefer, Brett D. 446
Schafer, Mark 66
Schandler, Herbert Y. 106
Schell, Jonathan 313
Scheuer, Michael 331
Schlesinger, Stephen 446
Schnabel, Rockwell A. 351
Schott, Jeffrey J. 234
Schulzinger, Robert D. 87
Schuman, Michael 371
Schwartz, Herman M. 389
Scott, Shirley V. 427
Scowcroft, Brent 152
Sebestyen, Victor 133
Secunda, Eugene 87
Sedat, Enver 184, 321, 403-407
Segev, Tom 191
Selahaddin Eyyubi 209
Selassiyeye, Hayle 433
selefi / selefiyye 208, 325
selefiyye 325
Seligson, Mitchell A. 255
Sempa, Francis P. 133
sendika diplomasisi 75
sera gazları 149, 429
Serfaty, Simon 351
sermâye kaçışı 223
Sgeinmo, Sven 351
Shapiro, Ian 331
Sharp, Paul 409
Shaw, Martin 427
Sheehan, James J. 351
Sheehan, Michael 45
Sheehan, Neil 106, 313
Shevtsova, Lila 133
Shindler, Colin 191
Shirk, Susan L. 371
Shlaim, Avi 191
Sırbistan 32, 112, 130, 284, 337, 412, 416, 418
Sibirya 113, 116, 360, 364, 464
Sidra Körfezi 416
Sierra Leone 162
silâh kontrolü 128, 286, 303, 416
silâhlanma yarışı 269

silâhsızlanma 278
silovikler 130
Simon, Christopher A. 467
Sina 182-186, 438
Sina Harekâtı 181
Sincan 358, 459
Singapur 44, 159, 245, 359
Singer, Clifford 467
sistem 27
Sitkowski, Andrzej 446
siyasî kuşaklar 89
siyasî sığınma hakkı 247
Siyonist Kongresi (1897) 176
Siyonizm 176, 177, 180
Slaughter, Anne-Marie 66
Slovakya 335, 337, 341, 344
Slovenya 59, 335, 337, 341, 344
Smick, David M. 389
Smil, Vaclav 467
Smith, Courtney B. 446
Smith, Hedrick 106
Smith, Paul J. 331
Smith, Peter H. 235
Smith, Tony 66
Smoke, Richard 292
Soğuk Savaş 28, 34, 35, 39, 40, 49, 52, 53, 54, 59, 65, 68, 70, 71, 72, 81, 82, 83, 84, 85, 89, 90, 95, 98, 109, 114, 117, 118, 119, 121, 123, 124, 126, 130, 135, 136, 140, 142, 147, 148, 162, 164, 168, 187, 196, 199, 221, 224, 227, 229, 233, 253, 264, 266, 270, 271, 272, 277, 280, 282, 283, 284, 285, 286, 298, 299, 300, 311, 312, 315, 329, 335, 336, 337, 338, 341, 345, 347, 377, 406, 408, 412, 420, 436, 438, 439, 443
solipsizm 60
Solomon, Steven 467
Somali 38, 140, 159, 161, 162, 324, 408, 444, 460
somutlaştırma 28

Sørensen, Georg 66
Soros, George 389
sosyalizm 112
de Soto, Hernando 252
Sovyetler Birliği 28, 33-36, 51, 57, 60, 62, 65, 80-86, 98, 109, 113-130, 136, 142, 148, 162-164, 181-187, 196, 200-203, 208, 220, 228, 249, 262, 263, 267, 270-273, 279, 282, 287, 296-307, 311, 323, 337-341, 345, 347, 356, 398, 404, 414-420, 432-440
sömürgecilik 157
sömürgelerden çekilme 158
sömürü 223
Spitfire 280
Spykman, Nicholas 138
Sri Lanka (Seylan) 315, 319, 324, 361
Stalingrad 116
Stalin, Josef 33, 48, 50-53, 60, 65, 81, 109, 113-122, 127, 129, 196, 271, 310, 341, 357, 367, 434-436
Steiner, Christopher 468
Steinfeld, Edward S. 371
Stephen J. Rosow 45
Stephen S. Cohen 152
Sterling-Folker, Jennifer 66
Stern, Nicholas 468
Stiglitz, Joseph E. 389
Stillman, Danny B. 313
Stimson, Henry 366
Stone, Samuel 235
Stover, Eric 427
strateji 76
stratejik bombalama 281
stratejik değişken 451
Stratejik Savunma Girişimi (SDI) 282, 290
subjektif 72
Sudan 199, 445, 459, 465
Suhrke, Astri 171
su kaynakları 449
Sullivan, Earl 446
Sultan II. Mehmet (Fatih) 280

Suriye 44, 122, 160, 178, 181-187, 207, 209, 211, 245, 305, 308, 319, 408, 459, 465
Sutter, Robert G. 371
Suudi Arabistan 40-43, 62, 143, 199, 202-208, 245, 264, 279, 315, 318, 321-327, 455, 457, 462
sübvansiyon 348
Sünnî 52, 101, 196, 206, 207, 209, 211, 273, 323, 325, 442
sürekli tetikte olmak durumu 144
Süveyş Kanalı 182-184, 203, 225, 269, 284, 433
Süveyş Krizi 181
Sweet, William 468
Sykes-Picot Antlaşması (1916) 178
Şam 183, 185, 325
Şamir, İzak 180, 320
Şanghay 354
Şanghay Expo 354
Şanghay İşbirliği Örgütü 37
Şaron, Ariel 184, 189
Şattularap 200, 205, 209, 422
şeffaf 252
şeriat 325
Şerif Hüseyin 178
Şii / Şiîlik 52, 101, 187, 196, 200, 204, 206, 211, 273, 323-325, 442
Şili 222, 233, 242, 422, 425

T

Tabachnik, David Edward 67
Tahran 29, 72, 171, 196-198, 201, 205, 209-212, 399, 413, 462-464
taktik nükleer silâhlar 311
Talbot, Strobe 153
Taliaferro, Jeffrey W. 66
Tâliban 55, 58, 101, 150, 194, 205, 209-211, 219, 273, 305, 319, 321
Talleyrand, Charles Mau-

rice de 137, 397
Tamil Kaplanları 319, 324
tanımama 366
Tanzanya 419
Tao Xie 371
tarife 343
tasarruf tedbirleri 377
tasdik 415
Tatarlar 109
Taulbee, James L. 427
Tayland 39, 102, 160, 251, 279
Tay, Simon 371
Tayvan 35, 39, 98, 159, 240, 242, 245, 352, 356-363, 386, 398, 417, 420
tek-kutuplu / tek-kutupluluk 27, 36, 37, 335
teknokrat 345
tek-tarafılık 148
terörizm 315
Tet 96, 100
Tevrat 49
Thakur, Ramesh 446
Thies, Wallace J. 351
Thirlwall, A. P. 255
Thomas, Baylis 192
Thompson, Nicholas 87
Thukydides 49, 268
Thurrow, Roger 255
Tibet 160, 358, 459
ticaret açığı 360
ticaret fazlası 370
ticarî bloklar 350
Tierra del Fuego (Ateş Toprakları) 422
Tiersky, Ronald 351
Times Meydanı 63
Tiran Boğazı 182, 183
Tito, Josip Broz 59, 121, 338
de Tocqueville, Alexis 144
Toje, Asle 351
Tokyo 359, 363-369, 379, 399, 401, 423, 433
Tokyo Mahkemeleri 424
Tolstoy, Lev 176
Tonkin 90, 98
Tonkin Körfezi Kararları 98, 143
Tonkin Körfezi Olayları 101
toparlayıcı bir olay (rally event) 137

totaliter 357
Troçki, Leon 108, 113-116
Truman Doktrini 81, 142, 341
Truman, Harry 57, 64, 81, 140, 142, 187, 296, 298, 367, 431, 434, 437
Trygve Lie 438
Tsygankov, Andrei P. 133
Tuchman, Barbara 148
Tuck, Richard 427
Tuna Nehri 416
Turner, Ted 439
Turner, Thomas 172
Tutsiler 161, 168, 419
Türkiye 82, 160, 170, 179, 205-209, 212, 229, 253, 288, 319, 321, 341, 344, 408, 411, 459, 464
Türkler 109, 112, 175-179, 200, 243-246, 261, 338
Twain, Mark 58, 77
Twomey, Christopher P. 292
Tyler, Patrick 192

U-Ü

U2 121, 148
Uganda 168, 171, 419
Ukrayna 29, 40, 113, 128, 131, 339
Ulusal Füze Savunması (NMD) 282, 283, 290
Ulusal Güvenlik Konseyi (UGK-NSC) 58, 125, 145-149, 298
Ulusal Güvenlik Yasası 147
ulusallaştırma / millileştirme 197
ulusal / millî çıkar 50
Ulusal Özgürlük Cephesi 94
Uluslararası Para Fonu (IMF) 377, 383, 441
ulus-aşırı 449
Uluslararası Adâlet Divanı 419, 425, 441
uluslararası anarşi 27
Uluslararası Atom Enerjisi

Ajansı (UAEA-IAEA) 305-307, 441
Uluslararası Ceza Mahkemesi 424
uluslararasıılık 55
Uluslararası Denizcilik Örgütü 441
Uluslararası Deniz Yatakları Otoritesi 441
Uluslararası İş Örgütü (ILO) 441
Uluslararası Para Fonu (IMF) 376, 441
Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü 441
Uluslararası Tele-komünikasyon Birliği 441
ulus-üstü 44
Umman 198
UNCLOS 417
UNEP 441
UNESCO 441
UNHCR 441
UNICEF 441
United Fruit Company 225
UNPROFOR 338
Uruguay 233, 425
U Thant 438
uydu 121
uygulanabilirlik 103, 104
Uzak Doğu 51, 365
Üçlü İttifak Savaşı (1865-1870) 270
Üçüncü Dünya 35, 51, 94, 123, 159, 160, 171, 217, 228, 230, 237, 244, 248-253, 384, 434, 438, 443, 451, 453, 464
üçüncü taraf diplomasisi 393, 404, 437
ümme 325
Ürdün 179, 181-183, 186, 189, 318, 324, 441, 465
Ürdün Nehri 179, 182
üretkenliği 125

V

vâdeli işlem 454
Vahhabîlik 321, 325
Vargas, Claudia María 254

varil 452
Varşova Paktı 34, 337
Vatikan 400
Venezuela 160, 223, 233, 422, 462
Versailles 32, 78, 93, 289, 431
veto 434
Victoria Çağı 379
Vietkong 94, 100, 104, 273, 316, 320
Vietminh 91-95, 104
Vietnam 29, 34, 39, 50-52, 58, 72, 85, 89-105, 120, 124, 136, 139-143, 146, 150, 183, 187, 195, 229, 233, 260, 262, 265-274, 316, 356, 359-364, 369, 396, 402, 439
Vietnam Cumhuriyeti Ordusu (VCO) 100, 102
Viet Nam Doc Lap Minh Ho 91
Vietnam Savaşı 66, 77, 89, 98, 101, 105, 122, 136, 143, 150, 203, 376, 407
Viyana 95, 112, 264, 396, 441
Vladimir İlyiç Lenin 122
Volgy, Thomas J. 275

W-X

Waltz, Kenneth N. 262, 274
Walzer, Michael 214, 427
Washington 29, 41, 43, 50, 52, 59, 62-65, 71-82, 94, 103, 119-122, 131, 136, 148, 171, 184, 187, 197, 201-205, 209-212, 223-229, 264, 268, 272, 298-306, 320, 326, 336, 338, 340-342, 347, 359-362, 365, 377, 384, 393-398, 404, 408, 412-414, 420, 435, 437, 441, 458, 462, 464
Washington, George 73
Wasserstein, Bernard 192
Wasserstrom, Jeffrey N. 371
Wawro, Geoffrey 215
Weber, Max 239, 242
Wegren, Stephen K. 133
Weinberg, Steven 292
Weiss, Thomas G. 445
Welch, David A. 106, 133
wen R. Coté, Jr. 330
Westad, Arne 132
West, Bing 215
Westphalia 30, 42, 266
Westphalia sistemi 30
Whittaker, David J. 331
Wilhelm (Kayzer) 262
Williams, Marc 389
Wilsoncılık 81

Wilson, Woodrow 49, 51, 54, 78-84, 262, 414, 430, 434
Wirls, Daniel 292
Wittkopf, Eugene R. 153
Wohlforth, William C. 151
Wolf, Martin 389
Wolpert, Stanley 371
Woodward, Bob 215
Wrong, Michela 172
"X" maddesi 81

Y

Yahudi 123, 175-181, 186, 263, 310, 364, 421, 436
Yalta 81, 117, 367, 435, 457
Yangzi Nehri 461
yatıştırma 114, 123, 266, 272, 287, 289, 363, 430, 436
Yedi Yıl Savaşları 30
yekpare (monolitik) 92
yen 368
Yeni Zelanda 299, 348, 404, 415
yeraltı su havzası 465
Yeşil Bereliler 84, 94, 229
Yeşil Devrim 450
Ying-jeou, Ma 362
Yoruba 169
Younger, Stephen M. 292
Yugoslavya 36, 59, 121, 176, 244, 272, 284, 335-338, 382, 408, 416, 419

yumuşak güç 336
yumuşama (*détente*) 109, 122, 286, 289, 304
(ilişkileri) yumuşatma diplomasisi 286-290
Yunanistan 81, 288, 334-337, 341, 344, 346, 349, 411
Yunus, Muhammad 255
yüksek fâizli ipotek 381
Yüksek Mahkeme (ABD) 144, 418
yükselen ekonomiler 159
yürütme anlaşmaları 416

Z

Zaeef, Abdul Salam 215
Zahidi, Ardeşir 202
Zaire 168
Zakaria, Fareed 153
Zamoyski, Adam 409
Zbigniew Brzezinski 342
Zedillo, Ernesto 468
Zelizer, Julian E. 153
Zenko, Micah 292
Zertal, Idith 192
Zhongnanhai 358
Zhu, Zhiqun 371
Zimbabve 158, 169, 249, 451, 465
zirve diplomasisi 396
Zollverein 345
zorla silâhsızlandırma 285
Zulaika, Joseba 331
Zulular 162